

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ & MİMARLIK FAKÜLTESİ

**Ekonomik İşlevlerin Büyük Şehirsel
Merkezlere Desantralizasyon Olanakları**

Hüseyin Cengiz

Doktora Tezi

xcomp

D.B. 43107

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ - MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ

EKONOMİK İŞLEVLERİN BÜYÜK ŞEHİRSEL MERKEZLERDE DESANTRALİZASYON OLANAKLARI

"İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA MİA VE
DİĞER ALT MERKEZLERDE DESANTRALİZASYON
ÖLÇÜTLERİ ÜZERİNE BİR DENEME"

ÖĞR.GÖR. HÜSEYİN CENGİZ

Y. MİMAR

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ

DOKTORA YÖNETİCİSİ: PROF. İRFAN BAYHAN

İSTANBUL - HAZİRAN, 1984

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KİTAPLIĞI

Kot : R 151
Alındığı Yer : Fen Bil. Ens. 173
Tarih : 4.11.1987
Fatura :
Fiatı : 4000 ₺.
Ayniyat No : 1/36
Kayıt No : 44956
UDC : 711.16
Ek :

D İ Z İ N

o ÖZET -----	
o İNGİLİZCE ÖZET (SUMMARY)-----	
o GİRİŞ -----	1

I. BÖLÜM

KENT MERKEZİ -----	15
1.1. KENT MERKEZİNİN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDEKİ GELİŞİMİ	15
1.1.1. Sanayi Öncesi Kent Merkezi -----	15
1.1.2. Sanayi Dönemi Kent Merkezi -----	16
1.1.3. Günümüzde Kent Merkezi -----	17
1.2. KENT MERKEZİ KAVRAMI -----	18
1.3. MERKEZİ İŞ ALANININ (MİA) SINIRLANDIRILMASI ---	22
1.3.1. Merkezi İş Alanının Sınırlandırılması Konusunda Geliştirilen Yöntemler -----	22
1.4. KENT MERKEZİNİN FAALİYETLERİ -----	29
1.4.1. Üçüncü Sektör (Hizmetler) Faaliyetleri--	31
1.4.2. Küçük Üretim Faaliyetleri (Küçük İmalat Sanayi) -----	34

II. BÖLÜM

DESANTRALİZASYON -----	39
2.1. DESANTRALİZASYON -----	39
2.1.1. Fiziksel Önem -----	44

2.1.2. Kimyasal Önem -----	46
2.1.3. Metropoliten Alan Sınırları İçinde, Mevcut Ana Alt Merkezlerin ve Diğer Alt Merkezlerin Geliştirilmesi -----	50
2.1.4. Alt Bölgeler Dışındaki Çevre Yerleşmelerde (Periphery'lerde), Ana Ulaşım Bağımlı Yeni Organize Merkezler (Shopping - Centers) Geliştirilmesi -----	51
2.1.5. Metropoliten Bölge Ölçeğinde Desantra- lizasyonu Olanaklı Kılacak Yeni Kent - lerin Kurulması ve Yeni Kent Merkezle- rinin Geliştirilmesi -----	52
2.1.6. Ana Merkezde Yerleşmesi Zorunlu Olmayan Faaliyetlerin Ayıklanması ve İşlevsel Desantralizasyonu -----	53
2.1.7. Çağdaş Bir Yönetmel Merkez Geliştirilmesi -----	55
2.2. METROPOLİTEN ALANLARDA DESANTRALİZASYON -----	57
2.1.1. Desantralizasyon Ölçütleri -----	57
III. BÖLÜM	
İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA) MEKANSAL DAĞILIMLARI, NÜFUS VE EKONOMİK FAALİYETLERİN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ -----	59
3.1. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANININ (İMA) ÜLKE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ -----	60

3.2. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, NÜFUSUN MEKANSAL GELİŞİMİ VE DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ -----	62
3.2.1. İstanbul Metropoliten Alanında Nüfusun Mekansal Gelişimi -----	62
3.2.1.1. Genel -----	62
3.2.2. İstanbul Metropoliten Alanında, Nüfusun Desantralizasyon Ölçütleri Açısından Değerlendirilmesi -----	63
3.3. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZLERİN MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA) MEKANSAL DAĞILIMLARI VE EKONOMİK FAALİYETLERİN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ -----	80
3.3.1. İstanbul Metropoliten Alanının Ülke Kentsel Sistemi İçindeki Yeri ve Etkinliği -----	80
3.3.1.1. Metropoliten Alan Arazi Kullanışı -----	81
3.3.1.2. Metropoliten Alanda Gelir Grupları Mekansal Dokusu	83
3.3.1.3. Metropoliten Alanda Arsa Değerleri -----	83
3.3.2. İstanbul Metropoliten Alanında, Çalışma İşlevi, Merkezlerin, Merkezi İş Alanlarının (MİA) Mekansal Dağılımları ve Gelişimi -----	86
3.3.2.1. Merkezi İş Alanlarını (MİA) Mekansal Olarak Oluşturan Zonlar -----	91

3.3.3. İstanbul Metropolitlen Alanında, Ekonomik Faaliyetlerin Desantralizasyon Ölçütleri Açısından Değerlendirilmesi-----	92
3.3.3.1. Ticaret Faaliyetleri -----	92
3.3.3.1.1. Toptan Ticaret -----	92
3.3.3.1.2. Perakende Ticaret -----	120
3.3.3.1.3. Lokanta ve Oteller -----	127
3.3.3.2. Mali Kurumlar ve Sigortalar---	148
3.3.3.2.1. Mali Kurumlar -----	148
3.3.3.2.2. Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumlara Yardımcı İş Hizmetleri -----	158
3.3.3.3. Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler -----	161
3.3.3.3.1. Sosyal ve İlgili Kamu Hizmetleri -----	161
3.3.3.3.2. Eğlence ve Kültür Hizmetleri -----	176
3.3.3.3.3. Kişisel ve Ev Hizmetleri---	179
3.3.3.4. Küçük İmalat Sanayi -----	182
3.3.4. İstanbul Metropolitlen Alanında, Merkezi İş Alanları (MİA) ve Alt Merkez Kullanımlarının İşlevsel Çözümlemesi---	199
3.3.4.1. Metropolitlen Alanda, Merkezi İş Alanları (MİA) ve Alt Merkez Kullanımlarının İşlevsel Çözümlemesi -----	203

3.3.4.2. İstanbul Metropoliten Alanda MİA'da Yerleşmesi Zorunlu Olan İşlevler ve MİA'da Yerleşmesi Zorunlu Olmayan İşlevler -----	230
--	-----

IV. BÖLÜM

TOPLU DEĞERLENDİRME VE SONUÇLARI -----	236
o EKLER -----	254
o BÖLÜM NOTLARI -----	257
o KAYNAKÇA -----	
o ÖZGEÇMİŞ -----	

TABLOLAR

3.1. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçe Merkezleri ve Belediyelerde Nüfus Artışı -----	64
3.2. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçe, Belediye, Bucak ve Köylerde Nüfusun Görelî Artış Hızlarına Göre Desantralizasyon Ölçümü ve Görelî Değişim Dokusu -----	73
3.3. İstanbul: MİA(CBD) Nüfuslarının Desantralizasyonu-	78
3.4. Londra MİA (CBD) Nüfuslarının Desantralizasyonu ---	78
3.5. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçelere Göre Ekonomik Faaliyetlerin Kuruluş Yılları ve Artışları (Toptan ve Perakende Ticaret) -----	95
3.6. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçelerde, 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre Sektörlerde (Toptan Ticaret - 61) İstihdam Edilen İşgücü -----	115
3.7. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçelerde Ekonomik Faaliyetlerin (Toptan Ticaret) Görelî Artış Hızlarına Göre Desantralizasyon Ölçümü ve Görelî Değişim Dokusu -----	118
3.8. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçelerde, 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre, Sektörlerde (Perakende Ticaret - 62) İstihdam Edilen İşgücü	121
3.9. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçelerde, EKonomik Faaliyetlerin (Perakende Ticaret), Görelî Artış Hızlarına Göre, Desantralizasyon Ölçümü ve Görelî Değişim Dokusu -----	125
3.10. İstanbul MİA(CBD) da, Perakende Ticaretin Desant-ralizasyonu -----	126
3.11. İstanbul Metropolitlen Alanında, İlçelere Göre Ekonomik Faaliyetlerin Kuruluş Yılları ve Artış-ları (Lokantalar - 631) -----	129

- 3.12. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelerde Ekonomik Faaliyetleri (Lokanta ve Oteller), Göreli Artış Hızlarına Göre, Desantralizasyon Ölçümü ve Göreli Değişim Dokusu ----- 138
- 3.13. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelere Göre Ekonomik Faaliyetlerin Kuruluş Yılları ve Artışları (Oteller - 632) ----- 141
- 3.14. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelerde, 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre, Sektörlerde (Lokanta - 631) İstihdam Edilen İş Gücü ----- 146-147
- 3.15. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelere Göre Ekonomik Faaliyetlerin Kuruluş Yılları ve Artışları (Mali Kurumlar -81)Taşınmaz Mallara Ait İşler Kurumlara Yardımcı İş Hizmetleri ----- 149
- 3.16. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelerde, 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre Sektörlerde (Mali Kurumlar ve Sigortalar - 81-83) İstihdam Edilen İşgücü ----- 156
- 3.17. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelerde Ekonomik Faaliyetlerin (Mali Kurumlar - 8) Göreli Artış Hızlarına Göre Desantralizasyon Ölçümü ve Göreli Değişim Dokusu ----- 157
- 3.18. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelerde, 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre Sektörlerde (Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler-9) İstihdam Edilen İşgücü ----- 162
- 3.19. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelerde, 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre Sektörlerde (Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler-9) İstihdam Edilen İşgücü ----- 163
- 3.20. İstanbul Metropolitene Alanında, İlçelere Göre Ekonomik Faaliyetlerin Kuruluş Yılları ve Artışları (Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler) 165

3.21. İstanbul Metropolitan Alanında, İlçelerde Ekonomik Faaliyetlerin (Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler) Göreli Artış Hızlarına Göre, Desantralizasyon Ölçümü ve Göreli Değişim Dokusu -----	178
3.22. İstanbul Metropolitan Alanında, İlçelerde 1980 Yılı Çalışanlar Ortalamasına Göre, Sektörlerde (Küçük İmalat Sanayi -3) İstihdam Edilen İşgücü -----	185
3.23. İstanbul Metropolitan Alanında, İlçelere Göre Ekonomik Faaliyetlerin Kuruluş Yılları ve Artışları (Küçük İmalat Sanayi - 3)-----	186
3.24. İstanbul Metropolitan Alanında, İlçelerde Ekonomik Faaliyetlerin (Küçük İmalat Sanayi) Artış Hızlarına Göre, Desantralizasyon Ölçümü ve Göreli Değişim Dokusu -----	198
3.25. İstanbul Yakasında Depolama Faaliyetleri -----	227

HARİTALAR

3.1. İstanbul Kentsel Yoğunluk Bölgesinde Demografik Yapı Değişimi 1970-75 -----	70
3.2. İstanbul Kentsel Yoğunluk Bölgesinde Demografik Yapı Değişimi 1970-75 -----	71
3.3. İstanbul Kentsel Yoğunluk Bölgesinde Demografik Yapı Değişimi 1975-80 -----	75
3.4. İstanbul Kentsel Yoğunluk Bölgesinde Demografik Yapı Değişimi 1975-80 -----	76
3.5. Toprak Kullanışı 1970 -----	82
3.6. İstanbul Metropolitan Alanı Gelir Grupları Deseni - 1975 -----	84

ŞEKİLLER

2.1. İstanbul'da Şirket Merkezlerinin Yeni Yerleşim Bölgesi -----	56
3.1. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda (İlçe Merkezlerinde) Nüfusun Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 -----	67
3.2. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda (İlçe Merkezlerine Bağlı Belediye, Bucak ve Köylerde) Nüfusun Göreli (Relative) Değişimi 1970 - 75 ve 1975-80 -----	68
3.3. İstanbul'da Arazi Değerlerinin Üç Buutlu Kartogramı -----	85
3.4. İstanbul Kent Merkezinin 1965 Yılına İzleyen Dönemdeki Gelişimi ve 1995 Yılı İçin Öngörülen Sınırları -----	89
3.5. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda Toptan Ticarete (61) İlişkin İş Yerlerinin Göreli (Relative) Değişimi 197-75 ve 1975-80 -----	117
3.6. İstanbul Metropolitlen Alanını oluşturan Zonlarda Perakende Ticarete (62) İlişkin İşyerlerinin Göreli Değişimi 1970-75 ve 1975-80 -----	123
3.7. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda Lokantalara (631) İlişkin İşyerlerinin Göreli Değişimi 1970-75 ve 1975-80 -----	128
3.8. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda Otellere (632) İlişkin İşyerlerinin Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80.-----	139
3.9. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda Mali Kurumlara (81) İlişkin İşyerlerinin Göreli Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 -----	154
3.10. İstanbul Metropolitlen Alanını Oluşturan Zonlarda, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumlara Yardımcı İş Hizmetlerine (83) İlişkin İş Yerlerinin Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 -----	159

- 3.11. İstanbul Metropolitan Alanını Oluşturan Zonlarda Sosyal ve İlgili Kamu Hizmetlerine (93) İlişkin İşyerlerinin Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 ----- 164
- 3.12. İstanbul Metropolitan Alanını Oluşturan Zonlarda Eğlence ve Kültür Hizmetlerine (94) İlişkin İşyerlerinin Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 ----- 177
- 3.13. İstanbul Metropolitan Alanını Oluşturan Zonlarda Kişisel ve Ev Hizmetlerine (95) İlişkin İşyerlerinin Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 ----- 180
- 3.14. İstanbul Metropolitan Alanını Oluşturan Zonlarda Küçük Üretim Faaliyetlerine (3) İlişkin İşyerlerinin Göreli (Relative) Değişimi, 1970-75 ve 1975-80 196
- 3.15. Yerleşme Lokasyonu ve Fonksiyonları Hakkında Üç Teori Tipinin Üçgen Haritayla Açıklanması----- 201
- 3.16. İstanbul Metropolitan Alanında, 197-78 Yılı Yüklü Saat (10.00 - 11.00) Ortalamalarına Göre, Tahtakale Sontraline Giren ve Çıkan Toplam Kent İçi Telefon Aramaları ----- 229

GRAFİKLER

- 3.1. İstanbul Metropolitan Alanında, Merkezi İş Alanını (MİA) Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Toptan Ticaret - 61), Metropolitan Kent Bütünü İçinde Paylarının Değişimi (1970-1975-1980) 204
- 3.2. İstanbul Metropolitan Alanında, Ana Alt Merkez ve Alt Merkezleri Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Toptan Ticaret - 61) Metropolitan Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970-1975-1980) ----- 206
- 3.3. İstanbul Metropolitan Alanında, Merkezi İş Alanını (MİA) Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Perakende Ticaret - 62), Metropolitan Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970-1975-1980)--- 207

- 3.4. İstanbul Metropolitien Alanında, Ana Alt Merkez ve Alt Merkezleri Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Perakende Ticaret - 62) Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 -1980) ----- 208
- 3.5. İstanbul Metropolitien Alanında Merkezi İş Alanını (MİA) Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Lokanta ve Oteller -63) Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970-1975-1980) -- 210
- 3.6. İstanbul Metropolitien Alanında Ana Alt Merkez ve Alt Merkezleri Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Lokanta ve Oteller - 63) Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 - 1980) ----- 212
- 3.7. İstanbul Metropolitien Alanında Merkezi İş Alanını (MİA) Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Mali Kurumlar ve Sigortalar - 8), Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 - 1980) ----- 214
- 3.8. İstanbul Metropolitien Alanında Ana Alt Merkez ve Alt Merkezleri Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Mali Kurumlar ve Sigortalar - 8) Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 - 1980) ----- 216
- 3.9. İstanbul Metropolitien Alanında Merkezi İş Alanını (MİA) Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler-9) Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 - 1980)-----218
- 3.10. İstanbul Metropolitien Alanında Ana Alt Merkez ve Alt Merkezleri Oluşturan Zonlarda, Ekonomik Faaliyetlerin (Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler-9), Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 - 1980)----- 219
- 3.11. İstanbul Metropolitien Alanında Merkezi İş Alanını (MİA) Oluşturan Zonlarda Ekonomik Faaliyetlerin (Küçük İmalat Sanayi) Metropolitien Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970-1975-1980)--- 224

3.12. İstanbul Metropolitlen Alanında Ana Alt Merkezler ve Alt Merkezleri Oluşturan Zonlarda Ekonomik Faaliyetlerin (Küçük İmalat Sanayi) Metropolitlen Kent Bütünü İçindeki Paylarının Değişimi (1970 - 1975 - 1980) -----	225
---	-----

EKLER

Ek: 1. Metinlerde Adı Geçen Zonların, İstanbul Metropolitlen Kent Bütünü İçindeki Mekansal Dağılımı -----	254
Ek: 2. İstanbul Metropolitlen Alan Toprak Kullanış ve Homojen Yoğunluk Bölgeleri -----	255
Ek: 3. İstanbul Metropolitlen Alan Yoğunluk Deseni 1960 - 61 -----	256

Ö Z E T

Günümüzün gelişmiş ülkelerinde daha önce yaşanmış olan, gelişmekte olan ülkeler de ve ülkemizde büyük bir hızla yaşanmakta olan sanayileşme ve işlevlerinden biri olan kentleşme süreci içinde, izlenen sosyo-ekonomik gelişim, işgücünün sektörler arasında dağılımını etkilemekte ve değişimine neden olmaktadır.

Gelişme ilerledikçe, tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün oranı, hizmet kesimi lehine azalmaktadır.

Ekonomik yapıda gözlenen bu olgu, gelişen ve hızlı büyüyen kentlerin, özellikle büyük kentlerin, başka bir deyişle metropoliten kentlerin merkezi iş alanlarında (MİA), hizmetler sektörüne ilişkin ekonomik faaliyetlerin istihdam yapısındaki hızlı artışa, tarihsel sürekliliği olan mevcut merkezlerin yoğunlaşarak işlevsel ve yapısal değişimine neden olmuştur.

Toplumsal yapıdaki değişimler, bölgesel ilişkileri etkilemekte, ortaya çıkan yeni ilişkiler ise kentsel işlevlerde farklılaşmayı zorunlu kılmaktadır.

Hızlı büyüyen ve keşif yoğunluk alan bütün büyük kentlerin desantralizasyon sorunu vardır.

Metropoliten kentsel bütünler, merkezileşme ile desantralizasyonu birleştiren devimsi nüfus birikimleridir.

Merkezileşme ve merkezi alanlara kentsel mobilite (hareketlilik), kentler çok büyük boyutlara ulaşırlarken daha güç olmaya başlar. Kentin içinde günlük işlevler için tarihi merkezi gerektirmeyen yeni merkezler gelişir. Böylece merkezi yerler kuramına uygun hiyerarşik bir sistem içinde yeni merkezler oluşur. Sistemin en son noktası uzmanlaşmış işlevlerin yoğun olduğu merkezi iş alanıdır.

Daha önce kentin hızlı büyüme sürecinde, gelişigüzel yayılmış olan ekonomik işlevler, gelişim ve değişim sürecinde birbirleriyle karşılıklı ilişkiler ve işlevsel gruplaşmalar oluşturmaktadır. Bu gruplamalar değişim kazanırken, genişleyen kent alanında kendilerine belli uygun yerleşimler ve diğer gruplarla işlenebilir ilişkiler oluşturmaya başlarlar.

Bu çalışmanın kapsamı içinde, büyük şehirlerde (İstanbul) kentleşme sürecinde gelişigüzel dağılmış olan ekonomik işlevlerin, gelişim ve değişim sürecinde gerçekleşen organik desantralizasyonu koşutunda, MİA ve diğer alt merkezlerde yer alması zorunlu olmayan ekonomik faaliyetlerin işlevsel desantralizasyon olanaklarını bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilerek, sorunları ortaya koymak ve çözümler aramak amaçlanmaktadır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, kent merkezinin tarihsel süreç içindeki gelişimi, kent merkezi kavramı, merkezi iş alanının sınırlandırılması konusunda geliştirilen yöntemler, kent merkezinin faaliyetleri, kuramsal çerçeve koşutunda irdelenmiştir.

İkinci bölümde, tezin amacına uygun olarak sanayileşmenin etkisiyle oluşan, kentlerin gelişim ve değişim sürecinde işlevsel ve dokusal yapısında izlenen hızlı gelişim ve değişimlerle, tıkanan ve çözüm bekleyen bir sorun alanı olarak algılanan merkez mekânlarının yaşatılması, yükünün azaltılması ve yeni üstleneceği rolüne uygun olarak geliştirilen, desantralizasyon kararlarına ilişkin planlama politikaları ve ölçütleri tartışılmış, incelenmiştir.

Çalışmanın odağını oluşturan, üçüncü bölümde ise, örnek alan olarak seçilen İstanbul Metropolitan kent bütününde, merkezi iş alanlarının (MİA) mekansal dağılımları, nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunun, çok yaygın olup olmadığı, ölçütler koşutunda, fizik mekan bazında elde edilen bilgilerle çözümlenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise, buraya dek söylenenlerden ve yapılan betimleme, çözümleme ve değerlendirmelerden çıkarılabilecek bulgu ve sonuçları ortaya koyarak, ülkemizde yapılan planlama çalışmalarına katkıları açısından anlamalarını açıklığa kavuşturarak, çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

Urbanization has been experienced by today's developed countries as an outcome of industrialization. Now the developing countries including Turkey, are going through the same process more rapidly which affects occupational structures.

In the process of development primary sector's share in the working population declines while tertiary sector's increases.

As a consequence of the above changes in economic structure, functions and structures of central business district of big cities specially metropolitan areas has changed.

Changes in social structure affect regional relations, which in turn necessitates differentiations in urban functions. Rapidly growing and densely populated big cities always have decentralization problems. In other words metropolitan areas are demographic agglomerations which combine centralization and decentralization.

With the growing size of cities centralization and intra-city mobility create larger problems.

Newly arising sub-centers render new economic services which cannot be realized by old city center. These new centers arise according to central place theory. In this system the focal point is the central business district that has specialized functions in high density.

In the growing process of city economic functions constitute groups whereas they had been located randomly in the past. These groups while changing structurally have chosen more convenient places for their activities.

Primary aim of our work is to search the possibilities of decentralization of economic activities that should not take place in CBD and other sub-centers.

Along with comprehensive approach of decentralization phenomenon, another aim is to bring up the problems of distribution of economic activities and to try developing solutions according to analysis.

The work consists of four chapters. In the first chapter, the development process of urban centers, the concept of central areas, the boundaries of CBD and the activities that take place in centers have been analyzed in a theoretical approach.

In the second chapter, the problem of revitalizing of central areas by means of decentralization and planning policies are discussed.

The third chapter constitutes the core of this work. In this chapter spatial distribution of business districts, decentralization of economic functions are analyzed according to accepted criteria on the basis of spatial data.

In the fourth chapter, alternative solutions to decentralization problems are proposed with respect to the above findings.

G I R L S

Günümüzün gelişmiş ülkelerinde daha önce yaşanmış olan, gelişmekte olan ülkelerde ise büyük bir hızla yaşanmakta olan sanayileşme süreci, toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarında köklü değişimler yaratan bir olgudur. Bu olgu değişen üretim biçimiyle, hızlı bir gelişim ve değişim süreci başlatmış, kentlerin statik yapısını devingen bir yapıya dönüştürmüştür.

Kentleşme olgusu sanayileşmenin işlevlerinden biridir. Doğal nüfus artışının yanı sıra, güçlerin de etkisiyle güçlü birer çekim odağına dönüşen büyük kentlerin doğuşu, Avrupa'nın sanayileşmesiyle aynı döneme rastlamıştır. Demografik yapıda izlenen hızlı gelişim, kentlerin tarihsel süreklilik gösteren yerleşme dokusunda önemli değişikliklere neden olmuştur. Başka deyişle sanayileşmenin doğurduğu doku, tarımsal dokuyu değiştirmektedir. Bugün kentlerde, nüfus yoğunlaşmakta kentler ölçek değiştirerek büyük bir hızla büyümektedir. Kırsal yerleşmelerde ise nüfus giderek azalmaktadır.

Sanayileşme süreci içinde izlenen sosyo-ekonomik gelişim, işgücünün sektörler arasında dağılımını etkilemekte ve değişimine neden olmaktadır.

Gelişme ilerledikçe, tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün oranı, sanayi sektörü lehine düşmekte, buna karşılık sanayi sektöründe istihdam edilen işgücünün oranı hizmet kesimi lehine azalmaktadır (1).

Fourastié, ekonominin, tarımsal ekonomiden, sanayi ekonomisine ve giderek hizmet ekonomisine geçiş döneminde üç ayrı devrenin bulunduğunu belirtmektedir (2). Bunlar;

- o Birinci devrede (kalkışta), sanayi kesiminde istihdam hacmi artmakta, tarımsal kesimde ise işgücü niteliği azalmaya başlamaktadır.
- o İkinci devrede (gelişmede), sanayi kesiminde istihdam artışı durmaktadır.
- o Üçüncü devrede (bitişte), sanayi kesimindeki istihdam hacmi belirgin bir şekilde azalmaya başlamakta ve hizmet kesiminde kullanılan işgücü ise hızla artmaktadır.

Fourastié'ye göre 2000 yılında ekonomi, hizmet yapısı şekline dönüşecek ve aktif nüfusun % 80'i hizmetler sektöründe istihdam edilecektir. Nitekim A.B.D.'nin gelişimi bu yöndedir.

Görüldüğü gibi bu süreçte, gelişmiş ülkeler gelişmelerini tarım ekonomisinden, sanayi ekonomisine ve daha sonra da hizmet ekonomisine geçerek sürdürmüşlerdir. Buna karşın gelişmekte olan ülkeler, başka bir deyişle, ülkemizin de içinde yer aldığı az gelişmiş ekonomiler, tarım ekonomisi aşamasından hizmet ekonomisi aşamasına atlamışlardır (3).

Gerçekten bu ülkelerde sanayileşme henüz belirli bir aşamaya gelmeden, üçüncü sektörün (hizmetler) hızla büyümüş olduğu gözlenmektedir.

Ülkemizde de üretim açısından hizmetler sektörünün, sanayileşmeye oranla daha fazla gelişmiş olduğu izlenmektedir. Bu olgu günümüzün azgelişmiş ülkelerinde ticaret kesiminin sayısal olarak fazla büyük olduğu düşüncesini güçlendirmektedir (4).

Ekonomik yapıda gözlenen bu olgu, gelişen ve hızlı büyüyen kentlerin, özellikle metropoliten kentlerin merkezi iş alan-

larında, hizmetler sektörüne ilişkin ekonomik faaliyetlerin istihdam yapısındaki hızlı artışa, tarihsel sürekliliği olan mevcut merkezlerin yoğunlaşarak işlevsel ve yapısal değişimine neden olmuştur.

Toplumsal yapıdaki değişmeler, bölgesel ilişkileri etkilemekte, ortaya çıkan yeni ilişkiler ise kentsel işlevlerde farklılaşmayı gerektirmektedir.

Toplumsal değişme, toplumun bütün kesimlerinde birden gerçekleşen bir süreçtir. Ancak bu değişme toplumun farklı kesimlerinde eş zamanlı olmayabilir. Diğer yandan değişimin gerek hızı, gerek kapsamı toplumsal olgulara ve kesimlere göre değişiklik gösterebilir. Örneğin demografik yapıdaki değişme ile örgütlenmiş ekonomik eylemlerdeki değişme, görünüş ve değişme yoğunluğu açısından birbirine benzemeyebilir. Aynı şekilde, kent ölçeğinde işlevsel farklılaşma veya değişimin kısa bir süreç içinde oluşmasına karşılık, bu olgunun kentin fiziksel yapısındaki veya kent biçimindeki yansımaları çok daha uzun bir süreç içinde gerçekleşmektedir. İşlevsel değişme ile kent biçimindeki birbirini izleyen değişme sürecinde, biçimdeki değişme açısından bir gecikme vardır (5).

Özellikle sanayi öncesi toplumların sanayileşmeye geçiş sürecinde bu olgu çok görülür. Bunlardan çağdaş kesim ile geleneksel kesim karşıtlaşma halindedir. Değişme, birincinin etkisiyle ikincisine doğru, her toplumsal yön ve alanda değişik bir yoğunlukla yayılmaktadır (6).

Kentsel işlevler, kentin toplumsal yapıdaki yerine ve rolüne bağımlı olarak belirlenmekte ve kentin belirli bir zaman kesitinde mekansal yapısı, toplumsal yapıdaki ilişkilerin yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır (7).

Sanayileşmenin yapısal değişimi kentleşme ve işgücü yapısına yeni eğilimler kazandırmış ve böylece, nüfus, işgücü, istihdam, kentleşme, çevre sorunları, sanayinin bölgesel dağılımı gibi karmaşık sorunlar zinciri, özellikle hızlı, plansız kentleşmeyle sağlıklı büyüyen kentlerimizde, çözüm bekleyen yeni boyutlara ulaşmıştır.

YOĞUN KENT MERKEZLERİNDEKİ PLANLAMA SORUNLARI VE AMAÇLAR

Bilindiği gibi 19. y.y.dan buyana kentler büyüyerek yayılmış, kentleşme olgusu devamlı olarak kentsel ve kırsal yerleşmelerde baskısını sürdürmüştür (8). Sanayileşme, kentleri dolaysız olarak etkilemiş ve kentsel nüfus oranında hızlı artış, kent ekonomisinin tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine ve daha sonra da hizmet ekonomisi şeklinde değişim ve dönüşümüne neden olmuştur.

Bu olgu, gelişen ve büyüyen kentlerin, özellikle metropoliten kentlerin merkez mekanına yansımış, bu alanda yerleşen hizmetler sektörü (üçüncü sektör) ne ilişkin ekonomik faaliyetlerin istihdam yapısındaki hızlı artış, tarihsel sürekliliği olan mevcut merkezlerin yoğunlaşmasına, fiziksel ve yapısal değişim sürecine girmesine neden olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde izlendiği gibi, ülkemiz kentlerinin bugünkü yapısında hem özellik hem de sorun diye görebileceğimiz birçok yön vardır. Bunlar temelde, kentteki iş hayatının sosyal yapısının iç çevre ve dış dünya toplumları ile ilişkilerini son yüz yılda geçirdiği değişikliklerin sonucudur. Kentlerimizde 19. Yüzyılda sanayi öncesi iş hayatı düzeninin, hızla genişleyen, ileri teknolojiye Batı ekonomik düzeni ile karşılaşması, kendine has özellikler doğurmuştur. Buralarda, yoğun ve karışık bir dış ticaret ve bunun kontrol mekanizmaları ile, eski yöresel iş yapısı ve kontrol mekanizmaları yan yana yaşayan yeni bir çift yapı oluşturmuştur (9). Kentler genellikle bu ikilem içinde algılanmakta sorunlar buna göre çözülmeye çalışılmaktadır (10). Sanayileşme ve kentleşme sonucu geniş bir alana yayılan ve çok merkezli olarak gelişen metropoliten kent bütününde, Merkezi İş Alanı olarak algılanan ana merkez (MİA) gelişim ve değişim süreci içinde ekonomik işlevler açısından metropol rolünü üstlenmekte, yönetim, kontrol, karar verme ve eşgüdüm işlevleri, başka bir deyişle hizmetler sektörü olarak algılanan ekonomik birimler, yerel hizmetler sunan faaliyetlerin yerini almaktadır.

Bu olgu ülkemiz büyük ve metropoliten kentlerinde de benzer şekilde gelişmekte, özellikle metropoliten kentlerimizin Merkezi İş Alanlarında (MİA) bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir.

Hızlı nitelik ve nicelik değişimlerinin izlendiği Merkezi İş Alanlarındaki (MİA) sorunları şöyle özetleyebiliriz.

o Merkezi İş Alanı (MİA) genellikle, gelişimi tarihsel süreklilik gösteren, Avrupa kentlerinde olduğu gibi ülkemizde de kentsel gelişmelerin başlangıç yeri olan tarihsel süreklilik gösteren kentin ilk çekirdeğinde gelişmiştir (11).

En içinden çıkılmaz merkez sorunlarından biri tarihi merkezlerin bugünkü yaşantıya ayak uyduramamasıdır.

o Tarihi merkezin sınırlı mekanında, kent toprağında aşırı değer artışlarının zorladığı, daha yoğun ve etkin kullanışa yönelik işlevsel ve yapısal değişim istemleri, kentin varolan tarihsel-görsel değerlerinin tek tek yitirilmesine, giderek sağlıksız, taşlaşmış, altyapısı yetersizleşmiş bir yapının oluşmasına neden olmaktadır (12).

o Yörede yerleşik nüfusun, ekonomik faaliyetlerin bu alanda yerleşme istemlerinin itici rol oynamasıyla giderek azalması ve barınma işlevinin etkinliğini yitirmesi köhne meyî hızlandırmaktadır.

o Merkezde faaliyetlerin hızla artması ve sayıca çoğalması varolan altyapıyı kısa sürede yetersiz kılmaktadır (13).

o Ülkemiz kentlerinde olduğu gibi ulaşım ağı sanayi öncesi koşullarına göre oluşmuş tarihi merkez, araba sahipliğinin artmasıyla, kısa süre içinde yol ağlarının tıkanmasıyla gereksinmelere cevap veremez duruma düşmektedir (14).

o Bir önceki kullanım olan barınma işlevinin doğurduğu yaya ve taşıt trafiği ile ekonomik işlevlerin yaratacağı trafik arasında fark olduğu kuşkusuzdur. Yayalar ve atlılar için düzenlenmiş sokak düzeni ve bu düzene uygun olarak gelişmiş mekansal doku içinden geçmeye çalışan günümüz motorlu kara taşıtları ve dev kamyonları bu alanda trafiğin tıkanmasına neden olmaktadır.

o Ekonomik faaliyetlerin artmasına koşut olarak merkezde istihdam edilen işgücüde artmaktadır. Çalışanların artması, özel arabalıların merkeze kendi taşıtlarıyla gelmek istemesi

çalışma saatlerinde trafiğin tıkanmasına ve önemli park sorunlarının doğmasına neden olmaktadır.

Karayollarının 1972 yılında İstanbul'da gerçekleştirdiği istatistiksel çalışma, park etme alışkanlıklarına incelemeye olanak vermektedir. İstanbul kent merkezinde park eden araçların % 82.2'si otomobildir. Bu araçlardan ancak % 2'si yol dışında bir yere (boş arsa vs.) park etmektedir. Araçların % 98'zi ise yol kenarlarına, yaya kaldırımlarına başka bir deyişle sokaklara park etmektedirler. Ortalama olarak İstanbul kent merkezinde park edenlerin % 13'ü alışverişleri süresince, % 26'sı iş takibi sırasında, % 21'i günlük çalışma süresi boyunca, % 4'ü servisler, % 18'i yükleme boşaltma, % 1'i eğlence, % 17'si de diğer amaçlar için park etmektedir. Kentin tarihsel MİA'sının üzerinde geliştiği Eminönünde günlük çalışma süresi boyunca park edenlerin oranı % 45 gibi büyük bir düzeye ulaşmaktadır.

Bu tip park kullanışı araba sahibi olan işyeri sahiplerinin sokak kapasitelerini, trafiğin en sıkışık olduğu zirve saatleri süresince kapamaları demektir. Kısaca özetlenen bu bilgiler Türkiye'deki büyük kentlerde park etme alışkanlığına ilişkin temel davranışları ortaya çıkarmaktadır (15).

o Kentin çeşitli bölgelerini birbirine bağlayan yolların merkezden geçmesi, merkezin bu bölgelere bağlanması yönünden iyi ise de, trafik yönünden bu düğüm noktasının çözümünü güçleştirmektedir. Başka deyişle, merkezle ilgili olmayan ulaşımında bu bölgeden geçmesi yoğunluğa neden olmakta ve sorun yaratmaktadır (16). Mevcut şehir merkezlerinde en büyük sorun buranın çok yüklü olmasıdır. Çok fazla bina, çok fazla trafik, fakat çok az alan olmasıdır (17).

o Tarihsel süreç içinde merkezde gelişmiş bazı ekonomik işlevler, gelişim ve değişim sürecinde merkez mekanını olumsuz olarak etkilemektedir. Hava kirliliği, gürültü ile çalışma saatlerinde dış mekanı (yol mekanı) kullanan sanayi kuruluşlarına ilişkin işlevler merkezde olumsuz çevre koşulları yaratmakta ve ana merkezde işlevsel olmayan bir yer kaplamaktadırlar. Depolar ve dağıtım hizmetleri sunan birimler de merkezdeki ulaşımı olumsuz olarak etkilemektedirler.

o Özellikle metropoliten kentlerin alt merkezlerinde yer alması zorunlu olan işlevlerin, gelişim süreci içinde MİA'da yer almış olması işlevsel olmayan bir yoğunluk doğurmakta, merkezin üstlenmesi gerekli yeni rolü için zorunlu alan gereksinimini olumsuz yönde etkilemektedirler. Perakende ticarete ilişkin yerel hizmetler sunan birimler bu olguya örnek olarak gösterilebilirler.

YOĞUN KENT MERKEZLERİNDEKİ SORUNLARI ÇÖZÜMLEMEYİ AMAÇLAYAN MERKEZ PLANLAMA POLİTİKALARI

Görüldüğü gibi merkez, bilgi iletişimindeki rolü, ekonomik faaliyetlere sağladığı çeşitli olanakları, ayrıca sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleri ile yaşatılması gereken bir kent mekânıdır. Günümüz yaşam koşullarına uyarlanması ve yeniden örgütlenmesi ise geniş kapsamlı bir planlama yaklaşımını gerektirmekte ve işlevsel açıdan arındırılması (desantralizasyon) kaçınılmaz olmaktadır (18). Kent merkezindeki planlama sorunlarını çözümlmeyi amaçlayan, gelişmiş Batı ülkelerinde ve ülkemizde geliştirilen merkez planlama politikalarını kısaca şöyle özetleyebiliriz;

o Mevcut Merkezlerin Yaşatılması (19)

Önemli bir sorun alanı olarak belirlenen kent merkezinin yeniden örgütlenmesi ve çağdaş yaşam koşullarına uyarlanması zorunluluğu, plancıları, yörenin gelecekteki görünümü, gerekliliği ve sahip olması istenen roller, konularında görüş belirlemeye zorlamıştır.

Genellikle iki karşıt düşüncenin ağırlık kazandığı günümüz planlama alanlarında, teknolojik gelişmelerin kentsel yapıları ve yaşam biçimlerini önemli ölçüde etkileyeceği varsayımlarından hareket eden birtakım ABD'li plancılar, büyük yatırım gerektiren mevcut merkezlerin yaşatılması girişimlerinin gereksizliğini savunmaktadırlar. Teknolojik gelişmelerin en üst düzeye ulaştığı ABD'deki belirli gerekçeleri yansıtmaya karşın, bu görüş, Avrupa'lı plancılarca, büyük ölçüde eleştirilmekte ve tarihi ve kültürel değerlerinin zenginliği ile algılanan Avrupa kentlerinde, merkezi çekirdeklerin korunması ve çağdaş yaşam koşullarına uyarlanması görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Bu yaklaşımlara göre, merkez, bilgi iletişimindeki geleneksel rolü ve kentsel faaliyetlere sağladığı dışsal ekonomi - ler nedeniyle, yaşatılması gereken bir kent mekânıdır.

Ancak kolektivist kapitalist ülkelerdeki kent merkezleri imgesi önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Yörenin düzenlenmesinde izlenen politikalar, bu ülkelerin siyasal yapısına bağımlı olarak, farklı boyutlar kazanmaktadır. Birinci grup ülke örneklerinde, merkezin özellikle boş zamanları değerlendirme ve kültürel mekânı olarak algılanmasına, ayrıca, yaşamın tüm kesimlerini yönlendiren yönetim faaliyetlerinin yerleşme mekânı olarak uzmanlaşmasına karşın, ikinci grup ülke merkezleri, çok daha karmaşık ilişkilerin biçimlendirdiği bir sorun alanı olarak belirginleşmektedir. Ülkemizdeki kent merkezleri de sahip olduğu kültürel ve tarihsel zenginlikleriyle ikinci gruba giren ülkelere çok benzemektedirler.

Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde geliştirilen, politikalar ve planlama amaçlarının ortak yanı, mevcut merkezlerin yaşatılması yönündedir.

o Bu Amaçlara Ulaşılabilmesi İçin Gerekli Önlem ve Planlama Kararları

Mevcut merkezlerin yaşatılması, yenilenmesi ve canlandırılması amaçlarına yönelik geliştirilen gerekli önlem ve planlama kararları şöyle özetlenebilir:

A. Tarihi merkezin yeniden örgütlenmesi ve çekiciliğinin arttırılması

Yörede yerleşik bulunan faaliyetlerin işlevlerini uyumlu bir şekilde sürdürebilmeleri amacıyla, merkezin çevre kalitelerinin köklü bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Önemli boyutlara ulaşan hava kirliliği sorununun çözülmesine de ağırlık verilmekte ve aşağıdaki önlemler alınmaktadır (20).

- o Toz duman ve zehirli gaz gibi çevre sağlığına zararlı etmenlerin yoğunluklarının artmasına neden olan ve merkezdeki yapıların büyük bir bölümünde halen kullanılan geleneksel ısıtma biçimleri terkedilecek ve merkezin ısıtılmasında, çevrede oluşturulacak yeni ısıtma tesislerinden yararlanılmaktadır.

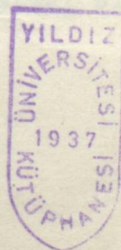
- o Özel araçların ve özellikle kamyonların neden olduğu hava kirliliği ve gürültünün önlenmesi için yöredeki ulaşımın sınırlandırılmasına, taşımacılıkta elektrikli araçlardan yararlanılmasına, ayrıca oksijen üreten ve önemli süzgeç rolü üstlenen yeşil alanların geliştirilmesine çalışılmaktadır.

B. Makro ve Mikro ölçeklerdeki erişebilirlik koşullarının düzenlenmesi

Kentin özel taşıt ulaşımı ile ilgili sorunların çözümlenebilmesi için aşağıdaki planlama politikaları geliştirilmiştir (21).

- o Transit ulaşımın yeni geliştirilecek çevre ve ring yolları ile kanalize edilmesi, merkezdeki yolların aşırı yüklenmesinin önlenmesi,
- o Kamuya ait merkezi alanlarda yeni yeraltı otoparklarının düzenlenmesi,
- o Merkezdeki yol dokusunun çağdaş trafiğe uygun olmaması nedeniyle katlı otopark yapımının kontrollü bir şekilde sürdürülmesi ve özel ulaşımın sınırlandırılması,
- o Özellikle ticaretin gelişmiş olduğu alışveriş aksının, maksimize edilerek yayalaştırılması (22).
- o Ulaşımın entegre ve kademeli duruma getirilmesi (23).

Merkezi iş dolaşımının düzenlenmesinde, mevcut yolların tek yönlü ulaşımına tahsis edilmesi, elektronik sinyalizasyona ağırlık verilmesi, park koşullarının yeniden düzenlenmesi, belirli yolların süreli veya süresiz olarak yayalara tahsis edilmesi gibi kısa vadeli planlama uygulamaları geliştirilmiş, ayrıca yürüyen merdivenleri, çeşitli alış-veriş mağazaları, butikleri ve eğlence yerleri ile geniş bir yaya külesine hizmet eden ve farklı ulaşım terminallerine erişebilirliği olanaklı kılan yeraltı geçitlerinin geliştirilmesi programlanmıştır.

ÇALIŞMANIN KONUSU, AMAÇLARI, VARSAYIMLAR

"Ekonomik İşlevlerin Büyük Şehirsel Merkezlerde Desantralizasyon Olanakları (İstanbul Metropoliiten Alanında MİA ve Diğer Alt Merkezlerde Desantr. lizasyon Ölçütleri Üzerine Bir Deneme)" başlığı altında sunduğumuz çalışmamızın temel amacını; büyük kentlerde, başka bir deyişle metropoliiten kentlerde, kentleşme sürecinde gelişigüzel dağılmış olan ekonomik işlevlerin, gelişim ve değişim sürecinde gerçekleşen organik desantralizasyonu koşutunda, MİA (Merkezi İş Alanı) ve diğer alt merkezlerde yer alması zorunlu olmayan ekonomik faaliyetlerin işlevsel desantralizasyon olanaklarını, bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmek, sorunları ortaya koymak ve neden-sonuç bağlantılarıyla çözümlmek ve öneriler getirmek; oluşturmaktadır.

Bu temel amacın yanı sıra bütüncüleyici çözümleme tekniğinin geliştirilmesi çalışmanın kuramsal amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Metropoliitenleşme süreci içinde ortaya çıkan değişimleri incelemede ve karşılıklı işlenebilir ilişkilerin gerçek verilere temellendirilerek fizik mekana yansıtılması ve merkezlerin ekonomik işlevlerinin belirlenmesi, ekonomik etkinliklerin kent içinde dengeli dağıtılmasını, gerçekçi kararların alınmasına elverişli bir planlama için ışık tutmak, kentin metropoliitenleşmesine koşul olarak mekan organizasyonunda gerekli dönüşümün, olanaklı kılınmasında yararlı olacağı kanısı çalışmanın uygulamaya yönelik amacını oluşturmaktadır.

Metropoliiten Alan, içinde barındırdığı yerleşimlerin sanayileşmesiyle çok merkezli bir yapıya kavuşurken, kent içindeki sanayi kuruluşları merkezden çevreye doğru bir sıçrama sürecine girmişlerdir. Sanayinin merkezden uzaklaşması olarak nitelenen bu süreç, üretim çevrede yapılırken, merkez kesim, bu üretimin karar organlarının bulunduğu, yönetim, denetim ve eşgüdüm işlevlerinin yer aldığı bir kente dönüşmektedir. Sanayi kentinde üretim birimleri merkezi bir yerde toplanarak yığılma ekonomilerinden yararlanırken, metropoliiten kent aşamasındaki sanayinin karar birimleri merkezde yerleşme eğilimindedir. Merkez kent artık her cins ekonomik işlevlerin yoğunlaştığı bir yerleşme değil, konut

mahallelerinin bile az rastlandığı bir hizmet merkezi veya çeşitli karar organları ve kamu kuruluşlarının yerleşme alanı olarak biçimlenmiştir (26).

Daha önce kentin hızlı büyüme sürecinde, şans eseri yayılmış olan ekonomik işlevler, gelişim ve değişim sürecinde birbirleriyle karşılıklı ilişkiler ve işlevsel gruplaşmalar oluşturmaktadır. Bu gruplamalar değişim kazanırken genişleyen kent alanında kendilerine belli uygun yerleşimler ve diğer gruplarla işlenebilir ilişkiler oluşturmaya başlarlar.

Yukarıda belirttiğimiz temel varsayımların yanısıra, çalışmamızda benimsediğimiz diğer varsayımlar bölümlerin içinde verilmiştir.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLARI

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümleri kuramsal olup, geniş ölçüde, bir kütüphane çalışması niteliği taşımaktadır. Bu bölümlerde, konu üzerine yazılmış çok sayıda kitap ve makale, çeşitli belgeler, günlük gazeteler ve dergilerden yararlanılmıştır.

Çalışmamızın uygulamaya yönelik üçüncü bölümünde ise, örnek alan olarak, metropolitenleşme sürecinde nüfusun ve ekonomik etkinliklerinin yoğunlaşmasıyla dikkati çeken "İstanbul Metropoliten Kent Bütünü" seçilmiştir.

Çalışmanın konusu ve amaçları koşutunda bütüncül bir yaklaşımın geliştirilebilmesi için çeşitli kaynaklardan bilgilerin toplanması gerçekleştirilmiştir.

Metropoliten kent bütünündeki çekirdek alanlardan, metropoliten kent bütününe mekansal olarak oluşturan diğer alanlara, nüfus ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunu ölçmek için en basit yaklaşım, bu alanlardaki göreceli nüfus ve ekonomik faaliyetlerin değişim hızlarını karşılaştırmaktır.

Çalışmamızda, R. Drewett, J. Goddard ve N. Spence'in, İngiltere'de gerçekleştirdikleri metropoliten alan çalışma-

larında, desantralizasyon eğilimlerine göre, nüfus ve ekonomik faaliyetlerin, göreceli değişim hızlarını karşılaştırarak belirledikleri, altı göreceli değişim dokusundan yararlanılmıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) nün İstanbul'a ilişkin 1980 yılında gerçekleştirdiği "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama Sonuçları"na ve kent bütününe ilişkin alanda yaptığımız gözlemlerimize temellendirdiğimiz istatistiksel bir yöntem izlediğimiz çalışmamız; 1970-1975 ve 1975-1980 zaman dilimlerini kapsamakta, metropoliten sistemin dört bileşen parçasını (0-5 km, 5-10 km, 10-30 km ve 30 + km) içermektedir.

Her değişkenin göreceli değişimleri koşutunda, birim olarak merkez belediye sınırları içinde mahalle ve merkez belediye sınırları, çevre yerleşmelerde ise zorunlu olarak belediye sınırları kullanılmıştır.

Nüfus ve ekonomik faaliyetlere ilişkin toplanan bilgilerin dökümü yapılarak tablolaştırılmış, 1970-75 ve 1975-80 kesitleri artış oranları (mutlak ve %) hesaplanmıştır. Varılan sonuçlar, haritalar, şekiller ve grafiklerle ortaya konmuş, desantralizasyon ölçütleri koşutunda, her değişkenin göreceli değişimleri arasında ilişkiler, korelasyonlar korularak neden-sonuç bağı araştırılmıştır.

Zaman zaman, konunun algılanmasına yardımcı olacağını sandığımız kuramsal ve İstanbul Metropoliten Kent bütününe ilişkin bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise tez sonuçları açıklanmıştır.

Ülkemizde genel olarak uygulamalı araştırmalarda belirginleşen güçlüklerle bilgi toplama aşamasında karşılaşılmıştır. Bu ise bilgilerin kısa sürede derlenmesini olanaksız kılmıştır. Tüm bilgiler kentteki kamu kuruluşlarından derlenmeye çalışılmıştır. Toplanan bilgilerin derlenmesi aşamasında, kurumlar arasındaki iletişim eksikliği ayrı bir güçlüğü oluşturmuştur. İstanbul Ticaret Odasından (İTO), ekonomik etkinliklerin metropoliten ölçek kapsamında, mahalle bazında, 1970-1975-1980 yıllarına ilişkin bilgilerin

elde edilmesinde büyük kolaylık sağlanmış, ancak İTO'nun kullandığı ekonomik etkinliklere ilişkin sektörel klasifikasyon kod numaraları ile DİE'nin kullandığı sektörel kod numaraları farklı olduğundan, elde edilen geniş kapsamlı bilgilerden yeterli derecede yararlanılamamıştır. Bu ise, ekonomik işlevlere ilişkin çalışmamızı, yönetsel birimlerle sınırlandırmamızı zorunlu kılmıştır.

DİE'nin farklı yıllara ilişkin yayınladığı kitapçıklarda ise, içerik ve anlatımın farklılaşması bilgilerin derlenmesi için uzun zaman ayrılmasını gerektirmiştir.

C. Desantralizasyon

Mevcut merkezlerin yükünün azaltılması için geliştirilen desantralizasyon kararlarına ilişkin planlama politikaları tezin odaklarını oluşturduğundan çalışmamızın akışı içinde II. Bölümü oluşturan kısımda geniş olarak yer verilecektir. Bu konuya ilişkin kararlar bu kısımda yalnızca başlık olarak verilecektir.

- o Metropoliten alan sınırları içinde mevcut ana alt merkezlerin ve diğer kentsel merkezlerin geliştirilmesi,
- o Metropoliten bölge ölçeğinde desantralizasyonu olanaklı kılabacak yeni kentlerin kurulması ve yeni merkezlerin geliştirilmesi,
- o Merkezde yerleşmesi zorunlu olmayan faaliyetlerin ayıklanması ve işlevsel desantralizasyonu.
- o Alt bölgeler dışındaki çevre yerleşmelerde (Periphery'-de), ana ulaşımına bağımlı yeni organize merkezler (shopping - centre) geliştirilmesi.
- o Çağdaş bir yönetsel merkezin geliştirilmesi.

Ülkemizin ekonomik ve politik merkezleri olarak algılanan İstanbul ve Ankara kentlerinin nazım plan bürolarınca geliştirilen merkez sorunlarına planlama yaklaşımları da özet olarak aşağıda verilmiştir (24).

- o Ankara Nazım Plan Bürosunun, merkezin aşırı yüklenmesini ve tıkanmasını önlemek amacıyla arındırılmasını ve belirli faaliyetler için, merkez dışında, yeni yerleşme alanları oluşturulmasını öngören sağlıklı planlama yaklaşımına karşın, İstanbul Nazım Plan Bürosu 1980 yılında hazırladığı ve planlama sürecine ilişkin hiçbir ayrıntının yer almadığı planlama raporunda, merkezin belirli sınırlar içinde yeniden örgütleneceği görüşünü ortaya koymaktadır (25).

Hiçbir uygarlıkta kent yaşamı, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Gerçekten bir kent grubu, ancak yiyecek maddelerini dışardan getirerek yaşayabilir. Ancak bu dışalımın, buna denk düşen ya da bununla eşdeğerdeki mamul ürünlerin dış satımıyla dengelenmesi zorunludur. Böylece, kentle çevresindeki kırsal bölge arasında sıkı bir karşılıklı hizmet ilişkisi kurulur (3).

Tarım kesimindeki artık ürünün değişimine olanak sağlayan ve iki önemli yolun kavşağında olduğu varsayılan pazar yeri, genellikle kent merkezlerinin ilk kuruluş yeri olarak kabul edilmektedir (4). Kentbilim yarınında genel kabul görmüş olan bu görüşe göre, ilk kentsel yerleşmeler, söz konusu çekirdeğin çevresinde gelişmişlerdir. Kentsel yaşamın gelişmesiyle birlikte, dinsel, yönetsel, eğitsel ve askeri hizmetlerde bu alanda yoğunlaşmışlardır (5).

Bu dönemin en önemli özellikleri; toplumsal, simgesel ve değişim (mübadele) merkezlerinin tek bir merkezde odaklaşması; bütünlüğü ile algılanan sur-içi kentinin, kırsal yerleşmelerin karşıtı olarak belirginleşmesi ve kentsel işlevlerin henüz mekânda farklılaşmadığı bu yerleşme modelinde, gelişen ticaretin burjuvaziye egemen sınıf olarak ortaya çıkarmasıdır (6).

1.1.2. SANAYİ DÖNEMİ KENT MERKEZİ

İngiltere ve Avrupa'da, XIX yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan sanayi dönemi, Kuzey Amerika'da aynı yüz yılın ikinci yarısında etkili olmuştur. Söz konusu dönemin, Güney Amerika, Asya ve Afrika'daki pek çok gelişmekte olan ülkede ise günümüze kadar yaşamakta olduğu gözlenmektedir (7).

Sanayi kentini bir dönem önceki yeniçağ kentlerinden ayıran en önemli fiziksel öge sanayi bölgeleridir. Gelişmenin ilk aşamalarında sanayi ile konut içiçe bulunurken, sanayinin genişleme gereksinimi ayrı bölgeye taşınmasını gerektirmiş, gelişen hizmet kesimi ise kentin ticaret merkezini belirgin hale getirmiştir (8).

Bir önceki dönemde oluşturulan kapitalin, bu dönemde sanayi yatırımlarına yönltilmesi, üretim ölçeğinin hızla büyümesine ve bu sektörün sağladığı iş olanaklarından yararlanmak

isteyen kırsal nüfusun, kütleler halinde, kente göç etmesine neden olmuştur (9). Bu gelişmeler, sanayi öncesi dönemde bütünlüğü ile algılanan kentsel yerleşmenin hızlı bir yayılma sürecine girmesine ve iç kentin (inner-city) dışında yeni konut mahallelerinin ve banliyö yerleşmelerinin biçimlenmesine yol açmıştır (10).

Merkezi kent, düşük gelirliilerin, yeni oluşan banliyö yerleşmelerinin ise, orta ve üst gelirliilerin barındıkları yerler şeklinde oluştukları gözlenmektedir (11).

Sınıfsal farklılaşmanın belirginleştiği bu dönemde, farklı gelir grupları farklı konut mahallelerine yerleşmekte ve ticaret bölgelerinin, iş alanlarının eğlence yerlerinin ve ulaşım araçlarının kullanımında da, bu grupların farklı alanlardan yararlandıkları gözlenmektedir.

Modern ve geleneksel merkezlerin ikiz kutuplaşması şeklinde algılanan bu olgu, alt gelir konutlarının zanaat faaliyetlerinin, geleneksel ve toptan ticareten tarihi merkezde gelişmelerine, büyük mağazaların, büro ve banka yapılarının ise modern merkeze yönelmelerine yol açmıştır (12).

Toplumsal yapıdaki bu değişimin kent mekânına yansımaları, sanayi öncesi dönemde tek bir merkezde odaklaştığı bilinen, sosyal, simgesel ve değişim merkezlerinin ayrışmasına neden olmuştur (13).

Üretimde, ticaretle ve arazi kullanışta son derece ileri gitmiş bir farklılaşma, ihtisaslaşma mevcuttur (14).

1.1.3. GÜNÜMÜZDE KENT MERKEZİ

Kentsel merkezlerin sundukları hizmetler günümüzde artık bilgi (information), kredi elde etme ve yönetsel kararlar vermeye çok daha fazla, buna karşın üretimde ve depolamayla ise daha az ilgilidir. "Merkezi pazar"daki malların ve işlemlerin çeşitliliği daha önceki dönemlerden farklıdır. Bunlar giderek daha soyut bir karakter almaktadır. Büro işlevlerinin hacmi önemini korumakta, kendilerine çektikleri ya da bu faaliyetlerde çalışan işçilerin nitelikleri nedeniyle büyük merkezler çok daha fazla avantaj kazanmaktadırlar (15).

Sanayi kesimindeki gelişmelerden büyük ölçüde pay alan ve güçlü ekonomik yapıya sahip olan kentlerin, uzmanlaşmış üçüncül faaliyetler içinde elverişli bir yerleşme mekânı haline dönüşmeleri, kontrol gücünün bu kentlerde odaklaşmasına ve yönetim, denetim ve eşgüdüm faaliyetleri ile algılanan metropoliten kentlerin görünüm kazanmasına neden olmuştur (16).

Ülkemizde, kent merkezlerinin (MİA) oluşumu çok geniş tarihsel süreç içinde gelişim göstermiştir. Şimdi de içinde bulunduğumuz kentleşme sanayileşme süreci içinde, hızla gelişen haberleşme iletişim olanak ve teknikleri çerçevesinde ticaretin gelişme sürecinde ve gelişmekte olan bir ülkenin içinde bulunduğu gelişmişlik derecesinden soyutlanamayacak bir düzeyde gelişme göstermektedir (17).

1.2. KENT MERKEZİ KAVRAMI

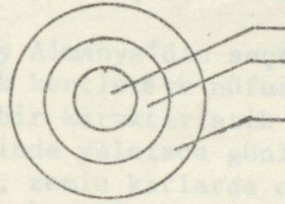
Her merkezin bir ilişki ve etkenlik çevresi vardır. Bu çevre genişledikçe, tüketim eğilimleri çeşitlenip yükseldikçe ve kentsel artık üretim hacmi büyüdükçe, merkez fonksiyonlarında büyüme ve çeşitlenme görülür. Bu açıdan merkezler, dar çevreli kent merkezlerinden, uluslararası fonksiyonları olan merkezlere kadar çeşitlilik gösterebilir (18).

Merkezin kent bütünü içinde etkin rolünü ve diğer işlev bölgelerinden farklılaşmasına neden olan karmaşık görünümünü açıklayabilmek için, kentbilim yarınında "beyin", "kalp", "kente yaşam veren organ" gibi deyimler kullanılmaktadır. Ayrıca, doruk noktasına ulaşan arsa değerleri, çalışan kesimin oluşturduğu yüksek yoğunluklar, yaya ve taşıt trafiğinin neden olduğu ulaşım güçlükleri ve daha birçokları, yörenin algılanabilirliğini sağlamak için başvurulan göstergeler olmaktadır. Sahip oldukları betimleyici özelliklere karşın, bu tanımlama ve göstergeler, özellikle metropoliten aşamadaki bir kent merkezinin taşıdığı anlamı açıklamada yetersiz kalmaktadır (19).

Kentsel olgunun işlevsel, organik ve sosyo-kültürel boyutları ile incelenmesi gerektiğini savunan Fransız toplumbilimcisi Claude Soucy, yöreyi salt işlevsel açıdan çözümlemeye çalışan Batılı plancıları eleştirmekte ve merkezin kent bütünü içindeki anlamı ve değerinin, ancak yönetsel, işlevsel

ve kültürel rollerinin açıklanması ile olanaklı kılınabileceğini vurgulamaktadır (20).

Kent merkezini tanımlamakta karşılaşılan bir diğer güçlük de yörenin mekân boyutundan kaynaklanmakta ve geliştirilen çeşitli kavramlar arasında bir anlatım birliği sağlanamamaktadır. Örneğin, merkez (city centre, dauntown) kavramı yerine, çoğu kez "CBD" (Central Business District) tanımı kullanan Amerikalı plancılar, yöreyi üç bölgeden oluşan bir bütün olarak değerlendirmektedir. Bu alt birimler sırasıyla:

- A. Merkezi çekirdek (core)
- B. Çevresel kuşak (core frame) ve
- C. Saçaklanma alanı (core fringe) dir.

Genellikle ekonomik faaliyetlerin yönetsel hizmetlerinin yer aldığı "merkezi çekirdek", artık-değerlerin en üst düzeye ulaştığı ve uzmanlaşmış kuruluşların yörede yerleşmek için yarıştıkları bir bölge olarak algılanmaktadır (21). Raymond (Murphy merkezi çekirdeği, ortalama arazi değerlerinin maksimum olduğu sokakların keşistği bölge olarak tanımlamaktadır. Merkezi çekirdeği anlatmak için "zorunlu merkez" (hard core), kavramı da kullanılmaktadır (22).

"Çevresel kuşak" çekirdeğe oranla daha az yoğun bir bölge niteliğindedir. "Saçaklanma alanı" ise, ekonomik faaliyetlerin dağınık bir biçimde ve belirli odaklar çevresinde geliştiği bir yayılma halkasıdır. Çekirdeğe oranla daha hızlı gelişmekte olan saçaklanma alanı, barınma işlevinin henüz terketmediği ve sahip olduğu ticaret hizmetlerinin çekirdekteki kadar gelişmemiş olduğu bir rezerv bölge niteliğindedir (23).

Başka bir açıdan gözlendiğinde, merkezi iş alanında homojenlikten uzak ve gözle görülür bir bölgeleşmenin var olduğu söylenebilir. Bu alandaki benzer faaliyetler birbirlerine yakın olma eğilimindedirler.

Merkezi İş Alanı genellikle kentin varlık nedeni olan kontrol faaliyetlerinin toplandığı alandır. Bu alanda yer alan

fonksiyonlar, kentin daha üst kademede ki sistemler ile kendi etkisi altında bulunan alanların ilişkisini kurmaktadır. Kentin kendisi bu alandaki faaliyetlerle kontrol altına girdiği gibi kendisi de bu alandaki faaliyetlerle daha alt kademeleri kontrol etmektedir. Bu temel faaliyetlerin yanı sıra kentin yaşantısı ile ilişkili çeşitli faaliyetlerin çok yoğun şekilde bir araya geldiği bu odak noktasında, çok sayıda kuruluş yer kapmaya çalışmakta, kentteki en yüksek arazi değerleri oluşmakta ve en karmaşık planlama sorunları doğmaktadır. Bu nedenle kentin merkezi iş alanını tanımak aslında kent olgusunu büyük ölçüde tanımak olmaktadır (24).

Grötzbach Güney Almanya'dan seçtiği örneklerle, merkezi iş alanının, büyük kentlere ve nüfusu milyonu aşan metropoliten kentlere özgü bir karakteristik olduğunu vurgulamakta küçük kent merkezlerinde yalnızca günlük gereksinimleri karşılayan ünitelerin, zemin katlarda oluştuğunu, orta büyüklükteki kentlerde ise ekonomik faaliyetlerin, artık yalnızca alt katları değil üst katları da büro, muayenehane vs. olarak kullanmaya başladığını, böylece orta büyüklükteki kent merkezlerinin merkezi iş alanı oluşumu sürecine girdiğini ayrıca vurgulamaktadır (25).

Merkezin mekân boyutu ile ilgili diğer iki kavram da, "İç-Kent" (inner-city) ve "Merkezi Alan" - "Merkez Kent" (Central area, central city) kavramlarıdır. Genellikle, kentin inşa edilmiş en eski bölgelerini kapsayan ve fakat bir istatistik deyi mi olan "merkezi alan" kentin surlar içinde gelişmiş bölgesi, "İç Kent"le çoğu kez eş anlamlı kullanılmaktadır (26).

Merkezi alan (Central area) deyi mi genellikle İngiliz planlama dilinde kullanılmaktadır. Merkezi alanlar, merkezi iş faaliyetlerinin bulunduğu sokakları kapsamakla beraber imalat ve konut zonları artıklarını da içerebilmektedirler.

Kent merkezinin tanımlanmasında diğer bir yaklaşım da toplumbilim açısından olmaktadır. Toplumu, "matematiksel olmayan fakat çeşitli birey ve grupların davranışları ile biçimlenen bir sosyal maddeler bütünü" olarak algılayan toplumbilimciler, merkezi, "bu modellerin biçimlendiği, yayıldığı ve aktarıldığı kent mekânı" olarak tanımlamaktadırlar (27).

Tarihsel, mekânsal ve sosyolojik içeriklerinin yanı sıra, ait olduğu ülkenin siyasal yapısı ve gelişme düzeyi de, kanımızca merkez görünümünü dolaysız bir biçimde etkilemektedir (28).

Gelişmiş ve kapitalist ülkede merkez, uzmanlaşmış üçüncül faaliyetlerin egemen olduğu ve mekânı kendi gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirdiği bir yöre olarak algılanmaktadır. Kollektivist ülkelerde ise merkez, birinci örnekteki gibi uzmanlaşmış bir iş bölgesi değil, fakat, özellikle, kamusal yönetim hizmetlerinin, kültürel faaliyetlerin ve ticaretin geliştiği bir yoğunlaşma bölgesidir (29). Bu ülkelerde, üretken sektörler olarak tarım ve sanayinin benimsenmesi ve uzmanlaşmış üçüncül faaliyetlerin ancak kamusal yönetim hizmetleri kapsamında farklılaşmasına neden olmaktadır (30).

Üçüncü dünya metropollerinde ise, merkez, ilk iki örneğe oranla daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Genellikle bir limana bağımlı olarak gelişen ve bir "iş alanı"nın çevresinde veya kamusal yönetim hizmetlerinin odaklaştığı bölgede oluşan merkez, gelişmiş ülkelerin kontrol ve denetim mekanizmalarını en üst düzeyde uygulayabilmelerine olanak sağlayan bir "aracı" rolü üstlenmektedir (31).

Az gelişmiş ülkelerin kent merkezlerinde ikili yapıya sık sık rastlanır. Bir yanda modern kent özelliği, öte yanda feodal kent merkezi özelliğinin birlikte görülmesi, olağan olgulardandır. Her ikisinin de tüketici ve satıcı çevreleri vardır (32). Merkezin ilk algılanan giriş sokaklarını işgal eden marjinal sektör olgusunun da bu arada hatırlanması gerekir.

Merkez olgusuna ilişkin tanımları çoğaltmak olasıdır. Ancak buna fazla gerek de yoktur. Dikkat edilirse ortak özellikler çoktur ve genel bakış açısı, ayırdedici toplumsal kriterlerdir. Ancak, tanımlara, yaşanan çağın ve toplumun kent özellikleri, farklı ağırlıklarda yansımaktadır (33).

1.3. MERKEZİ İŞ ALANININ (MİA) SINIRLANDIRILMASI

1.3.1. MERKEZİ İŞ ALANININ SINIRLANDIRILMASI KONUSUNDA GELİŞTİRİLEN YÖNTEMLER

Kent merkezinin sınırlandırılması işlemi, merkezin işlevsel açıdan ve fizik mekan üzerindeki biçimlenmesi açısından mekansal boyutuyla algılanabilirliğini olanaklı kılmaktadır.

Kent bilim yazınına incelediğimizde; Merkezi İş Alanının önemi bakımından sınırını çizebilecek standart bir yöntemin geliştirilememiş olduğunu görmekteyiz.

Her kent için merkezi iş alanının sınırları yerel bir görüştür, coğrafyacıların, sosyologların, kent plancılarının ve MİA ile ilgilenen veya çalışma yapan yazarların çoğu bu görüşü benimsemişlerdir (34).

Dickinson sınır alanını, "yüksek arazi değerleri ve yıkılacak kadar eski modası geçmiş yapıların bileşimi, hemen hemen her kentte iş alanını çevreleyen kirli görünümlü kıymetten düşmüş bölgeyi gösterir" şeklinde tanımlanmaktadır (35).

Firey ise sınır alanını, "kentnin merkezi iş alanı ve onu çevreleyen barınma bölgesi ile eskimeye yüz tutmuş bölge" olarak tanımlamaktadır (36).

Murphy ise bu alanı, "Varsayılan ticari potansiyel yüksek arazi değerleri ile sonuçlanır, gerçekte bölge beklenen ticari potansiyeli karşılayabilecek düzeyde değildir. Sonuç olarak, yaşlanan çok ailelik konutlar veya oda oda kiraya verilen pansiyon tipi konutlar, çoğu kez marjinal sektörde çalışan kişilerin oturduğu konutlar olarak belirginleşir. Bölge, kent yenileme projelerinin yapımı için verilerle doludur" biçiminde söz konusu planı tanımlamaktadır (37).

Kent merkezlerini mekansal olarak tanımamıza yardımcı olacak, sınırlandırma konusunda bugüne kadar yapılmış çalışmalar, özet olarak anlatılacaktır.

1950'lere kadar merkezi iş alanının sınırlarını çizme olgusuna ilişkin yayınlar çok azdır. İsveç ve Norveç'te konuyla ilgili çalışmalar yapılmıştır (38).

o W.Villiam Olsson'un 1940 yılında, Stockholm'un merkezi iş alanının sınırlandırılması çalışmasında "dükkan kira göstergesi yöntemi"ni geliştirmiştir (39).

Bir yapıda yer alan perakende ticarete ilişkin işlevlerde, toplam dükkan kiralalarının, dükkan vitrinleri boyuna oranı, Olsson'un yönteminin en belirgin özelliğidir.

"İstanbul'da Merkezi İş Alanının Sınırlarının Tayini ve Büyüme Eğilimi" konusunda BİNP adına araştırma projesini yürüten Prof. Hande Suher, Olsson'un kira göstergesi yönteminin, İstanbul'da MİA içi kullanımlarda bu konuda sağlıklı bilgilerin derlenmiş olmadığından, kolayca elde edilemediğinden ve ticaret yerlerinin her türünde "Hava Parası" geçerli olduğundan, dolaylı olarak kiralaları etkilediğinden bu konudaki tespitlerin bir bilimsel çalışma için sağlıklı ve yeterli olmayıcı kanısı ile bu yöntemi eleştirmektedir (40).

Horal Carter ise, bilgi toplama aşamasında çeşitli güçlüklerin olması ve karmaşık bir alanı tek bir ölçüte bağlı kalarak merkezi sınırlamaya çalışması, uygulamada ancak tamamlayıcı bir araç olarak yararlanılabilir, görüşüyle Olsson'un yöntemini eleştirmektedir (41).

o Tore Sund ve Fridtjow Isachsen 1942'de Oslo'da çalışma alanlarını belirtmek için yaptıkları çalışmada, kira göstergesini çıkarmanın olanaksız olduğunu belirterek, sınırların saptanmasında MİA da faaliyet gösteren, işyerlerinin yıllık ticaret toplam cirosu (ticaret göstergesi yöntemi" ile merkezi sınırlandırma uygulamasını yapmışlardır (42).

Ülkemizde MİA kullanımı içinde bu konuda sağlıklı bilgi edinilmesinin olanaksızlığından bu yöntemin uygulanabilirliğinin sınırlı olduğu kabul edilmektedir (43).

o 1930'da Malcolm, Proudfoot Filedelfiya'da, merkezi iş alanını sınırlandırma çalışmasında, "Ticaret göstergesi yöntemi"ni kullanmıştır. Proudfoot, binanın her cephesinde yer alan ticaretle uğraşan dükkanların yıllık satış hacmini sınırlandırma kriteri olarak almıştır (44).

Yöntem, perakende ticaret, servisler ve toptan ticareti gösteren verilere dayanmaktadır. Bu yöntemle yalnızca ticaret akslarının belirlenmesi olasıdır. Bunun dışında merkezi iş

alanının önemli bir bölümünü oluşturan, ticaret dışındaki hizmetler ve banka faaliyetlerine ilişkin iş yerlerini dik-kate almaması bu yönetime yöneltlen eleştirilerdir (45).

o Raymond E. Murphy ve J.E. Vance'nin 1954'de Amerikan kentlerinin MİA (CBD) sınırlamak amacıyla geliştirdikleri "merkezi iş göstergesi yöntemi" dikdörtgensel grid siste-minde yapı adalarının avantajından yararlanır (46).

Murphy ve Vance'in geliştirdiği "merkezi iş göstergesi yön-temi" bütünüyle arazi kullanışa bağlıdır. Bu yöntem aynı koşulların olduğu diğer kentlerde de uygulanabilir ve kent-ler birbirleriyle karşılaştırılabilir. Murphy, yöntemi bü-tünüyle objektif olarak nitelendirilmektedir.

MİA (CBD), hem işlevsel hem de merkezilik (centrality) teri-miyle tanımlanan bir alandır. Murphy ve Vance açıklıkla iş kelimesi altında hangi işlevlerin içerilip hangi işlevlerin içerilmediğini, ve "merkeziliğin" zirve arazi değeri kesimi çevresinde verilen kriterleri karşılayan sürekli yapı ada-ları dokusu olarak tanımlamaktadır. Sonuçta, merkezin yapı-lanmış alanın geometrik merkezinde olması gerekli değildir. Gerçekten yaşama dominant bir liman fonksiyonuyla başlayan kentlerde, geometrik merkez görmek çok zordur. Murphy, "geo-metrik olarak ölçülen merkezilikle ilgilenmediğini, temel ulaşım odağı olarak, ulaşılabilirliğin en üst derecesinden elde edilen merkezilikle ilgili olduğunu söyleyerek sözle-rini sürdürmektedir (47).

Merkezi iş göstergesi ile sınır çizme yöntemi, merkezi iş kullanımı ile merkezi iş kapsamına girmeyen genellikle her hangi bir yerde bulunan kullanımlar arasında kesin ayırım gerektirir. Sınır çizme yönteminin gerçek temeli arazi ça-lışmasıdır. MİA denilen (zirve arazi değerlerinin kesiştiği alan) yerin detaylı haritalanmasını kapsar. Bu alan merkezi iş kullanımı kapsamına giren, dükkânlar, ofisler ve sonradan MİA olması düşünülen alandır. Sonuçlar bloklar şeklindedir ve merkezi iş amacı ile kullanılan alanın büyüklüğünü kap-sar. Her blok için bir gösterge hazırlanır ve MİA'nın, bazı gösterge değerlerini karşılayabilen, zirve arazi değerleri-nin kesişimini çevreleyen belli bir grubun bir parçası olan, bloklardan oluştuğu varsayılır (48).

Merkezi iş göstergesi yöntemi, MİA'da merkezi iş kapsamına giren faaliyetlere ayrılan toplam kullanma alanının (döşeme

alanı) MİA'daki tüm yapıların zeminde kapladıkları toplam alana bölünmesiyle elde edilen MİYÜG (Merkezi İş Yükseklik Gösteresi : Central Business Height Index CBHI) ve iş faaliyetlerine ayrılan toplam kullanma alanının, bölgedeki yapıların kat alanları toplamına bölünmesiyle elde edilen MİYgG (Merkezi İş Yoğunluk Göstergesi : Central Business Intensity index - CBII), ABD'de istatistiksel bilgi toplama olanakları yüksek olan, geometrik düzenli ve genellikle türdeş yapı bloklarında uygulanmaktadır (49).

MİA'nın sınırını çizen, merkezi iş göstergesi yöntemi birçok plancı ve coğrafyacı tarafından U.S.A. dışında yapılan çalışmalarda da kullanılmıştır. Bazı durumlarda hiç değiştirilmeden, çoğu zaman saptanan yerel gereksinimleri ve özel durumları karşılayabilmesi için değiştirilerek kullanılmıştır (50).

Murphy ve Vance'in orta büyüklükteki (150.000 - 250.000 nüfuslu) 9 Amerikan kentinde uyguladıkları yöntemle, D.H. Davies Cape Town'ın MİA'sının "merkezi çekirdek" tanımını yapmaya çalıştı. Bu işlem sırasında, Murphy ve Vance'in kritik değerlerini zorladı. Davies çalışmasında, yönetim binaları (eğer süreklilik sağlıyorsa MİA içinde içerilebilir) sinemalar, oteller ve düşük nitelikteki perakende ticaret kuruluşlarını, MİA içi kullanışlardan dışlamıştır. Merkezi iş yükseklik göstergesi ve merkezi iş yoğunluk göstergesinde 4.00 ve % 80 gibi yüksek değerler sınırlayıcı olarak seçilmiştir (51).

W. Hartenstein ve G. Staack, merkezi iş göstergesi yöntemini birkaç Alman kentine uygulamışlardır. Karşılaştırılabilir büyüklükteki kentlerde bina yükseklikleri Avrupa'da, Amerika'dan daha düşük olduğu için, kritik değerler biraz değiştirilmiştir MİYÜG (BCHI) 1 den 1,5'a çıkarılmıştır. MİYgG (CBII) ise % 50 den % 40'a düşürülmüştür.

Hartenstein ve G. Staack'ın yaptığı çalışmadan çıkan sonuçlar şunlardır. Merkezi çekirdek büyüklüğü arttıkça perakende ticaret döşeme alanı aynı oranda büyümeyiz. Diğer yandan kent büyürken ofis kullanımı daha büyük bir oranda büyür. Kanımızca büyük kentlerin, daha geniş ulusal ve uluslararası işlevlerini yansıtmaktadır. Ofis kategorisi içinde, bankalar ve sigorta kuruluşları daha konsantre görünmektedir. Bunun nedeni, banka ve sigorta şirketlerinin iç ekonomileri yaratabilecek büyüklüğe ulaştıklarında merkezden uzaklaşabilecek

diğer kullanışlara servis veren kuruluşlar olarak düşünüle-
bileceğidir. Londra ve New York gibi çok büyük merkezlerde,
yaşam güvencesi ofisleri bile merkezden uzaklaşmışlardır(52).
Ancak dünyanın çok büyük kentlerinin uluslararası ticarete
hizmet ettikleri ve büyük şirketlerin en büyük merkezlerde
yönetim bölümü olması gerektiği hatırlanmalıdır (53).

San Fransisko'da inceleme yapın M.J. Bowden, Murpp-Vance
kriterlerini biraz değiştirerek, yapı adalarından daha iyi
bir alan birimi uygulamış ve yönetim ve kamu kuruluşlarını,
ulaşım terminallerine yakınlığı gerekli olan dağıtıcı olma-
yan yalnızca satıcı olan toptancılar' MIA içi işlev olarak
içermeye karar vermiştir (54).

Bowden, daha geniş işlevsel sınıfı içerdiği için, dengele-
mek amacıyla, Murphy-Vance'dan daha kesin süreklilik kura-
lı uygulamıştır (55).

J. Goddard, oldukça büyük ve düzensiz yapı adalarından olu-
şan bir metropoliten kent olan Londra'da, yol dokularına ba-
kılmaksızın, bu doku üzerinde 500 m2 grid sistemini kullan-
mak zorunda kalarak, Murphy-Vance kriterlerini uygulamıştır.
Goddard, merkez alanında kamu binalarını da içererek, bunla-
rı önemli işlevsel birimler olarak nitelemiştir. Goddard
böyle bir kurumun o yöreyi yönlendirebileceğini ve bu yapıla-
ra genellikle ekonomik olmayan değerler verilebileceğini, bun-
ların rolünü, merkez alanda yayılmasını sınırlandırma ya da
onları ayırma olarak nitelemiştir (56).

o P.E. Venekamp ve Kruijt Amsterdam'da, alışveriş caddeleri-
nin göreceli merkeziliğini saptamak için bir yöntem geliştirmiş-
lerdir. Murphy ve Vance'i izleyerek göstergelerin kombinasyo-
nunu kullanmışlardır. Çekirdek bir kez sınırlandırıldıktan
sonra, perakende ticaret döşeme alanını dayanıklı mallar sa-
tan birimler ve tüketim maddeleri satan birimler olarak ayır-
mışlardır. Caddeler, dayanıklı mallar satan her kuruluş için
ortalama döşeme alanına göre belirlenmiştir. Bu iki gösterge-
ye bir üçüncüsü eklenmiştir. Konsantrasyon derecesi olarak
isimlendirilir.

Konsantrasyon derecesi (concentration grade) Kent merkezi
içinde toplam döşeme alanı içinde, caddede dayanıklı madde-
ler satan dükkanların döşeme alanı yüzdesi / tüketim mad-
deleri için aynı yüzde.

Konsantrasyon derecesi, her caddenin ele alınan diğer caddelerle ilişkili olduğu ve daha çok dayanıklı maddelerde uzmanlaşan caddeleri değerlendirmekte kullanılan bir kavramdır (57).

o E.M. Horwood ve R.R. Boyce'un 1959 yılında geliştirdikleri "ana çekirdek çatkısı" kavramıyla Murphy ve Vance yöntemine getirdikleri katkılar (58):

Bu kavrama göre MİA çekirdeği şöyle tanımlanır; "MİA'nın merkezi kısmı", "Metropolitan bütün içinde en yoğun arazi kullanımının, sosyal ve ekonomik aktivitelerin en çok yoğunlaştığı bölgedir". Arazi kullanışı ofisler, perakende satış, müşteri servisleri, bankalar, otel ve tiyatrolar ile karakterizedir. Alan, birim arazi alanı başına en yüksek perakende üretkenliğine, en yüksek binalara, çok yüksek gündüz nüfus yoğunluğuna sahiptir. Endüstriyel aktivitelerin, kamusal ve yönetsel yapıların, kentin toplu taşın sisteminin odak noktasıdır. Büyüme yatayda değil düşeydedir. Yatayda büyüme en azdır, çünkü alanın sınırları, doğal bir sınır olmadıkça, yürümemesafesi ile, sınırlandırılmıştır.

Çekirdek, MİA çerçevesi ile çevrilidir. Sokaklara park eden arabalar dışında, otomobil satış galerilerinin, özel servislerin depolama ve toptan ticaretin, kent içi ulaşım terminalleri ve ulaşım araçları, hafif sanayinin ve çok ailelik konutların oluşturduğu düğümlerle algılanır. Ürün akışı doğrultusu, düğümleri birbirine, çekirdeğe ve çerçeve dışındaki alanlara bağlar. Doğal sınırlar, ağır endüstri ve konutlar çerçevenin dış sınırını oluşturmaktadır.

Horwood ve Boyce'ın tanımladığı gibi, çekirdek ve çerçeve beraberdır. Yalnızca MİA'nı kapsamına almaz, kentin büyük bir bölümünü kapsar gibi görünmektedir. Kavrama yöneltilen en büyük eleştiri, çekirdek ve çerçevenin sınırını çizebilecek hiçbir pratik yöntem önermemiş olmasıdır (59).

Yukarıda geniş kapsamlı olarak anlatmaya çalıştığımız birçok plancı ve coğrafyacı tarafından, çok sayıda kente uygulanmış olan, Murphy ve Vance yöntemini hedef alan eleştiriler şöyle sıralanabilir;

- Amerikan kentinde genellikle kent merkezi ile özdeş kabul edilen MİA, tarihi Avrupa kentinde, merkezin

ancak uzmanlaşmış bir zonudur (60).

- . Merkeziliğin, zirve toprak değerlerinin kesiştiği yerde en yüksek düzeye çıktığını varsayan yöntemde, Avrupa kentlerinin, özellikle tarihi çekirdeklerinde yer alan binaların genellikle az katlı olması, bu nedenle CBHI değerlerinin düşük bir düzeyde çıkması yöntemin, Avrupa kentlerindeki uygulanabilirliğinde ancak sınırlı bir katkısı olabilir kanısındayız.

Örneğin, İstanbul'un tarihi çekirdeğindeki kapalı çarşı zonunda, arazi değerleri kentteki en yüksek değeri oluştururken, genellikle tek katlı yapılardan oluşan yapı adalarındaki, merkezi iş yükseklik göstergesinin (CBHI), en yüksek değerinin ancak yöntemin alt limit değeri olan 1'e yakın çıkması ilginçtir (Arazi değerleri için bkz. İst. Met. Al. Arazi değerlerinin üç buutlu kartogramı).

- . Birbirine uygun grid düzenlemelerine sahip kentler arasında bile, kentten kente değişen yapı adalarının şekli ve büyüklüğü, tarihi Avrupa kentlerinde çok çeşitlilik ve farklılık göstermesi, yöntemin uygulanabilirliğini sınırlı bir düzeyde tutmaktadır (61).
- . Murphy ve Vance yöntemi, en çok eleştiriyi, MİA içi ve MİA dışı olan kullanımların ayırımında, almaktadır. MİA içi ve MİA dışı kullanımlar tez konumuzu direkt ilgilendirdiğinden bu konuda tarafımızdan yöneltilen eleştiriler son bölümde daha geniş kapsamlı olarak ele alınacaktır. Kanımızca; orta büyüklükteki kentlerde uygulanan bu yöntem, büyük ve metropoliten kent merkezlerinin sınırlandırılmasında yetersiz kalmaktadır.

o Sınırlandırma konusunda değineceğimiz diğer yöntemler ise, trafik akımı, yaya sayımı ve arazi değerleri yöntemleridir. Genellikle İngiltere'de uygulama alanı bulan bu yöntemler, Murphy ve Vance tarafından, kentler arasında karşılaştırmalılık açısından ve arazi kullanımları arasında ayırdedici özelliği olmaması nedeniyle eksik bulunmuşlardır (62).

o Yakın tarihlerde bazı kişiler MİA sınırını çizmek için yerel bir görüş olan, "görsel algılama" yöntemini ortaya attılar. Bu yöntem arazi kullanışı bilgisi ve araştırmaların toplamının gözlem gücünü de kapsayan bir yaklaşımdır. MİA sınırı hergün kente inen insanlar tarafından görsel algımızla çizilmektedir. Nedensel olarak elde edilen bu yerel görüş, kayda değer genelleştirilmiş sonuçlar için, karşılaştırılma yapılabilecek değişik kentlerin MİA'ları için genel bir eskiz olabilir (63).

Sosyal aktivitelerin "pazar yeri" olarak da sosyolojik olarak tanımlanan (64) kent merkezini sınırlamada, kullanılan yöntemlerin her ülkenin, toplumsal kültürel, davranışsal, kurumsal ve ekonomik yapılarının koşutunda, belirleneceği yadsınamaz. Bununla beraber benzer toplumsal ve ekonomik yapıdaki ülke kentlerinin de benzerlik göstereceği, hiç olmazsa kaba çizgilerinin temelde ayrılık göstermiyeceği unutulmamalıdır (65).

I.4. KENT MERKEZİNİN FAALİYETLERİ

Kentin kazandığı fonksiyonlar veya bu fonksiyonların oluşması, nitelik ve niceliği ile bunlardaki değişmeler, yüksek düzeyde ülke toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemlerinin veya yapısal özelliklerinin şüphesiz etkisi altındadır. Kentlerin her anlamdaki yapısal özellikleri, toplumların birer aynasıdır. Ancak şu da bir gerçektir ki, ülkelerin toplumsal - ekonomik - kültürel yapıları, bütünü parçalarında homojen değildir, başka bir deyişle farklı toplumsal yapıları, farklılaşmış ekonomik gelişmişlik derecelerine, kültürel değişme ve farklılaşmalara rastlanır. Bu nedenle de farklılaşmış mekan parçalarına (adı ne olursa olsun), çekim odaklarına, bunların etki alanlarına rastlanılır. İşte bu nitelik ve nicelikleri değişik mekan parçalarında bulunan kentlerin, yüklendikleri fonksiyonlara, Toplumsal - Ekonomik - Kültürel sistemlerdeki değişmelerle kentin fizik mekanını etkiler ve onu değiştirir (66).

Kentsel kesimde, sanayileşmenin ve gelir düzeyinin yükselmesi, buna paralel olarak, ticaret-Ulaşım-Haberleşme-Mali Kurumlar ve diğer hizmet kurumlarının organize olmasını, başka

bir deyişle örgütlenmesini beraberinde getirir. Bu örgütlü faaliyetlere giriş ve çıkışlar belirli kurallara bağlıdır. İster firma olarak, ister işgücü olarak belirli piyasa ve sözleşme kurallarına uyma zorunluğu vardır. Sanayi ile tüketim; dolayısıyla sanayi ile ticaret-ulaşım-finans-haberleşme arasındaki iletişimden kaynaklanan bağımlı örgütlenme ve büyüme söz konusudur. Hizmetlerle sanayileşme arasında fonksiyonel ilişki bulanlar, gelecek çağların üçüncü sektör çağı olacağını ileri sürmektedirler (67).

Gelişmiş ekonomilerde istihdamın geçirdiği evreler üretimde çalışan işgücünün payında oluşan yavaş yavaş azalmayı doğrulamaktadır. Hizmetlerdeki oran ise giderek artmaktadır (68).

20. yüzyılın kentsel yerleşme biçimi olan metropolis önceki yüzyıllarda olduğu gibi teknolojiyle dolaysız ilişkilidir. Elektronik aletlerle haberleşme, jet motorları ile ulaşım olanakları ve diğer teknik gelişmeler ekonomik faaliyetlerin fiziksel mekana bağlılığını zayıflatmış, çevre yerleşmeleri merkezi kentin bazı işlevlerini üstlenmelerine yol açmıştır. Merkez kentte arazi değerlerinin artışıyla sanayi çevde yerleşmelerine yönelmiştir. 19. yy. başlarında sanayi bölgesi kentin bir parçasını oluştururken bu yüzyılda mekânda ihtisaslaşmış yerleşmeler mozaik biçiminde yeralan alt bölge - lerde görülmektedir. Yalnızca sanayi değil, merkezin denetimi altındaki birçok kentsel işlevin keskin bir farklılaşma ile bölge içinde birbirinden farklı özellikte ve büyüklükte yerleşmelerde yer aldığı görülmektedir (69).

Sanayinin merkezden uzaklaşması olarak nitelenen bu süreç sonunda, üretim çevrede yapılırken, merkez kesim, bu üretimin karar organlarının bulunduğu, yönetim, denetim ve eşgüdüm işlevlerinin yeraldığı bir mekâna dönüşmektedir. Sanayi kentinde üretim birimleri merkezi bir yerde toplanarak yığılma ekonomilerinden yararlanırken metropoliten kent aşamasındaki sanayinin karar birimleri merkezde yerleşme eğilimindedir. Merkez kent artık her cins ekonomik faaliyetin yoğunlaştığı bir yerleşme değil, konut mahallelerinin bile az rastlandığı bir hizmet merkezi veya çeşitli karar organları ve kamu kuruluşlarının yerleşme alanı olarak biçimlenmiştir (70).

Gelişmiş batı metropoliten merkezleri, dünya kentleri ve metropoliten bölgeyi denetleyen ve buralardaki ekonomik et-

kinlikleri örgütleyen büyük ve karışık (kompleks) işyerleri ya da firmaları barındırmaktadır. Bu iş yerlerinde çalışan uzman beyaz yakalıların çok büyük sayılara ulaşması metropoliten kentin merkezi iş alanında mekan kullanışı sanayileşmenin toplumun herhangi bir ketindeki merkezi kullanış biçiminde farklılık göstermektedir. Kamu hizmetleri ve yönetim örgütlerinin çok büyük sayılara ulaşması metropoliten kentte çalışan beyaz yakalılarda da sayıca büyük artışlara neden olmuş, merkezlere sayısız katlar halinde yükselen, kentlerin simgesi haline gelen büro binaları yığılmaya başlamıştır (71).

Görüldüğü gibi, kent merkezleri günümüzde, hizmetlere ilişkin işyerleriyle, çeşitli karar organları ve kamu kuruluşlarının yerleşme alanı olarak belirginleşmiştir. Başka bir deyişle üçüncü sektör olarak da adlandırılan "Hizmetler Sektörü" kentin merkezi iş alanının biçimlenmesinde en belirleyici temel işlevler bütünü oluşturmaktadır. Bu nedenle kentin merkezi iş alanını daha iyi algılayabilmek ve daha sonraki bölümlere ışık tutmak amacıyla, üçüncü sektör faaliyetleri açılımını ve uluslararası standartlara göre sınıflandırılmasını incelemeye çalışacağız.

1.4.1. ÜÇÜNCÜ SEKTÖR (HİZMETLER) FAALİYETLERİ

Hizmetler sektörünün genel tanımlaması yerine, işlevleriyle belirlemek daha yerinde olur. Genellikle üretimin dağıtım, denetimi, finansmanı ve kent nüfusu ile etki alanındaki nüfusun çeşitli servis gereksinimlerini karşılayan işlevler ve eylemler bu sektör içinde yer alır. Üçüncü sektör olarakta adlandırılan, tarım ve sanayinin dışındaki faaliyetlerin yer aldığı bu sektörde ana başlıkları ile bir sınıflandırma yapmak gerekirse şu kategoriler seçilebilir (72).

- o (6) Toptan ve perakende ticaret hizmetleri
- o (7) Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri
- o (8) Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumlara yardımcı iş hizmetleri,
- o (9) Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler

olmak üzere DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) hizmet faaliyetlerini 9 grupta değerlendirmektedir.

Ana başlıkları ile verdiğimiz faaliyetlere ilişkin alt başlıklar ve kodları ise, DİE'nin uluslararası standart ekonomik faaliyet sınıflandırmasına göre şöyledir (73);

6- Toptan ve Perakende Ticaret Hizmetleri;

61- Toptan Ticaret

- 611- Gıda maddeleri
- 612- Zirai ana maddeler
- 613- Mensucat ve giyim eşyası
- 614- Kereste ve inşaat malzemesi
- 615- Madenler ve sınai kimyasal maddeler
- 616- Makine ve teçhizat motorlu araçlar elektrik cihazları ve yedek parçaları
- 617- Cam, züccaciye, seramik ve çini
- 618- Ticaret komisyonculuğu, kabzımallık ve ticaret ajanlığı
- 619- Diğer toptan ticaret

62- Perakende Ticaret

- 621- Gıda maddeleri
- 622- Mensucat, giyim eşyası
- 623- Mobilya, mefruşat ve ev eşyası
- 624- Eczane, itriyatçılar ve parfümeri
- 625- Nakil vasıtaları, ziraat makine ve aletleri diğer makine ve motor
- 626- Kereste ve inşaat malzemeleri
- 627- Yakacak maddeleri
- 628- Büyük mağazalar
- 629- Diğer perakende ticaret

63- Lokanta ve Oteller

- 631- Lokanta ve kahvehaneler ve diğer yeme içme yerleri
 - 6311- İçki ve içkisiz lokantalar (çorbacılar, işkembeciler dahil)
 - 6312- Köfteci ve kebabçılar
 - 6313- Muhallebi, pasta, tatlı ve börek satış yerleri
 - 6314- Meyhanalar ve birahaneler

6315- Kahvehaneler ve çayhaneler
6319- Diğer yeme içme yerleri

632- Oteller, moteller, pansiyonlar, kamplar ve di-
ğer konaklama yerleri
6321- Oteller ve moteller
6322- Pansiyonlar
6323- Kamplar ve konaklama yerleri
6324- Hanlar, ahırlar ve diğerleri

71- Ulaştırma

711- Kara ulaşımı
712- Su ulaşımı
713- Hava ulaşımı
719- Ulaşımla ilgili diğer hizmetler

72- Haberleşme

720- Haberleşme

8. Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve
kurumlara yardımcı iş hizmetleri

81- Mali kurumlar

810- Mali kurumlar

82- Sigorta

820- Sigorta kurumları ve prodüktörleri

83- Taşınmaz mallara ait işler ve kurumlara yardımcı iş
hizmetleri

831- Taşınmaz mallara ait işler
832- Kurumlara yardımcı iş hizmetleri
833- Makine ve teçhizat kiralaması

9- Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler

93- Sosyal ve ilgili kamu hizmetleri

931- Eğitim hizmetleri

- 932- Araştırma ve bilim kurumları
- 933- Tıbbi hizmetler, dişçiler, veteriner hizmet-
leri ve diğer sağlık hizmetleri
- 934- Sosyal yardım kuruluşları
- 939- Diğer sosyal ve ilgili kamu hizmetleri
- 94- Eğlence ve kültür hizmetleri
 - 941- Sinema ve diğer eğlence hizmetleri
 - 949- Diğer eğlence hizmetleri
- 95- Kişisel ve ev hizmetleri
 - 951- Başka yerde tasnif edilmemiş tamir hizmetleri
 - 952- Çamaşırhane, boyahane, temizleyici ve onarıcı-
lar
 - 953- Ev hizmetleri
 - 954- Diğer kişisel hizmetler (Berber, fotoğrafçı vb.)

Yukarıdaki sınıflamalara giren tüm faaliyetlerin kent mer-
kezinde toplandığı söylenemez ise de, çoğunlukla dağıtım,
denetim ve finansman fonksiyonu ile ilgili alanlar ve bunla-
rın ilgili olduğu hizmetler kent merkezinde bulunurlar.
Kentin tek veya birden fazla (ikinci, üçüncü derece merkez-
ler) merkezli olması, anılan faaliyetlerin dereceli ve fonk-
siyonel olarak dağılımını etkiler. Gerek üretken sektörlerde
(sanayi ve tarım) meydana gelen yapı değişimleri, gerek ula-
şımdaki teknolojik gelişmeler, gerekse kent nüfusunun top -
lumsal tabakalaşmaya bağlı olarak değişen satınalma gücünde-
ki gelişmeler, kent üretim ve tüketimin pazar hinterlandın -
daki gelişmelere de bağlı olarak, hizmet sektöründe, dolaylı
olarak merkez fonksiyonlarında farklılaşmaya ve ihtisaslaş-
maya, merkez alanında özel mekanların oluşmasına yol açar (74).

1.4.2. KÜÇÜK ÜRETİM FAALİYETLERİ (KÜÇÜK İMALAT SANAYİ)

Üçüncü sektör faaliyetleri dışında, en ilginç planlama tar-
tışmalarına konu olan merkez faaliyetlerinden biri de küçük
imalat sanayidir. Kentlerin tarihsel gelişim süreci içinde
merkezde ya da merkeze yakın alanlarda yerleşmişlerdir.
Küçük imalat sanayi merkezde yaratılan dışsal ekonomilerden
yararlanmak, gerek müşterilere gerekse hammaddeyi aldıkları
işletmelere ya da ticari kuruluşlara yakın olmak amacıyla

kent içinde merkeze yakın alanlarda yerleşmek eğilimindedirler. Bir çok küçük imalat sanayinin işletme giderleri, kuruluş yerine çok bağımlı değişken satışları kent içindeki konumlarından çok etkilenmektedir. Bu sanayilerin amacı kendilerine satış miktarının en çoğa çıkaracak bir yer bulmaktır. Örneğin, İstanbul giyim sanayii ve tüccarlara "fason" üretim yapan küçük dokuma sanayileri bu tiptedir ve kent merkezine yerleşmişlerdir (75).

Küçük sanatlar kanununa göre bu üretim faaliyetlerinin tanımlanması şöyle yapılmaktadır; "Bir ustanın kendi adına ve hesabına, kendi sorumluluğunda, sayısı onu geçmeyen çırak ve kalfalarla birlikte küçük sanat kapsamına giren işlerden birini, el emeği ve ihtisas kullanarak yapması bu kanuna göre küçük üretim veya küçük zenaat olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca ürettiği malı satılığa çıkarmayı meslek edinmesi de bir zorunluluk olarak belirtilmektedir (76).

Avrupa Ekonomik Topluluğuna bağlı (AET) bazı ülkelerdeki küçük üretim faaliyetlerine ilişkin ölçütler ise şöyledir; 25.7.1956 tarih 860 sayılı kanunla İtalya'da 10 kişiden az kişi çalıştıran işletmeler küçük zenaat işletmeleri sayılmaktadır. Fransa'da 5 işçiye kadar el sanatları olarak, 6-50 arasında işçi çalıştıran işletmeler ise küçük işletme olarak sayılmaktadır. Hollanda'da ise 25'in altında işçi çalıştıran işyerleri küçük işletme olarak adlandırılmaktadır.

AET'ye çeşitli ülkelerin sunduğu raporlar, bir işletmenin teknik, ekonomik sorunluluğu taşıyan kimse, işletme sahibi ve yönetici aynı kimse ise bu nitelikteki bir işletmenin küçük sanayi işletmesi olarak algılanabileceği şeklindedir (77).

Bu tanımlamaların dışında DİE tarafından yapılan sanayi ve işyerleri sayımında küçük sanayi "9 veya daha az işçi çalıştıran ve 50 Hp den az motor gücü kullanan işyerleri" olarak tanımlanmıştır (78).

DİE, küçük imalat sanayi işyerlerine ilişkin ekonomik faaliyetleri ana ve alt başlıklarıyla uluslararası standartlara göre şöyle sınıflandırmaktadır (79).

3- İmalat Sanayi

31- Gıda, içki ve tütün sanayi

311-312- Gıda maddeleri sanayi

313- İçki sanayi

314- Tütün sanayi

32- Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi

321- Dokuma sanayi

322- Ayakkabı dışında giyim eşyası sanayi

323- Deri, deri benzeri maddeler ve kürk eşya sanayi
(ayakkabı ve giyim eşyası hariç)

324- Ayakkabı sanayi

33- Orman ürünleri ve mobilya sanayi

331- Ağaç ve mantar ürünleri sanayi (mobilya hariç)

332- Ağaç mobilya ve döşeme sanayi (metal olanlar hariç)

34- Kağıt - kağıt ürünleri ve basım sanayi

341- Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi

342- Basım, yayın ve bunlara bağlı sanayi

35- Kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi

351- Ana kimya sanayi

352- Diğer kimyasal ürünler sanayi

353- Petrol rafinerileri

354- Çeşitli petrol ve kömür türevleri sanayi

355- Lastik ürünleri sanayi

356- Başka yerde sınıflandırılmamış plastik ürünler sanayi

36- Taş ve toprağa dayalı sanayi

361- Çanak, çömlek, çini porselen vb. sanayi

362- Cam ve cam ürünleri sanayi

369- Taş ve toprağa dayalı diğer sanayi

37- Metal ana sanayi

371- Demir, çelik metal ana sanayi

372- Demir çelik dışında metal ana sanayi

38- Metal eşya, makina ve teçhizat, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayi

381- Metal eşya sanayi

382- Makina sanayi (Elektrik makinaları hariç)

383- Elektrik makinaları ve aygıtları sanayi

384- Taşıt araçları sanayi

385- Mesleki ve ilmi aletler ile başka yerde sınıflandırılmamış ölçme ve kontrol aletleri yapım sanayi

39- Diğer imalat sanayi

390- Diğer imalat sanayi.

Küçük sanayi faaliyetlerinin en ilginç planlama tartışmalarına konu olduğunu ve kentlerin tarihsel gelişim süreci içinde merkezde ya da merkeze yakın alanlarda yerleştiklerini daha önce söylemiştik. Ancak merkezin görünümünü bozduğu ve tehlike yarattığı gerekçesiyle merkezden dışarı taşınması bir plan ilkesi olarak önerilegelmiştir. buna rağmen sanayilerin hepsini merkezden koparma olanağı yoktur. Çeşitli sanayilerin öteki merkez faaliyetleriyle ilişkisi araştırılmadan merkezin sanayiden "kurtarılmasını" istemek gereksiz zorlamalar yaratacaktır (80).

Standart dışı ihtiyaçlara yönelik ve günlük ısmarlamalara göre üretim yapan bir başka küçük üretim faaliyeti de basımevleridir. Gazeteler ve yayınevleri nasıl kent merkezinin ayrılamamışlarsa basımevleri de gazeteler ve yayınevlerinin yanından kopamamışlardır. Bunlar merkezdeki iş yerleri ile sıkı ilişki içindedirler. Basımevleri aynı zamanda kentin bir haber toplama-dağıtma merkezi oluşunun simgeleridir (81).

Hızla değişen giyim modası talebini karşılamaya çalışan ve çok çeşitli giyim eşyası satan dükkanlarda giyim ve konfeksiyon imalatçılarıyla gündelik işbirliğine girmek

zorundadırlar. Giyim ve konfeksiyon sanayinin merkezden ayrılamamasının nedeni budur. Bu küçük sanayiciler arasında standart parça üretimi yapanlar varsa da satışa sunulan mal genellikle bu parçaların çok çeşitli biçimde birleşmeleriyle ortaya çıkar. Genellikle bu tür küçük sanayi talep değişimlerini çok çabuk karşılayacak esnekliktedir. Bu nedenle satış yerlerine yakın olma eğilimindedir (82).

Kent merkezinde yerleşmesi kabul gören küçük üretim faaliyetlerinin az rastlanılır olması, olağanüstü mal ve hizmet üretiminde bulunması, yaygın hizmet alanına (bölgesel, kent-sel ve yerel) sahip olması farklı müşteri gruplarına hizmet etmesi ve toz, duman, gürültü, koku, zehirli gaz, çöp ve artıklar açısından çevreye zararlı olamaması gerekmektedir (83).

Kent merkezinde yoğunlaşma düzeyi en yüksek olan zenaat faaliyetleri arasında, özellikle tekstil, tekstilin yan sanayileri, kunduracılar, hazır giyim eşyası üreticileri, terziler, şapkacılar, kürk ve mücevheratçılar, saat tamircileri, madeni eşya, oyuncak ve spor malzemeleri üreticileri, basın ve matbaacılıkla ilgili diğer tesisler yer almaktadır (84).

2.1. DESANTRALİZASYON

Sanatların tarihinde, eski çağda "ademi merkezizm", yeni çağda ise "decentralizm" olarak adlandırılan desantralizasyon (ing. decentralization) kavramı, kavram olarak, nüfus, üretim ve ticaret etkinliklerinin, merkezî bir kuruluşların yönetim tutumları merkezî (back) dışında yerleşmelerini amaçlayan ve bundan ötürü, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde göreceli çözümlere yerine, bir bütün olarak bu çözümler, bütünsel olan ve kendi aralarındaki ilişki ve etkileşimlerin gölge altında tutulmasını önlemek için bütünsel bir araştırma ve çözüm çabasıdır (1).

Sanatların tarihinde, hazır giyim ve hazır ayakkabı olan bu tür küçük işletmelerin, desantralizasyon kavramı vardır. Bu kavram, kavram olarak, nüfus, üretim ve ticaret etkinliklerinin, merkezî bir kuruluşların yönetim tutumları merkezî (back) dışında yerleşmelerini amaçlayan ve bundan ötürü, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde göreceli çözümlere yerine, bir bütün olarak bu çözümler, bütünsel olan ve kendi aralarındaki ilişki ve etkileşimlerin gölge altında tutulmasını önlemek için bütünsel bir araştırma ve çözüm çabasıdır (2).

Sanatların tarihinde, hazır giyim ve hazır ayakkabı olan bu tür küçük işletmelerin, desantralizasyon kavramı vardır. Bu kavram, kavram olarak, nüfus, üretim ve ticaret etkinliklerinin, merkezî bir kuruluşların yönetim tutumları merkezî (back) dışında yerleşmelerini amaçlayan ve bundan ötürü, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde göreceli çözümlere yerine, bir bütün olarak bu çözümler, bütünsel olan ve kendi aralarındaki ilişki ve etkileşimlerin gölge altında tutulmasını önlemek için bütünsel bir araştırma ve çözüm çabasıdır (3).

II. BÖLÜM: DESANTRALİZASYON

2.1. DESANTRALİZASYON

Kentbilim yazınında, eski dilde "adem-i merkeziyet". yeni dilde ise "özeksizleştirim" olarak adlandırılan desantralizasyon (İng. decentralisation) terimi, kavram olarak; nüfusun, işleyim ve ticaret etkinliklerinin, yönetsel kuruluşların yığılmış bulundukları merkezin (özek) dışında yerleşmelerini amaçlayan ve bunu özendiren, yerel çözümlemelere dayanan parçacıl çözümleme yerine, bir bütünü oluşturan bu öğelerin, bütünlü olan ve kendi aralarındaki ilişki ve etkileşimlerin göz önünde tutulmasına ağırlık veren bütüncül bir araştırma ve sorun çözme yöntemidir (1).

Saarinen'e göre, hızlı büyüyen ve kesif yoğunluk olan bütün büyük kentlerin, desantralizasyon sorunu vardır. Bütün bu kentler ileriye yönelik bakmalı ve "hayal kurmalıdır"(2).

Kentleşmenin, en ileri ve çağdaş biçiminin, kapitalistleşmeye koşut olarak metropoliten kentlere sahip olmak görüşüne, Sjöberg gibi, Gras ve Dobb gibi ekonomi tarihçilerin-

de rastlanmaktadır. Mc Kenzie ve Bogue, metropoliten kent-sel bütünleriN, merkezileşme ile desantralizasyonu birleş-tiren devimsi nüfus birikimleri olduğuna değinmektedirler (3).

Gelişmiş Batı ülkelerinde, kent merkezinin oturma ve sanayi yerleşmeleri için çekici olmaktan çıkması sonucunda, önemli bir banliyöleşme hareketi başlamıştır. Elektriğin, hızlı ulaşım araçlarının, otomobilin, iletişim araçlarındaki gelişmenin ve atom enerjisinden yararlanmanın bu desantrali-zasyon, merkezden kaçış hareketi üzerinde önemli etkisi olmuştur. Bugün New York, Londra, Tokyo, Los Angeles ve Paris gibi kentlerde, kent merkezinden kaçış, 20. yüzyıl kentleşmesinin belirgin özelliği haline gelmiştir. New York metropoliten bölgesi içinde 1400'ü aşkın yerel yönetim biriminin bulunduğu saptanmıştır (4).

Gelişmiş ülkelerde metropolitenleşme varlıklı sınıfların, kent merkezinin gürültüsünden, pisliğinden, yeni ve temiz sentlere kaçma isteklerinden doğmaktadır. Sanayi kuruluşları da, kent çevresini, kent merkezinin verimli ve rahat çalışmayı engelleyen kalabalığına ve sıkışıklığına yeğ tutmaktadır (5).

Gelişmekte olan ülkelerde ise, kent sınırlarına yakın ve hatta kent sınırları dışındaki arazi, kente gelen köylü kitlelerinin kamu yönetimlerince fazla direnme ile karşılaşmaksızın ucuz arazi bulabildikleri ve gecekondu yapmayı başarabildikleri yerler olduğundan hızlı bir plansız gelişme içine girmektedir.

100 kilometre uzunluğundaki İstanbul Metropoliten Bölgesi içinde 33 belediye ve 156 köy vardır. Bu gelişmeye, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin kentlerinde de rastlanmaktadır.

Kentleşmenin büyük kentlere yönelmesi, az gelişmiş ülkelerde başlıca iki biçimde olmaktadır. Birincisi, ülkede bir kentin, öteki kentler aleyhine ölçüsüz derecede büyük bir gelişme süreci içine girerek, ülkenin "en büyük kenti" (primate city) durumuna gelmesidir. En büyük bir ya da birkaç kentle, çok sayıda küçük kent ve kasabanın oluşturduğu bu yerleşme yapısı, günümüzün az gelişmiş ülkelerinin çoğunda görülen yapıdır (6).

Metropolitenleşmenin ikinci biçimi ise, kentlerin büyüklükleri ile büyüklük sıraları arasında belirli bir ilişkinin varlığına dayanan yerleşme yapısıdır. Buna göre, bir kentin nüfusu, en büyük kentin nüfusunun, bu kentin büyüklük sırasına bölünmesinden elde edilen rakkamdır. Bu kuralın gerçekleşmesi demek, ikinci büyük kentin nüfusunun en büyük kentin yarısı, üçüncüsünün ise üçte biri olması anlamına gelir. Bu ikinci dağılım, en büyük kent yasasının gerektirdiğinden daha dengeli bir dağılım sağlar. Birinci tip, daha çok merkezîyetçilikle yönetilen ülkelerde, ikinci tip ise, daha çok yerinden yönetim geleneğinin güçlü olduğu ülkelerde göze çarpar (7).

Nüfusu ve ekonomik faaliyetleri ülke düzeyine dengeli bir biçimde yaymak isteyen hükümetler, yerleşme yapılarını en büyük kent yasasının egemenliğinden çıkarıp, sıra-büyüklük kuralının (Rank-size rule) etkisi altına almaya çalışmaktadırlar (8).

Desantralizasyon, kentleşmenin doğurduğu ekonomik, toplumsal, siyasal ve toprak kullanışı, başka bir deyişle mekan organizasyonuna ilişkin sorunlara çözüm yolları bulmak amacıyla güden bir kentleşme stratejisi örneğidir.

Bazı ülkelerde, nüfusun bir ya da birkaç büyük kentte yığılması yerine bütün yurt yüzeyine dağılmasını, yerleşme yapısına dengeli bir biçim verilmesini öngören desantralizasyon denemeleri yapılmıştır. Ekonomik ve beşeri kaynakların bütün coğrafi bölgelere dağıtılmasına çalışılmıştır. Köy, kasaba ve küçük kentlerin sanayileştirilmesi, büyük metropollerin yeni kurulacak sanayi tesislerine kapatılması hatta eskiden kurulmuş tesislerin kent merkezinin uzaklaştırılması, bu desantralizasyon stratejisinin örnekleridir. Hindistan, İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya ve Çin gibi ülkeler bu yönde kentleşme stratejilerine sahip olmuşlardır (9).

Desantralizasyon stratejisinin karşıtı olan bir politika, kentleşmeyi büyük kentlere yöneltmek, büyük metropoller yaratmaktır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, bu strateji, bir ya da birkaç büyük kentin, ülkenin tüm kaynaklarını ve nüfusunu emecek biçimde büyümesi ile sonuçlanmaktadır. B. Jefferson'un "en büyük kent" yasasına uygun biçimde

gelişen bu yerleşme yapısı, kalkınmanın ilk aşamalarındaki ülkelerde kimi ekonomik avantajlar sağlamasına karşın, türlü toplumsal sorunlar da yaratmakta ve bölgesel dengesizliklerin büyümesine yol açmaktadır (10).

Son zamanlarda kimi ülkelerde, kentleşmede tam bir desantralizasyon ile tam bir metropolitenleşme arasında orta yolu temsil eden, hem ekonomik ussallık (rasyonellik) kuralına, hem de toplumsal adalet ilkelerine ters düşmeyen bir üçüncü kentleşme stratejisi uygulanmaktadır. Buna göre, desantralizasyon gereği benimsenmekle birlikte, kalkınma için büyük kentlerin varlığı da zorunlu sayılmakta, nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin, en büyük kent dışında kalan kimi merkezlerde yoğunlaştırılmasına çalışılmaktadır. Lloyd Rodwin'in merkeziyetçi desantralizasyon (concentrated decentralization) adını verdiği bu strateji, kentleşmeden ekonomik ve toplumsal kalkınmayı itici bir güç olarak yararlanmayı olanaklı kılacak çekim ya da büyüme merkezleri düşüncesinden (growth centers growth pöles) farklı değildir (11).

Merkeziyetçi desantralizasyon (concentrated decentralization), yatırımların, belirli büyüme kutuplarında, ya da çekim merkezlerinde yoğunlaştırılmasıdır. Bu, büyüme kutuplarının, geri kalmış bölgeler içinde seçilmesiyle, hem merkezileşmenin yararlarını elde etmeye, hem de bölgesel dengesizlikleri hafifletmeye olanak vardır. Fransızlar, dengeleyici metropol (métropole d'équilibre) adı altında, bu politikayı başarı ile uygulamışlardır (12).

Kentleşmede uygulanacak stratejinin tam bir desantralizasyona mı, onun karşıtı olan bir metropolitenleşmeye mi, ya da ikisi arasında kalan bir yerleşme modeline mi uydurulacağı konusu, her ülkenin kendi özel koşullarına bağlıdır. Gerçekten bu konuda, bir ülke için ve her zaman geçerli reçeteler vermek olanağı yoktur. Ebenezer Howard ile başlayan, Sir Frederick Obsorn ve Lewis Mumford'ın sürdürdükleri desantralizasyon geleneği, küçük kentlerdeki yaşam koşullarının daha ucuz olduğu, kaynaklardan biriktirim sağladığı, stratejik tehlikeleri önlediği, insancıl ilişkileri güçlendirdiği görüşüne dayanmaktadır (13).

C.Bouer, daha da ileri giderek, ekonomik gelişmenin, büyük kent merkezlerinde yığılmayı zorunlu kıldığı görüşünün geçerli olmadığını belirtmiştir (14).

Tanınmış İktisatçı Lewis'in az gelişmiş bölgelere yayılmış küçük kentler önerisi de bu yöndedir (15) Son olarak, Wingo'da desantralizasyon stratejisinin, gelişmekte olan ülkelerde, ulusal refah hedeflerine ters düşmek şöyle dursun, bu hedeflere oluşmayı kolaylaştırabileceğini ve kal - kınmaya katkıda bulunabileceğini belirtmektedir (16).

Çağdaş kapitalizmin tüketime dayalı kentleşmesinin yarat - tığı dev kentlerin, az gelişmiş ülkelerin yerleşme yapısı - na çarpık ve dengesiz bir biçim vermesini önlemek için, herhalde çeşitli büyüklükteki kentlerden oluşan ve ülkenin tüm üretici güçlerini harekete geçirebilecek dengeli bir kentsel kademelenmenin (urban hierarchy) yaratılmasına yö - neltilecek bir kentleşme stratejisi, bu ülkelerin gereksin - melerini daha iyi karşılar (17).

Öte yandan, Friedmann ve Alonso gibi kentleşme uzmanları, kentleşmeyi bir az gelişmişlik hastalığı olarak değil, bir gelişme aracı olarak görmek gerektiğini; gelişmekte olan ülkelerde yaygın kentleşme yerine, yoğun kentleşme strate - jilerinin izlenmesinin kaçınılmazlığını vurgulamaktadırlar. Çağdaş sanayi kuruluşları işlevsel bir verimlilik düzeyine ancak büyük merkezlerde ulaşabilir. Yeni kentler ve öteki desantralizasyon deneyleri için yapılan harcamalar, bu gö - rüşe göre, bazen büyük kentlerin doğurduğu toplumsal gider - lere yıl açabilir (18).

Buraya kadar, desantralizasyon kavramının önemini, ülkesel, bölgesel gelişme ve kentleşme stratejileri süzgeçlerinden geçirerek özetlemeye çalıştık. Sonuç olarak desantralizas - yon bir bakıma makro mekan organizasyonudur diyebiliriz.

Tartışmamızı, tezin amacına uygun olarak sanayileşmenin etkisiyle oluşan, kentlerin gelişim ve değişim sürecinde, işlevsel ve dokusal yapısında izlenen hızlı gelişim ve de -ğişimlerle, tıkanan ve çözüm bekleyen bir sorun alanı ola - rak algılanan merkez mekanlarının yaşatılması, yükünün azal - tılması ve yeni üstleneceği rolüne uygun olarak geliştiri - len desantralizasyon kararlarına ilişkin planlama politika - ları koşutunda sürdürmeyi yararlı görmekteyiz.

Merkez mekânının yaşatılması, yenilenmesi ve canlandırıl - ması, günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek

bir duruma getirilmesi ve üstleneceği yeni işlevsel rolüne uygun mekân gereksinmesinin karşılanması bir bakıma sağlıklı bir desantralizasyon politikasının gerçekleştirilmesi ile olasıdır.

Desantralizasyon politikasının gerçekleştirilmesi, merkezin işlevsel olmayan ve onu olumsuz yönde etkileyen faaliyetlerden arındırılması ve aşırı yığılmış bulundukları merkez dışında yerleştirilmelerinin sağlanmasına bağlıdır.

Desantralizasyon - merkezlerden dışa veya dış merkezlere dağıtma düşüncesi önemli planlama kararlarından birisidir. Desantralizasyon kararı alternatifleri olan bir karardır (19). Desantralizasyonun fiziksel ve kimyasal öneminden sonra özet olarak açıklayacağımız alternatifleri, başlık olarak şöyle sıralayabiliriz;

- o Metropolitan alan sınırları içinde mevcut ana alt merkezlerin ve diğer alt merkezlerin geliştirilmesi,
- o Alt bölgeler dışındaki çevre yerleşmelerde (Periphery'lerde), ana ulaşımına bağımlı yeni organize merkezler (shopping - centre) geliştirilmesi,
- o Metropolitan bölge ölçeğinde desantralizasyonu olanaklı kılacak yeni kentlerin kurulması ve yeni kent merkezlerinin geliştirilmesi,
- o Merkezde yerleşmesi zorunlu olmayan faaliyetlerin ayıklanması ve işlevsel desantralizasyonu,
- o Çağdaş bir yönetsel merkezin geliştirilmesi.

2.1.1. FİZİKSEL ÖNEM

Desantralizasyon, kentin, gelişim ve değişim sürecinde, nüfusunu ve işlevsel kullanımını büyümeye elverişli dış alanlara dağıtır (20). Dağıtma, nüfusun ve işlevlerin, belli merkezlerde aşırı ölçüde yığılmasından doğan sakıncaları gidermek amacıyla yeni yerleşim yerlerine kaydırılmasıdır (22).

Bu bir bakıma dolaysız olarak kentin fiziksel yapısını ilgilendirmektedir. Başka bir deyişle sorun bir bakıma fizikseldir. Çünkü kentin devingen yapısı gelişmeye ve büyümeye yöneliktir (23).

Nüfusun ve ekonomik etkinliklerin belli yerleşim yerlerinde ya da kent merkezlerinde toplanması olarak tanımlanan konsantrasyon (yığılım - concentration) ve nüfusun, ekonomik işlevlerin yığılmış bulundukları merkezin dışında yerleşmeyi amaçlayan ve bunu özendiren desantralizasyon (özeksiz - leştirim-decantralization) (24) zıt kutuplar oluşturmaktadır.

Desantralizasyonun merkezkaç (centrifugal) kuvvetinin, konsantrasyonun merkezci (centripetal) kuvvetinden daha büyük olduğunda belirli bir tepki oluşacaktır. Tepkinin etkinliği, karşılayan güçlerin kuvvet farklılığına ve hareket serbestliğine bağlıdır (25).

Saarinen, bu olgunun daha iyi kavranabilmesi için, aşağıda açıklayacağımız basit bir örnek vermektedir. Şöyleki (26); Eğer bir masa üzerine birkaç damla su dökülecek olursa, bu su damlaları bir araya gelerek kesin sınırları olan yuvarlak bir nokta oluşturacaklardır. Parmak ucuyla üstüne basıldığında su noktası orjinal şeklini kaybetmeksizin dışa doğru genişleyecektir. Daha kuvvetlice basılacak olursa yıldızimsi bir form alacaktır. Daha sonra ani bir şekilde basılacak olursa, su merkezden dışa doğru sıçrayarak farklı büyüklüklerde su zerrecikleri halinde etrafa saçılacaktır. Bu zerrecikler, aşağı yukarı orjinal yuvarlaklığında, çeşitli uzaklıklarda ve farklı büyüklüklerde ufak gruplar oluşturmaktadır.

Burada su, dört değişik formda düşünülmüştür. İlk örnekte su, kendi yuvarlak orjinal şeklinde ve sınırları içinde kalmıştır. Bu form, konsantre edilmiş Ortaçağ kentine benzetilebilir. Yumuşak bir basınçla su damlası çevresinde daha yoğunlaşmıştır. bu konum henüz sınırlarını kırarak yeterli likte değildir.

Aynı şekilde, merkezci savunması azalan ve çevresiyle birleşen kent, gerektiğinde büyümeye yönelmektedir. Fakat iletişim yetersizliğinden, bu süreçte zorunlu olarak merkezleşmiştir. Daha büyük bir basınçta, dıştan gelen kuvvetin gücüne bağlı olarak, su damlasının sınırları kırılmıştır. Bu basınç daha da kuvvetlenince uzantılar oluşmuştur.

Kent bilim terimiyle bu durum, demiryolu ve karayolları doğrultuları boyunca, iç birikimin kısmen rahatlatıldığı bir kente benzetilebilir.

Ani ve kuvvetli basınç uygulanan son örnekte ise, merkezkaç kuvveti, yepyeni bir şeklin oluşması için yeterince güçlüdür. Böylece birleşmeden ötürü, uygulanan basınç, merkezinden değişik uzaklıklarda, farklı boyutlarda bireysel üniteler oluşturmuştur. Bu olgu geleceğin desantralize edilmiş kentini simgelemektedir.

Ayrı noktalara dağılmış olan bu son su örneği, desantralizasyon açısından önem taşımaktadır. Herşeyden önce desantralizasyon eğiliminin arkasındaki fiziksel kuvvetlerin güzel bir betimlemesidir (27).

Görüldüğü gibi desantralizasyon olgusu, kentin fiziksel yapısında büyük değişiklikler oluşturmakta ve kenti çok odaklı bir fiziksel yapı şekline dönüştürmektedir.

2.1.2. KİMYASAL ÖNEM

Desantralizasyonun ilk kavramı kentin çevre alanlarında yayılması anlamındadır. Ancak bu kavram yalnızca büyümeye elverişli alanları ilgilendiren genel bir düşüncedir. Kentin çeşitli işlevsel amaçlarının karşılıklı olarak işlenebilir uyumluluğunun incelenmesi değildir (28).

Gerçek organik desantralizasyon, kentin nüfusunun ve ekonomik etkinliklerinin bir ya da birkaç merkezde yoğunlaşmayıp, kentin her yanına çevresine doğru yerleşme eğilimi göstermesi ya da (29) başka bir deyişle, yayılması ve karşılıklı, istenen işlevsel ilişkileri ile başlar (30).

Bu olgu bir anlamda kimyasal işlemlerle karşılaştırılabilir. Çünkü organik desantralizasyon, etkileri ve tepkileri açısından düzensizlikten derece derece işlenebilir, işlevsel bir düzene geçişi belli olan kimyasal işleme benzer. Bu süreçte, kimyasal kurallar kente ilişkin nüfusu ve ekonomik etkinlikleri yönetir (31).

Daha önce kentin hızlı büyüme sürecinde, şans eseri yayılmış olan bu işlevler, gelişim ve değişim sürecinde birbir-

leriyle ilişkili, işlevsel gruplaşmalar oluşturmaktadırlar. Bu gruplamalar, değişim kazanırken, genişleyen kent alanında kendilerine, belli uygun yerleşimler ve diğer gruplarla işlenebilir karşılıklı ilişkiler oluşturmaya başlarlar.

Organik desantralizasyonu "Kimyasal" işlemin (mecazi anlamda), akılcı sıralama ışığı altında anlamak önemlidir. Bu olgu, kentin iç potansiyellerinden, doğal ve kurallara uygun olarak sıçrama hareketini gösterir. Saarinen, "Kimyasal" anlamda, aktarmayı yararlı bulduğumuz tartışmayı şöyle sürdürmektedir (32).

Toplumsal bireysel üyesinin faaliyetleri, kentin işlevsel maddesinin (özünün) molekülü (zerresi) olarak kabul edilebilir. Bu ayrı ayrı bireylerin faaliyetleri, çok sayıda gruplar halinde tekrarlandığında ve birleştirildiğinde, kentin toplam faaliyetlerini oluşturduğu anlamındadır.

Bireysel faaliyetler iki ana grupta toplanabilir:

- o Günlük faaliyetler
- o Nedenli ilişkiler (önceden tasarlanmamış, rastgele ilişkiler).

İlk gruptaki faaliyetler, memnuniyet verici bir şekilde düzenlenmeli ve konsantre edilmelidir. İkinci grubu oluşturan nedenli ilişkiler (önceden tasarlanmamış ilişkiler) ise, daha az yer alır, yerleşimde daha bağımsızdır, bu nedenle desantralize edilebilir.

Şimdiden, organik desantralizasyonun iki temel eğilimi ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- o Çalışma koşulları ve bireysel yaşam konsantrasyonu
- o Kentin çeşitli faaliyet gruplarının desantralizasyonu

Bireylerin günlük yaşamı;

- o Ev yaşamı,
- o Ev içinde ve dışında çalışma,
- o Zorunlu gereçlerin elde edilmesi,
- o Çocuk ve yetişkin eğitimi,
- o Fiziksel ve zihinsel gelişimi gibi aktiviteleri içerir. Bu gerekli aktiviteler, haberleşme olanaklarının

mekanik anlamda zorunlu kullanımı dışında, belli bir alan içinde, olabildiğince toplanması akla yakındır. Bu şekilde düzenleme, akılcı, pratik, zaman biriktirimi ve bunların üzerinde insancıldır.

Bir toplum küçük olduğu ve doğal olarak kendi amacına yönelik büyüdüğü sürece, o toplumun işlevsel yoğunluk sorunu kendiliğinden çözülmüş olur. Bu normal olarak bütünleşmiş (entegre) ve bağımsız kentlerde görülen bir olgudur. Böyle bir kentin, gerek büyüklüğü ve gerekse nüfusunun statik olması, daha büyük merkezlerdeki sınırlı yaşamdan, büyük ölçüde bağımsız olmasını sağlar. Koşullar bu ilkel düzeyde kaldığı sürece, her ne kadar bir planlama gerekliyse de, kent planıcısının doğrudan katkısı olmaksızın gelişebilir. Planıcının doğrudan katkısı bağımsız olmayan kompleks topluluk üniteleri için gereklidir. Burada koşullar bir öncesine göre farklıdır. Genellikle böyle topluluk üniteleri, büyük kentlerin, başka bir deyişle metropoliten kentlerin ünitelerini oluşturduğundan, dış etkiler rol oynamaya başlar.

Yaşantı ve iş arasındaki uygun etkileşimin doğrudan türevi işlevsel topluluktur. Bu işlevsel topluluk, "ilgili aktivitelerin işlevsel konsantrasyonu"nun daha önceleri oluştuğunun belirtilmesidir. Bu, yaşayabilmek için, kentin kalbine, başka deyişle merkezi iş alanına (MİA) veya başka bir yere, ileri veya geriye hamle yapmak için, hergün zorlanmaksızın var olan nüfus kütlesinin olduğu, topluluk ünitesidir.

İşlevsel toplulukta, yürüme, bireysel ulaşımın temel sistemi olarak ele alınmalıdır. Bu olgu tarihsel süreç içinde, eski kentlerin dokusunda bütünüyle kullanılmıştır.

Günümüzde, yaşam ve iş birbirleriyle karşılıklı daha yoğun etkileşim içine girmişlerdir. Kolay ve çabuk erişebilme koşulları sağlandığında, kentler serbestçe genişleyebilir ve yaşamla iş ayrılabilirdi. Böyle bir ayırıma, kent büyümesinin gerekli bir sonucu olarak, genelde inanılmıştır.

Yaşam ve çalışma mekânlarının ayırımı, yalnızca genişlemenin bir sonucu değildir. Daha önemli bir neden, kentlerin hızla artan nüfuslarının önceden düşünülmemiş ve gerekli planlamanın yapılmamış olmasıdır.

Bu nedenle, kentsel büyüme sürecinde, bu ayırım bir gereksinim olarak kabul edilmiş ve bazı çevrelere gelişmiş planlamanın bir yöntemi olarak değerlendirilmiştir.

Günümüzde, kentsel alanda konut-işyeri arası ulaşım ve seyahat istemi zorunlu alışkanlık haline gelmiştir. Trafik modern ulaşım araçlarına karşın, büyük bir sorun haline gelmiştir. Hiç kimse için günlük gidiş-gelişler ortadan kaldırılamaz.

Ağır endüstrinin, kentin ana merkezinde yerleşmesi için küçük bir neden olduğu söylenebilir. Bir sonraki akılcı davranış, bu doğallığın eski sakıncalarını düzeltmek olmalıdır. Ağır endüstri aşamalı olarak yeni imalat banliyölerine doğru hareket ettiğinde, diğer işlevleri de (işçi, teknik yönetici kadroları konutları gibi..) yeniden yerleştirecektir.

Hafif endüstri de aşağı yukarı benzer şekilde desantralize edilecektir. Gerçekten, hafif endüstri, daha iyi çalışma olanaklarının bulunabileceği desantralizasyon alanlarına, çeşitli üniteler halinde kendiliğinden yayılacaktır.

Günlük gereksinimleri karşılamaya yönelik, saptanabilecek sayıda işlevler, bu süreçte doğal olarak merkezden dışa doğru, başka bir deyişle merkezkaç, kuvveti koşutunda yayılacaktır.

Kentte yaşayan bireylerin birçoğu, aşamalı olarak yeni topluluklarda, daha elverişli ve gelişmiş koşullar bulacaklardır. Bu yeni topluluklar, çağdaş gereksinimler ve yöntemlere göre inşa edilecektir. Mevcut kentsel işlevlerin varolan ve olması düşünülen bir bölümü ve onların nakli, şimdiki yoğunluğu azaltacaktır. Kentteki değişim süreci içinde, işlevsel gruplar, genişlemiş kentin fiziksel mekanı içinde, uygun yerleşimlerde kendilerini oluşturmaya ve birbirleriyle işlenebilir ilişkiler düşünmeye başladıkları kuşkusuzdur.

Bu oluşumda, kentin toplam faaliyetlerini oluşturan daha önce belirttiğimiz iki ana grup "günlük faaliyetler" ve "nedenli ilişkiler" kente işlevsel bir düzen getirir.

Desantralize edilmiş bir kentin nedenli ilişkileri, farklı yapılarıdaki faaliyet merkezleri arasında karşılıklı etkileşim gerektirdiği sürece, doğal olarak konsantre olmuş günlük faaliyetlerden, gidiş-gelişin daha çok uzantısında oluş-

tuğu kabul edilir. Diğer yandan günlük faaliyetleri, bireysel topluluk sınırları içinde yerleştirilmesinin sağlanması, günlük işler için zorunlu olan karşılıklı etkileşimin mekanik gereksinimi bir dereceye kadar azaltılmış olur.

Sonuçta, bireysel toplulukları birleştiren ana akslardaki işlevsel olmayan trafik azalır ve böylece bu akslardaki trafik akışı artarak daha fazla hız olanağı doğar.

Bu durumda, nedenli ilişkiler, planlamanın yoğunluğu yerine, gidiş-gelişin hızı ile kurulabilir. Azami hızın uygulanabileceği iyi bir ulaşım sistemi, sonuçta, işlevsel olmayan yoğunluktan çok daha önemlidir. Desantralize edilmiş kentte, faaliyetlerin konsantrasyonu artan hızla elde edilir.

"Günlük faaliyetlerin belli yerleşim yerlerinde işlevsel konsantrasyona dönüştürülmesi" ve "bu konsantrasyonların organik desantralizasyonu"nun düzenlenmesi, günümüzün yoğun kentlerinin gerekli ve sağlıklı çözümünün iki aracıdır. Birincisinin anlamı, kentin çeşitli ünitelerine insanca yaşanabilir ve huzurlu koşullar getirmesidir. Diğerinin anlamı ise kente geniş alanda işlevsel bir düzen ve yeterlilik getirmesidir.

Diğer bir deyişle, kentleşme sürecinde, gelişmiş dağılmış olan çeşitli kentsel işlevleri, desantralizasyon sürecinde, kentin fiziksel yapısının en iyi koşullara göre, uygun işlevsel düzenin, orjinal yoğunluğun çekirdeği çevresinde aşamalı olarak oluşmasıdır.

2.1.3. METROPOLİTEN ALAN SINIRLARI İÇİNDE, MEVCUT ANA ALT MERKEZLERİN VE DİĞER ALT MERKEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Kentin ana merkezinin (MİA) arındırılması ve yükünün azaltılması amacıyla, gelişmiş batı ülkelerinde, metropoliten alan sınırları içinde, mevcut ana alt merkezlerin ve diğer alt merkezlerin geliştirilmesine ağırlık verilmektedir.

Londra, Stockholm, Paris metropollerinde başarılı bir şekilde uygulanan ve ABD'de de benimsenen bu desantralizasyon politikası, metropoliten ulaşım ağı üzerinde seçilen belirli düğüm noktalarının ikinci kademe merkezler, başka bir deyişle ana alt merkezler olarak geliştirilmesidir.

Metropolitenleşme sürecinde, kentin ana merkezinde izlenen gelişim ve değişim olgusu, ana merkezin bu süreçte işlevsel açıdan metropol rolü oynamasını zorunlu kılmaktadır.

Kentin mevcut alt merkezlerinden birinin önemli bir çekim odağı haline dönüştürülmesi ve erişebilirlik koşullarının düzenlenmesi düşüncelerinden kaynaklanan bu planlama yaklaşımı, ana merkezin arandırılması sürecinde yararlanılan önemli bir uygulama aracı olarak algılanmaktadır (33).

Mikro ölçekte, büyük kentlerin gelişme alanlarına yakın küçük alt merkezlerin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi plansız yayılmanın zararlı etkilerine bir yanıt olarak da ele alınabilir (34).

2.1.4. ALT BÖLGELER DIŞINDAKİ ÇEVRE YERLEŞMELERDE

(PERIPHERY'LERDE), ANA ULAŞIMA BAĞIMLI YENİ

ORGANİZE MERKEZLER (SHOPPING - CENTRES)

GELİŞTİRİLMESİ

Örnekleri gelişmiş Batı ülkelerinde izlenen bu tür desantralizasyon uygulamasının özelliği, yeni alış-veriş odaklarının kentsel yerleşik veya gelişme alanlarının dışında ve kentsel alt bölgeler arasından geçen hızlı ulaşım yolları kenarlarında ya da yakınlarında düzenlenmesidir (35).

Büyük kentlerin daha da büyümesi sonucu, konut ile işyerleri arasındaki uzaklığın artması, ulaşım araçlarının çoğalması ve buna bağlı olarak trafiğin yoğunlaşması sonucunda, Merkezi İş Alanlarının (MİA) yükünü azaltacak "alış-veriş merkezleri"nin (Shopping-Centers) kurulması önemli bir desantralizasyon uygulama aracı olarak algılanmaktadır (36).

Böyle bir desantralizasyon kararının çıkış noktası, mevcut kentin ana merkezine alış-veriş için araçla gitmek otopark yeri v.b. güçlüklerle karşılaşmak yerine, hızlı ulaşım arterlerini kullanarak daha rahat ve herşeyin bulunduğu bir merkezden haftalık veya aylık toplu alış-veriş yapmaktır. A.B.D. de 2. Dünya Savaşı öncesinden başlayan bu uygulama Avrupa ülkelerine de sıçramış ve başarılı olmuştur (37). A.B.D. de yalnızca 1946-1964 döneminde, sayıları 6300'ze ulaşan, planlı shopping centre'nin açıldığı izlenmiştir (38).

2.1.5. METROPOLİTEN BÖLGE ÖLÇEĞİNDE DESANTRALİZASYONU

OLANAKLI KILACAK YENİ KENTLERİN KURULMASI VE

YENİ KENT MERKEZLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Metropolitan alan sınırları içindeki aşırı nüfus yığılma-
larını kontrol etmek, yerleşmelerin dengeli dağılımını sağ-
lamak amacıyla mevcut merkezlerin yeniden kademelendirilme-
si ve özellikle yeni kentler kurulması, metropolitan bölge
sınırları içinde yeni kentsel çekim odaklarının geliştiril-
mesine ağırlık verilmesi bir desantralizasyon uygulama ara-
cı olarak algılanmaktadır (39).

Yeni Kent (New Town) kavramını, ilk olarak İngilizler,
Ebenezer Howard tarafından geliştirilen Bahçe Kent (garden
city) düşüncesinin uygulanabilmesi için bulmuş ve kullan-
mışlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Barlow'un
başkanlığındaki Krallık Komisyonunun raporunda, nüfusu 10
milyonu bulan Londra'da nüfus yoğunlaşmasının ekonomik, top-
lumsal ve stratejik sakıncaları ortaya koyduğundan, nüfusu
ve sanayii dengeli bir biçimde ülke yüzeyine yaymak, büyük
Londra'nın yükünü hafifletmek, ekonomik durgunluk ve işsiz-
lik içine gömülmeğe olan bölgeleri o durumdan kurtarmak
için, Londra'nın çevresinde kendine yeterli küçük kentler
kurmak ve geliştirmek düşüncesi, İngiliz İşçi Partisi'ne
sempatik gelmişti. Bu nedenledir ki, 1945 yılında bu parti
iktidara gelince, yeni kentler kurma düşüncesini, bir poli-
tika olarak benimsemiş ve parlamentodan geçirdiği bir yasa
ile (New Towns Act), Londra çevresinde sayıları 10'u geçen,
yeni kentin temelini atmıştır.

Bugün sayıları 30'a yaklaşan ve birkaçı dışındakilerin nü-
fusu 100 bini geçmeyen (ortalama olarak 40-50 bin arasında
bulunan) bu kentlerde, köylerin huzuru, sessizliği, yeşil-
liği, açık ve temiz havası ve sağlık koşulları ile kentle-
rin bilgisi, görgüsü, teknik olanakları, siyasal dayanışma
gücü ve ekonomik olanakları birleştirilmek istenmiştir (40).

Yeni kentlerin kendine yeterli olmasını sağlamak amacıyla,
bu yerleşmelerin Londra'nın sanayini belli ölçülerde çek-
mesine, yeni kurulacak sanayi kuruluşlarının bu kentlere
gitmek üzere özendirilmesine önem verilmiştir. Yeni kent-
lerin kurulması ve geliştirilmesi görevi, yerel yönetimlerle
işbirliği yapmak zorunda olan karma şirketlere verilmiş-
tir (41).

İngiltere'de, Londra, Birmingham, Leeds, Manchester, Liverpool, Newcastle ve Glasgow, İsveç'te, Stockholm, Fransa'da Paris metropollerinde başarıyla uygulanan bu desantralizasyon politikası, A.B.D.'de de benimsenmiş, Washington çevresinde Reston, Baltimore çevresinde Columbia, Arizona'da Litchfield, California'da, Los Angeles çevresinde Valencia kentlerinin kurulmasına olanak sağlamıştır (42).

Desantralizasyon uygulama politikası sonucu kurulacak yeni kentlerin amaca ulaşabilmesi için, metropoliten merkezle güçlü ulaşım bağlantılarının sağlanması gereklidir.

Yeni kentlerin, metropoliten alan sınırları içinde önemli çekim merkezleri olarak gelişeceği ve tarihi merkezin yaşatılmasında etkin rol oynayacağı tahmin edilmektedir (43).

Ülkemiz metropoliten kentlerinde de bu tür uygulamalar, planlı bir desantralizasyon uygulaması olmamasına karşın, özel girişimci kuruluşlarca gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ankara'da Batı kent, İstanbul'da Yeni Kent örnek olarak gösterilebilir.

2.1.6. ANA MERKEZDE YERLEŞMESİ ZORUNLU OLMAYAN FAALİYETLERİN AYIKLANMASI VE İŞLEVSEL DESANTRALİZASYONU

Merkezde yerleşmesi zorunlu olmayan faaliyetlerin ayıklanması ve işlevsel desantralizasyonu işlemi için, kentin çeşitli işlevlerinin amaçlarına uygun alanların araştırılması zorunludur. Bu işlem için kentin ekonomik faaliyetlerinin birbirleriyle karşılıklı işlenebilir ilişkilerinin kurulması da gözönünde bulundurulması gereken önemli bir olgudur.

Kentin büyüyen ekonomik faaliyetlerinin, gelişme alanlarına göçü yerine merkezde bırakılmaları nedeniyle, bugünün büyüyen kentlerinde çok zararlı olan trafik karmaşası gibi, gün-lük aynı yerden gidiş-gelişlere neden olmaktadır. Kent büyüdükçe nüfusu ve ekonomik faaliyetleri dengeli olarak desantralize etmek gerekir. Kent içinde işlevsel konsantrasyonların organizasyonu gerekmektedir. Artan nüfus yoğunluğuna doğru, bu nüfusa yerel hizmet sunmak gibi bir rolü üstlenen işyerlerinin de kaydırılması söz konusudur.

Kent, bölgesel dağıtım merkezi niteliklerine kavuşunca, bankalar, taşıma olanakları ve uzmanlaşmış diğer hizmetle-riyle, yeni endüstrilerin özellikle burayı seçmesine neden olarak gösterilmektedir. Bu toplanma eğilimi birçok kentin hızlı büyümesini açıklayan başlıca etmenlerden biridir (44).

Kent dokusunda gözlenen bu egemenlik olgusu kentin içinde de aynen gözlenmektedir. Karar verme, kontrol, finansman, yönetsel ve kültürel faaliyetlerde uzmanlaşan kent merkezi, başka bir deyişle merkezi iş alanı (MİA) aglomerasyon içinde metropol rolü oynamaktadır.

Daha önce açıkladığımız gibi, tarihsel süreç içinde merkezde gelişmiş bazı ekonomik işlevler, gelişim ve değişim sürecinde merkez mekanını olumsuz yönde etkilemektedirler. Hava kirliliği, gürültü yaratan sanayi kuruluşları ve çalışma saatlerinde gün boyunca dış mekana taşan (yola taşan) ve bu mekanı kullanan sanayi kuruluşlarına ilişkin işlevler merkezde olumsuz çevre koşulları yaratmakta ve işlevsel olmayan bir yer kaplamaktadırlar.

Depolar ve dağıtım hizmetleri sunan birimler de merkezdeki ulaşımı olumsuz yönde etkilemektedirler. Özellikle metropoliten aşamadaki kentlerin alt merkezlerinde yer alması gereken bazı faaliyetlerin gelişim ve değişim süreci içinde MİA'da yer almış olması işlevsel olmayan bir yoğunluk doğurmakta ve merkezin üstlenmesi gereken yeni rolü için zorunlu alan gereksinimini olumsuz yönde etkilemektedirler. Perakende ticarete ilişkin yerel hizmetler sunan birimler bu olguya örnek olarak gösterilebilir.

Gelişmiş Batı ülkelerinde, metropoliten kent merkezlerinin yeniden örgütlenmesi çalışmalarında izlenen desantralizasyon politikaları, merkezde yerleşmesi zorunlu olmayan faaliyetlerin ayıklanarak desantralize edilmesi ve boşalan alanların merkezi faaliyetlere ayrılması doğrultusundadır.

Merkezin mevcut durumunun değerlendirilmesi aşamasında sap-tanacak olan bu faaliyetlerin, ikinci kademe merkezlere baş-ka bir deyişle ana alt merkezlere ve diğer alt merkezlere yöneltilmesi ve bu odakların metropoliten merkezle yarışma-yacak, ancak onun yükünü azaltacak şekilde geliştirilmesi yaklaşımı, kentsel alan bütününe ilişkin planlama karar-la-rını dolaysız bir biçimde etkilemektedir (45).

Bu aşamada, merkez planlama grubu ile metropoliten planlama bürosu arasında ilişki kurulması ve alt merkezlerin (mevcut veya yeni) seçimi, büyüklüklerinin ve erişebilirlik koşullarının saptanması, gibi konularda, ortak karar üretilmesi gerekmektedir (46).

2.1.7. ÇAĞDAŞ BİR YÖNETSEL MERKEZ İN GELİŞTİRİLMESİ

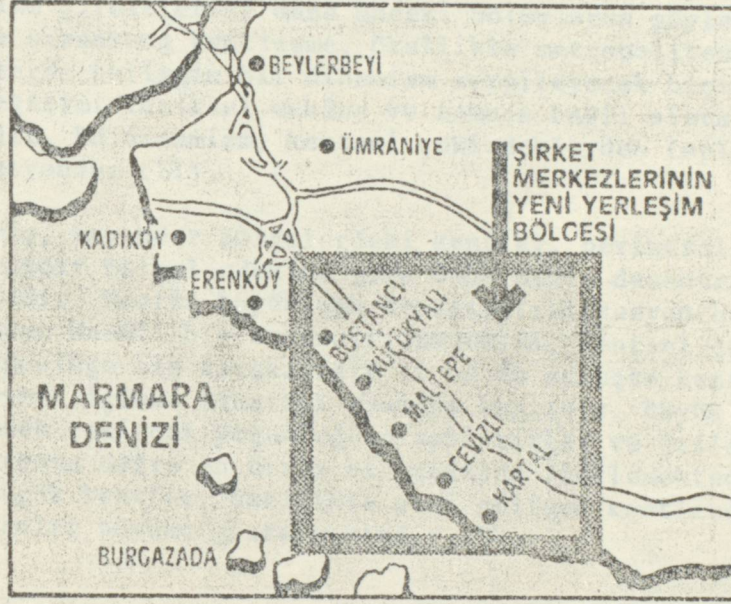
Birçok Batı'lı ülkede, mevcut merkezlerin aşırı yüklenmesini önlemek, uzmanlaşmış yönetim faaliyetlerinin merkez me - kanına olan baskılarını azaltmak ve geleneksel başka bir deyişle tarihi merkezdeki doku değişimini önlemek, uzun vadeli bir planlama süreci içinde korumak amacıyla geliştirilen yönetsel merkezler, günümüzde etkin bir planlama aracı olarak kabul edilmekte ve yakın dönemde, henüz metropoliten aşamaya ulaşmamış olan kentsel alanlarda da uygulanan bir desantralizasyon uygulama aracı olarak belirginleşmektedir (47).

Metropoliten merkezde yerleşik bulunan veya bu kesime yönelme olasılığı yüksek olan finans örgütlerinin, çeşitli girişimci kuruluşlara ilişkin yönetim hizmetlerinin ve uzmanlaşmış ticaret faaliyetlerinin, sınırları belirgin bir alanda bütünleşmesine olanak sağlayacak olan bu yeni merkezin geliştirilmesi, desantralizasyon uygulama sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır (48).

Hamburg'un Kuzey'inde ve merkeze 6 km uzaklıkta yer alacak olan yeni iş merkezleri La Cité Nord'un geliştirilmesi, bu kararların ışığı altında gerçekleştirilmiştir. Kentin bölgesel ölçekteki gelişiminin düzenlenmesini ve artan büro hizmetleri için gerekli mekânın sağlanmasını olanaklı kılan Cité Nord, Paris'teki La Défense uygulamasının ilginç bir benzeri olarak kabul edilmektedir (49).

Milliyet Gazetesi ve Kadıköy Gazetesi'nde çıkan bir yazıda, İstanbul için yeni bir yönetsel merkezin geliştirilmesini olanaklı kılacak bir uygulamanın gündemde olduğu belirtilmektedir. Bu yazıda; Bayındırlık ve İskân Bakanı Sefa Giray, "Tarihi yarımada ve Rumeli yakasındaki kültür mirasımız nedeniyle İstanbul'un sakıncalı bir gelişme gösterdiğini" belirterek, Kartal-Bostancı arasında E-5 karoyulu her iki kıyısına, kamu iktisadi kuruluşlarına ait hizmet sektörleri, devlete ve özel kuruluşlara ait bankalar, Per-

şembepazarı'ndaki holding yönetim merkezleri ve çok işçi çalıştıran şirket yönetim birimleri taşınarak yeni bir kent merkezi oluşturulacağını belirtmektedir. (Bkz. Şekil

Şekil: 2.1. İstanbul'da Şirket Merkezlerinin Yeni Yerleşim Bölgesi

Kaynak, Kadıköy Gazetesi, İstanbul, 1984, Sayı 14, s.1.

Böyle bir uygulamaya tarafımızdan yöneltilecek eleştiri, kanımızca seçilen bu yerin mevcut ana merkeze, ulaşım terminallerine (hava, deniz, kara) uzak olmasıdır. Yüksek gelir grubu konut alanlarına doğru kayan ve prestij bölgelerinde yerleşmeye eğilimli olan büroların kanımızca, gecekondularla sarılan bu geliştirilmesi düşünülen yeni kent merkezinde yerleştirilmeleri ve bu uygulamanın gerçekleşmesi tarafımızdan olanaksız görülmektedir.

2.2. METROPOLİTEN ALANLARDA DESANTRALİZASYON

Hızlı kentleşmeyle birlikte, büyük kentlerin hızlı büyüme sürecine girdiklerini daha önceki bölümlerde söylemiştik. Büyüme sırasında kentleşme, özellikle metropoliten kentsel bütünlerde belirgin bir dinamizm sergileyecek biçimde, kentsel değişimi fiziksel mekâna ve zamana bağlı olarak oluşturmaktadır. Bu dinamizm, kentsel çekirdeklerden toplu desantralizasyondur (51).

Gelişmiş, bayındır bölgelerdeki kentler, periheral ve daha az bayındır bölgelerdekine göre daha hızla desantralize olmaktadır. Kentin büyüklüğü de desantralizasyon hızlarını açıklayan önemli bir etkidir. Büyüklük, kentsel çekirdeğin yoğunluğu ile ilişkilidir ki bu da sonuçta kentin yaşam düzeni içinde ulaştığı aşamaya bağlıdır. Büyük kentler, en yüksek çekirdek yoğunluğuna sahiptirler ve hızla desantralizasyona doğru en hızlı bir şekilde ilerlemektedirler. Daha küçük kentler, özellikle yeni gelişen kentlerde çekirdek alanlar büyüme göstermektedir (52).

2.2.1. DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ

Metropoliten kent bütünündeki çekirdek alanlardan, metropoliten kent bütününe oluşturan diğer alanlara nüfus ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunu ölçmek için en basit yaklaşım, bu alanlardaki göreceli nüfus ve ekonomik faaliyetlerin değişim hızlarını karşılaştırmaktır (53).

R.Drewett, J. Goddard ve N. Spence'in, İngiltere'de gerçekleştirdikleri metropoliten alan çalışmalarında, desantralizasyon eğilimlerine göre, nüfus ve ekonomik faaliyetleri, göreceli değişim hızlarını karşılaştırarak belirledikleri, altı göreceli değişim dokusu tanımlamaktadırlar.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde, örnek alan olarak seçtiğimiz İstanbul Metropoliten Alanında nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyon eğilimlerini saptamak için ölçüt olarak yararlanacağımız altı göreceli değişim dokusunu özet olarak açıklamakta yarar görmekteyiz.

Desantralizasyon ölçütleri (54):

- 1- Mutlak Merkezileşme (MM): Çekirdek büyüyor buna karşın metropoliten kent bütünü düşme gösteriyor.
- 2- Göreli (relative) merkezileşme (GM): Çekirdek metropoliten kent bütününden daha hızlı büyüyor.
- 3- Mutlak desantralizasyon (MD): Çekirdek düşme gösteriyor buna karşın metropoliten kent bütünü büyüyor.
- 4- Göreli desantralizasyon (GD): Metropoliten kent bütünü çekirdek alandan daha hızlı büyüyor.
- 5- Düşme sırasında merkezileşme (DSM): Metropoliten kent bütünü çekirdekten daha hızlı düşme gösteriyor.
- 6- Düşme sırasında desantralizasyon (DSD): Çekirdek metropoliten kent bütününden daha hızlı düşme gösteriyor.

Bir diğer önemli nokta, 1970-75 ve 1975-80 dönemlerini kapsayan zaman dilimlerinde, her değişikliğin göreceli değişimleri katmanında ve birim olarak merkezi belediye sınırları içinde sınırlı, çevre yerleşimlerde ise zorunlu olarak belediye sınırlarının dışına taşınmış, bir yandan izlenmektedir. Zaman zaman konunun algılanmasına yardımcı olabilecek bazı İstanbul Metropolitan Kent Bölümüne ilişkin bilgiler de, çalışmanın akışı içinde sunmaya çalışacağız.

3.1. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANININ (İMA) ÜLKE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ

İstanbul Metropolitan Alanı, tarihsel, sosyo-ekonomik ve mekansal konumlarıyla ülke ölçeğinde etkili ilişkileri ve ağırlığı olan bir alandır (1).

III. BÖLÜM: İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA) MEKANSAL DAĞILIMLARI, NÜFUSUN VE EKONOMİK FAALİYETLERİN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu kesitinde, metropoliten alanlarda nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığının araştırılması ele alınacaktır. Örnek alan olarak; nüfusunun ve ekonomik faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla dikkati çeken "İstanbul Metropolitan Alanı" seçilmiştir.

Ölçüt olarak daha önce II. Bölümde sıraladığımız R.Drewett J. Goddard ve N. Spence'in, nüfus ve iş olanaklarının desantralizasyonunu belirlemek için kullandığı altı göreceli değişim dokusundan yararlanılacaktır.

Nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığını anlamak için, metropoliten sistemin

dört bileşen parçasında, 1970-75 ve 1975-80 dönemlerini kapsayan zaman dilimlerinde, her değişkenin göreceli değişimleri koşutunda ve birim olarak merkez belediye sınırları içinde mahalle, çevre yerleşmelerde ise zorunlu olarak belediye sınırlarının kullanıldığı, bir yöntem izlenmektedir. Zaman zaman konunun algılanmasına yardımcı olacağını sandığımız İstanbul Metropolitan Kent bütününe ilişkin bilgileride, çalışmanın akışı içinde sunmaya çalışacağız.

3.1. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANININ (İMA) ÜLKE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ

İstanbul Metropolitan Alanı, tarihsel, sosyo-ekonomik ve mekansal konumuyla ülke ölçeğinde etkili ilişkileri ve ağırlığı olan bir olgudur (1).

İstanbul, Marmara Bölgesi'nin, Doğu Marmara Kentsel Yoğunluk Bölgesi'ni içeren yerleşmeler sisteminin ana çekirdeğini oluşturan bir ildir. Doğu Marmara Kentsel Yoğunluk Bölgesi, Türkiye'nin kentleşmiş nüfusunun 1/3'ünü yaşadığı bir alt bölgedir. Bölgenin omurgası Batı-Doğu doğrultusunda; Çorlu - Tekirdağ - Silivri, Çekmece - İstanbul - Gebze İzmit - Sapanca - Adapazarı - Hendek yönünde gelişmektedir. Bir kolu da, Güneydoğu'da Karamürsel - Yalova - Bursa doğrultusunda uzanır (2).

İstanbul İli, uluslararası, ulusal, bölgesel ilişkiler sistemi içinde birinci dereceden merkez niteliği taşıyan bu yerleşmeler dizisinin merkezindedir (3).

İstanbul'un Marmara Bölgesindeki "manyetik alanı" il sınırlarını aşmaktadır. Yüzyıllarca ekonomik, toplumsal, kültürel, yönetsel merkez olması nedeniyle, yönetsel işlevi Ankara'ya geçtikten sonra bile, toplumsal dinamikleri belirleyen bir güç merkezi olarak önemini koruyan il, kendi jeopolitik bölgesi içinde eski işlevlerini aynen sürdürmektedir. Ayrıca, İstanbul yoğunluğu günden güne artan kültür ve ticaret etkinlikleri ile bir dünya metropolü olma yolundadır.

İstanbul, aynı zamanda Doğu ile Batı'nın, Asya ile Avrupa'nın, coğrafi, ekonomik ve kültürel arakesiti konumundadır.

Üzerinde yer aldığı su yolları sistemi ise, Kuzey dünyasına Akdeniz'e bağlamaktadır (4).

Kentin nüfus büyüklüğü ile mekânsal, işlevsel ilişkilerin zaman ve mekândaki sürekliliği İstanbul'a bir metropoliten görünüm kazandırmaktadır. Ancak, metropolü tanımlayan başka birçok özellik tartışma konusu edilince, İstanbul'un aslında, nüfusun ve işlevlerin eklemlenmeden üst üste yığıldığı bir büyük yerleşme ya da örgütlenme dönüşümünü henüz tamamlayamamış, metropolleşme yönünde gelişen bir kent olduğu söylenebilir. Bazı kaynaklarda, İstanbul, bir "az gelişmiş ülke metropolü" olarak da tanımlanmaktadır (5).

1980'de İstanbul'dan söz ederken, onu bir metropol olarak nitelendirmek için aşağıdaki ve benzeri ölçütlerin irdelenmesi gerekir (6):

- 1) Toplumsal yaşamın ve işlevlerin karşılıklı bağımlılık, devingenlik, süreklilik göstererek eklemlenmesi,
- 2) Birden çok odakta gelişen merkezde, bölgesel ve ulusal üretim, dağıtım, değişim, tüketim ve yönetim faaliyetlerinin denetlenmesi,
- 3) Sürekli mal, hizmet ve bilgi akımının zaman, mekân ve toplumda sağlanması,
- 4) Her düzeyde yoğun biçimde ileri teknoloji kullanımı,
- 5) Sanayi olgusunun kentin belirleyicisi olmaktan çıkıp, belirlenen durumuna dönüşmesi ve giderek hizmet sektöründe birinci derecede önem kazanması, bölgede kır-kent ayrılığının sona ermesi,
- 6) Sermayenin tekelleşmesi, tekellerin yönetim örgütleriyle yakın ilişki içine girmesi,
- 7) Toplumsal sınıfların mekansal ayrışması,
- 8) Ulusal ve uluslararası düzeyde ender uzmanlaşmış birincil işlev ve bağlantılar kurulması ve giderek uluslararası düzeyde, metropoller arası iş bölümünde belirlenmiş, bağımsız bir rol üstlenmesi.

Bu açıdan örneğin, Amsterdam'ın ticaret, Roma'nın din-kültür, Paris'in kültür-sanat, Cenevre'nin siyaset, New York'un ekonomi, Köln'ün ekonomi-sanayi alanlarındaki rolleri gibi, İstanbul'un da bu bakımdan, Doğu-Batı, gelişmiş-az gelişmiş dünya arasında kültür ve ticaret alanlarında ilişkilerde kuran rol üstlendiği savlanabilir. Yoğunlaşma, yaygınlaşma gibi ölçütlerin yanı sıra, bu ve benzeri ölçütlerle değerlendirildikten sonra, İstanbul bölgesinde çağdaş bir metropolden söz edilebilir (7).

İstanbul Metropoliten Alanı (İMA), Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (BİNP) çalışmalarına göre, Batı'da Tekirdağ ili Kınalıklöprü sınırı ile Doğu'da Hereke sınırına, Kuzey'de Karadeniz kıyılarına, Güney'de de Yalova ilçesini içine alan 6500 km²'lik bir alanı kapsamaktadır (8).

3.2. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, NÜFUSUN MEKANSAL GELİŞİMİ VE DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, NÜFUSUN MEKANSAL GELİŞİMİ

3.2.1.1. Genel

İstanbul kentinin nüfusu özellikle Türkiye'nin hemen her yerinden gelenlerle hızla çoğalmaya devam etmektedir (8). Kente göçenler, kent toplumunun sınıf yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, genel eğilim, göç hareketlerinin kentte düşük gelir gruplarını oluşturduğu veya onu büyüttüğü merkezindedir (9).

Türkiye'nin 1980 nüfusu kesin sayım sonuçlarına göre 44.736.957 kişidir. 1975-1980 yılları nüfus artışı ise, 4.389.238 kişidir. Artan nüfusun 837.302 kişisinin yer aldığı İstanbul ili, tüm ülkede artan nüfusun % 19.08'ini barındırmaktadır. Diğer bir deyişle, ülke artan nüfusunun 1/5'i İstanbul ilinde yaşamaktadır (10).

1980 nüfus sayımına göre (İMA) 4.741.890 milyon nüfus ve

729.52 kişi/km.lik global nüfus yoğunluğu ile, Doğu Marmara Bölgesinin 5.7, ülkenin 12.5 katıdır. Ülke toplam alanının % 9.37 sini kapsayan ve 1980 yılı nüfusu 9.434.210 (% 21.09) olan, 130 kişi/km² global ortalama nüfus yoğunluğuna sahip, ülke ortalama nüfus yoğunluğunun (58 kişi/km²) iki katından fazla olan Doğu Marmara Bölgesi içinde, ülkenin en önemli yerleşmelerinden biridir (11).

İstanbul Metropoliten Alanında son yıllarda gözlenen nüfus ve dolaylı olarak yerleşme eğilimleri merkez belediyelerin dışına kaymakta ve yeni belediyeleşme olgusu yaygınlık kazanmaktadır. Büyük belediye (İSTANBUL-I), metropoliten alan nüfusunun 1950 yılında % 84'ünü kapsarken 1970 yılında % 69, 1980 yılında ise ancak % 58'ini barındırmaktadır. 1970-1980 aralığında ilginç bir gelişme muhtarlıklar kesiminde olmuştur. Kanımızca nüfus, kentleşme alanları yakınındaki muhtarlıklarda yerleşmeye başlamaktadır. Bu olgu yeni belediyelerin yakın bir gelecekte ortaya çıkacağı sanılmaktadır (12) (Büyük belediye, belediye, bucak ve köy muhtarlıkları nüfusları için Bkz. Tablo: 3.1.). 3.1.

Bu olguyu, nüfusun büyük belediyelerden, çevre belediye, bucak ve köylere göreli nüfus desantralizasyonu olarak adlandırabiliriz.

3.2.2. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, NÜFUSUN

DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın bu kesiminde İMA'da nüfusun desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığının araştırılması, daha önce açıkladığımız ölçütler koşutunda ele alınacaktır.

İncelememiz, 1970-1975 ve 1975-1980 dönemlerini kapsamakta ve metropoliten sistemin dört bileşen parçasını içermektedir.

o 1970-75 dönemini kapsayan ve birim olarak merkez belediye sınırları içinde mahalle, çevre yerleşmelerde ise zorunlu olarak yerel yönetim sınırlarını kabul eden ve metropoliten kent bütünüünün dört bileşen parçasında irdedeğimiz incelememizde, her değişkenin göreli değişim hızları grafik olarak ifade edilmiştir. (Bkz. Şekil: 3.1, Şekil: 3.2).

TABLO: 3.1.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇE MERKEZLERİ VE BELEDİYELERDE
NÜFUS ARTIŞI

İLÇE - BELEDİYE	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	1970-1980
İSTANBUL - I	2132407	2547364	414957 19.4	2547364	2772708	225344 8.8	640301 30.0
İSTANBUL - II	3099032	3904588	885556 29.3	3904588	4741890	837302 21.4	1722858 57.1
İSTANBUL -III	886625	1357224	470599 53.1	1357224	1969182	611958 45.1	1082557 122.1
ADALAR	17600	13171	-4429 - 25	13171	18282	5061 38	632 3.6
BAKIRKÖY	148312	200942	52630 35	200942	234226	33284 17	85914 57.9
Avcılar	9854	14953	5099 52	14953	30486	15533 104	20632 209.4
Halkalı	5880	13481	7601 129	13481	17652	4171 31	11772 200.2
Küçükçekmece	43385	58709	15324 35	58709	81503	22794 39	38118 87.9
Sefaköy	25504	47103	21599 85	47103	83560	36457 77	58056 227.6
Esenler	31382	49379	17997 57	49379	68509	19130 39	37127 118.3
Güngören	22160	48593	26433 119	48593	74761	26168 54	52601 237.4
Kocasınan	30384	51311	20927 69	51311	96312	45001 88	65928 216.9
Yenibosna	8775	26424	17649 201	26424	40786	14362 54	32011 364.8
Yeşilbağ	7581	21426	13845 183	21426	53594	32168 150	46013 607.0
Atışalanı	12222	14054	1832 15	14054	42264	28210 201	30042 245.8
Mahmutbey	1757	7030	5273 300	7030	17090	10060 143	15333 872.7
Güneşli	1095	4800	3705 336	4800	12929	8129 169	11834 1080.7
Kirazlı	522	3619	3097 593	3619	11563	7944 220	11041 2115.1
BEŞİKTAŞ	136105	174931	38826 29	174931	188117	13186 8	52012 38.2
BEYKOZ	61206	92767	31561 52	92767	94101	1334 1	32895 53.7
BEYOĞLU	225850	230532	4682 2	230532	223360	-7172 -3	-2490 -1.1
EMİNÖNÜ	136997	122885	-14112 -10	122885	93324	-29561 -24	-43673 -31.9
EYÜP	86384	95486	9102 0.10	95486	110871	15384 0.16	24487 28.3
Alibeyköy	22072	33387	11315 51	33387	45532	12145 36	23460 106.3
Bayrampaşa	124085	157367	33282 27	157367	165723	8356 5	41638 33.6
Kemerburgaz	3823	7234	3411 89	7234	4415	2819 -39	592 15.5

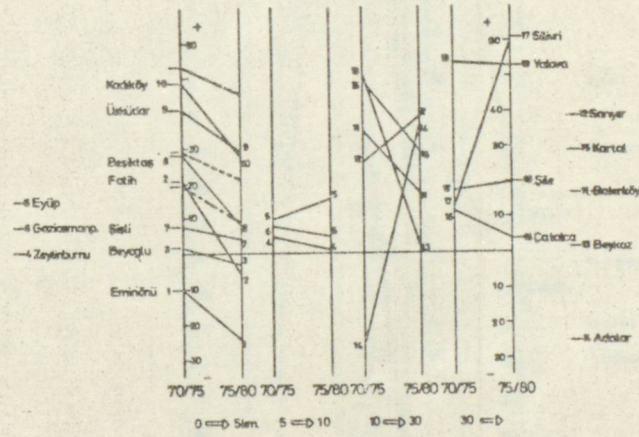
FATİH	417662	504127	86465	504127	474578	-29549	56916
			21			- 6	13.6
CAZİOSMANPAŞA	89778	97118	7340	97118	101810	4692	12032
			8			5	14.4
Küçükköy	30293	56411	30293	56411	100406	43995	70113
			100			78	231.4
KADIKÖY	237519	354957	117438	354957	455465	100508	217946
			48			28	91.8
Küçükbakka1	4074	7621	3547	7621	12752	5131	8678
			87			67	213.0
SARIYER	62957	79329	16372	79329	110469	31140	47512
			26			39	75.5
ŞİŞLİ	250605	270577	11972	270577	282471	11894	31866
			8			4	12.7
Kağıthane	111427	164448	53021	164448	175540	11092	64113
			48			7	57.5
ÜSKÜDAR	143527	202957	59430	202957	261141	58184	117614
			41			29	81.9
Ümraniye	22969	38730	15761	38730	71954	33224	48985
			69			86	213.3
Aşağıdudullu	1076	2659	1583	2659	12742	10083	11666
			147			379	1084.2
ZEYTİNBURNU	117905	123548	5643	123548	124543	995	6638
			5			1	5.6
ÇATALCA	6884	7693	809	7693	7988	295	1104
			12			4	16.0
Büyükçekmece	3913	5204	1291	5204	8121	2912	4208
			33			56	107.5
Hadımköy	10806	4963	-5843	4963	4976	13	-5830
			-54			0.2	-53.9
KARTAL	35381	53073	17692	53073	68291	15218	32910
			50			29	93.0
Dolayoba	13165	19872	6707	19872	27365	7493	14200
			51			38	107.9
Küçükyalı	15268	30327	15059	30327	46640	16313	31372
			99			54	205.5
Maltepe	32196	66343	34147	66343	90439	24096	58243
			106			36	180.9
Pendik	27494	38384	10890	38384	48219	9835	20725
			40			26	75.4
Soğanlık	13967	23304	9337	23304	34769	11465	20802
			67			49	148.9
Tuzla	9905	11163	1258	11163	16440	5277	6535
			13			47	65.9
Yakacık	10842	19548	8706	19548	30979	11431	20137
			80			58	185.7
Yayalar	1421	4145	2724	4145	10821	6676	9400
			192			161	661.5
Aydınlı	1484	5389	3905	5389	15231	9842	13747
			263			183	926.3
SİLİVRİ	7528	8525	1001	8525	13763	5238	6235
			13			61	82.8
Celaliye	2390	2669	2279	2669	4542	1873	2152
			12			70.1	90.0

						66	
Değirmenköy	3275	3346	121	3396	3513	117	238
			4			3	7.3
Selimpaşa	2295	2646	351	2646	4954	2308	2659
			15			87	115.8
ŞİLE	3448	4062	614	4062	4882	820	1434
			18			20.1	41.6
YOLOVA	17689	27289	9600	27289	41823	14534	24134
			54			53	136.4
Çınarcık	2067	2914	847	2914	6364	3450	4297
			41			118	207.9

Kaynak: "Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş: 12.10.1980", DİE, Ankara.

"Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak, alttaki sayılar yüzdendir.

- İstanbul I : Adalar, Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Kadıköy, Sarıyer, Şişli, Üsküdar, Zeytinburnu ilçe merkezleri nüfusları toplamı. (Büyük Belediye)
- İstanbul II : Çatalca, Kartal, Silivri, Şile, Yalova ilçe merkezleri nüfusları toplamı.
- İstanbul III : İlçe merkezleri dışında kalan, Belediye, Bucak ve Köy muhtarlıkları nüfusları toplamı.

Şekil 3.1. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA (İLÇE MERKEZLERİNDE) NÜFUSUN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970 - 1975 ve 1975 - 1980.

Şekil: 3.2.İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA
(İLÇE MERKEZLERİNE BAĞLI BELEDİYE, BUCAK VE
KÖYLERDE) NÜFUSU GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ,
1970-1975 ve 1975-1980

Kentin ana merkezinin, başka bir deyişle Merkezi İş Alanının (MİA) yer aldığı ve 5 km'lik çember içinde kalan, Eminönü, Beyoğlu, Şişli ilçelerinin önemli nüfus kaybına uğradığı ve bu olgunun MİA uzantısı olan Fatih ve Beşiktaş ilçelerinde ve Kadıköy Üsküdar gibi alt merkez ölçeklerinde, ayrıca 5-10 km'lik çember içinde kalan Zeytinburnu, Gaziosmanpaşa ve Eyüp gibi sanayi ve depolama ağırlıklı yerleşmelerde, 10-20 km'lik çember içinde kalan Bakırköy'de ise ticaret ünitelerinin yoğunlaştığı zonlarda etkili olduğu gözlenmektedir.

Gerçekten, MİA'nın üzerinde geliştiği ilçelerden Eminönünü, 1970-75 döneminde 14.112 kişilik mutlak bir nüfus kaybına uğramıştır. Nüfus artış hızı -% 10 olarak gerçekleşmiştir. Bu zonda ilçe ölçeğinde metropoliten halkaya göre mutlak nüfus desantralizasyonundan söz edilebilir.

MİA'yı oluşturan Beyoğlu'nda ve Şişli uzantılarında ise, henüz ilçe bütününde mutlak bir nüfus kaybı söz konusu değildir.

Bu ilçe merkezlerinde nüfus artış hızları, Beyoğlu'nda % 2, Şişli'de % 8 düzeyinde gerçekleştiği, metropoliten kent bütününde gerçekleşen % 29.3'lük artışın çok gerisinde kaldıkları, görece büyümede bir düşme gösterdikleri söylenebilir (Bkz. Tablo: 3.1). Bu ilçelerde, metropoliten halkaya göre, görece nüfus desantralizasyonundan söz edilebilir.

Olaya mahalle ölçeğinde yaklaşıldığında da, Eminönü'nde toplam 33 mahalleden 22'sinde, Beyoğlun'da toplam 41 mahalleden 22'sinde, Şişli'de toplam 25 mahalleden 9'unda mutlak nüfus kaybı olduğu ve bu mahallelerde mutlak nüfus desantralizasyonu olduğu gözlenmektedir.

5 km'lik çember içinde kalan diğer ilçelerde üzerinde ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak yer aldığı mahallelerde de Fatih'te toplam 67 mahalleden 16'sında, Beşiktaş'ta toplam 21 mahalleden 2'sinde, Kadıköy'de toplam 21 mahalleden 1'nin, Üsküdar'da toplam 47 mahalleden 13'ünün mutlak olarak nüfus kaybettiği harita yardımı ile açıklanmakta ve mutlak nüfus desantralizasyonu kanıtlanabilmektedir (Bkz. Harita:3.1., 3.2.).

Adı geçen zonlarda, ilçe bütününde gerçekleşen nüfus artış hızları, Fatih'te % 21, Beşiktaş'ta % 29, Kadıköy'de % 49, Üsküdar'da ise % 41 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. Tablo: 3.1).

Fatih ve Beşiktaş ilçe bütünlerinde metropoliten bütüne göre göreceli nüfus desantralizasyonundan, Kadıköy ve Üsküdar ilçelerinde ise bütünde göreceli nüfus merkezileşmesinden söz edilebilir.

5-10 km.lik çember içinde yer alan Eyüp % 10'luk, Zeytinburnu % 5'lik, Gaziosmanpaşa % 8'lik nüfus artış hızlarıyla metropoliten bütünde gerçekleşen % 29.3'lük nüfus artış hızının altında kalmışlardır. Bu olgu göreceli büyümede bir düşme olarak değerlendirildiğinde sözü edilen ilçe bütünlerinde göreceli nüfus desantralizasyonunun etkisi kanıtlanmaktadır.

Yine mahalle ölçeğinde, Eyüp'te toplam 10 mahalleden 2'si Gaziosmanpaşa'da toplam 7 mahalleden 2'si, Zeytinburnu'nda 12 mahalleden 4'dü nüfus kaybederek mutlak nüfus desantralizasyonu etkisi altında kalmışlardır (Bkz. Harita:3.1-3.2).

10-30 km'lik çember içinde kalan Bakırköy ilçe merkezinde, toplam 18 mahalleden 4'dünde, Beykoz ilçesinde toplam 9 mahalleden 1'sinde, Sarıyer ilçesinde toplam 13 mahalleden 1'inde, özellikle lokal ticaret ünitelerinin yer aldığı mahallelerde nüfus desantralizasyonu dikkati çekmektedir (Bkz. Harita: 3.1. - 3.2).

Merkez kesiminde gözlenen nüfus desantralizasyonunun yanı sıra, çevre yerleşmeler sürekli artan bir hızla gelişmekte ve merkezileşmektedir. (Bkz. Tablo: 3.2).

o 1975 - 1980 yılları arasında, nüfus artışlarına baktığımızda (Bkz. Şekil:3.1. Şekil,3.2 Tablo: 3.2.), kentin merkezi iş alanını mekansal olarak oluşturan ilçelerde önemli nüfus desantralizasyonuna tanık oluyoruz.

1970-1975 kesitinde yalnızca Eminönü ilçesinde izlenen nüfus kaybı, ekonomik faaliyetlerin barınma işlevini itici rol oynamasıyla MİA'yı oluşturan diğer zonlarda da etkili olmuştur.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇE, BELEDİYE, BUCAK VE KÖYLERDE, NÜFUSUN GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

İLÇE, BELEDİYE BUCAK, KÖY	1970 1975	1975 1980	İLÇE BELEDİYE BUCAK, KÖY	1970 1975	1975 1980
ADALAR	MD	GM	SARIYER	GD	MM
BAKIRKÖY	GM	DSD	ŞİŞLİ	GD	DSD
Avcılar	GM	MM	Kağıthane	GM	DSD
Halkalı	GM	DSM	ÜSKÜDAR	GM	DSM
Küçükçekmece	GM	MM	Ümraniye	GM	MM
Sefaköy	GM	DSM	Aşağı Dudullu	GM	MM
Esenler	GM	DSM	ZEYTİNBURNU	GD	DSD
Güngören	GM	DSM	ÇATALCA	GD	DSD
Kocasinan	GM	MM	Büyükçekmece	GM	MM
Yenibosna	GM	DSM	Hadımköy	MD	MM
Yeşilbağ	DSM	DSM	KARTAL	GM	DSM
Atışalanı	GD	MM	Dolayoba	GM	DSM
Mahmutbey	GM	DSM	Küçükyalı	GM	DSM
Güneşli	GM	DSM	Maltepe	GM	DSM
Kirazlı	GM	DSM	Pendik	GM	DSM
BEŞİKTAŞ	GD	DSD	Soğanlık	GM	DSM
BEYKOZ	GM	DSD	Tuzla	GD	MM
BEYOĞLU	GD	MD	Yakacık	GM	DSM
EMİNÖNÜ	MD	MD	Yayalar	GM	DSM
EYÜP	GD	DSD	Aydınlı	GM	DSM
Alibeyköyü	GM	DSM	SİLİVRİ	GD	MM
Bayrampaşa	GD	DSD	Celaliye	GD	MM
Kemerburgaz	GM	MD	Değirmenköy	GD	MD
FATİH	GD	MD	Selimpaşa	GD	DSM
GAZİOSMANPAŞA	GD	DSD	ŞİLE	GD	MM
Küçükköy	GM	DSM	YALOVA	GM	DSM
KADIKÖY	GM	DSM	Çınarcık	GM	MM
Küçükbakkal	GM	DSM			

MM : Mutlak Merkezileşme

GD : Görelî Desantralizasyon

GM : Görelî Merkezileşme

DSM: Düşme Sırasında Merkezileşme

MD : Mutlak Desantralizasyon

DSD: Düşme Sırasında Desantralizasyon

1970-75'de Eminönü ilçesinde 14.112 olan nüfus kaybı, 1975-80'de 29.561 düzeyine ulaşmıştır. Beyoğlu ilçesi 7172, Fatih ilçesi 29.549 kişilik mutlak nüfus kaybına uğramıştır. Bu ilçelerde organik olarak mutlak desantralizasyon olgusundan söz edilebilir.

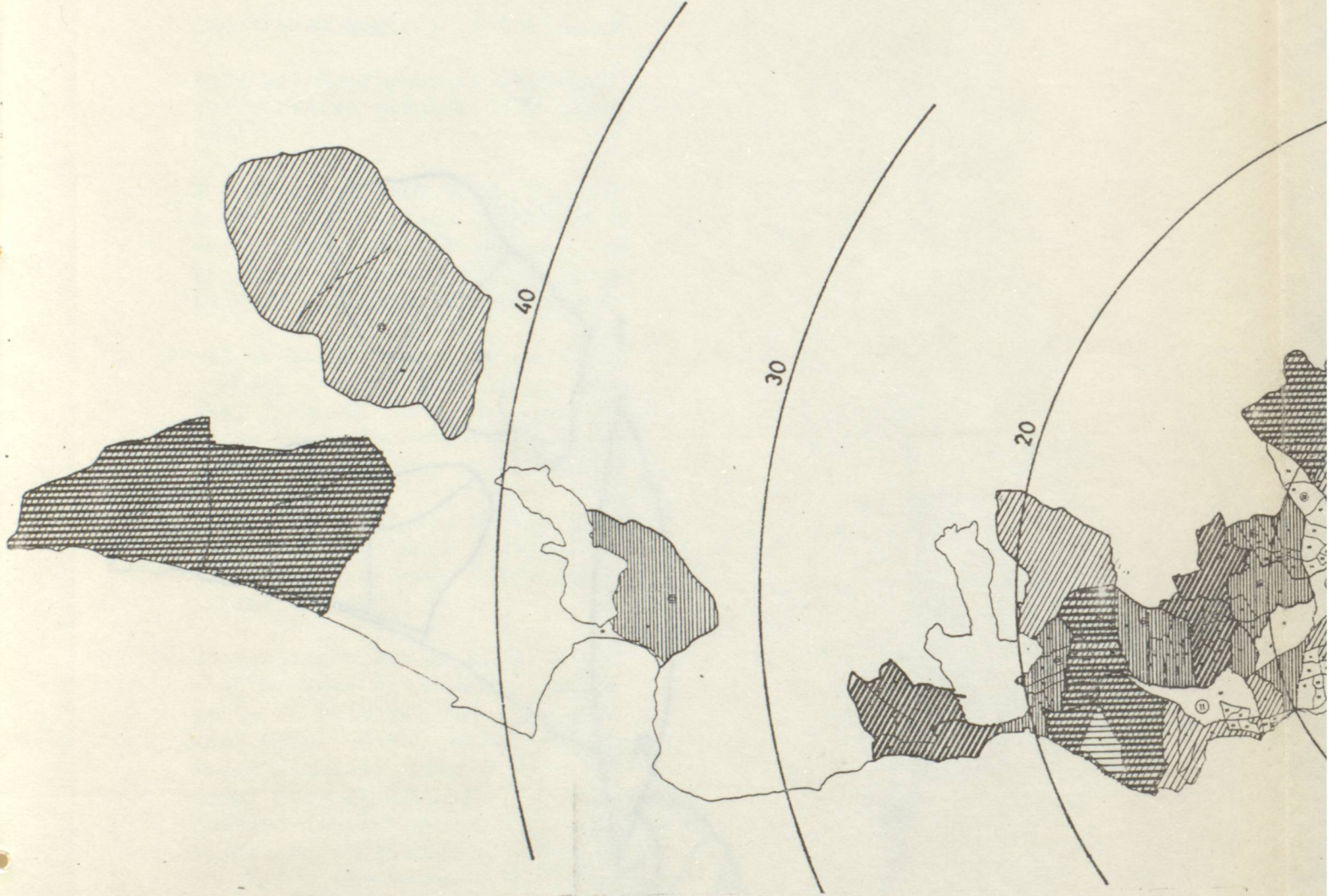
Eminönü'nde -% 24, Beyoğlu'nda -% 3, Fatih'te -% 6, negatif bir artış etkinliğini tablolar yardımıyla kanıtlıyabiliriz (Tablo: 3.1.). Şişli ilçesi bütününde henüz mutlak bir nüfus kaybı söz konusu değildir. Bu ilçe merkezinde % 4 olarak gerçekleşen nüfus artış hızı 1970-75'e göre, göreceli büyüme de bir düşme göstermektedir. Bu olguyu göreceli desantralizasyon olarak adlandırabiliriz.

o 1975-80 kesitinde, MİA'yı oluşturan zonlarda mutlak nüfus kaybı izlenirken, diğer ilçelerde 1970-75'de nüfus kaybeden ve lokal ticareti oluşturan mahallelere komşu alanlarda da nüfus kaybı gözlenmektedir. (Bkz. Harita: 3.3. - 3.4).

Bu kesitte dikkatimizi çeken bir başka olgu da, sanayi ve depolama faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla nüfus kaybına uğrayan Eyüp, Gaziosmanpaşa ve Zeytinburnu ilçeleridir.

Nüfus desantralizasyonu, metropoliten çekirdek alanda ve onu saran 10 km.lik halka içinde etkisini göstermektedir. 10-30 km'lik halkalarda ise lokal ticaretin yoğunlaştığı mahalleler bu olgunun etkisi altında kalmaktadır. Genelde diğer yerleşmelerde ise nüfus artışı bir önceki döneme göre daha hızlı düşerek düşme sırasında merkezileşme gözlenmektedir (Bkz. Tablo: 3.2).

Örnek olarak; 1970-75'de % 100'ün üzerinde artış gösteren, Yenibosna (% 201), Güngören (% 119), Maltepe (% 106), Küçüköy (% 100) ve Halkalı (% 129) yerleşmeleri, 1975-80 arasında Yenibosna (% 54), Güngören (% 54), Maltepe (% 36), Küçüköy (% 78), Halkalı (% 31) oranında hızlı bir düşme göstererek düşme sırasında merkezileşme sürecine girmişlerdir (Bkz. Tablo: 3.1., Şekil: 3.1. - 3.2).

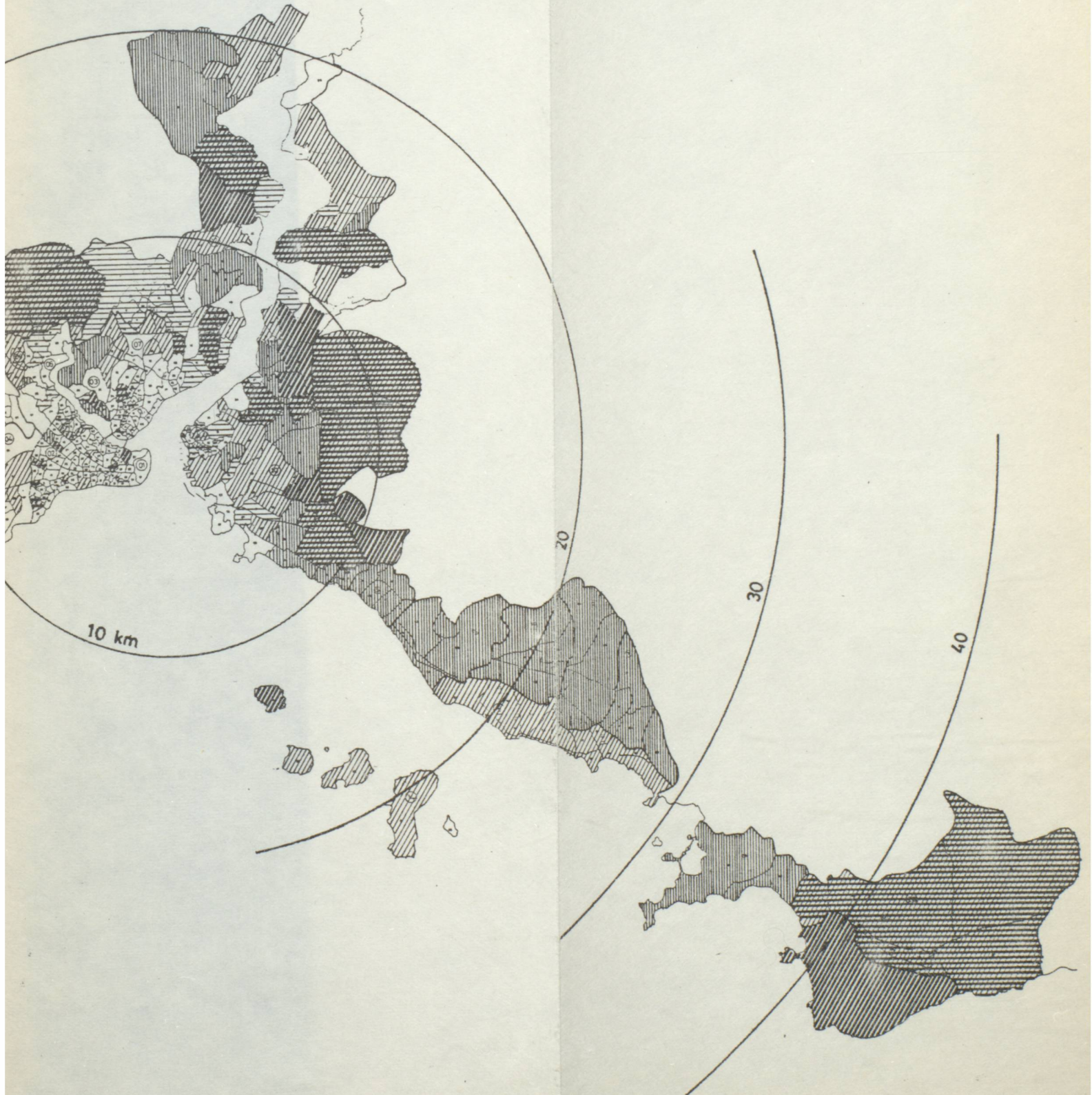

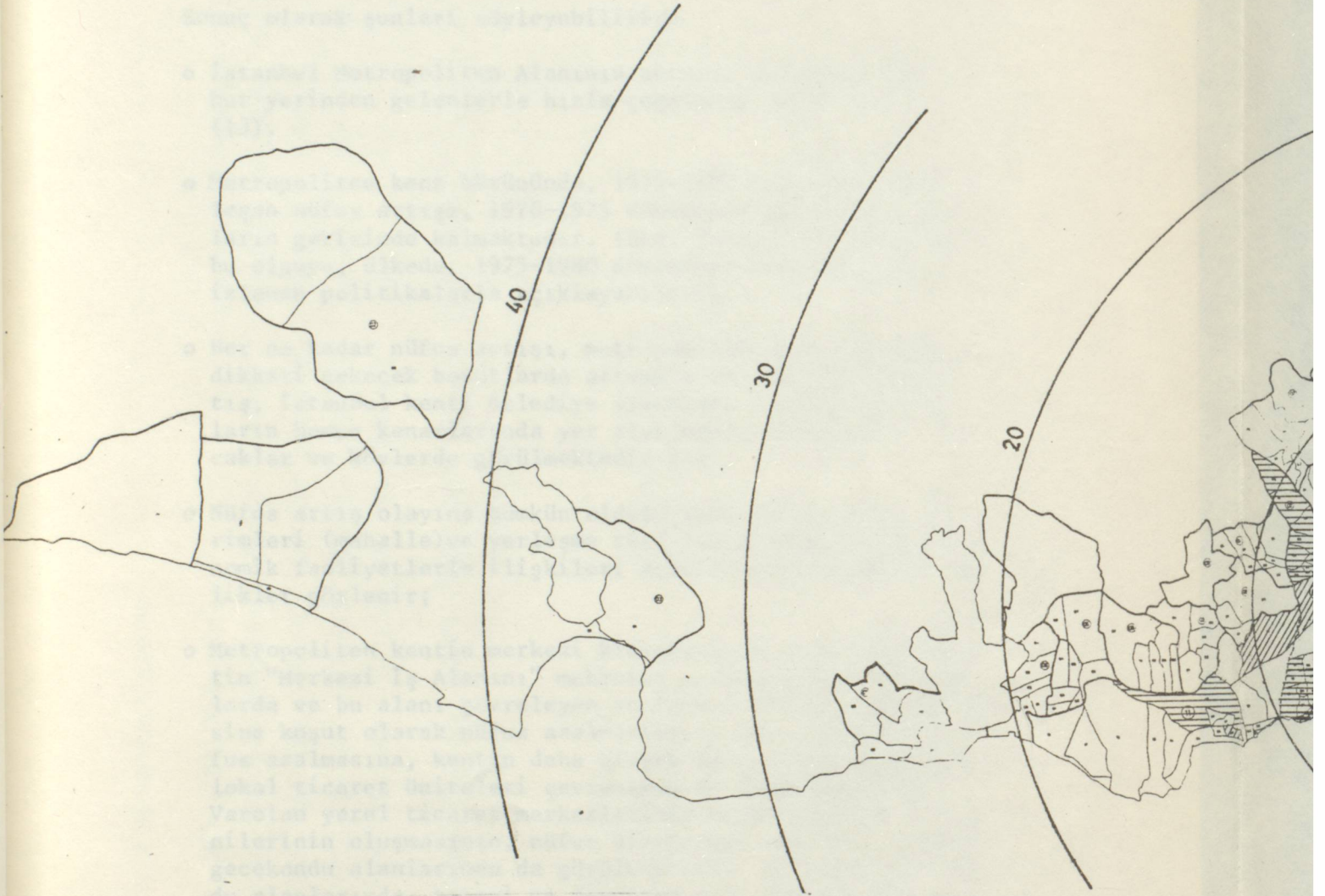
İSTANBUL KENTSEL YOĞUNLUK BÖLGESİNDE DEMOGRAFİK YAPI DEĞİŞİMİ 1975_1980

0 1 2 5km

	NÜFUS KAYBEDEN ALAN		30.01_60.00% NÜFUS ARTIŞI
	0.00_10.00% NÜFUS ARTIŞI		60.01_100.00% NÜFUS ARTIŞI
	10.01_30.00% NÜFUS ARTIŞI		100.01_+ % NÜFUS ARTIŞI

KAYNAK: 1970_1975_1980 Nüfusları, B.İ.N.P. Bürosu Konut Sektörü Planlama Gurubun -
dan Alınmış ve Nüfus Artış Yüzdeleri Hesaplanarak Haritaya Aktarılmıştır.

İSTANBUL KENTSEL YOĞUNLUK BÖLGESİNDE DEMOGRAFIK YAPI DEĞİŞİMİ 1975_1980

0 1 2 5km

□ NÜFUS KAZANAN ALANLAR

▨ 0.00_10.00% NÜFUS KAYBI

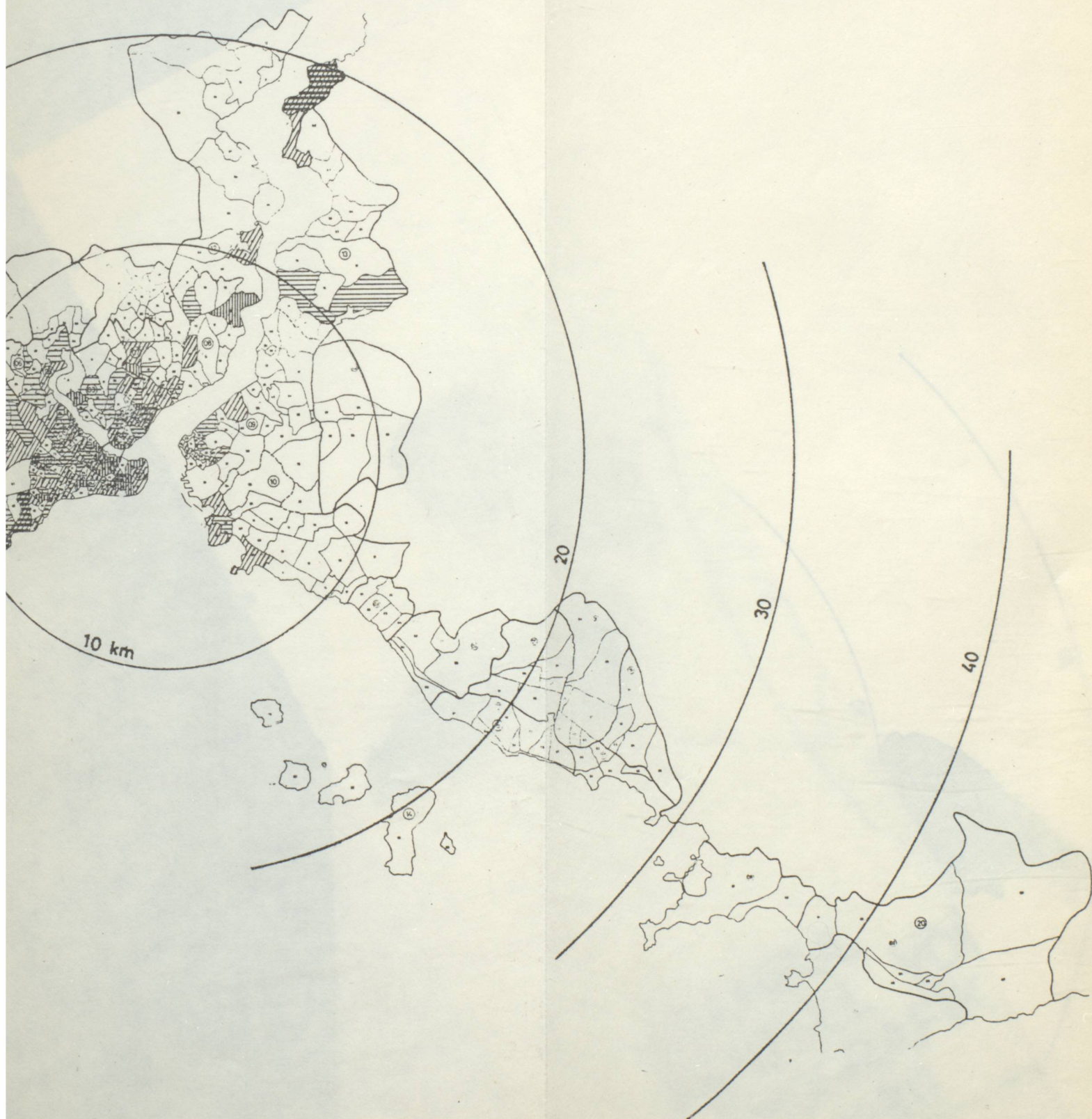
▩ 10.01_30.00% NÜFUS KAYBI

▨ 30.01_60.00% NÜFUS KAYBI

▩ 60.01_100.00% NÜFUS KAYBI

▩ 100.01_+ % NÜFUS KAYBI

KAYNAK: 1970_1975_1980 Nüfusları, B.İ.N.P. Bürosu Konut Sektörü Planlama Gurubun -
dan Alınmış ve Nüfus Artış Yüzdeleeri Hesaplanarak Haritaya Aktarılmıştır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

- o İstanbul Metropoliten Alanının nüfusu, özellikle ülkenin her yerinden gelenlerle hızla çoğalmaya devam etmektedir (13).
- o Metropoliten kent bütününde, 1975-1980 döneminde gerçekleşen nüfus artışı, 1970-1975 döneminde gerçekleşen artışların gerisinde kalmaktadır. (Bkz. Tablo :3.1). Kanımızca bu olguyu, ülkede, 1975-1980 döneminde yaşanan olaylar ve izlenen politikalarla açıklayabiliriz.
- o Her ne kadar nüfus artışı, metropoliten alan ölçeğinde dikkati çekecek boyutlarda artmakta ise de asıl büyük artış, İstanbul kenti belediye sınırları içinde ve bu sınırların hemen kenarlarında yer alan komşu belediyeler, bucaklar ve köylerde görülmektedir (14).
- o Nüfus artış olayına mümkün olduğu kadar küçük mekan birimleri (mahalle)ve yerleşme türü başta olmak üzere, ekonomik faaliyetlerle ilişkileri açısından bakarsak şu özellikler gözlenir;
- o Metropoliten kentin merkezi kısımlarında, özellikle kentin "Merkezi İş Alanını" mekansal olarak oluşturan zonlarda ve bu alanı çevreleyen zonlarda, MİA'nın genişlemesine koşut olarak nüfus azalmaktadır. Aynı nedenlerle nüfus azalmasına, kentin daha birçok zonlarında, özellikle lokal ticaret üniteleri çevresinde de rastlanmaktadır. Varolan yerel ticaret merkezlerinin büyümeleri ya da yenilerinin oluşmasının, nüfus üzerindeki azaltıcı etkisi, gecekondular alanlarında da görülmektedir. Bu arada gecekondular alanlarında, sanayi ve depolama gibi fonksiyonların da yaygınlaşmakta olduğuna dikkat etmek gerekir (15).
- o Özellikle MİA'da ve alt merkezlerde, ekonomik faaliyetlerin, merkez mekanında kendilerine yer açma sürecinde, barınma işlevini itici rol oynadığı ve barınma işlevinin etkinliğini yitirdiğini, söyleyebiliriz.

Sanırız bu konuda vereceğimiz tablolar yardımıyla MİA'nın demografik gelişimi ve metropoliten alan bütünündeki payının değişimini (desantralizasyon) kanıtlayabiliriz (Bkz. Tablo: 3.3. - 3.4).

TABLO: 3.3.

İSTANBUL: MİA (CBD) NÜFUSLARININ DESANTRALİZASYONU

Yıl	İstanbul'da Yaşayan toplam nüfus	MİA (CBD) Nüfusları			MİA(CBD) nüfuslarının toplam nüfusa oranı %			
		Beşiktaş	Beyoğlu	Eminönü	Fatih	Şişli	Beşiktaş	Beyoğlu
1970	3 019 032	136 105	225 850	136 997	417 622	250 605	4.5	7.48
1975	3 904 588	174 931	230 532	122 885	504 127	270 577	4.48	5.9
1980	4 741 890	188 117	223 360	93 324	474 578	282 471	3.96	4.7

Kaynak: "Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş: 12.10.1980", DİE, Ankara, 10.9.1981.

TABLO: 3.4.

Londra: MİA (CBD) NÜFUSLARININ DESANTRALİZASYONU

Yıl	Londra'da yaşayan toplam nüfus	MİA (CBD) Nüfusu	MİA (CBD) Nüfusunun Toplam nüfusa oranı %
1801	1 114 644	128 129	11
1841	2 235 344	123 563	6
1881	4 766 661	50 569	1
1921	7 480 201	13 709	0.8
1951	8 346 137	5 268	0.06

Kaynak: Bedriye Tolun - Denker, "Şehir İçi Arazi Kullanışı", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 83, 1976, s.46.

İstanbul Metropoliten Alanının, metropolleşme sürecinde MİA'nın nüfus gelişimini, Londra Metropoliten Alanının, MİA'nıyla karşılaştırdığımız da koşutluk gösterdiğini tablolar yardımıyla kanıtlayabiliriz. (Bkz. Tablo:

- o İstanbul Metropoliten Alanında, ilçe, belediye, bucak ve köylerde, nüfusun, göreceli artış hızlarına göre desant - ralizasyon ölçümünü ve göreceli değişimini tablo haline getirdiğimizde (Bkz.Tablo: 3.3. - 3.4).

- o Nüfus olarak büyük grupların desantralizasyon eğilimleri oldukları, oysa daha küçük yerleşmelerin merkezileşme yönünde daha büyük bir eğilim gösterdikleri açıkça ortaya çıkmaktadır.

3.3. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZLERİN, MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA), MEKANSAL DAĞILIMLARI VE EKONOMİK FAALİYETLERİN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.3.1. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANININ ÜLKE KENTSEL KADEMELENME SİSTEMİ İÇİNDE YERİ VE ETKİNLİĞİ

İstanbul, ülkenin en üst 7. kademe merkezi ve ulusal büyük kentidir. Tüm ülke İstanbul'un 7.kademe etki alanı içindedir. 7. kademe merkez mal ve hizmetler İstanbul'da üretilmekte veya İstanbul'dan ülkeye dağıtılmaktadır.

İşlevsel ilişkiler deseninde İstanbul'un ilginç yeri, 6.kademe (üst bölgesel) ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Ülkenin yaklaşık yarısı İstanbul'un 6. kademe etki alanındadır. Ülkedeki öbür 6.kademe merkezler (Ankara, İzmir, Adana ve Gaziantep) İstanbul'dan artakalan öteki yarıyı aralarında paylaşmaktadır. Tüm Trakya ve Karadeniz illeri ile Güney ve Doğu Marmara, İstanbul'un 6. kademe etki alanına girmektedir (16).

İMA'nın 5. kademe (bölgesel) etki alanı da oldukça geniştir. Tüm İstanbul, Sakarya, Kocaeli, Edirne, Tekirdağ illeri, Mengen ve Gerede dışında tüm Bolu ili, Karabük, Safranbolu ve Eflani dışında tüm Zonguldak ili, Araç ilçesi dışında tüm Kastamonu ve Bursa'nın İznik, Bilecik'in Osmaneli, Balıkesir'in Bandırma, Gönen, Manyas ve Erdek ilçeleriyle, Ezine, Bayramiç ve Ayvalık ilçeleri dışında tüm Çanakkale ili, İstanbul'un 5. kademe etki alanına girmektedir. Ayrıca, Karabük, Safranbolu ve Eflani ilçeleriyle Araç ilçesi İstanbul'la Ankara'nın ortak bölgesel etki alanındadır (17).

İstanbul'un 4. kademe (alt bölgesel) etki alanına, tüm İstanbul ve Kırklareli illeriyle, Tekirdağ'ın Çorlu, Çerkezköy ve Saray ilçeleri girmektedir. İlde, Silivri, Çatalca, Gebze, Şile ve Yalova birer 3. kademe (yerel) merkezdir. İstanbul'un bir büyük kent (metropol) olarak sahip olduğu büyük çekim gücü nedeniyle, bu sayıda ilerde fazla bir değişiklik olması beklenmemelidir.

Öte yandan, İstanbul büyük-kenti yakın çevresindeki çok geniş bir alan için her kademedeki merkez işlevlerini gördüğünden, bu yakın çevre içinde 2. kademe merkezlerden söz etmek olanaksızdır. Ancak büyük kent alanından uzaklaştıkça, tıpkı ülkenin öbür yörelerinde olduğu gibi, bu ilde de bir takım 2. kademe merkezlerin olduğu görülmektedir. 2. kademe merkezler büyük-kent bütünü dışında yer alan kırsal merkez niteliğindedirler. (Büyükçekmece, Ağva, v.s.) (18).

İstanbul Metropoliten Alanı'nın ülke içindeki etkinliğini belirleyici rol oynayacağını sandığımız, DİE'nin 1978 yılı verilerine göre saptanan, ülke ulusal geliri içindeki sektörlere göre paylarını açıklamakta yarar görüyoruz.

Metropoliten alanın ülke içi ulusal gelirdeki payı % 21.23 dür. Üretim etkinliklerine göre, ülke içi ulusal gelirdeki payları ise;

- o Balıkçılık gelirinin % 11.66'sı
- o Sanayi sektörü gelirinin % 31.73'ü
- o İmalat sanayi sektörü gelirinin % 33.54'ü
- o İnşaat sektörü gelirinin % 16.10'u
- o Ticaret sektörü gelirinin % 39.60'ı
- o Ulaştırma-Haberleşme sektörü gelirinin % 24.88'i
- o Mali kurumlar gelirinin % 24.39'u
- o Konut sektörü gelirinin % 26.09'u
- o Hizmetler sektörü gelirinin % 22.46'sı
- o İthalat gelirinin % 31.19'u kadardır.

Ülkede kişi başına düşen ulusal gelirin % 29.434 TL. olmasına karşın, ülke ekonomisinin yaklaşık 1/4'ünü oluşturan İstanbul'da bu değer 60.599 TL'sidir. (Ülke gelirinin yaklaşık iki katı) (19).

3.3.1.1. Metropoliten Alan Arazi Kullanışı

İstanbul Metropoliten Alanı, Silivri - Gebze arasında, yaklaşık 618.810 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Doğu-Batı doğrultusunda uzanan doğal yapının biçimlendirdiği bu yerleşme bandının Kuzey'i Karadeniz'e, Güney'i ise Marmara denizine doğru eğim vermektedir. Kuzey kesiminde nispeten yağışlı Karadeniz iklimi Güney'e bakan yerlerde ise Akdeniz tipi bir iklim egemendir. Bu durum kentin biçimine ve arazi

kullanışına çok belirgin bir şekilde yansımıştır. Bu nedenle Kuzey'de daha çok orman ve kırsal alanlar yer almış, ıllıman ve topografik koşulları daha uygun olan Güney'de ise kentsel işlevler yoğunlaşmıştır. Büyük merkez fonksiyonlarının kentin tarihi kesim ve çevresinde gelişmesine karşın, iskân ve sanayi kıyı ile Londra ve Ankara asfaltlarının oluştuğu (lineer) doğrusal bir alan içinde yerleşme eğilimi göstermiştir. Diğer taraftan son yıllarda özellikle, Boğaz'ın Batı yakasında, Kuzey'e doğru hızlı bir gelişme olduğu söylenebilir. Eldeki verilere göre İstanbul Metropolitan Alanının arazi kullanım değerleri şöyledir. (Bkz. Harita 3.5. (20).

3.3.1.2. Metropolitan Alanda Gelir Grupları Mekansal Dokusu

Harita 3.6 'da Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Konut Sektörü Planlama Grubu tarafından 1975 yılında yapılmış, İstanbul Metropolitan Alan, Gelir Grupları Mekânsal dokusu verilmektedir. Bu çalışma 1973 yılında Tekser firmasının yapmış olduğu kira etüdlerine dayandırılmış ve mahalle birimlerine indirgenmiştir. Çalışma sonucu elde edilen bilgiler 3 farklı gelir grubu sıralaması ile mekâna yansıtılmıştır (21).

3.3.1.3. Metropolitan Alanda Arsa Değerleri

İstanbul Valiliği'nin 2. Şubat 1983'de yapılan toplantıda, semtlere göre belirlenen arsa değerlerine göre oluşturduğumuz kartogramda, metropolitan kent bütünündeki arsa değerleri MİA'nın ve diğer merkezlerin mekansal olarak daha iyi bir şekilde algılanmasını olanaklı kılmaktadır.

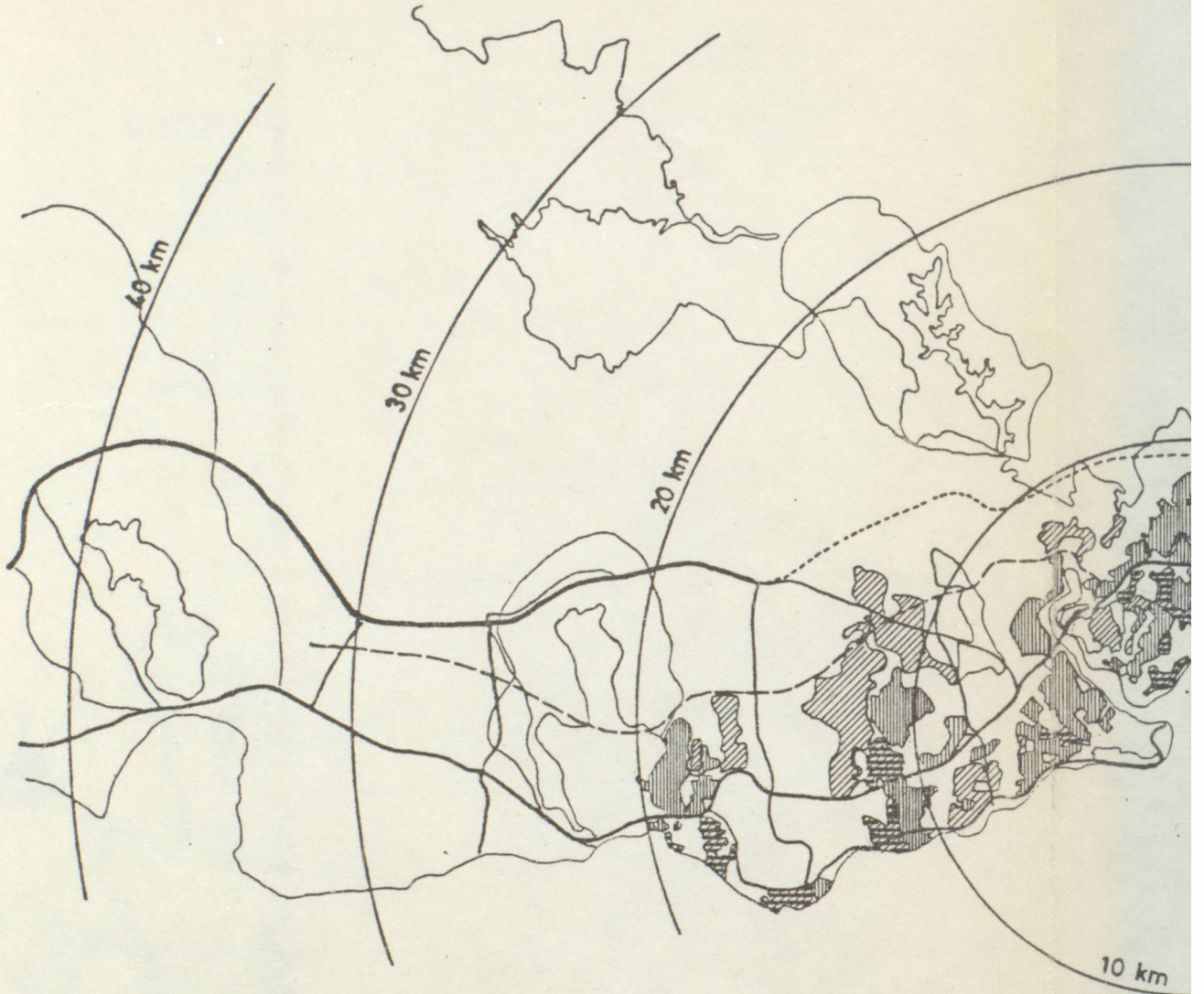
Yapılan değerlendirmeye göre, İstanbul'da en yüksek arsa metrekaresine birim değeri, metropolitan kentin tarihsel MİA'sını oluşturan Eminönü ilçesi, Kapalıçarşı zonunda 300.000 TL'si olarak belirlenirken en düşük birim değeri de, kırsal işlevlerin ağırlıklı olduğu, Çatalca ilçesi, Sazlıbosna zonunda 30.00 TL'si olarak belirlenmiştir (22).

Kentin en yüksek arazi değerlerinin bulunduğu yer, olarak da tanımlamaya çalıştığımız MİA tarafımızca oluşturulan kartogram yardımıyla bu özelliğini kanıtlamaktadır (Bkz. Şekil:3.3).

ORTA GELİR

YÜKSEK GELİR

KAYNAK: Büyük MİA

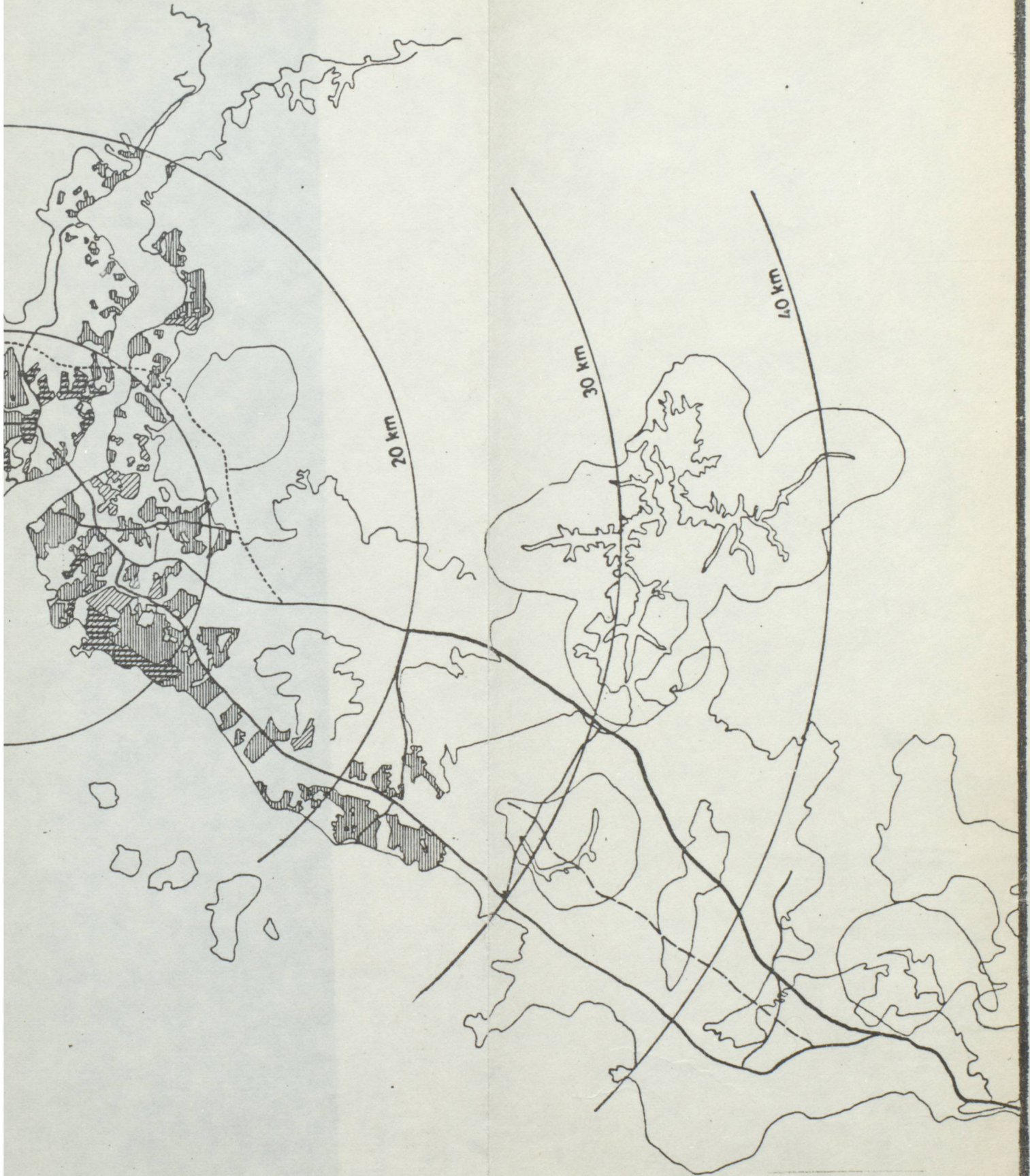

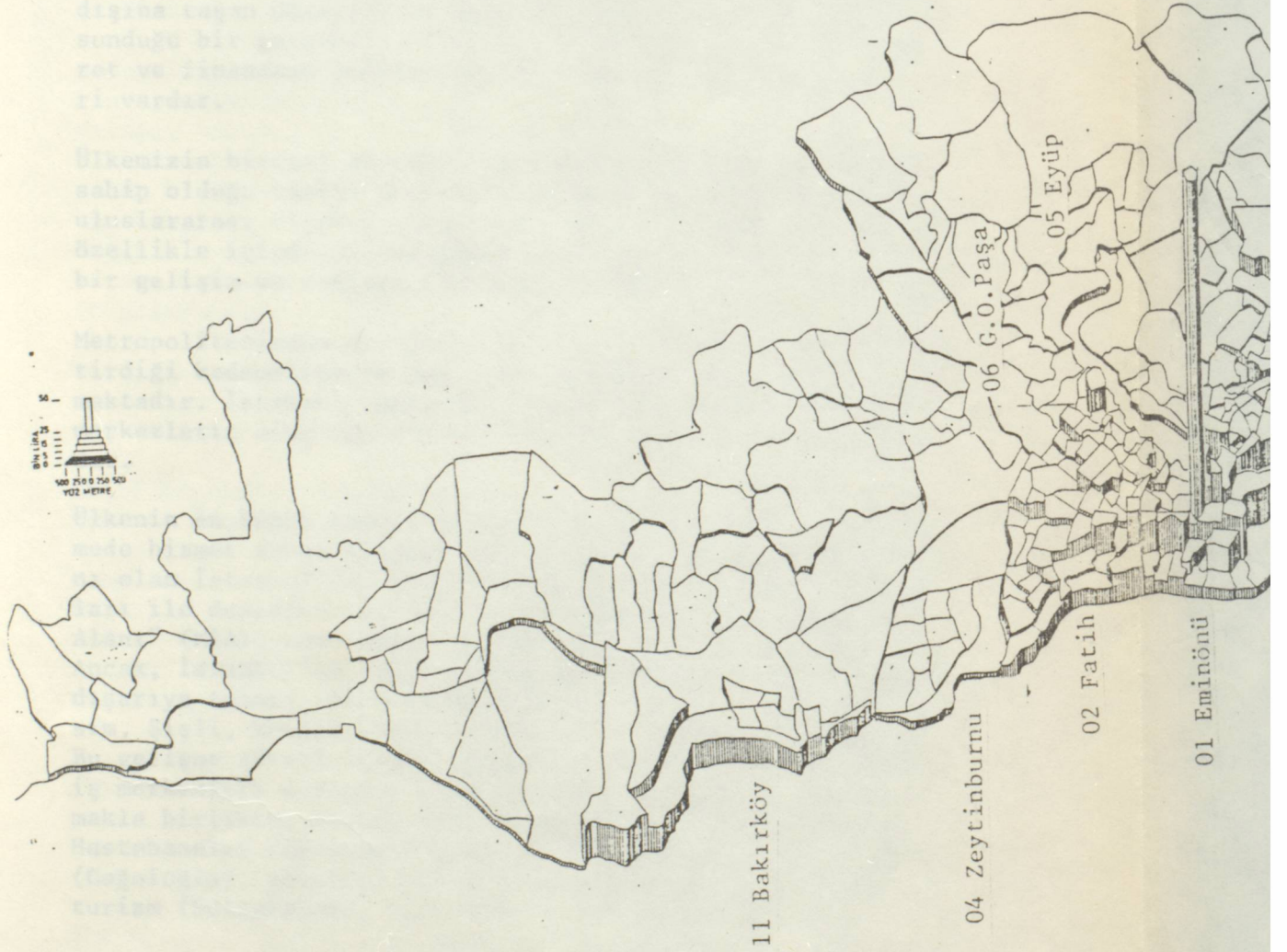
0 1 2 5 km.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALAN GELİR GRUPLARI DESENİ _ 1975

DÜŞÜK GELİR G.	OTO YOL	GÖLLER
ORTA GELİR G.	ÇEVRE YOLU(ekspres)	GÖL PROTOKOL ALANI
YÜKSEK GELİR G.	ORTA AKS	ORMAN SINIRI
	BAĞLANTI YOLLARI	KAMU ALANLARI

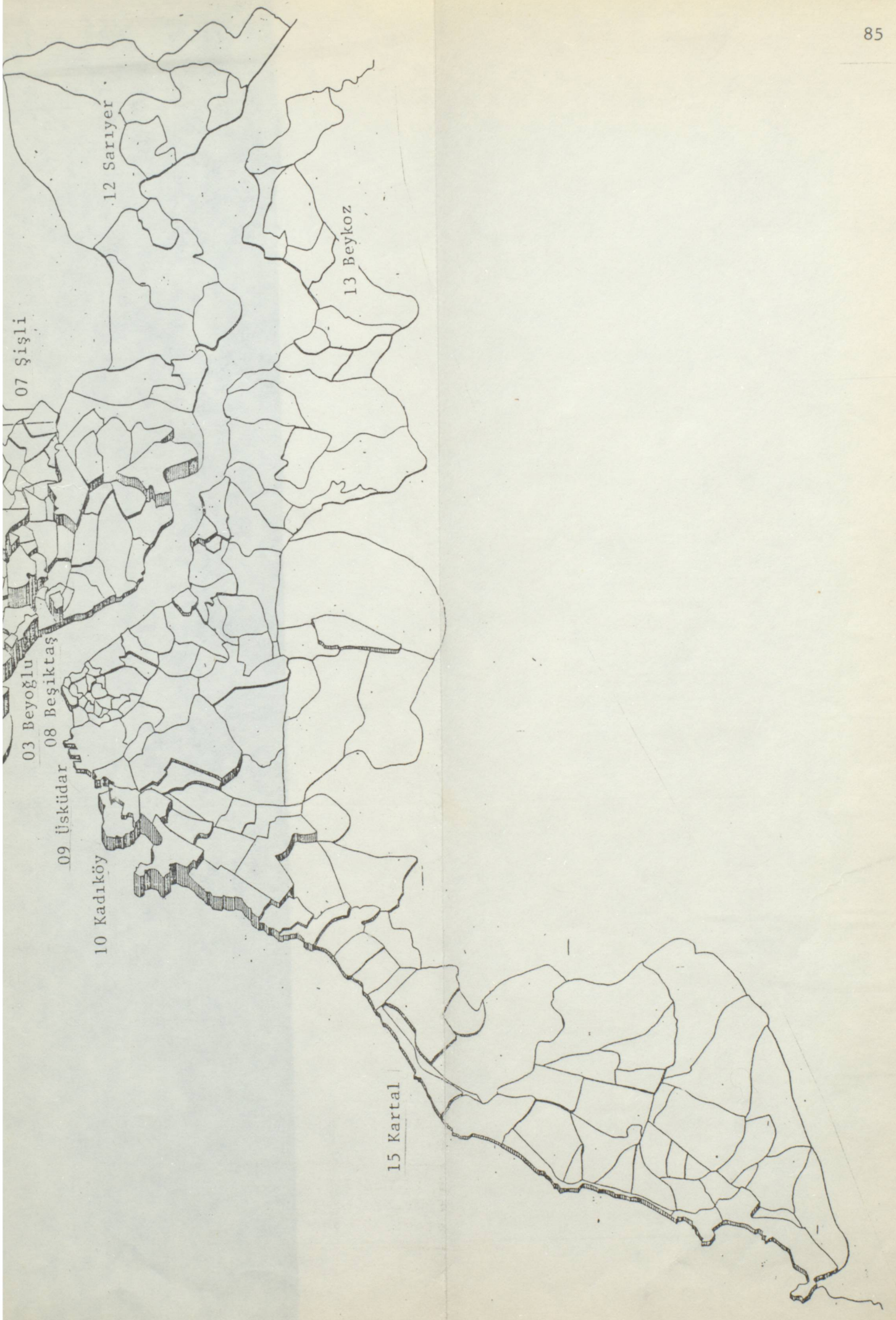
KAYNAK: Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu - Konut Sektörü Planlama Grp.

Şekil: 3.3. İSTANBUL'DA ARAZİ DEĞERLERİNİN ÜÇ BUUTLU KARTOGRAMI

Kaynak: İstanbul Valiliğince 2.Şubat.1983 tarihinde Belirlenen, Semtlere Göre Arsa Değerleri, Hürriyet Gazetesi, 3 Şubat 1983.

3.3.2. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, ÇALIŞMA İŞLEVİ MERKEZLERİN, MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA) MEKANSAL DAĞILIMLARI VE GELİŞİMİ

İstanbul Kenti'nin, 5 milyonluk metropoliten sınırlarının dışına taşan düzeyde, uzmanlaşmış eğitim ve sağlık hizmeti sunduğu bir gerçektir. İstanbul'un ayrıca, özellikle ticaret ve finansman konularında da ülke çapında önemli bir yeri vardır.

Ülkemizin birinci derecede ekonomik karar merkezi olan ve sahip olduğu tarihi değerleri ve kültürel potansiyeli ile uluslararası ölçekte etkin rol oynayan İstanbul merkezinin, özellikle içinde bulunduğumuz çağın ikinci yarısında, hızlı bir gelişim ve değişim sürecine girdiği bilinmektedir (23).

Metropolitenleşme dediğimiz bu süreç, çok merkezliliğin getirdiği kademelenmeye bağlı bir mekansal yapı ortaya çıkarmaktadır. İstanbul bugün MİA dışında da çeşitli kademede merkezlerin olduğu bir kent bütünü şeklinde algılanmaktadır.

Ülkenin en büyük sanayi merkezi, ülke çapında en üst kademede hizmet sunan ticaret merkezi ve en büyük dışalım limanı olan İstanbul'da, ülke çapında üretim ve dağıtım kararları ile denetleme işlevlerinin yoğunlaştığı "Merkezi İş Alanı" (MİA), uzun süre tarihsel suriçinde yer almıştır. Ancak, İstanbul'un hızlı büyüme sürecinde MİA'da suriçinden dışarıya taşmış, önce Karaköy-Galata yönünde, giderek, Taksim, Şişli, Mecidiyeköy, Zincirlikuyu ekseninde gelişmiştir. Bu gelişme süreci içinde, Bakırköy ve Kadıköy'de bölgesel iş merkezleri ortaya çıkmıştır. MİA, suriçinden taşmış olmakla birlikte, suriçi 1980'lerde Üniversiteler (Beyazıt), Hastahaneler (Aksaray-Topkapı arası) basın yayın iletişimi (Cağaloğlu), yönetsel merkez (Saraçhanebaşı ve Vilayet) ve turizm (Sultanahmet) işlevlerinin ana merkezidir (24).

Suriçinden dışa taşan Merkezi İş Alanı (MİA) hızla gelişmekte ve kentin gelişmesine koşut olarak bölge içi merkezler oluşturmaktadır.

Güçlü merkezi denetim içeren sistemlerde, MİA'nın fiziksel yapısı daha yoğun ve karmaşıktır. Eski Türk kentlerinde,

üretimin mal ve hizmet gruplarına göre örgütlendiği Lonca sistemi, ticaret ve yönetimin bir arada yürütüldüğü bir düzen kurmaktaydı. İstanbul'da tarihte ilk kez, "Galata Bankerleri" olarak anılan ve para yönetimini ele alan yabancı güçler bu ilişkinin dışına çıkmış ve Kapalıçarşı'dan kopmuştur. Giderek politik yönetim de bu merkezden ayrılmış ve Beyazıt-Topkapı Sarayı-Dolmabahçe Sarayı-Yıldız Sarayı-Ankara şeklinde bir süreçte git gide bu odaktan uzaklaşmıştır.

Ancak İstanbul suriçinde, yönetim odaklarına bağlı olarak han-işhanı-büro geleneği halâ sürmektedir. Bu çekici odaklar maliye, adliye, valilik, belediye gibi yönetim işlevleridir. Hanların bir özelliği de, giriş katlarının tüm arsayı kaplayacak biçimde yapılıp, ticaret etkinlikleri sürdürülen pasajlar oluşturmalarıdır. Hanlar, Eminönü - Sirkeci - Beyazıt - Aksaray - Fatih - Topkapı yönünde ve Karaköy, Tünel, Galatasaray, Taksim, Harbiye, Osmanbey, Şişli, Mecidiyeköy ekseninde gelişmektedir (25).

Salıpazarı - Kabataş arası ile Şişli-Mecidiyeköy eksenini üzerinde ise, holding, çokuluslu şirket, banka gibi kuruluşların büroları yer almaktadır.

Aktif ticaret - alışveriş alanları, toplumsal yapıyı yansıtır biçimde örgütlenmiş ve değişik işlevler yüklenmiş durumdadır. MİA'nın güney kesiminde tarihsel odağa denk düşen Kapalıçarşı Mahmutpaşa-Mısırçarşısı yöresi, daha çok "Anadolu" kaynaklı malların pazarlandığı, orta gelir grubunun alışveriş alanlarıdır. Kuzeyde yeni kent parçaları ise, üst-orta gelir gruplarına dönük ticaret alanlarıdır. Kuzeye doğru malların niteliği, çeşitliliği ve fiyatları artar.

Benzer biçimde Beşiktaş, Topkapı, Fatih, Üsküdar, Kadıköy gibi alt merkezler, geleksel yapıya da denk düşen orta-alt gelir gruplarına mal ve hizmet sunarken, Erenköy-Suadiye, Bebek-Levent gibi alt merkezler daha çok lüks tüketim malı sunmaktadır (26).

MİA içinde, "piyasa"nın önemli odaklarından olan, Tahtakale-Unkapanı arasındaki hali de içeren gıda dağıtım bölgesi; yapı gereçleri ve ara malları sunan Perşembepazarı; sur içi İstanbul'unda köhne yapılarda yer yer hafif sanayi ürünleri satılan, hatta bazen dökümhaneler bile bulunan "hanlar bölgesi" sayılabilir. Bu yöre de, matbaa, dokuma, plastik

sanayi ve konfeksiyon atölyeleri daha yoğundur. Galata'nın tarihsel "bankerlik" merkezi işlevi sürmektedir. Bir çok bankanın yönetsel merkezi buradadır (27).

1950 yılında, kentin ulaşım olanaklarına da bağımlı olarak, Eminönü ve Galata'da yoğunlaşmış olan ekonomik faaliyetler, yörenin kent bütünü içinde tek egemen merkez olarak algılanmasına olanak sağlamıştır. Batı yakasının daha çok gelişmiş olduğu bu dönemde, Üsküdar ve Kadıköy, ana merkezin ulaşım bağımlı uzantıları olarak belirginleşmiş ve ikinci derecede merkez işlevini üstlenmişlerdir (28).

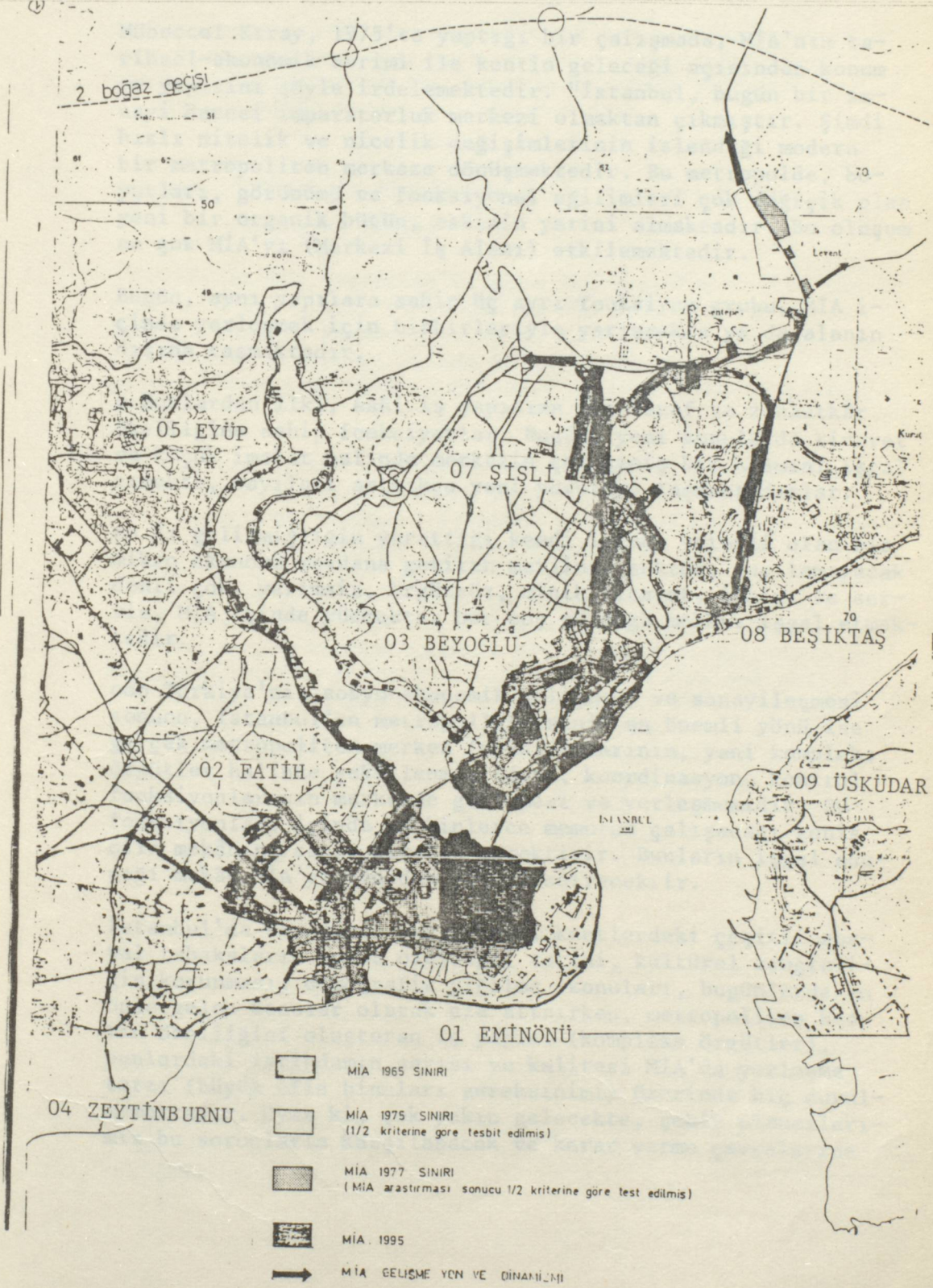
1965-70 yılları arasında, işlev ve yoğunluk farklılaşmasının ağırlık kazandığı Tarihi Yarımada'da, Sirkeci, Eminönü, Küçükpazar ve Beyazıt yöreleri, yönetsel iş merkezi niteliklerine sahip olan alt bölgeler olarak uzmanlaşmışlardır. Tarihi Yarımada'nın diğer kesimlerinde de hızlı bir yapı değişikliği ve yoğunluk artışı gözlenmiş, eski dokunun hızla ortadan kaybolmasına karşın, değişimi önleyici hiçbir ussal koruma kararı alınamamıştır.

Eminönü ve çevresinde gözlenen işlevsel farklılaşmanın, Galata ve Beyoğlu yerleşmelerinde henüz aynı kesinlikle ortaya çıkmamış olmasına karşın, merkezin gelişme aksı ve ana ulaşım doğrultuları üzerinde yer alan konut yapıları, ticaret faaliyetlerinin mekân gereksinmelerini karşılamak zorunda kalmakta ve işlev değiştirmektedirler.

1970'lerde başlayan, Şişli-Zincirlikuyu ve Beşiktaş-Barbaros bulvarı doğrultularında yayılan saçaklanma alanlarının 1975 de belirgin hale gelmesine karşın, merkez, Eminönü ilçesinin büyük bir bölümünde, ayrıca, Fatih ve Beyoğlu ilçelerinin merkezi kesimlerinde, yerel gelişimini sürdürmüş ve kent bütünü içinde ağırlıklı rolünü korumuştur. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nca (BİNPB) gerçekleştirilen tespit çalışmaları, merkezin 1950, 70 ve 75 yıllarındaki yapısal görünümün önemli ölçüde farklılaştığını belgelemektedir (Bkz. Şekil : 3.4. (29))

1970'lerde MİA'nı inceleyen Tümertekin İstanbul'da Eminönü-Karaköy-Beyoğlu-Osmanbey - Mecidiyeköy eksenini ile bu eksen dışında yer alan Aksaray, Beşiktaş, Üsküdar, Kadıköy odaklarından söz etmekte ve MİA'nın yalnızca İstanbul için değil, Türkiye için belirleyici "merkezilik" özellikleri olduğunu vurgulamaktadır (30).

Şekil 3.4. İSTANBUL KENT MERKEZİNİN 1965 YILINI İZLEYEN DÖNEMDEKİ GELİŞİMİ VE 1995 YILI İÇİN ÖNGÖRÜLEN SINIRLARI

Kaynak: BİNP Merkezi İş Alanı (MİA) Sektörü arşivleri.

Mübeccel Kıray, 1975'te yaptığı bir çalışmada, MİA'nın tarihsel-ekonomik evrimi ile kentin geleceği açısından konum ve yapısını şöyle irdelemektedir. "İstanbul, bugün bir sanayi öncesi imparatorluk merkezi olmaktan çıkmıştır. Şimdi hızlı nitelik ve nicelik değişimlerinin izlendiği modern bir metropoliten merkeze dönüşmektedir. Bu metropolde, boyutları, görünümü ve fonksiyonel eğilimleri çok değişik olan yeni bir organik bütün, eskinin yerini almaktadır. Bu oluşum en çok MİA'yı (Merkezi İş Alanı) etkilemektedir.

Bugün, aynı yapılara sahip üç ayrı fonksiyon grubu, MİA içinde yerleşmek için birbirleriyle yarışmakta ya da alanın dışına taşmaktadır.

o Bunlardan ilki, eski iş yapısına has esnaf ve zanaatkâr özelliğine sahip fonksiyonlar. Bugün, yeni konularda ticaret ve küçük imalat halinde merkezin çok geniş bir kısmını işgal etmekte, sayıları arttıkça yeni yörelere taşmaktadırlar.

oo Az gelişmişliğin yarattığı kendi içinde yeterli olan bir mikro ekonomi meydana getiren marjinal sektör, sayılamayacak denli çok, verimsiz, örgütsüz, minik ticaret, imalat ve servis, MİA içinde yüzmekte, her boş gördüğü mekânı işgal etmektedir.

ooo Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesi ve sanayileşmesi sonucu, İstanbul'un metropolleşmesinin en önemli yönü ise gerçek metropoliten merkez fonksiyonlarının, yani kompleks örgütler halinde şekillenmiş idare, koordinasyon, kontrol fonksiyonlarının merkezde gelişmesi ve yerleşmesidir. Bu fonksiyonlar, içinde on binlerce memurun çalışacağı geniş ofis mekânına sahip binalar gerektirir. Bunların işgal edeceği mekân MİA'yı yeniden şekillendirecektir.

İstanbul'da sanayinin yerleşmesi, kentlerdeki çeşitli sosyal tabakaların konut özelliği, tarihi, kültürel zenginliğin korunması, demografik yığılma konuları, bugünlerde en önde gelen konular olarak ele alınırken, metropoliten kentin özelliğini oluşturan iş yapısı (kompleks örgütler), bunlardaki istihdamın sayısı ve kalitesi MİA'da yerleşme tarzı (büyük ofis binaları gereksinimi) üzerinde hiç durulmamaktadır. Oysa ki, çok yakın gelecekte, şehir plancılarımız bu sorunlarla karşılaşacak ve karar verme çevrelerine

bu konularla ilgili son derece büyük baskılar konacaktır. Onun için, metropoliten kent olgusunun temel yönlerinin şimdiden kavranmasında ve sorunlar üzerinde şimdiden düşünlmesinde büyük yararlar görüyoruz (31).

3.3.2.1. Merkezi İş Alanlarını (MİA) Mekansal Olarak Oluşturan Zonlar

BİNP Bürosu'nun tespitlerine göre Metropoliten kentin MİA sını mekansal olarak oluşturan ve MİA işlevlerinin yoğunlaştığı zonlar, Eminönü, Beyoğlu, Fatih, Şişli ve Beşiktaş ilçelerinin sınırları içinde kalan alanlardır. Metropoliten alan nüfusunun % 61.1'i, bu ilçelerde yaşamaktadır.

MİA'nın yer aldığı bu ilçeler metropolün en yoğun yerleşme alanlarıdır. Ağırlık merkezi tarihi çekirdek içindeki Eminönü, Beyoğlu ve Fatih ilçelerinde bulunan MİA gelişim süreci içinde, geniş mekâna duyulan gereksinim, tarihi dokunun zorlamaları, işlevler için boş alan bulma zorunluğu, ulaşım kolaylığı ve prestij bölgesi gibi yer seçim nedenleriyle Şişli ve Beşiktaş ilçelerine doğru yayılmıştır. MİA faaliyetlerinin gelişmesine bağımlı olarak barınma işlevinin etkinliğini yitirmesi Eminönü ve Beyoğlu ilçelerinde nüfus yoğunluğunu da düşürmektedir. Yüzölçümü 13 km² olan Fatih İlçesi'nin 1980'de nüfus yoğunluğu, 36.506 kişi, yüzölçümü 4 km² olan Eminönü'nün, 23.331 kişi, yüzölçümü 20 km² olan Beyoğlu'nun, nüfus yoğunluğu km²'de 11.168 kişidir. MİA'yı oluşturan diğer ilçelerde ise, yüzölçümü 4 km² olan Şişli'nin nüfus yoğunluğu 116.916 kişi, yüzölçümü 11 km² olan Beşiktaş ilçesinin ise nüfus yoğunluğu km²'de 17.102 kişidir (32).

Yine BİNPB tespitlerine göre 1965 yılında 260 Ha olan MİA, 1977 yılında 670 Ha büyüklüğünde bir alana yayılmış ve 530.000 kişilik bir istihdam kapasitesine ulaşmıştır. Kadıköy, Bakırköy, Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa ve Zeytinburnu gibi yerleşme alanlarında birinci derece merkez özelliklerine yönelik gelişmelerin gözlemlendiği 1977 yılında, MİA'nın % 50'si merkezi faaliyetler, % 25'i yollar, % 11'i sosyal ve kültürel hizmetler, % 5'i konut, % 5'i kamusal yönetim hizmetleri ve % 4'dü de diğer hizmetlerce kullanılmaktadır (33).

3.3.3. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın bu kesitinde, örnek alan olarak seçtiğimiz, İstanbul Metropolitan Alanı bütününde, merkezlerin, MİA'nın, ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımlarını ve yapısal değişimlerini, desantralizasyon ölçütleri açısından, Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE), 1980 yılında gerçekleştirmiş olduğu, ekonomik faaliyetlere ilişkin, "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı"ndan yararlanarak, ilçe sınırları kapsamında incelemeye çalışacağız.

Ölçüt olarak, daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, Roy Drewett, John Goddard ve Nigel Spence'in, nüfus ve iş olanaklarının desantralizasyonunu belirlemek için kullandıkları, göreceli değişim hızlarını karşılaştırarak oluşturdukları altı göreceli değişim dokusundan yararlanacağız.

3.3.3.1. Ticaret Faaliyetleri (6)

3.3.3.1.1. Toptan Ticaret (61)

1980'de İstanbul'daki 57.884 ticarethaneden 10909'u toptancı nitelikteki kuruluşlardır. İstanbul'daki toptancılar yıllık cirolarına göre sınıflandırıldığında, bunların % 51'inin büyük (1980 cirosu 5 milyon TL'nin üzerinde), % 20'sinin orta (cirosu 2-5 milyon TL. arası), % 29'unun ise küçük (cirosu 2 milyon TL'nin altında) toptancılar olduğu gözlenmektedir. Türkiye'deki büyük toptancıların % 45.5'inin İstanbul'da bulunması, ilin ülkenin ticaret merkezi olmasının bir başka göstergesidir (34).

Ülke içindeki toptancıların % 40.8'i de İstanbul'da bulunmaktadır.

İstanbul'daki toptancıların büyük bir bölümü, dokuma ve giyim eşyaları dağıtımında yoğunlaşmıştır. Kumaş ve konfeksiyon toptancılarının, toplam İstanbul toptancıları içindeki payı % 44'tür. Bu daldaki toptancı işletmeler çok çeşitli büyüklüklerdedir. Kumaş ve konfeksiyon toptancısı 4448 işyerinin % 43'ü cirosu 5 milyon TL'nin üzerinde olan büyük, % 24'ü yıllık cirosu 2 milyon TL'nin üzerinde olan

orta, % 33'ü ise küçük toptancılardır. Kumaş ve konfeksiyon toptancılarının toplandığı yer Sultanhamam, özellikle de bu semtte Aşirefendi Caddesi'dir. Tekstil ürünlerinin pazarlanması zincirinde ilk halkayı, "Gros toptancılar" olarak tanımlanan ticarethaneler oluşturur. Gros toptancılar, hem ikinci el İstanbul toptancılarına, hem de Anadolu toptancılarına mal satar. İstanbul piyasasının perakendeci tüccarları, genellikle ikinci el toptancılarından mal alır.

İstanbul toptan ticaretinde sayıca ilk sırayı alan kumaş ve konfeksiyoncuları, makine, yedek parça ve motorlu araç satanlar izlemektedir.

1980'de sayıları 1.106 olan bu daldaki toptancılar, aynı dalda Türkiye genelindeki toptancıların yarısını oluşturmaktadır. Makine, yedek parça ve motorlu araç satıcılarının 2/3'ü büyük ticarethanelerdir. Satılan ürünün niteliğinden dolayı, bu dalda yıllık işletme ciroları da yükselmektedir.

Genellikle Eminönü ve çevresinde toplanan gıda malları toptancılarının sayısı ise 850 dolayındadır. Bunlar, Türkiye'deki gıda malları toptancılarının % 15'ini oluşturmaktadır. Bütün ticarethanelerin 2/3'ünün yıllık cirosu 5 milyon TL'nin üzerindedir.

1980'de İstanbul'da "zahireci" olarak bilinen ve toptan tarımsal ürün ticareti ile uğraşan işyeri sayısı 404'dür. Eminönü ve çevresinde toplanan bu ticarethaneler, Türkiye genelindeki tüm "zahireci"lerin % 17'sini oluşturmaktadır. Bunların % 43'ü (174'ü) yıllık cirosu 5 milyon TL'yi aşan büyük iş yerleridir.

İstanbul toptancı piyasasında kereste ve yapı gereçleri ticareti yapan 343 toptancı işyeri ise, ülke genelinde bu tür işyerlerinin 1/3'ünü oluşturmaktadır. Kereste toptancıları genellikle Cibali-Eyüp çevresinde, yapı gereçleri satıcıları da Karaköy-Perşembe pazarında toplanmıştır.

1980'de, Türkiye genelinde toplam 811 maden ve kimyasal madde toptancısının da yarısından fazlası (451) İstanbul'dadır. Genellikle Karaköy-Perşembe Pazarı'nda toplanmış olan bu işyerlerinin yarısından çoğu "büyük" olarak nitelenebilecek ticarethanelerdir. İstanbul'da cam ve züccaciye toptancısı işyeri sayısı ise 291 dolayındadır.

1980'de İstanbul'daki komisyoncu ve kabzımal sayısının 1016'ya yaklaştığı (Türkiye toplamının % 46'sı) saptanmıştır. Bu komisyoncuların % 43'ü büyük işyerleridir.

İstanbul'da sayıları 10109 olan toptancı tüccarın 1191'i ise diğer toptan ticaret satışını yapmaktadır (35) (Bkz. Tablo: 3.5.)

Bu sektörde, metropoliten kent bütünü içinde 1980 yılı çalışanlar ortalamasına göre istihdam yapısı da Tablo yardımıyla açıklanabilir (Bkz. Tablo:3.6).

Toptan ticarete ilişkin işyerlerinin desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığını anlamak için, metropoliten sistemin dört bileşen parçasında, iki zaman aralığı içinde (1970-75 ve 1975-80) her değişkenin göreceli değişimleri ıştır. (Bkz. Şekil:3.5).

1970-75 arasında İstanbul Metropoliten bütününde toptan ticaretteki iş yerleri sayısında ortalama % 76'lık bir artış gerçekleşmiştir. En büyük artış, (617) cam, züccaciye, seramik ve çini (% 104) ve (613) mensucat ve giyim eşyası (% 91) ilişkin sektörlerde gerçekleşmiştir. En az artış ise, (611) Gıda maddeleri (% 49) ve (618) ticaret komisyonculuğu, kabzımallık ve ticaret ajanlığı (% 52) na ilişkin iş yerlerinde gözlenmektedir (Bkz. Tablo:3.5).

o 1970-75 aralığında İstanbul'da ilçe sınırlarına göre yaptığımız incelememizde toptan ticaretin, kentin ana merkezinin (MİA) yer aldığı ilçelerde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu dönemde, İstanbul metropoliten bütününde % 76 olarak gerçekleşen artış, Eminönü'nde % 75 düzeyinde gerçekleşmiştir. Genelde artış hızında bir koşutluk gözlenmekte ise de % 1'lik az artış izlenmektedir. Bu olguyu göreceli desantralizasyon başlangıcı olarak adlandırabiliriz.

Toptan ticaret ünitelerinin yoğunlaştığı bu ilçe, İstanbul'daki toptan ticaretle uğraşan işyerlerinin % 78.5'unu bünyesinde toplamaktadır.

Toptan ticaretle ilgili ekonomik faaliyetlere baktığımızda, 1970-75'de Eminönü'nde yalnızca madenler ve sanayi kimyasal maddelerle (615) ilgili toptancı iş yerlerinin % 34'lük bir

TABLO: 3.5

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERE GÖRE EKONOMİK FAALİYETLERİN
KURULUŞ YILLARI VE ARTIŞLARI (TOPTAN TİCARET - 61, PERAKENDE TİCARET - 62)

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
İSTANBUL									
	61	2514	4414	1900	4414	10109	5695	23	10132
				75			129		
	611	336	500	164	500	859	359	7	866
				49			72		
	612	107	181	74	181	404	223	-	404
				69			123		
	613	989	1893	904	1893	4448	2555	6	4454
				91			135		
	614	82	142	60	142	343	201	-	343
				73			141		
	615	102	178	76	178	451	273	-	451
				74			153		
	616	229	427	198	427	1106	679	1	1107
				86			159		
	617	52	106	54	106	291	185	-	291
				104			174		
	618	312	475	163	475	1016	541	5	1021
				52			114		
	619	305	512	207	512	1191	679	4	1195
				68			133		
	62	8798	17773	8975	17773	47708	29935	44	47752
				102			168		
	621	3429	7064	3635	7064	18325	11261	18	18343
				106			159		
	622	1662	3263	1601	3263	8845	5582	7	8852
				96			171		
	623	1257	2620	1363	2620	7576	4956	7	7583
				108			189		
	624	306	654	348	654	1560	906	2	1562
				114			138		
	625	462	905	443	905	2828	1923	4	2832
				96			212		
	626	654	1285	631	1285	3594	2309	1	3595
				96			180		
	627	271	473	202	473	1138	665	-	1138
				74			140		
	628	8	13	5	13	48	35	-	48
				62			269		
	629	749	1496	747	1496	3794	2298	5	3799
				99			153		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ADALAR	61	11	16	5 45	16	25	9 56	-	25
	611	11	16	5 45	16	25	9 56	-	25
	612	-	-	-	-	-	-	-	-
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
	615	-	-	-	-	-	-	-	-
	616	-	-	-	-	-	-	-	-
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
	618	-	-	-	-	-	-	-	-
	619	-	-	-	-	-	-	-	-
	62	62	117	55 89	117	187	70 60	-	187
	621	46	78	32 69	78	115	37 47	-	115
	622	3	11	8 267	11	18	7 64	-	18
	623	-	6	6 600	6	16	10 167	-	16
	624	1	4	3 300	4	9	5 125	-	9
	625	-	-	-	-	-	-	-	-
	626	4	6	2 50	6	10	4 67	-	10
	627	5	6	1 20	6	7	1 17	-	7
	628	-	-	-	-	-	-	-	-
	629	3	6	3 100	6	12	6 100	-	12

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
BAKIRKÖY	61	8	23	15	23	146	123	-	146
				187			535		
	611	4	7	3	7	45	38	-	45
				75			543		
	612	-	-	-	-	7	7	-	7
							700		
	613	2	3	1	3	22	19	-	22
				50			633		
	614	-	2	2	2	18	16	-	18
	615	1	1	-	1	5	5	-	5
				-			400		
	616	-	3	3	3	12	9	-	12
				300			300		
	617	-	2	2	2	5	3	-	5
				200			150		
	618	-	3	3	3	10	7	-	10
				300			233		
	619	1	2	1	2	22	20	-	22
				100			1000		
	62	412	1319	907	1319	6086	4767	-	6086
				220			361		
	621	234	683	449	683	2963	2280	-	2963
				192			334		
	622	45	158	113	158	893	735	-	893
				251			465		
	623	40	199	159	199	956	757	-	956
				397			380		
	624	17	49	32	49	204	155	-	204
				188			316		
	625	8	20	12	20	139	119	-	139
				150			595		
	626	25	91	66	91	447	356	-	447
				264			391		
	627	21	39	18	39	147	108	-	147
				86			277		
	628	1	1	-	1	7	6	-	7
				-			600		
	629	21	73	52	73	330	257	-	330
				247			352		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
EMİNÖNÜ	61	1979	3466	1487	3466	7289	3823	19	7308
				75			110		
	611	277	397	120	397	583	186	7	590
				43			47		
	612	97	161	64	161	345	184	-	345
				66			114		
	613	957	1829	872	1829	4116	2287	5	4121
				91			125		
	614	40	60	20	60	99	39	-	99
				50			65		
	615	68	125	57	125	274	149	-	274
				84			119		
	616	128	235	107	235	491	256	1	492
				84			109		
	617	48	96	48	96	268	172	-	268
				100			179		
	618	141	201	60	201	385	183	2	386
				43			91		
	619	223	362	139	362	729	367	4	733
				62			101		
	62	2136	3605	1469	3605	7101	3496	7	7108
				69			97		
	621	351	584	233	584	980	396	2	982
				66			68		
	622	745	1268	523	1268	2634	1366	1	2635
				70			108		
	623	389	651	262	651	1363	712	-	1363
				67			109		
	624	61	92	31	92	145	53	-	145
				51			58		
	625	113	195	82	195	462	267	2	464
				73			137		
	626	97	151	54	151	265	114	-	265
				56			75		
	627	24	39	15	39	62	23	-	62
				62			59		
	628	4	6	2	6	8	2	-	8
				50			33		
	629	352	619	267	619	1182	563	2	1184
				76			91		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet							99	
		1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
EYÜP	61	11	26	15	26	78	52	-	78
				136			200		
	611	1	6	5	6	12	6	-	12
				500			100		
	612	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	613	2	3	1	3	9	6	-	9
				50			200		
	614	3	8	5	8	24	16	-	24
				167			200		
	615	3	5	2	5	7	2	-	7
				67			4		
	616	-	-	-	-	6	6	-	6
				-			600		
	617	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	618	-	-	-	-	3	3	-	3
				-			300		
	619	2	4	2	4	10	6	-	10
				100			150		
	62	438	928	490	928	2624	1696	1	2625
				112			183		
	621	241	480	239	480	1278	798	-	1278
				99			166		
	622	52	109	57	109	324	215	1	325
				110			197		
	623	51	121	70	121	361	240	-	361
				137			198		
	624	8	22	14	22	57	35	-	57
				175			159		
	625	13	25	12	25	98	73	-	98
				92			292		
	626	35	83	48	83	261	178	-	261
				137			214		
	627	19	35	16	35	72	37	-	72
				84			106		
	628	-	-	-	-	3	3	-	3
				-			300		
	629	19	53	34	53	170	117	-	170
				179			221		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
FATİH	61	25	55	30 120	55	141	86 156	-	141
	611	5	10	5 10	10	21	11 110	-	21
	612	-	-	-	-	1	1 100	-	1
	613	1	1	-	1	4	3 300	-	4
	614	7	12	5 71	12	21	9 75	-	21
	615	1	3	2 200	3	7	4 133	-	7
	616	1	4	3 300	4	7	3 75	-	7
	617	1	1	-	1	2	1 100	-	2
	618	9	23	14 156	23	66	43 187	-	66
	619	-	1	1 100	1	12	11 1100	-	12
	62	903	1873	970 107	1873	4476	2603 139	2	4478
	621	443	916	473 107	916	2046	1130 123	1	2047
	622	129	261	132 102	261	712	451 173	1	713
	623	91	207	116 127	207	544	337 163	-	544
	624	44	88	44 100	88	201	113 128	-	201
	625	27	93	66 244	93	308	215 231	-	308
	626	91	150	59 65	150	261	111 74	-	261
	627	33	55	22 67	55	134	79 144	-	134
	628	-	-	-	-	-	-	-	-
	629	45	103	58 129	103	270	167 162	-	270

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	-1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
BEŞİKTAŞ									
	61	10	16	6	16	45	29	1	46
				60			181		
	611	6	8	2	8	11	3	-	11
				33			37		
	612	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	615	1	1	-	1	4	3	-	4
				-			300		
	616	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	618	2	6	4	6	28	22	1	29
				200			367		
	619	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	62	277	546	269	546	1282	736	-	1282
				97			135		
	621	155	285	130	285	564	279	-	654
				84			98		
	622	34	81	47	81	195	114	-	195
				138			140		
	623	28	66	38	66	191	125	-	191
				136			189		
	624	14	31	17	31	73	42	-	73
				121			135		
	625	5	13	8	13	45	32	-	45
				16			246		
	626	13	21	8	21	55	34	-	55
				61			162		
	627	16	23	7	23	45	20	-	45
				44			87		
	628	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	629	12	26	14	26	116	90	-	116
				117			346		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
BEYKOZ	61	1	3	2 200	3	8	5 167	-	8
	611	1	1	- -	1	2	1 100	-	2
	612	-	1	1 100	1	3	2 200	-	3
	613	-	-	- -	-	-	- -	-	-
	614	-	-	- -	-	-	- -	-	-
	615	-	-	- -	-	-	- -	-	-
	616	-	-	- -	-	-	- -	-	-
	617	-	-	- -	-	-	- -	-	-
	618	-	1	1 100	1	2	1 100	-	2
	619	-	-	- -	-	1	1 100	-	1
	62	162	301	139 86	301	726	455 151	-	726
	621	102	177	75 73	177	388	211 119	-	388
	622	27	53	26 96	53	121	68 128	-	129
	623	16	29	13 81	29	93	64 221	-	93
	624	3	7	4 133	7	19	12 171	-	19
	625	1	1	- -	1	4	3 300	-	4
	626	6	12	6 100	12	49	37 308	-	49
	627	4	9	5 125	9	18	9 100	-	18
	628	-	-	- -	2	2	- 200	-	2
	629	3	13	10 333	13	32	19 194	-	32

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin-miyen	Toplam
BEYOĞLU									
	61	365	613	248	613	1597	984	1	1598
				68			161		
	611	13	20	7	20	43	23	-	43
				54			115		
	612	4	8	4	8	14	6	-	14
				100			75		
	613	16	34	18	34	99	65	-	99
				112			191		
	614	16	29	13	29	90	61	-	90
				81			210		
	615	16	25	9	25	74	49	-	74
				56			196		
	616	85	163	78	163	521	358	-	521
				92			220		
	617	-	-	-	-	1	1	-	1
							100		
	618	153	227	74	227	436	209	1	437
				48			92		
	619	62	107	45	107	319	212	-	319
				72			198		
	62	1493	2438	945	2438	5139	2701	4	5143
				63			111		
	621	422	694	272	694	1226	532	1	1227
				64			77		
	622	197	312	115	312	639	327	1	640
				58			105		
	623	239	409	170	409	1053	644	1	1054
				71			157		
	624	45	77	32	77	127	50	-	127
				71			65		
	625	202	325	123	325	790	465	-	790
				61			143		
	626	205	345	140	345	776	431	1	777
				68			125		
	627	40	51	11	51	83	32	-	83
				28			63		
	628	-	1	1	1	2	1	-	2
				100			100		
	629	143	224	81	224	443	219	-	443
				57			98		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
GAZİOSMANPAŞA	61	7	8	1	8	24	16	-	24
					14		200		
	611	-	-	-	-	2	2	-	2
							200		
	612	1	2	1	2	4	2	-	4
				100			100		
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	614	4	4	-	4	4	-	-	4
				-			-		
	615	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	616	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	617	-	-	-	-	1	1	-	1
							100		
	618	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	619	1	1	-	1	10	9	-	10
				-			900		
	62	212	513	301	513	1589	1076	-	1589
				142			210		
	621	112	284	172	284	859	575	-	859
				154			202		
	622	23	63	40	63	217	154	-	217
				174			244		
	623	33	62	29	62	177	115	-	177
				88			185		
	624	4	15	11	15	36	21	-	36
				275			140		
	625	5	12	7	12	63	51	-	63
				14			425		
	626	24	48	24	48	142	94	-	142
				100			196		
	627	7	12	5	12	35	23	-	35
				71			192		
	628	-	2	2	2	5	3	-	5
				200			150		
	629	4	15	11	15	55	40	-	55
				275			267		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
KADIKÖY	61	14	36	22	36	118	82	1	119
				147			222		
	611	3	7	4	7	24	17	-	24
				133			143		
	612	-	2	2	2	2	-	-	2
				200			-		
	613	2	3	1	3	8	5	-	8
				50			167		
	614	4	9	5	9	19	10	-	19
				125			111		
	615	-	-	-	-	3	3	-	3
				-			300		
	616	1	1	-	1	5	4	-	5
				-			400		
	617	-	1	1	1	1	-	-	1
				100			-		
	618	3	8	5	8	45	37	1	46
				167			411		
	619	1	5	4	5	11	6	-	11
				400			120		
	62	704	1604	900	1604	4819	3215	4	4823
				128			200		
	621	301	655	354	655	1747	1092	-	1747
				118			167		
	622	132	310	178	310	889	579	1	890
				135			187		
	623	89	202	113	202	693	491	1	694
				127			243		
	624	42	96	54	96	267	171	1	268
				129			178		
	625	16	51	35	51	254	203	1	255
				219			398		
	626	50	121	71	121	402	281	-	402
				142			232		
	627	24	52	28	52	170	118	-	170
				117			227		
	628	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	629	50	117	67	117	396	279	-	396
				134			70		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
SARIYER	61	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	611	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	612	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	615	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	616	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	618	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	619	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	62	133	261	128	261	693	432	-	693
				96			166		
	621	90	161	71	161	391	230	-	391
				79			143		
	622	14	34	20	34	83	49	-	83
				143			144		
	623	14	32	18	32	108	76	-	108
				129			238		
	624	7	10	3	10	22	12	-	22
				43			120		
	625	1	2	1	2	9	7	-	9
				100			350		
	626	2	3	1	3	29	26	-	29
				50			866		
	627	3	11	8	11	20	9	-	20
				267			82		
	628	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	629	2	8	6	8	29	21	-	29
				300			263		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
Şişli	61	56	95	39 68	95	449	354 368	1	450
	611	8	11	3 38	11	38	27 245	-	38
	612	1	2	1 100	2	13	11 550	-	13
	613	8	18	10 125	18	175	157 826	1	176
	614	4	10	6 150	10	42	32 320	-	42
	615	8	13	5 63	13	58	45 346	-	58
	616	12	19	7 58	19	54	35 184	-	54
	617	1	2	1 100	2	3	1 50	-	3
	618	3	3	- -	3	22	19 633	-	22
	619	11	17	6 55	17	44	27 159	-	44
	62	722	1506	784 107	1506	3996	2490 164	14	4010
	621	334	678	344 103	678	1646	968 142	6	1652
	622	108	224	116 107	224	757	533 235	2	759
	623	107	230	123 115	230	595	365 157	2	597
	624	32	75	43 134	75	160	85 112	1	161
	625	28	60	32 114	60	180	120 196	1	181
	626	29	73	44 152	73	212	139 190	-	212
	627	24	40	16 67	40	97	57 143	-	97
	628	3	3	- -	3	10	7 233	-	10
	629	57	123	66 116	123	339	216 173	2	341

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ÜSKÜDAR	61	8	17	9	17	59	42	-	59
				113			247		
	611	2	5	3	5	14	9	-	14
				150			180		
	612	2	2	-	2	5	3	-	5
				-			150		
	613	1	2	1	2	5	3	-	5
				100			150		
	614	1	4	3	4	16	12	-	16
				300			300		
	615	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	616	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	617	-	1	1	1	1	-	-	1
				100			-		
	618	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	619	2	3	1	3	10	7	-	10
				50			233		
	62	381	874	493	874	2793	1919	-	2793
				129			220		
	621	206	471	265	471	1387	907	-	1378
				129			193		
	622	48	113	65	113	355	242	-	355
				135			214		
	623	46	120	74	120	431	311	-	431
				161			259		
	624	10	32	22	32	85	53	-	85
				220			166		
	625	14	26	12	26	117	91	-	117
				86			350		
	626	25	52	27	52	232	180	-	232
				108			346		
	627	14	26	12	26	73	47	-	73
				85			181		
	628	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	629	18	34	16	34	117	83	-	117
				89			244		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ZEYTİNBURNU	61	6	13	7 117	13	32	19 146	-	32
	611	2	7	5 250	7	12	5 71	-	12
	612	2	2	-	2	2	-	-	2
	613	-	-	-	-	2	2 200	-	2
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
	615	2	3	1 50	3	11	8 267	-	11
	616	-	-	-	-	1	1 100	-	1
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
	618	-	-	-	-	-	-	-	-
	619	-	1	1 100	1	4	3 300	-	4
	62	255	524	269 103	524	1333	809 153	5	1338
	621	130	223	93 72	223	512	289 128	3	515
	622	37	100	63 170	100	276	176 176	-	276
	623	38	78	40 105	78	194	116 147	1	195
	624	6	11	5 83	11	25	14 127	-	25
	625	13	41	28 215	41	157	116 283	-	157
	626	14	33	19 136	33	81	48 145	-	81
	627	11	19	8 73	19	35	16 84	-	35
	628	-	-	-	-	-	1 100	-	1
	629	6	19	13 217	19	52	33 165	1	53

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ÇATALCA	61	2	2	-	2	5	3	-	5
				-			150		
	611	2	2	-	2	5	3	-	5
				-			150		
	612	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	615	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	616	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	618	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	619	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	62	85	152	67	152	384	232	-	384
				79			153		
	621	52	86	34	86	201	115	-	201
				65			134		
	622	9	19	10	19	43	24	-	43
				111			126		
	623	9	19	10	19	59	40	-	59
				111			211		
	624	2	3	1	3	10	7	-	10
				50			233		
	625	4	6	2	6	20	14	-	20
				50			233		
	626	1	6	5	6	29	23	-	29
				500			383		
	627	6	9	3	9	15	6	-	15
				50			67		
	628	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	629	2	4	2	4	7	3	-	7
				100			75		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
KARTAL	61	10	22	12 120	22	80	60 273	-	80
	611	1	2	1 100	2	18	16 800	-	18
	612	-	1	1 100	1	3	2 200	-	3
	613	-	-	- -	-	8	8 800	-	8
	614	3	4	1 33	4	10	6 150	-	10
	615	1	1	- -	1	4	3 300	-	4
	616	1	1	- -	1	6	5 500	-	6
	617	2	3	1 50	3	7	4 133	-	7
	618	1	3	2 200	3	9	6 200	-	9
	619	1	7	6 183	7	15	8 182	-	15
	62	323	961	638 197	961	3640	2679 278	1	3641
	621	163	498	335 206	498	1663	1165 234	-	1663
	622	36	98	62 172	98	533	434 444	-	533
	623	55	150	95 173	150	614	464 309	1	615
	624	8	34	26 325	34	93	59 174	-	93
	625	12	31	19 158	31	150	119 384	-	150
	626	26	69	43 165	69	288	219 317	-	288
	627	14	37	23 164	37	105	68 184	-	105
	628	-	-	- -	-	2	2 200	-	2
	629	9	44	35 389	44	192	148 336	-	192

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
SİLİVRİ	61	-	1	1	1	2	1	-	2
				100	-		100		
	611	-	-	-	-	-	-	-	-
	612	-	-	-	-	-	-	-	-
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
	615	-	-	-	-	-	-	-	-
	616	-	-	-	-	-	-	-	-
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
	618	-	-	-	-	-	-	-	-
	619	-	1	- 1	1	2	1	-	2
				100	-		100		
	62	41	84	43	84	239	155	4	243
				105			185		
	621	24	42	18	42	120	78	4	124
				75			186		
	622	8	15	7	15	43	28	-	43
				88			187		
	623	4	13	9	13	30	17	-	30
				225			131		
	624	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	625	-	2	2	2	11	9	-	11
				200			450		
	626	1	6	5	6	16	10	-	16
				500			167		
	627	2	4	2	4	10	6	-	10
				100			150		
	628	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	629	2	2	-	2	9	7	-	9
				-			350		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
YALOVA	61	1	2	1	2	10	8	-	10
				100			400		
	611	-	1	1	1	3	2	-	3
				100			200		
	612	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	613	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	614	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	615	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	616	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	617	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	618	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	619	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	62	54	160	106	160	557	397	2	559
				196			248		
	621	19	62	43	62	231	169	1	232
				226			272		
	622	14	31	17	31	98	67	-	98
				121			216		
	623	8	26	18	26	96	70	1	97
				225			269		
	624	2	7	5	7	25	18	-	25
				250			257		
	625	-	2	2	2	19	17	-	19
				200			850		
	626	6	13	7	13	36	23	-	36
				117			177		
	627	4	6	2	6	10	4	-	10
				50			67		
	628	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	629	1	13	12	13	42	29	-	42
				1200			223		

Kaynak: "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983, Yay No: 1018-12

"Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdedir.

TABLO: 3.6.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (TOPTAN TİCARET - 61) İSTİHDAM EDİLEN İŞ GÜCÜ

EKONOMİK FAALİYET KOLU

İL - İLÇE	61	611	612	613	614	615	616	617	618	619
İSTANBUL	35838	3650	1012	15108	1201	1580	3686	802	5105	3734
ADALAR	55	55	-	-	-	-	-	-	-	-
	0.15	1.50								
BAKIRKÖY	425	186	12	56	29	9	29	15	18	71
	1.18	5.09	1.18	0.37	2.41	0.57	0.78	1.87	0.35	1.90
BEŞİKTAŞ	355	23	-	-	-	25	36	-	271	-
	0.99	0.63				1.58	0.97		5.30	
BEYKOZ	18	9	- 4	-	-	-	-	-	3	2
	0.05	0.24	0.39						0.05	0.05
BEYOĞUL	8376	598	31	1239	274	318	1766	3	3119	1028
	23.37	16.38	3.06	8.53	22.81	20.12	47.91	0.37	61.09	27.53
EMİNÖNÜ	22300	2240	855	12872	249	775	1360	727	1103	2119
	62.22	61	84.48	85.20	20.73	49.05	36.89	90.64	21	56.74
EYÜP	413	25	9	29	130	126	11	8	25	50
	1.15	0.68	0.89	0.19	10.82	7.97	0.29	0.99	0.49	1.34
FATİH	534	72	6	18	46	18	18	3	310	43
	1.49	1.97	0.59	0.12	3.83	1.14	0.48	0.37	6.07	1.15
G.OSMANPAŞA	65	6	9	-	16	5	-	1	2	26
	0.18	0.16	0.89		1.33	0.31		0.12	0.04	0.69
KADIKÖY	454	69	4	23	182	3	6	2	127	38
	1.26	1.89	0.39	0.15	15.15	0.19	0.16	0.24	2.48	1.01
SARIYER	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	0.003	0.02								
ŞİŞLİ	2176	204	48	798	179	250	390	6	65	236
	6.07	5.59	4.74	5.28	14.90	15.82	10.58	0.74	1.27	6.32
ÜSKÜDAR	166	49	8	18	39	2	3	2	5	40
	0.46	1.34	0.79	0.12	3.24	0.12	0.08	0.24	0.09	1.07
ZEYTİNBURNU	146	31	18	11	-	22	52	-	-	12
	0.40	0.85	1.77	0.07		1.39	1.41			0.32
ÇATALCA	23	23	-	-	-	-	-	-	-	-
	0.06	0.63								
KARTAL	349	52	8	44	57	27	15	35	51	60
	0.97	1.42	0.79	0.29	4.74	1.70	0.40	4.36	0.99	1.60
SİLİVRİ	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
	0.008									0.08
ŞİLE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
YALOVA	19	7	-	-	-	-	-	-	6	6
	0.05	0.19							0.11	0.16

Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı", (Birinci Aşama Sonuçları) DİE Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12

"Çalışanlar" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üsteki sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdedir (Kent bütünü içindeki % si).

61-TOPTAN TİCARET

611 - Gıda maddeleri

612 - Ziraî ana maddeler

613 - Mensucat ve giyim eşyası

614 - Kereste ve inşaat malzemesi

615 - Madenler ve sınaî kimyasal maddeler

616- Makine ve teçhizat motorlu araçlar elektrik cihazları ve yedek parçaları

617- Cam, züccaciye, seramik ve çini

618- Ticaret komisyonculuğu, kab-zımallık ve ticaret ajanlığı

619- Diğer toptan ticaret

artışla metropoliten kent bütünündeki artıştan (% 74) daha çok olduğunu ve görelî merkezileştiğini gözlemliyoruz. Toptancılığa ilişkin diğer ekonomik faaliyetlerde de artış hızlarının, metropoliten bütünündeki artış hızlarının geri - sinde kaldığını ve büyüme sırasında bir düşme göstererek görelî desantralizasyonun dominant olduğunu gözlemliyoruz. (Bkz. Tablo: 3.7).

1970-75'de Eminönü'nün toptan ticarete etkinliğini yitirmeğe başladığını söyleyebiliriz.

1970-75'de MİA'yı oluşturan diğer ilçe merkezlerine baktığımızda; Beyoğlu'nda genelde artış % 68 olarak gerçekleşmiş ve kent bütünündeki genel artışın (% 76) altında kaldığından görelî büyümede bir düşme göstererek genelde görelî desantralizasyon olgusunun etkisinde kalmıştır.

Görelî desantralizasyon olgusu etkisindeki iş kolları; (615) madenler ve sınai kimyasal maddeler (% 56), (618) ticaret komisyonculuğu; kabzımallık ve ticaret ajanlığı (% 48) ile uğraşan toptan ticarete ilişkin işyerleridir.

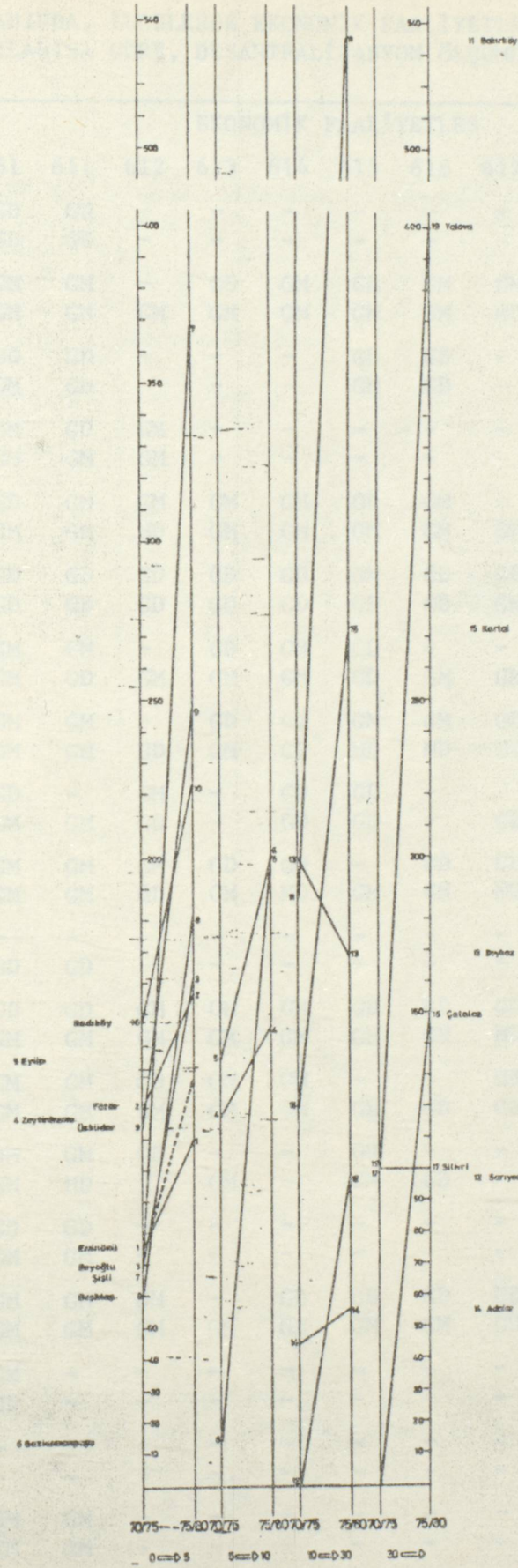
Şişli'de de 1970-75'de genelde toptancılıkla uğraşan işyerleri sayısında artış % 68 düzeyinde gerçekleşerek, görelî desantralizasyon olgusunun etkisindedir (Bkz. Tablo: 3.5-3.7).

Beşiktaş'ta henüz toptan ticarete uzmanlaşmanın gözlenmediği bu dönemde varolan işyerlerine göre değerlendirmede görelî desantralizasyon, Fatih'te ise aynı dönemde görelî merkezileşme izlenmektedir (Bkz. Tablo: 3.5 - 3.7).

5 km.lik çember içinde kalan Kadıköy ve Üsküdar'da da görelî merkezileşme dominant olmaktadır.

5 - 10 km.lik çemberde Zeytinburnu ve Eyüp'te görelî merkezileşme, Gaziosmanpaşa'da görelî desantralizasyon 10-30 km.lik çemberde ise, Sarıyer ve Adalarda görelî desantralizasyon, Kartal, Beykoz ve Bakırköy'de görelî merkezileşme gözlenmektedir. (Bkz. Şekil: 3.5. Tablo: 3.7).

1970-75 aralığına genelde baktığımızda, toptan ticaretle ilgili işyerlerinin ağırlıklı olarak iki komşu zonda % 78

Şekil: 3.5. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA TOPTAN TİCARETE (61) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970-1975 ve 1975-1980

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLCELERDE EKONOMİK FAALİYETLERİN (TOPTAN TİCARET) GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

İLÇE	YIL	EKONOMİK FAALİYETLER									
		61	611	612	613	614	615	616	617	618	619
ADALAR	1970-75	GD	GD	-	-	-	-	-	-	-	-
	1975-80	GD	GD	-	-	-	-	-	-	-	-
	70-75	GM	GM	-	GD	GM	GD	GM	GM	GM	GM
BAKIRKÖY	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	MD	GM	GM
	70-75	GD	GD	-	-	-	GD	GD	-	GM	-
	75-80	GM	GD	-	-	-	GM	GD	-	GM	-
BEYKOZ	70-75	GM	GD	GM	-	-	-	-	-	GM	-
	75-80	GM	GM	GM	-	-	-	-	-	GD	-
	70-75	GD	GM	GM	GM	GM	GD	GM	-	GD	GM
BEYOĞLU	75-80	GM	GM	MD	GM	GM	GM	GM	GD	GD	GM
	70-75	GD	GD	GD	GD	GD	GM	GD	GD	GD	GD
	75-80	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GM	GD	GD
EMİNÖNÜ	70-75	GM	GM	-	GD	GM	GD	-	-	-	GM
	75-80	GM	GD	GM	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GM
	70-75	GM	GM	-	GD	GD	GM	GM	GD	GM	GM
EYÜP	75-80	GM	GM	GD	GM	GD	MD	MD	GD	GM	GM
	70-75	GD	-	GM	-	GD	GD	-	-	-	GD
	75-80	GM	GM	GD	-	GD	GD	-	GD	GD	GM
FATİH	70-75	GM	GM	GM	GD	GM	-	GD	GD	GM	GM
	75-80	GM	GM	GD	GM	MD	GM	GM	MD	GM	MD
	70-75	GD	-	GM	-	GD	GD	-	-	-	GD
G.OSMANPAŞA	75-80	GM	GM	GD	-	GD	GD	-	GD	GD	GM
	70-75	GM	GM	GM	GD	GM	-	GD	GD	GM	GM
	75-80	GM	GM	GD	GM	MD	GM	GM	MD	GM	MD
KADIKÖY	70-75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	75-80	GD	GD	-	-	-	-	-	-	-	-
	70-75	GD	GD	GM	GM	GM	GD	GD	GD	GD	GD
KADIKÖY	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	MD	GM	GM
	70-75	GM	GM	GD	GM	GM	-	-	GD	-	GD
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GD	GM	GM
SARIYER	70-75	GD	GD	GM	GM	GM	GD	GD	GD	GD	GD
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	MD	GM	GM
	70-75	GD	GD	GM	GM	GM	-	-	GD	-	GD
ŞİŞLİ	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GD	GM	GM
	70-75	GM	GM	GD	GM	GM	-	-	GD	-	GD
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GD	GM	GM
ÜSKÜDAR	70-75	GD	GD	-	-	-	-	-	-	-	-
	75-80	GM	GM	-	-	-	-	-	-	-	-
	70-75	GD	GD	-	-	-	-	-	-	-	-
ÇATALÇA	75-80	GM	GM	-	-	-	-	-	-	-	-
	70-75	GM	GM	GM	-	GD	GD	GD	GD	GM	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GD
KARTAL	70-75	GM	-	-	-	-	-	-	-	-	GM
	75-80	GD	-	-	-	-	-	-	-	-	GD
	70-75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SİLİVRİ	75-80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	70-75	GM	GM	-	-	-	-	-	-	-	GD
	75-80	GM	GM	-	-	-	-	-	-	GM	GD
ŞİLE	70-75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	75-80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	70-75	GM	GM	-	-	-	-	-	-	-	GD
YALOVA	75-80	GM	GM	-	-	-	-	-	-	GM	GD
	70-75	GM	GM	-	-	-	-	-	-	-	-
	75-80	GM	GM	-	-	-	-	-	-	-	-

GM : Görelî Merkezileşme
MD : Mutlak Desantralizasyon
GD : Görelî Desantralizasyon

zinin Eminönü'nde, %13.9'zunda da Beyoğlu ilçesinde toplan -
dığı ve 1970-75 aralığına genelde baktığımızda, toptan ti-
carete ilişkin işyerlerinin ağırlıklı olarak iki komşu zon-
da, başka bir deyişle % 78'zinin Eminönü'nde ve % 13.9'zun-
da Beyoğlu ilçesinde toplandığı, toplam olarak % 91.9'zunun
bu zonlarda yer aldığı gözlenmektedir.

Toptan ticaret ünitelerinin, kentin ana merkezinde tek bir
odak olarak yerleştiği söylenebilir. Yine bu dönemde Şişli-
nin payı % 2.15, Fatih'in ise % 1.25'dir.

o 1975-80 yılları arasında, toptan ticarete ilişkin ekono-
mik faaliyetlerin artışlarına baktığımızda, kentin merkezi
iş alanını mekansal olarak oluşturan ilçelerden yalnızca
Eminönü'nde genelde görelî desantralizasyon, diğer ilçe -
lerde ise, (Beyoğlu, Şişli, Fatih, Beşiktaş) görelî merke-
zileşme gözlenmektedir.

Bu dönemde, diğer alt merkezlerde de toptan ticaret sektö-
rünün görelî merkezileştigiine tanık oluyoruz. Özellikle
Bakırköy, Kadıköy, Üsküdar, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Zeytin -
burnu ve Kartal ilçe merkezlerinde toptan ticaret ünitele-
rinin odaklaşmaya başlaması dikkati çekmektedir.

1975-80'de diğer zonlarda, (617) Cam, züccaciye, seramik
ve çini ile ilgili toptan satış üniteleri görelî desant -
ralize olurken, yalnızca Eminönü'nde görelî merkezileşmek-
tedir. (Bkz. Tablo: 3.7).

Bu dönemde en büyük artışlar % 535'le Bakırköy'de % 368'le
Şişli'de, % 222 ile Kadıköy'de, % 247'le Üsküdar'da,
% 273'le Kartal'da, % 200 artışla Gaziosmanpaşa ve Eyüp
ilçe merkezlerinde gerçekleşmiştir (Bkz. Tablo: 3.5, Şekil:
3.5).

Toptan ticaret'e ilişkin bu dönemlerdeki karakteristikle-
ri özetlersek;

- o 1975-80 döneminde toptan ticaret sektörünün (6) tek mer-
kezli yapıdan, çok merkezli yapıya dönüşme eğiliminde
olduğunu söyleyebiliriz.
- o Yine bu sektörün kentin ana merkezinden (MİA) ana merkez
uzantılarına ve alt merkezlere görelî desantralize oldu-

ğu izlenimi tablolar yardımıyla kanıtlanabilir. (Bkz. Tablo: 3.5 - 3.7, Şekil: 3.5).

- o Desantralizasyon olgusu özellikle, tüketim mallarıyla ((Gıda (611), dokuma ve giyim (613)), kereste ve inşaat malzemesi (614) toptan satışı yapan birimlerde etkili olmaktadır (Bkz. Tablo: 3.7).

3.3.3.1.2. Perakende Ticaret (62)

Perakende ticaret ürünlerin sergi, dükkân, mağaza ve benzeri satış yerlerinde doğrudan tüketiciye satılması işlemidir. İstanbul'da perakende satış, ağırlıkla ilde yaşayan tüketici kitleye yapılmaktadır. Türkiye nüfusunun 1/10'undan fazlasını barındıran İstanbul, öteki illere göre kişi başına gelirin de yüksek olduğu bir tüketim merkezidir.

1980'de İstanbul'da faaliyet gösteren 47.708 perakendeci ticarethane, Türkiye'deki toplam perakendecilerin % 16.5'ini oluşturmaktadır. 1975 nüfus sayımı sonuçlarına göre ise, İstanbul'da çalışan her 10 kişiden biri perakende ticaret işlerinde çalışmaktadır (Çalışanlar için bkz. Tablo: 3.8).

Türkiye genelinde olduğu gibi, İstanbul'da da perakende ticarete küçük işletmeler yaygındır. İstanbul perakendecilerinin % 70'i yıllık cirosu 2 milyon TL'nin altında olan küçük, % 17'si orta, % 13'ü ise yıllık cirosu 5 milyon TL'yi aşan büyük işyerleridir. Aynı oranlar, Türkiye geneli için sırasıyla % 79, % 12, % 8'dir. Bu sonuç da, İstanbul'da büyük perakendeci işyerlerinin Türkiye ortalamasına göre daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. İstanbul'da her 10 perakendeci ticarethaneden 4'ü gıda malları satan dükkânlardır. Bu tür kuruluşların ise ancak % 55'i büyük işyerleridir.

İstanbul'daki perakendeciler arasında % 38.41'lik payla ilk sırayı alan besin maddeleri perakendecilerini, %18.53'lük payla kumaş ve konfeksiyon satan tuhafiyeciler ve mağazalar izlemektedir. Bunların yalnızca % 9'u büyük işyeri neteliğindedir. İldeki perakendeci ticarethaneleri % 15.88'ini ise mobilya ve ev eşyası satan 7576 işyeri oluşturmaktadır. Bunların yalnızca % 15'i büyük işyerleri-

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (PERAKENDE TİCARET - 62) İSTİHDAM EDİLEN İŞGÜCÜ

EKONOMİK FAALİYET KOLU

İL - İLÇE	62	621	622	623	624	625	626	627	268	629
İSTANBUL	146876	62054	22164	19791	4942	9764	13633	1632	215	9681
ADALAR	403	270	29	25	15	-	29	17	-	18
	0.27	0.43	0.13	0.12	0.30		0.21	0.36		0.18
BAKIRKÖY	27706	16298	1742	1910	1118	283	2263	486	25	581
	16.82	26.26	7.86	9.65	22.62	2.89	16.60	10.49	11.62	6.00
BEŞİKTAŞ	2777	1057	325	422	182	118	209	238	-	226
	1.89	1.70	1.46	2.13	3.68	1.20	1.53	5.13	-	2.33
BEYKOZ	1176	578	179	154	30	7	115	50	5	58
	0.80	0.93	0.80	0.77	0.60	0.07	0.84	1.08	2.32	0.60
BEYOĞLU	16222	2506	1721	3016	325	2455	2748	671	28	2752
	11.04	4.03	7.76	15.24	6.57	25.14	20.15	14.48	13.02	28.42
EMİNÖNÜ	17961	2702	6333	3977	376	961	613	218	19	2762
	12.22	4.35	28.57	20.09	7.60	9.84	4.49	4.70	8.83	28.53
EYÜP	9724	3552	2151	731	125	985	1560	229	7	384
	6.62	5.72	9.70	3.69	2.53	10.08	11.44	4.94	3.25	3.96
FATİH	17083	8438	1749	949	1304	2096	1586	507	-	454
	11.63	13.59	7.89	4.79	26.38	21.46	11.63	10.94		4.68
G.O.PAŞA	8979	6102	1790	333	133	115	291	108	40	87
	6.11	9.83	8.07	1.68	2.28	1.17	2.13	2.33	18.60	0.89
KADIKÖY	15316	5655	2114	3960	554	620	964	656	2	791
	10.42	9.11	9.53	20.00	11.21	6.35	7.07	14.16	0.93	8.17
SARIYER	1156	569	114	212	45	14	52	88	17	45
	0.78	0.91	0.51	1.07	0.91	0.14	0.38	1.89	7.90	0.46
ŞİŞLİ	10550	3872	1690	1478	336	1002	770	541	39	822
	7.18	6.24	7.62	7.46	6.79	10.26	5.65	11.68	18.13	8.49
ÜSKÜDAR	7820	5156	596	728	167	216	525	213	22	197
	5.32	8.30	2.69	3.67	3.37	2.21	3.85	4.59	10.23	2.03
ZEYTİNBURNU	2637	886	513	495	49	305	153	134	6	96
	1.79	1.42	2.31	2.50	0.99	3.12	1.12	2.89	2.79	0.99
ÇATALCA	748	357	72	112	18	40	86	52	-	11
	0.51	0.57	0.32	0.56	0.36	0.41	0.63	1.12		0.11
KARTAL	8129	3413	798	1067	144	480	1563	350	5	309
	5.53	5.50	3.60	5.39	2.91	4.91	11.46	7.55	2.32	3.19
SİLİVRİ	474	234	70	63	-	23	35	35	-	14
0.32	0.32	0.37	0.31	0.31		0.23	0.25	0.75		0.14
ŞİLE	57	21	17	5	4	3	3	3	-	1
	0.03	0.03	0.07	0.02	0.08	0.03	0.02	0.06	0.0	0.01
YALOVA	958	388	161	154	37	41	68	36	-	73
	0.65	0.62	0.72	0.77	0.74	0.42	0.49	0.77		0.75

Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı", (Birinci Aşama Sonuçları)

DİE Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12

"Çalışanlar" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üsteki sayılar mutlak, alttaki sayılar yüzdelerdir. (Kent bütünü içindeki % si).

62- PERAKENDE TİCARET

621- Gıda maddeleri

622- Mensucat, giyim eşyası

623- Mobilya, mefruşat ve ev eşyası

624- Eczane, itriyatçılar ve parfümeri

625- Nakil vasıtaları, ziraat makine ve aletleri diğer makina ve motor

626- Kereste ve inşaat malzemeleri

627- Yakacak maddeleri

628- Büyük mağazalar

629- Diğer perakende ticaret

dir. Kereste ve yapı gereçleri satan dükkanların sayısı ise 3594 olup, bunların % 30'u büyük işyerleridir ve ağırlıkla Karaköy-Perşembe pazarında toplanmıştır.

Büyük çoğunluğu Sirkeci ve Taksim'de toplanan ulaşım araçları, yedek parça, motor vb. satan perakendeci sayısı ise 2628 dir. Bunların da yarısı küçük işyerleridir. Yakacak odun ve kömür satan yakacak depoları sayıları 138 dir. Çeşitli semtlere dağılmış olan bu işyerlerinin yarısı küçük işletmelerdir.

İlde küçük işletmecilik yaygındır. İstanbul'da çeşitli tüketim mallarını bir arada satan "büyük mağaza" sayısı 48 olup, Türkiye'deki toplam büyük mağazaların 1/4'ünü oluşturmaktadır. Büyük mağazalar, pazarladıkları ürünlerin çoğunu doğrudan üreticiden dolaysız olarak sağlamaktadırlar.

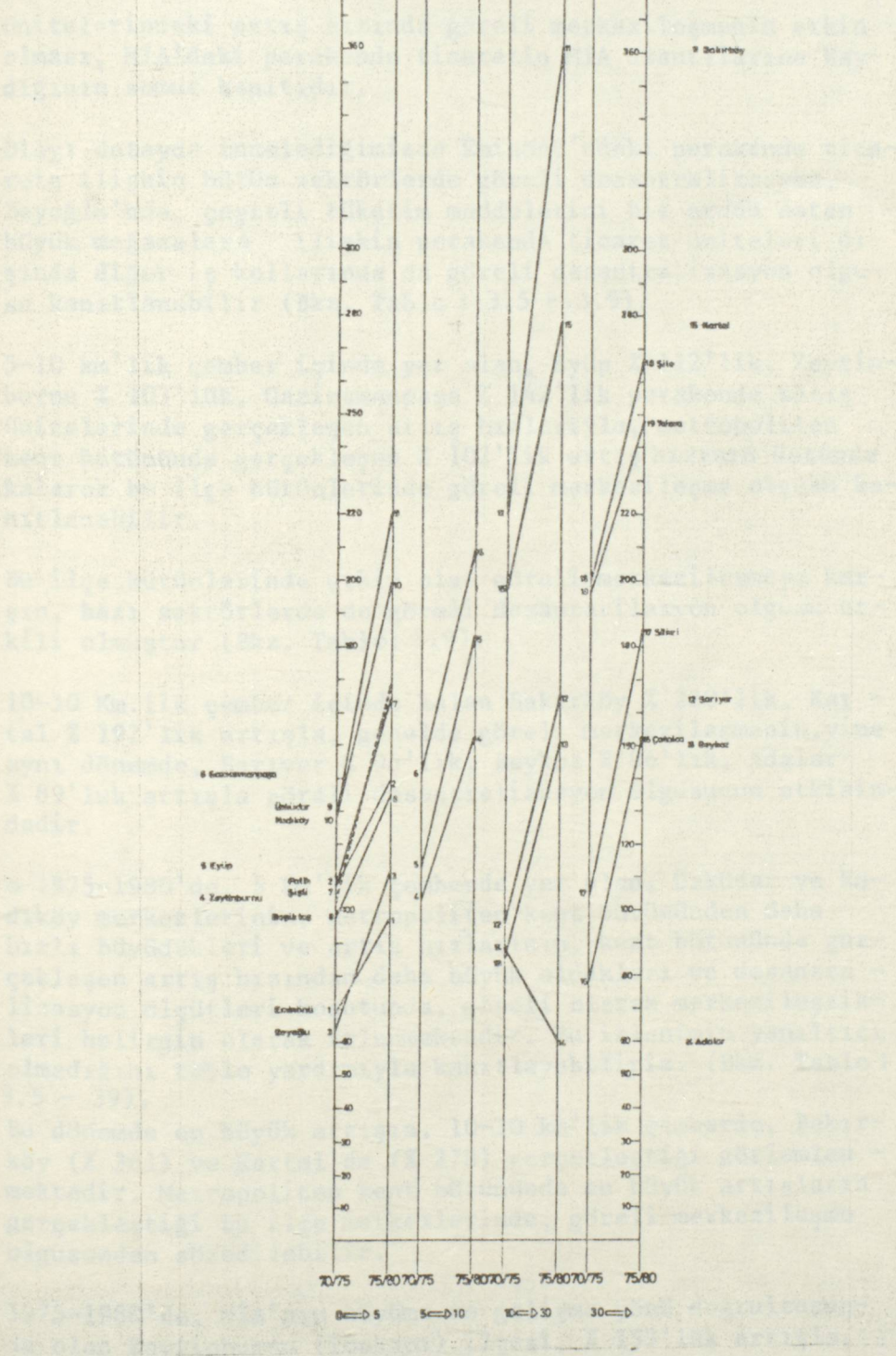
İstanbul perakendecilerinin % 7.95'ini oluşturan 3794 işyeri ise, yukardaki sınıflamaya girmeyen çeşitli dallarda faaliyet göstermektedir (36).

Perakende ticaretle ilgili ekonomik faaliyetleri (1970-75)-(1975-80) zaman aralığında ve metropoliten sistemin dört bileşen parçasında her değişkenin artış hızlarını karşılaştırarak incelediğimiz de; (Bkz. Şekil 3.6) Bütün ilçe merkezlerinde, perakende ticarete ilişkin ünitelerde artış olduğunu görmekteyiz.

o 1970- 75'de, kentin ana merkezinin (MİA) yer aldığı 5 km'lik çember içinde kalan Eminönü (% 69), Beyoğlu (% 67), Beşiktaş (% 97), ilçe merkezlerinin, perakende ticarete ilişkin birimlerin artış hızları metropoliten kent bütününde gerçekleşen artış hızının (% 102) gerisinde kalarak, göreceli desantralizasyon olgusu etkisinde kalmışlardır.

Gerçekten, Eminönü'nün 1970'de il içindeki payı % 24.48 iken, 1975'de bu rakkamın % 20.28'ze, Beyoğlu'nun % 16.97 iken, % 13.7'ye, Beşiktaş'ın % 3.15'den, % 3.07'ye düşmesi göreceli desantralizasyon olgusunun kanıtıdır (Bkz. Şekil, 3.6, Tablo: 3.5).

Bu dönemde MİA uzantısı olan ilçelerde Batı'da Fatih (Ak-saray), Kuzey'de, Şişli (Osmanbey) de, perakende ticaret

Şekil:3.6.İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA
PERAKENDE TİCARETE (62) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ
(RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970-1975 ve 1975 - 1980

ünitelerindeki artış hızında görelî merkezileşmenin etkin olması, MİA'daki perakende ticaretin MİA uzantılarına kaydığının somut kanıtıdır.

Olayı detayda incelediğimizde Eminönü'ndeki perakende ticarete ilişkin bütün sektörlerde görelî desantralizasyon, Beyoğlu'nda, çeşitli tüketim maddelerini bir arada satan büyük mağazalara ilişkin perakende ticaret üniteleri dışında diğer iş kollarında da görelî desantralizasyon olgusu kanıtlanabilir (Bkz. Tablo : 3.5 - 3.9).

5-10 km'lik çember içinde yer alan, Eyüp % 112'lik, Zeytinburnu % 103'lük, Gaziosmanpaşa % 142'lik perakende satış ünitelerinde gerçekleşen artış hızlarıyla, metropoliten kent bütününde gerçekleşen % 102'lik artış hızının üstünde kalarak bu ilçe bütünlerinde görelî merkezileşme olgusu kanıtlanabilir.

Bu ilçe bütünlerinde etkin olan görelî merkezileşmeye karşın, bazı sektörlerde de görelî desantralizasyon olgusu etkili olmuştur (Bkz. Tablo: 3.9).

10-30 Km.lik çember içinde kalan Bakırköy % 220'lik, Kartal % 197'lik artışla, genelde görelî merkezileşmenin, yine aynı dönemde, Sarıyer % 96'lik, Beykoz % 86'lik, Adalar % 89'luk artışla görelî desantralizasyon olgusunun etkisindedir.

o 1975-1980'de, 5 km'lik çemberde yer alan, Üsküdar ve Kadıköy merkezlerinin, metropoliten kent bütününden daha hızlı büyüdükleri ve artış hızlarının, kent bütününde gerçekleşen artış hızından daha büyük oldukları ve desantralizasyon ölçütleri koşutunda, görelî olarak merkezileştikleri belirgin olarak izlenmektedir. Bu izlenimin yanıltıcı olmadığını tablo yardımıyla kanıtlayabiliriz. (Bkz. Tablo: 3.5 - 3.9).

Bu dönemde en büyük artışın, 10-30 km'lik çemberde, Bakırköy (% 361) ve Kartal'da (% 278) gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Metropoliten kent bütününde en büyük artışların gerçekleştiği bu ilçe merkezlerinde, görelî merkezileşme olgusundan sözedilebilir.

1975-1980'de, MİA'nın büyüme ve gelişme yönü doğrultusunda olan Zeytinburnu (Topkapı) ilçesi, % 153'lük artışla,

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, EKONOMİK FAALİYETLERİN
(PERAKENDE TİCARET), GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON
ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

EKONOMİK FAALİYETLER											
İLÇE	YIL	62	621	622	623	624	625	626	627	628	629
ADALAR	1970-75	GD	GD	GM	GM	GM	-	GD	GD	-	GM
	75-80	MD	MD	MD	MD	MD	-	GD	MD	-	GD
BAKIRKÖY	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM
	75-80	GM	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GM	GM	GM
BEŞİKTAŞ	70-75	GD	GD	GM	GM	GM	GM	GD	GD	-	GM
	75-80	GD	GD	GD	GM	GD	GM	GD	GD	-	GM
BEYKOZ	70-75	GD	GD	GD	GD	GM	GD	GM	GM	-	GM
	75-80	GD	GD	GD	GM	GM	GM	GM	MD	GD	MD
BEYOĞLU	70-75	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GM	GD
	75-80	GD	GD	GD	GD	MD	GD	GD	GD	GD	GD
EMİNÖNÜ	70-75	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD
	75-80	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	MD	MD	GD
EYÜP	70-75	GM	GD	GM	GM	GM	GD	GM	GM	-	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GM
FATİH	70-75	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GD	GD	-	GM
	75-80	GM	GD	GM	GD	GD	GD	GD	GM	-	GM
G.OSMANPAŞA	70-75	GM	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GD	GM	GM
	75-80	GM	GM	GM	GD	GD	GM	GM	GM	GD	GD
KADIKÖY	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	-	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	MD
SARIYER	75-75	GD	GD	GM	GM	GD	GM	GD	GM	-	GM
	75-80	GD	GD	GD	GM	GD	GM	GM	MD	GD	GM
ŞİŞLİ	70-75	GM	GD	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GD	GM
	75-80	GD	GD	GM	GD	MD	GD	GM	GM	GD	GM
ÜSKÜDAR	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GM	-	GD
	75-80	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GM	GM
ZEYTİNBURNU	70-75	GM	GD	GM	GD	GD	GM	GM	GD	-	GM
	75-80	GD	GD	GM	GD	GD	GN	GD	GD	GD	GM
ÇATALCA	70-75	GD	GD	GM	GM	GD	GD	GM	GD	-	GM
	75-80	GD	GM	GD	GM	GM	GM	GD	GD	-	MD
KARTAL	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	-	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM
SİLİVRİ	70-75	GM	GD	GD	GM	-	GM	GM	GM	-	GD
	75-80	GM	GM	GD	MD	-	GM	MD	GM	-	GM
ŞİLE	70-75	GM	GD	GM	-	GD	-	GM	-	-	-
	75-80	GM	GD	GM	GM	GD	GD	MD	GM	-	GD
YALOVA	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	-	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GD	-	GM

GM: Görelî Merkezileşme
MD: Mutlak Desantralizasyon
GD: Görelî Desantralizasyon

metropol bütününde gerçekleşen % 168'lik artışın gerisinde kalması ve göreceli desantralizasyona uğraması ilginçtir. Sonuç olarak perakende ticaret sektörü için şunları söyleyebiliriz.

o 1970-75 kesitinde, İstanbul Kenti'nin metropolitenleşme süreci içinde, perakende ticaretinde çok merkezli bir biçimde geliştiği ve MİA'nın, perakende ticarete potansiyelini yitirmeye başladığı ve buna bağlı olarak perakende ticaret yapısının metropoliten alan ölçeğinde değiştiği söylenebilir.

o 1975-80 zaman diliminde, MİA'yı mekansal olarak oluşturan ilçelerin tümünün, merkez kesimlerinde gerçekleşen artış hızlarını, metropoliten kent bütününde gerçekleşen artış hızıyla karşılaştırdığımızda, göreceli büyümede bir düşme gözlemlendiği ve metropoliten kent bütünü gerisinde kalarak göreceli desantralizasyona uğradıkları söylenebilir.

o Yine bu süreçte MİA'yı oluşturan zonların tümünde, bu sektöre ait kent içi paylarının, azaldığına dikkat çekmek gerekir (Bkz. Tablo: 3.10).

TABLO : 3.10

İSTANBUL: MİA (CBD) DA, PERAKENDE TİCARETİN DESANTRALİZASYONU

Yıl	İstanbul'da toplam perakende ticaret	MİA(CBD)'da toplam perakende ticaret MİA(CBD)'daki perakende ticaretin, toplam perakende ticarete oranı %				
		Beşiktaş	Beyoğlu	Eminönü	Fatih	Şişli
1970	8798	277	1493	2136	903	722
		%3.15	%16.97	%24.28	%10.26	% 8.21
1975	17773	546	2438	3605	1873	1506
		%3.07	%13.7	%20.28	%10.54	% 8.47
1980	47708	1282	5139	7101	4476	3996
		%2.68	%10.77	%14.88	% 9.38	% 8.37

Kaynak: DİE - Ankara, 1983, Yay No. 1018-12.

o 1975-80'de MİA'yı oluşturan zonlarda perakende ticaretin etkinliğini yitirmeye devam ettiği ve bunun özellikle, nüfus kaybeden, başka bir deyişle nüfus desantralizasyonuna uğrayan zonlarda daha belirgin olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Bkz. Tablo: 3.2 - 3.9).

o Yine bu kesitte; Ana alt merkezlerin (Bakırköy, Kadıköy), ikincil merkezlerin (Kartal, Eyüp (Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa, Üsküdar) güçlendiği ve artık metropoliten sistemin, çok odaklı olarak kademelenmesinin belirginleşmeye başladığı gözlenmektedir.

3.3.3.1.3. Lokanta ve Oteller (63)

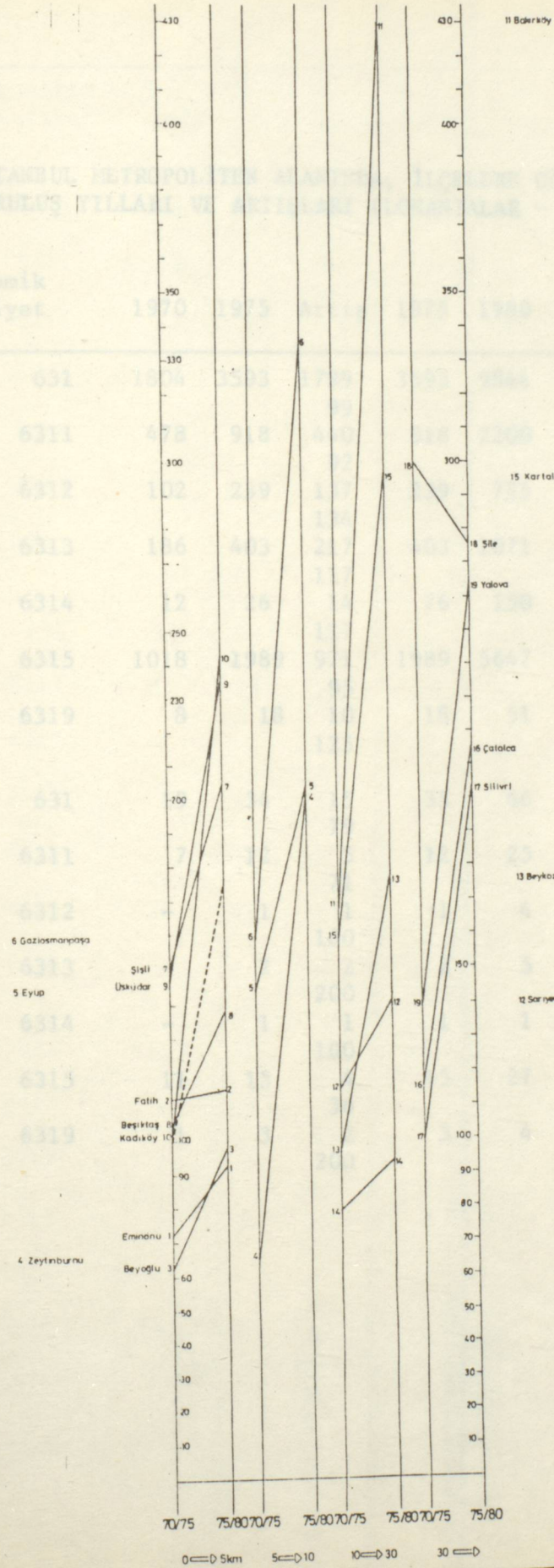
1980 yılında DİE tarafından ülke düzeyinde gerçekleştirilen, "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı"na göre, İstanbul metropoliten bütünün, lokanta ve kahvehaneler ve diğer yeme içme yerleri (631) ne ilişkin faaliyet gösteren işyerlerinin ülke içindeki payı % 18.34'dür. Otellere (632) ilişkin birimlerde ise bu pay ülke genelinin % 13.19'unu oluşturmaktadır.

o İstanbul'da faaliyet gösteren 9844 lokanta ve kahvehaneler, diğer yeme içme yerlerine ilişkin faaliyet gösteren birimler arasında, % 57.36'lık payla ilk sırayı alan kahvehaneler ve çayhaneleri (6315), % 22.34'lük payla içkili ve içkisiz lokantalar izlemektedir.

Metropoliten alan bütünündeki bu sektördeki iş yerlerinin % 10.87'sini ise muhallebi, pasta, tatlı ve börek (6313) satışı yapan 1071 işyeri oluşturmaktadır. Köfteci ve kebabçıların (6312) sayısı 725 olup, il bütünü içinde % 7.36'lık payı, meyhane ve birahaneler (6314) ise 150 birimle % 1.52'lik payı oluşturmaktadır.

o 1970-1975 yılları arasını kapsıyan dönemde, lokanta ve kahvehane ve diğer yeme içme yerlerinin, İstanbul Metropoliten Alanı'ndaki mekansal dağılımları ve yapısal değişimlerine, görece artış hızlarını karşılaştırarak (Bkz. Şekil:3.7), desantralizasyon ölçütleri koşutunda baktığımızda (Bkz. Tablo:3.11-Tablo:3.12.); Bu ekonomik faaliyetlerin, diğer ekonomik faaliyet kollarının yoğun olarak bulundukları Eminönü, Beyoğlu ve Fatih'te ağırlıklı olarak yer seçtikleri ve perakende ticaretin kent bütünü içindeki mekansal dağılımına çok benzeyen bir yapı oluşturdıkları gözlenmektedir.

1970-75 döneminde diğer ilçe merkezlerinde de, bu sektöre ilişkin birimlerin, lokal ticaret ünitelerinin yoğunlaştığı alanlarda yer seçtikleri ve merkez büyüklüklerine uygun bir hiyerarşik düzen içinde kademelendiği açıkça görülmektedir.

Şekil: 3.7. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA LOKANTALARA (631) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ 1970-75 ve 1975 - 80.

TABLO: 3.11. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERE GÖRE EKONOMİK FAALİYETLERİN KURULUŞ YILLARI VE ARTIŞLARI (LOKANTALAR - 631)

İl-ilçe	Ekonomik faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmeyen	Toplam
İSTANBUL	631	1804	3593	1789	3593	9844	6251	23	9867
				99			174		
	6311	478	918	440	918	2200	1282	8	2208
				92			140		
	6312	102	239	137	239	725	486	1	726
				134			203		
	6313	186	403	217	403	1071	668	1	1072
				117			166		
	6314	12	26	14	26	150	124	1	151
ADALAR				117			477		
	6315	1018	1989	971	1989	5647	3658	12	5659
				95			184		
	6319	8	18	10	18	51	33	-	51
				125			183		
	631	19	34	15	35	66	32	-	66
				79			94		
	6311	7	12	5	12	25	13	-	25
				71			108		
ADALAR	6312	-	1	1	1	4	3	-	4
				100			300		
	6313	-	2	2	2	5	3	-	5
				200			150		
	6314	-	1	1	1	1	-	-	1
				100			-		
	6315	11	15	4	15	27	12	-	27
				36			80		
	6319	1	3	2	3	4	1	-	4
				200			33		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin-miyen en	Toplam
BAKIRKÖY	631	81	217	136	217	1150	933	1	1151
				168			430		
	6311	18	49	31	49	207	158	1	208
				172			322		
	6312	1	10	9	10	67	57	-	67
				900			570		
	6313	10	26	16	26	145	119	-	145
				160			458		
	6314	-	-	-	-	16	16	-	16
BEŞİKTAŞ				-			1600		
	6315	52	132	80	132	713	581	-	713
				154			440		
	6319	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	631	45	92	47	92	218	126	2	220
				104			137		
	6311	12	26	14	26	54	28	1	55
				117			108		
BEYKOZ	6312	-	3	3	3	13	10	-	13
				300			333		
	6313	9	20	11	20	44	24	-	44
				122			120		
	6314	2	2	-	2	5	3	-	5
				-			150		
	6315	22	41	19	41	102	61	1	103
				86			149		
	6319	-	-	-	-	-	-	-	-
BEYKOZ				-			-		
	631	31	61	30	61	169	108	-	169
				97			177		
	6311	8	13	5	13	31	18	-	31
				63			138		
	6312	1	2	1	2	7	5	-	7
				100			250		
	6313	4	8	4	8	23	15	-	23
				100			188		
BEYKOZ	6314	-	-	-	-	7	7	-	7
				-			700		
	6315	18	38	20	38	101	63	-	101
				111			166		
	6319	-	-	-	-	-	-	-	-

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
BEYOĞLU	631	330	534	204	534	1054	520	5	1059
				62			97		
	6311	99	158	59	158	291	133	-	291
				60			84		
	6312	22	37	15	37	87	50	1	88
				68			135		
	6331	16	25	9	25	50	25	1	51
				56			100		
EMİNÖNÜ	6314	5	7	2	7	29	22	-	29
				40			314		
	6315	185	301	116	301	590	289	3	593
				63			96		
	6319	3	6	3	6	7	1	-	7
				100			17		
	631	477	821	344	821	1585	764	4	1589
				72			93		
EYÜP	6311	110	183	73	183	358	175	2	360
				66			96		
	6312	30	67	37	67	144	77	-	144
				123			115		
	6313	24	34	10	34	55	21	-	55
				42			62		
	6314	1	2	1	2	12	10	1	13
				100			500		
	6315	311	532	221	532	1001	469	1	1002
				71			88		
	6319	1	3	2	3	15	12	-	15
				200			400		
	631	101	246	145	246	747	501	1	748
				144			204		
	6311	24	59	35	59	150	91	1	151
				146			154		
	6312	5	13	8	13	48	35	-	48
				160			269		
	6313	15	30	15	30	88	58	-	88
				100			193		
	6314	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6315	57	144	87	144	460	316	-	460
				153			219		
	6319	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
FATİH	631	190	402	212	402	865	463	3	868
				112			115		
	6311	54	107	53	107	208	101	1	209
				98			94		
	6312	14	24	10	24	68	44	-	68
				71			183		
	6313	33	80	47	80	143	63	-	143
				142			79		
	6314	2	7	5	7	15	8	-	15
GAZİOSMANPAŞA				250			114		
	6315	87	184	97	184	430	246	2	432
				111			134		
	6319	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	631	36	93	57	93	406	313	-	406
				158			337		
	6311	10	23	13	23	65	42	-	65
				130			182		
GAZİOSMANPAŞA	6312	2	4	2	4	15	11	-	15
				100			275		
	6313	3	9	6	9	40	31	-	40
				200			344		
	6314	-	-	-	-	9	9	-	9
				-			900		
	6315	21	56	35	56	273	217	-	273
				167			388		
	6319	-	1	1	1	4	3	-	4
				100			300		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ŞİŞLİ	631	98	245	147	245	745	500	2	747
				150			204		
	6311	27	65	38	65	164	99	1	165
				141			152		
	6312	5	21	16	21	69	48	-	69
				320			229		
	6313	21	37	16	37	93	56	-	93
				76			151		
ÜSKÜDAR	6314	-	-	-	-	6	6	-	6
				-			600		
	6315	45	122	77	122	411	289	1	412
				171			70		
	6319	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	631	56	138	82	138	464	326	-	464
				146			236		
ZEYTİNBURNU	6311	14	31	17	31	95	64	-	95
				121			206		
	6312	2	11	9	11	38	27	-	38
				450			245		
	6313	10	24	14	24	56	32	-	56
				140			133		
	6314	-	1	1	1	4	3	-	4
				100			300		
	6315	30	71	41	71	271	200	-	271
				137			282		
	6319	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	631	75	124	49	124	374	250	-	374
				65			202		
	6311	11	27	16	27	76	49	-	76
				145			181		
	6312	4	8	4	8	26	18	-	26
				100			225		
	6313	6	11	5	11	40	29	-	40
				83			264		
	6314	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	6315	54	78	24	78	227	149	-	227
				44			191		
	6319	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ÇATALCA	631	19	41	22 116	41	129	88 215	-	129
	6311	5	15	10 200	15	39	24 160	-	39
	6312	1	3	2 200	3	5	2 67	-	5
	6313	1	1	-	1	4	3 300	-	4
	6314	-	-	-	-	5	5 500	-	5
	6315	12	22	10 83	22	76	54 245	-	76
	6319	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
KARTAL	631	70	181	111 159	181	719	538 297	2	721
	6311	21	40	19 90	40	138	98 245	1	139
	6312	5	12	7 140	12	49	37 308	-	49
	6313	7	30	23 329	30	89	59 197	-	89
	6314	-	1	1 100	1	14	13 1300	-	14
	6315	37	97	60 162	97	427	330 340	1	428
	6319	-	1	1 100	1	2	1 100	-	2
SİLİVRİ	631	15	30	15 100	30	91	61 203	2	93
	6311	5	12	7 140	12	29	17 142	-	29
	6312	-	1	1 100	1	2	1 100	-	2
	6313	-	-	-	-	5	5 500	-	5
	6314	-	-	-	-	2	2 200	-	2
	6315	9	16	7 78	16	52	36 225	2	54
	6319	1	1	-	1	1	-	-	1
				-			-		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
ŞİLE	631	1	4	3	4	15	11	-	15
				300			275		
	6311	-	2	2	2	8	6	-	8
				200			300		
	6312	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6313	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6314	-	-	-	-	-	-	-	-
YALOVA				-			-		
	6315	1	2	1	2	7	5	-	7
				100			25		
	6319	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	631	15	36	21	36	131	95	1	132
				140			264		
	6311	7	14	7	14	37	23	-	37
				100			164		
	6312	-	-	-	-	4	4	-	4
				-			400		
	6313	1	4	3	4	17	13	-	17
				300			325		
	6314	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	6315	7	18	11	18	70	52	1	79
				157			289		
	6319	-	-	-	-	1	1	-	1
							100		

Kaynak: "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları),
DİE Matbaası - Ankara, 1983. Yay No: 1018-12

"Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdedir.

Bu dönemde lokanta, kahvehane ve diğer yeme içme yerlerinin, kentin MİA'sından diğer merkezlere görelî olarak desantrali-ze olduğu ve çok merkezde odaklaştığı söylenebilir (Bkz. Tablo: 3.12).

o 1975-80 zaman diliminde, MİA'yı mekansal olarak oluşturan zonlarda, bu sektöre ilişkin işyerlerinin sayısal olarak etkinliğini yitirmeye devam ettiği ve bu olgunun, nüfus desantralizasyonuna uğrayan zonlarda daha belirginleştiği görülmektedir. Yine bu aralıkta, bu işlerin, ana alt merkezlerde (Bakırköy - Kadıköy) ve ikinci merkezlerde (Kartal, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Üsküdar) sayısal olarak güçlendiği izlenmektedir.

İzlenimin yanıltıcı olmadığını, bu faaliyetlerle ilgili, tablolar ve şekiller yardımıyla kanıtlamak olasıdır (Bkz. Tablo: 3.11 - Tablo: 3.12, Şekil: 3.7).

o İstanbul, konaklama olanakları bakımından Türkiye'nin birinci ilidir. Ancak tesis sayısı ve niteliği yetersizdir. 1980'de Türkiye 'deki tüm turistik belgeli tesislerin % 20 si, belgeli oda ve yatak kapasitesinin % 25'i bu ildedir. Türkiye'deki otellerin % 14'dü ve 11 lüks otelden 6'sı İstanbul'dadır.

Otellerin kent içindeki mekansal dağılımına baktığımızda, ağırlıklı olarak Eminönü, Beyoğlu ve Fatih ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ilçelerin İstanbul içindeki payları ise, % 41.26'lık payla Eminönü ilk sırayı almakta, daha sonra, % 18.69 payla Beyoğlu, % 12.87'lik payla Fatih, % 4.40'la Kadıköy, % 3.35 'le Kartal, % 2.29'luk payla Bakırköy ve % 5.11'lik payla dinlence işlevinin ağırlıklı olduğu ilçelerden Yalova'da yer aldığı izlenmektedir.

Otellerin desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığını anlamak için, metropoliten sistemin dört bileşen parçasında, 1970-75 ve 1975-80 aralıklarında her değişkenin görelî değişimleri grafik olarak anlatılmıştır (Şekil: 3.8).

Genelde metropoliten kent bütününde eğilim görelî büyümede bir düşme olarak algılanmaktadır. 1970-75'de otellerin artış hızı % 106 iken, 1975-80'de % 79 düzeyine düştüğü görülmektedir.

TABLO: 3.12.

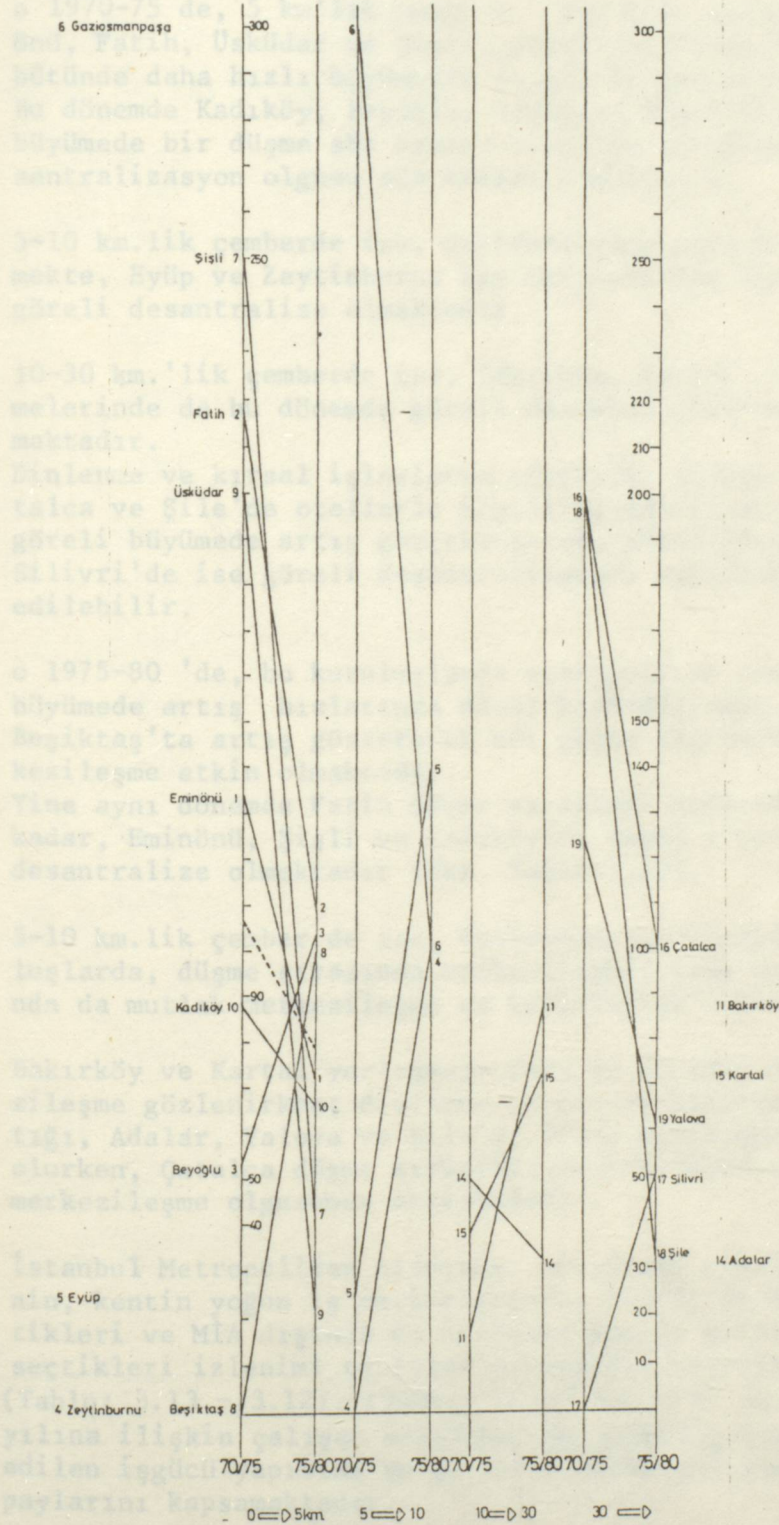
İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, EKONOMİK FAALİYETLERİ
(LOKANTA VE OTELLER), GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON
ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

138

EKONOMİK FAALİYETLER													
İLÇE	YIL	631	6311	6312	6313	6314	6315	6319	632	6321	6322	6323	6324
ADALAR	1970-75	GD	GD	GD	GM	GD	GD	GM	GD	GD	GD	-	-
	1975-80	GD	GD	GM	MD	MD	GD	MD	DSD	DSD	DSM	-	-
BAKIRKÖY	70-75	GM	GM	GM	GM	-	GM	-	GD	GD	-	-	GD
	87-70	GM	GM	GM	GM	GM	GM	MM	MM	MM	-	GD	DSM
BEŞİKTAŞ	70-75	GM	GM	GM	GM	GD	GD	-	GD	GD	-	-	-
	75-80	GD	MD	GM	MD	GD	GD	-	MM	MM	-	-	-
BEYKOZ	70-75	GD	GD	GD	-	GM	-	GD	-	GD	-	GD	-
	75-80	GM	GD	GM	GM	GM	GD	-	DSD	-	DSD	-	-
BEYOĞLU	70-75	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	-	-	-
	75-80	GD	GD	GD	GD	GD	GD	MD	MM	MM	-	-	-
EMİNÖNÜ	70-75	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GM	GM	GM	GD	-	GM
	75-80	GD	GD	MD	GD	GM	GD	GM	DSD	DSD	MM	-	DSD
EYÜP	70-75	GM	GM	GM	GD	-	GM	-	GD	GD	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GM	-	GM	GD	MM	MM	-	-	MM
FATİH	70-75	GM	GM	GD	GM	GM	GM	-	GM	GM	-	-	-
	75-80	GD	MD	GD	MD	MD	GD	GD	DSM	DSM	-	-	-
G.O.PAŞA	70-75	GM	GM	GD	GM	-	GM	GD	GM	GM	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	DSM	DSM	-	-	-
KADIKÖY	70-75	GM	GD	GD	GM	GM	GM	GD	GD	GD	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GM	DSD	DSD	-	-	-
SARIYER	70-75	GM	GM	GD	GM	-	GD	GD	GD	GD	-	-	-
	75-80	GD	GD	GM	MD	GD	GD	GD	DSD	DSD	-	-	-
ŞİŞLİ	70-75	GM	GM	GM	GD	-	GM	-	GM	GM	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GD	GM	MD	GM	DSD	DSD	-	-	-
ÜSKÜDAR	70-75	GM	GM	GM	GM	GD	GM	-	GM	GM	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	MD	GM	GM	-	DSD	DSD	-	-	-
ZEYTİNBURNU	70-75	GD	GM	GD	GD	-	GD	-	GD	GD	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	-	MM	MM	-	-	-
ÇATALCA	70-75	GM	GM	GM	-	-	GD	-	GM	GM	-	-	-
	75-80	GM	GM	MD	GM	GM	GM	-	DSM	DSM	-	-	-
KARTAL	70-75	GM	GD	GM	GM	GD	GM	GD	GD	GD	-	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	MM	MM	MM	GD	-
SİLİVRİ	70-75	GM	GM	GD	-	-	GD	GD	GD	GD	-	-	-
	75-80	GM	GM	GD	GM	GD	GM	GD	MM	MM	-	GD	-
ŞİLE	70-75	GM	GM	-	-	-	GM	-	GM	GM	-	-	-
	75-80	GM	GM	-	-	-	GM	-	DSD	DSD	MM	-	-
YALOVA	70-75	GM	GM	-	GM	-	GM	-	GM	GM	GD	-	-
	75-80	GM	GM	GM	GM	GD	GM	MD	DSD	DSM	DSD	-	-

MM: Mutlak Merkezileşme
GM: Görelî Merkezileşme
MD: Mutlak Desantralizasyon

GD: Görelî Desantralizasyon
DSM: Düşme Sırasında Merkezileşme
DSD: Düşme Sırasında Desantralizasyon

Şekil: 3.8. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA OTELLERE (632) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970-75 VE 1975-80.

o 1970-75 de, 5 km.'lik çemberde yer alan yerleşmeler, Eminönü, Fatih, Üsküdar ve Şişli, görelî büyümede metropoliten bütünde daha hızlı büyümekte ve görelî merkezileşmektedirler. Bu dönemde Kadıköy, Beyoğlu, Beşiktaş ilçelerinde de, görelî büyümede bir düşme söz konusu olup, bu sektörde görelî de - santralizasyon olgusu söz konusu olmaktadır.

5-10 km.lik çemberde ise, Gaziosmanpaşa görelî merkezileşmekte, Eyüp ve Zeytinburnu ise metropoliten bütün koşutunda görelî desantralize olmaktadır.

10-30 km.'lik çemberde ise, Bakırköy, Kartal, Adalar yerleşmelerinde de bu dönemde görelî desantralizasyon egemen olmaktadır.

Dinlenme ve kırsal işlevlerin ağırlıklı olduğu Yalova, Çatalca ve Şile'de otellerle ilgili işyerleri artış hızlarında görelî büyümede artış gerçekleşerek, görelî merkezileşme, Silivri'de ise görelî desantralizasyon etkinliğinden söz edilebilir.

o 1975-80 'de, bu kuruluşlarda metropoliten kent bütününde büyümede artış hızlarında düşüş kaydedilirken, Beyoğlu ve Beşiktaş'ta artış göstererek adı geçen ilçelerde mutlak merkezileşme etkin olmaktadır.

Yine aynı dönemde Fatih düşme sırasında merkezileşirken, Üsküdar, Eminönü, Şişli ve Kadıköy'de düşme sırasında görelî desantralize olmaktadır (Bkz. Tablo:3.12).

5-10 km.lik çember de ise, Gaziosmanpaşa ilçesinde bu kuruluşlarda, düşme sırasında merkezileşme, Eyüp ve Zeytinburnu'nda da mutlak merkezileşme en belirleyici etken olmaktadır.

Bakırköy ve Kartal yerleşmelerinde bu dönemde mutlak merkezileşme gözlenirken; dinlenme ve kırsal işlevlerin yoğunlaştığı, Adalar, Yalova ve Şile'de düşme sırasında desantralize olurken, Çatalca düşme sırasında merkezileşme, Silivri mutlak merkezileşme olgusunun etkisindedir.

İstanbul Metropoliten Alanında, otellerle ilgili işyerlerinin, kentin yoğun iş merkezlerinde, özellikle MİA'da yer seçtikleri ve MİA dışında da dinlenme amaçlı yerleşmelerde yer seçtikleri izlenimi tablolar yardımıyla kanıtlanabilir (Tablo: 3.13 - 3.12). (Tablo: 3.14) Lokanta ve otellerin 1980 yılına ilişkin çalışan ortalamasına göre ilçelerde istihdam edilen işgücü yapısını ve bu sektörlerde çalışanların ilçe paylarını kapsamaktadır.

TABLO: 3.13.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERE GÖRE EKONOMİK FAALİYETLERİN
KURULUŞ YILLARI VE ARTIŞLARI (OTELLER - 632)

İl-ilçe	Ekonomik faaliyet kolları	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- meyen	Toplam
İSTANBUL	632	154	317	163 106	317	567	250 79	-	567
	6321	139	293	154 111	293	534	241 82	-	534
	6322	6	11	5 83	11	14	3 27	-	14
	6323	-	-	-	-	3	3 300	-	3
	6324	9	13	4 44	13	16	3 23	-	16
ADALAR	632	4	6	2 50	6	8	2 33	-	8
	6321	3	5	2 67	5	7	2 40	-	7
	6322	1	1	-	1	1	-	-	1
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
BAKIRKÖY	632	6	7	1 17	7	13	6 86	-	13
	6321	5	6	1 20	6	11	5 83	-	11
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
	6323	-	-	-	-	1	1 100	-	1
	6324	1	1	-	1	1	-	-	1

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
BEŞİKTAS	632	2	2	-	2	4	2	-	4
				-			100		
	6321	2	2	-	2	4	2	-	4
				-			100		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
BEYKOZ	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	632	-	1	1	1	1	-	-	1
				100			-		
BEYOĞLU	6321	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6322	-	1	1	1	1	-	-	1
				100			-		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
BEYOĞLU	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
BEYOĞLU	632	34	52	18	52	106	54	-	106
				53			104		
	6321	34	52	18	52	106	54	-	106
				53			104		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
EMİNÖNÜ	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	632	58	136	78	136	234	98	-	234
				134			72		
EMİNÖNÜ	6321	50	123	73	123	218	95	-	218
				146			77		
	6322	-	1	1	1	2	1	-	2
				100			100		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
EMİNÖNÜ	6324	8	12	4	12	14	2	-	14
				50			17		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
EYÜP	632	4	5	1 25	5	12	7 140	-	12
	6321	4	5	1 25	5	11	6 120	-	11
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
	6324	-	-	-	-	-	1 100	-	-
FATİH	632	11	35	24 218	35	73	38 108	-	73
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
GAZİOSMANPAŞA	632	-	3	3 300	3	6	3 100	-	6
	6321	-	3	3 300	3	6	3 100	-	6
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
KADIKÖY	632	8	15	7 88	15	25	10 61	-	25
	6321	8	15	7 88	15	25	10 67	-	25
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
SARİYER	632	1	1	-	1	1	-	-	1
	6321	1	1	-	1	1	-	-	1
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ŞİŞLİ	632	2	7	5	7	10	3	-	10
				250			43		
	6321	2	7	5	7	10	3	-	10
				250			43		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
ÜSKÜDAR	632	3	9	6	9	11	2	-	11
				200			22		
	6321	3	9	6	9	11	2	-	11
				200			22		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
ZEYTİNBURNU	632	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	6321	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
ÇATALCA	632	1	3	2	3	6	3	-	6
				200			100		
	6321	1	3	2	3	6	3	-	6
				200			100		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
KARTAL	632	8	11	3	11	19	8	-	19
				38			73		
	6321	8	11	3	11	17	6	-	17
				38			55		
	6322	-	-	-	-	1	1	-	1
							100		
SİLİVRİ	6323	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	632	2	2	-	2	3	1	-	3
				-			50		
ŞİLE	6321	2	2	-	2	2	-	-	2
				-			-		
	6322	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6323	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
YALOVA	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	632	1	3	2	3	4	1	-	4
				200			33		
	6321	1	3	2	3	3	-	-	3
				200			-		
YALOVA	6322	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
YALOVA	632	8	18	10	18	29	11	-	29
				125			61		
	6321	3	10	7	10	21	11	-	21
				233			110		
	6322	5	8	3	8	8	-	-	8
				60			-		
YALOVA	6323	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	6324	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
				-			-		
				-			-		

Kaynak: "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları),
DİE Matbaası - Ankara, 1983. Yay No: 1018-12.
"Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak alttaki
sayılar yüzdedir.

TABLO: 3.14.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (LOKANTA - 631) İSTİHDAM EDİLEN İŞ GÜCÜ

EKONOMİK FAALİYET KOLU							
İL - İLÇE	631	6311	6312	6313	6314	6315	6319
İSTANBUL	33353	10395	2637	3678	11890	15584	169
ADALAR	259	114	16	30	4	77	18
	0.78	1.10	0.61	0.82	0.45	0.49	10.65
BAKIRKÖY	3197	800	237	430	49	1658	23
	9.58	7.70	8.99	11.69	5.50	10.64	13.61
BEŞİKTAŞ	1037	395	111	221	43	267	-
	3.11	3.80	4.21	6.01	4.83	1.71	
BEYKOZ	457	136	24	66	18	213	-
	1.37	1.31	0.91	1.79	2.02	1.37	
BEYOĞLU	4993	1617	311	250	478	2314	23
	14.97	15.56	11.79	6.80	53.70	14.85	13.61
EMİNÖNÜ	4918	1848	560	266	53	2151	40
	14.74	17.78	21.23	7.23	5.95	13.80	23.67
EYÜP	1881	529	122	231	-	997	2
	5.64	5.09	4.63	6.28		6.40	1.18
FATİH	2709	962	213	445	64	1023	2
	8.12	9.25	8.08	12.10	7.19	6.56	1.18
GAZİOSMANPAŞA	977	179	32	119	19	620	8
	2.93	1.72	1.21	3.23	2.13	3.98	4.73
KADIKÖY	2562	798	352	585	68	736	23
	7.68	7.68	13.35	15.90	7.64	4.72	13.61
SARIYER	964	604	58	74	6	213	9
	2.89	5.81	2.20	2.01	0.67	1.37	5.32
ŞİŞLİ	3241	730	204	378	16	1909	4
	9.72	7.02	7.74	10.28	1.80	12.25	2.37
ÜSKÜDAR	2208	399	125	172	14	1498	-
	6.62	3.84	4.74	4.68	1.57	9.61	
ZEYTİNBURNU	1010	278	80	95	12	545	-
	3.03	2.67	3.03	2.58	1.35	3.50	
ÇATALCA	349	132	20	13	9	175	-
	1.05	1.27	0.76	0.35	1.01	1.12	
KARTAL	1933	607	159	243	31	883	10
	5.80	5.84	6.03	6.61	3.48	5.67	5.92
SİLİVRİ	247	97	4	12	3	127	4
	0.74	0.93	0.15	0.33	0.34	0.81	2.37
ŞİLE	27	18	-	-	-	9	-
	0.08	0.17				0.06	
YALOVA	384	152	9	48	3	169	3
	1.15	1.46	0.34	1.31	0.34	1.08	1.77

Kaynak: Genel Sanayi ve İşyerleri Sayısı", (Birinci Aşama Sonuçları), DİE, Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12.
 "Çalışanlar", Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak, alttaki sayılar yüzdedir (Kent bütünü içindeki % si).

63 - LOKANTA VE OTELLER

631- Lokanta ve kahvehaneler ve diğer yeme içme yerleri

6311- İçkili ve içkisiz lokantalar (çorbacılar, işkembeciler dahil)

6312- Köfteci ve kebabçılar

6313- Muhallebi, pasta, tatlı ve börek satış yerleri

6314- Meyhaneler ve birahaneler

6315- Kahvehaneler ve çayhaneler

6319- Diğer yeme ve içme yerleri

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE 1980 ÇALIŞANLAR ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (OTELLER VE DİĞER KONAKLAMA YERLERİ - 632) İSTİHDAM EDİLEN İŞ GÜCÜ

EKONOMİK FAALİYET KOLU					
İL - İLÇE	632	6321	6322	6323	6324
İSTANBUL	5604	5491	39	38	36
ADALAR	52	48	4	-	-
	0.93	0.87	10.26		
BAKIRKÖY	253	223	-	26	4
	4.51	4.06		68.42	11.11
BEŞİKTAŞ	47	47	-	-	-
	0.84	0.85			
BEYKOZ	1	-	1	-	-
	0.02		2.56		
BEYOĞLU	2513	2513	-	-	-
	44.84	45.76			
EMİNÖNÜ	1273	1237	6	-	30
	22.71	22.52	15.38		83.33
EYÜP	38	36	-	-	2
	0.68	0.66			5.56
FATİH	526	526	-	-	-
	9.38	9.58			
GAZİOSMANPAŞA	22	22	-	-	-
	0.39	0.40			
KADIKÖY	122	122	-	-	-
	2.18	2.22			
SARIYER	342	342	-	-	-
	6.10	6.22			
ŞİŞLİ	103	103	-	-	-
	1.84	1.87			
ÜSKÜDAR	82	82	-	-	-
	1.46	1.49			
ZEYTİNBURNU	4	4	-	-	-
	0.07	0.07			
ÇATALCA	13	13	-	-	-
	0.23	0.24			
KARTAL	85	68	9	8	-
	1.52	1.24	23.08	21.05	
SİLİVRİ	11	7	-	4	-
	0.20	0.13		10.53	
ŞİLE	44	41	3	-	-
	0.78	0.75	7.69		
YALOVA	73	57	16	-	-
	1.30	1.04	41.02		

Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1980", (Birinci Aşama Sonuçları) DİE, Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12
 "Çalışanlar" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak, alttaki sayılar yüzdedir (Kent bütünü içindeki % si)

63- LOKANTA VE OTELLER

632 - Oteller, moteller, pansiyonlar ve diğer konaklama yerleri.

6321 - Oteller ve moteller

6322 - Pansiyonlar

6323 - Kamplar ve konaklama yerleri

6324 - Hanlar, ahırlar ve diğerleri

3.3.3.2. Mali Kurumlar ve Sigortalar (8)

3.3.3.2.1. Mali Kurumlar (81)

Mali kurumlar; başka bir deyişle para kurumları; merkez bankası, ticaret bankaları ve diğer başka işlemi yapam kurumları kapsamaktadır.

İstanbul, Türkiye'de bankacılık, sigortacılık gibi faaliyetlerin ve mali kurumların en gelişmiş olduğu ildir.

DİE 1980 yılı "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı"na göre, 1980'de Türkiye'deki toplam 351 mali kurumun % 74.64'dü İstanbul metropoliten kent bütününde bulunmaktadır. Bu pay, İstanbul'un ülke koşutundaki başat ekonomi merkez işlevini açıklıkla kanıtlamaktadır.

1980'de İstanbul'da yerleşik toplam 262 mali kurumlara ilişkin birimler ağırlıklı olarak MİA'yı mekansal olarak oluşturan Beyoğlu (% 76.71) ve Eminönü (% 18.77) zonları içerisinde toplanmışlardır.

1981'de Türkiye'deki toplam 46 bankadan 38'inin İstanbul'da faaliyeti vardır. Bunlardan 21'inin yönetsel merkezi ve ülkedeki 6257 banka şubesinin 1/5'e yakını da (1179'u) İstanbul'dadır (37).

Yönetsel çekirdeği MİA'da gelişmiş olan bankalardan 5'i uluslararası niteliktedir. Diğer 16 genel müdürlüğün 14'ü ulusal ticaret bankalarına, diğer 2'si ise, devlet bankalarına aittir. İstanbul dışındaki genel müdürlüklerin dağılımında, başkent ankar, 13 merkezle ikinci sırayı almaktadır. Ancak bu merkezlerin 13'ü de devlet bankalarına aittir ve başkentte kurulmuş olmalarının temel nedeni, kanımızca, kamunun özel kesimin ekonomik kararlarını denetleme (dolaysız kontrol) ve ülke'deki bankacılık faaliyetlerini kontrol etme (dolaylı kontrol) politikasıdır (38).

o 1970 - 1975 ve 1975 - 1980 zaman aralıklarında İstanbul metropoliten kent bütününde, mali kurumlara ilişkin işyerlerinin, mekansal dağılımını ve görelî değişimlerini irdelediğimizde; (Bkz. Tablo:3.15 Şekil:3.9) İstanbul'da mali kurumlarla ilgili yönetim faaliyetlerinin MİA'da yerleşmeyi yeğ tuttuklarıdır. Bu kurumların tamamı 5 km'lik çember içinde kalan yerleşmelerdedir.

TABLO: 3.15

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERE GÖRE EKONOMİK FAALİYETLERİN
KURULUŞ YILLARI VE ARTIŞLARI (MALİ KURUMLAR 81- TAŞINMAZ MALLARA AİT
İŞ HİZMETLERİ - 83)

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet Kolları	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
İSTANBUL	81	96	135	39 41	135	262	127 94	-	262
	810	96	135	39 39	135	262	127 94	-	262
	83	984	2206	1222 124	2206	5205	2999 136	8	5213
	831	121	292	171 141	292	840	548 188	2	842
	832	863	1914	1051 122	1914	4365	2451 128	6	4371
ADALAR	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	1	2	1 100	2	7	5 250	-	7
	831	1	2	1 100	2	6	4 200	-	6
	832	-	-	-	-	1	1 100	-	1
BAKIRKÖY	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	29	100	71 245	100	394	294 294	-	394
	831	8	42	34 425	42	152	110 262	-	152
	832	21	58	37 176	58	242	184 317	-	242

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
BEŞİKTAŞ	81	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	810	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	83	13	28	15	28	76	48	-	76
				115			171		
BEYKOZ	831	3	5	2	5	11	6	-	11
				67			120		
	832	10	23	13	23	65	42	-	65
				130			183		
	81	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
BEYOĞLU	810	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	83	1	5	4	5	17	12	-	17
				400			240		
	831	1	1	-	1	4	3	-	4
				-			300		
EMİNÖNÜ	832	-	4	4	4	13	9	-	13
				400			225		
	81	73	104	31	104	201	97	-	201
				42			93		
	810	73	104	31	104	201	97	-	201
				42			93		
EMİNÖNÜ	83	305	537	232	537	1035	498	1	1036
				76			93		
	831	24	33	9	33	54	21	-	54
				37			64		
	832	281	504	223	504	981	477	1	982
				79			95		
EMİNÖNÜ	81	23	30	7	30	49	19	-	49
				30			63		
	810	23	30	7	30	49	19	-	49
				40			63		
	83	426	901	475	901	1744	843	3	1747
				111			94		
EMİNÖNÜ	831	25	44	19	44	87	43	2	89
				76			98		
	832	401	857	456	857	1657	800	1	1658
				114			93		

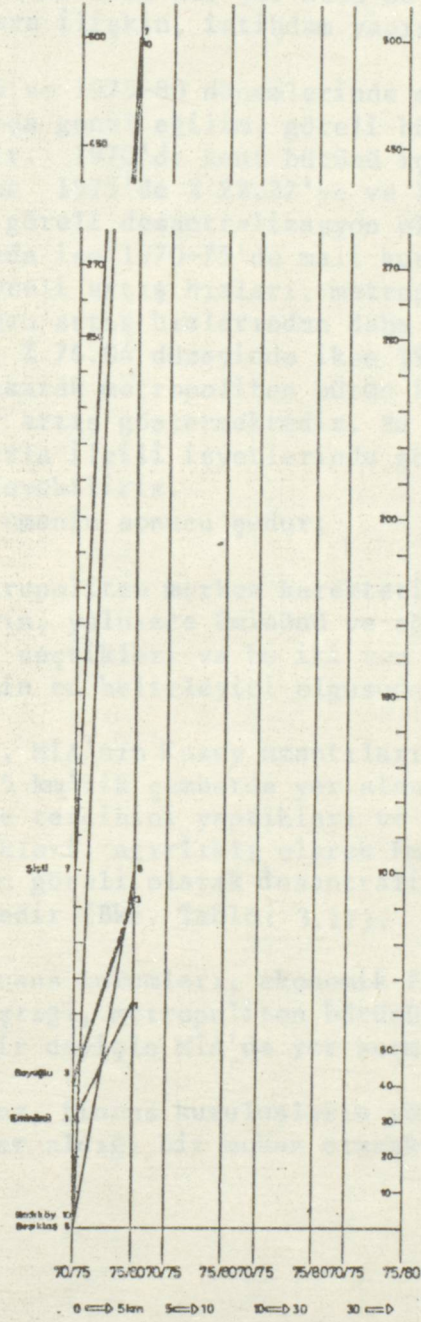
İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
EYÜP	81	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	83	19	59	40	59	167	108	-	167
				210			183		
FATİH	831	7	20	13	20	58	38	-	58
				186			19		
	832	12	39	27	39	109	70	-	109
				225			179		
FAHİH	81	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	83	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
GAZİOSMANPAŞA	831	12	26	14	26	72	46	-	72
				117			177		
	832	20	66	46	66	200	134	-	200
				23			203		
KADIKÖY	81	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	83	4	18	14	18	66	48	-	66
				35			268		
KADIKÖY	831	-	8	8	8	21	13	-	21
				800			162		
	832	4	10	6	10	45	35	-	45
				150			35		
KADIKÖY	81	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	810	-	-	-	-	5	5	-	5
				-			500		
	83	66	189	123	189	561	372	3	565
				186			197		
KADIKÖY	831	18	39	21	39	106	67	-	106
				117			172		
	832	48	150	102	150	455	305	2	458
				212			203		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
SARIYER	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	2	4	2	4	11	7	-	11
	831	1	2	1	2	6	4	-	6
	832	1	2	1	2	5	3	-	5
				100			175		
				100			200		
				100			150		
ŞİŞLİ	81	-	1	1	1	6	5	-	6
	810	-	1	1	1	6	5	-	6
	83	41	79	38	79	225	146	1	226
	831	9	19	10	19	42	23	-	42
	832	32	60	28	60	183	123	1	184
				93			185		
				111			121		
				87			205		
ÜSKÜDAR	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	18	82	64	82	220	138	-	220
	831	6	24	18	24	87	63	-	87
	832	12	58	46	58	133	75	-	133
				356			166		
				300			262		
				383			129		
ZEYTİNBURNU	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	8	24	16	24	44	20	-	44
	831	-	5	5	5	13	8	-	13
	832	8	19	11	19	31	12	-	31
				200			83		
				500			16		
				137			63		
ÇATALCA	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	4	19	15	19	49	30	-	49
	831	-	1	1	1	19	18	-	19
	832	4	18	14	18	30	12	-	30
				35			67		
				100			1800		
				375			158		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
KARTAL	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	14	60	46	60	253	193	-	253
	831	7	19	12	19	78	59	-	78
	832	7	41	34	41	175	134	-	175
				485			327		
SİLİVRİ	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	-	-	-	-	-	-	-	-
	831	-	-	-	-	6	6	-	6
	832	-	-	-	-	3	3	-	3
							300		
ŞİLE	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	-	-	-	-	4	4	-	4
	831	-	-	-	-	1	1	-	1
	832	-	-	-	-	3	3	-	3
							300		
YALOVA	81	-	-	-	-	-	-	-	-
	810	-	-	-	-	-	-	-	-
	83	2	7	5	7	51	44	-	51
	831	-	2	2	2	17	15	-	17
	832	2	5	3	5	34	29	-	34
				150			580		

Kaynak: "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları)
DİE Matbaası - Ankara .1983, Yay No: 1018-12.

"Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdendir.

Şekil: 3.9. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA, MALİ KURUMLARA (81) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970 - 1975 ve 1975 - 1980

Özellikle Beyoğlu ve Eminönü'nde yer alan bu kurumlarda 1980 yılı çalışanlara ilişkin, istihdam yapısı Tablo:3.16. da verilmiştir.

Eminönü'nde 1970-75 ve 1975-80 dönemlerinde mali kurumlardaki artış hızlarında genel eğilim, görece büyümede bir düşme göstermektedir. 1970'de kent bütünü içinde bu ilçenin payı % 23.95'ken 1975'de % 22.22'ye ve 1980'de de % 18.77'ye düşerek görece desantralizasyon olgusunun etkisindedir. Beyoğlu'nda ise 1970-75'de mali kurumlara ilişkin işyerlerinin görece artış hızları, metropoliten kent bütününde gerçekleşen artış hızlarından daha fazladır. 1970 de il içindeki payı % 76.04 düzeyinde iken 1975'de bu rakam % 77.03 düzeyine çıkarak metropoliten bütün içindeki payı görece büyümede bir artış göstermektedir. Bu dönemde Beyoğlu'nda mali kurumlarla ilgili işyerlerinde görece merkezileşme olduğunu söyleyebiliriz.

Bu genel değerlendirmenin sonucu şudur;

o 1970 - 75'de, metropoliten merkez karakterine damgasını vuran mali kurumların, yalnızca Eminönü ve ağırlıklı olarak Beyoğlu'nda yer seçtikleri ve bu iki zon dışında gelişmedikleri, bu dönemin en belirleyici olgusudur.

o 1975-80 kesitinde, MİA'nın Kuzey uzantılarını oluşturan Şişli ve Beşiktaş, 5 km'lik çemberde yer alan Kadıköy, mali kurumların yer seçme tercihini yaptıkları ve bu alanlarda görece merkezileştikleri, ağırlıklı olarak Eminönü ve az da olsa Beyoğlu'ndan görece olarak desantralize oldukları dikkatimizi çekmektedir (Bkz. Tablo: 3.17).

o Görüldüğü gibi finans kurumları, ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak odaklaştığı, metropoliten bütünü en gelişmiş merkezinde, başka bir deyişle MİA'da yer seçmektedirler.

o Metropoliten merkez, finans kuruluşların yönetsel merkezlerinin tamamının yer aldığı bir mekan olarak algılanmaktadır.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR
ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (MALİ KURUMLAR VE SİGORTALAR 8-83)
İSTİHDAM EDİLEN İŞGÜCÜ

İL-İLÇE	EKONOMİK FAALİYET				
	81	810	83	831	832
İSTANBUL	1088	1088	16137	1570	14567
ADALAR	-	-	10	8	2
			0.06	0.51	0.01
BAKIRKÖY	-	-	1600	255	1343
			9.91	16.24	9.23
BEŞİKTAŞ	1	1	273	14	259
	0.09	0.09	1.69	0.89	1.78
BEYKOZ	-	-	19	5	14
			0.12	0.32	0.10
BEYOĞLU	753	753	2502	122	2380
	69.21	69.21	15.50	7.77	16.34
EMİNÖNÜ	239	239	6774	261	6513
	21.96	21.96	41.98	16.62	44.71
EYÜP	-	-	1089	96	993
			6.75	6.11	6.82
FATİH	-	-	482	97	385
			2.99	6.18	2.64
GAZİOSMANPAŞA	-	-	130	40	90
			0.80	2.55	0.06
KADIKÖY	59	59	1070	193	877
	5.42	5.42	6.63	12.29	6.02
SARIYER	-	-	17	9	8
			0.10	0.57	0.05
ŞİŞLİ	36	36	971	129	842
	3.31	3.31	6.02	8.22	5.78
ÜSKÜDAR	-	-	433	133	300
			2.68	8.47	2.06
Z.BURNU	-	-	91	22	69
			0.56	1.40	0.47
ÇATALCA	-	-	71	30	41
			0.44	1.91	0.28
KARTAL	-	-	403	114	289
			2.50	7.26	1.98
SİLİVRİ	-	-	12	9	3
			0.07	0.57	0.02
ŞİLE	-	-	4	1	3
			0.02	0.06	0.02
YALOVA	-	-	186	32	154
			1.15	2.04	1.06

Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, "Birinci Aşama Sonuçları),
DİE Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12.

"Çalışmalar" mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak.
alttaki sayılar yüzdendir (Kent bütünü içindeki % si).

8- MALİ KURUMLAR VE SİGORTALAR

81- MALİ KURUMLAR

810- Mali kurumlar

83- TAŞINMAZ MALLARA AİT İŞLER VE KURUMLARA YARDIMCI İŞ HEZMETLERİ

831- Taşınmaz mallara ait işler

832- Kurumlara yardımcı iş hizmetleri

833- Makina ve teçhizat kiralaması

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE EKONOMİK FAALİYETLERİN (MALİ KURUMLAR), GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

İLÇE	YIL	EKONOMİK FAALİYETLER				
		81	810	83	831	832
ADALAR	1970-75	-	-	GD	GD	-
	1975-80	-	-	GM	GM	GD
BAKIRKÖY	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	GM	GM	GM
BEŞİKTAŞ	70-75	-	-	GD	GD	GM
	75-80	GM	GM	GM	GD	GM
BEYKOZ	70-75	-	-	GM	-	GM
	75-80	-	-	GM	GM	GM
BEYOĞLU	70-75	GM	GM	GD	GD	GD
	75-80	GD	GD	GD	GD	GD
EMİNÖNÜ	70-75	GD	GD	GD	GD	GD
	75-80	GD	GD	MD	GD	MD
EYÜP	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	GM	GM	GM
FATİH	70-75	-	-	GM	GD	GM
	75-80	-	-	GM	GD	GM
G.OSMANPAŞA	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	GM	MD	GM
KADIKÖY	70-75	-	-	GM	GD	GM
	75-80	GM	GM	GM	GD	GM
SARIYER	70-75	-	-	GD	GD	GD
	75-80	-	-	GM	GM	GM
ŞİŞLİ	70-75	GM	GM	GD	GD	GD
	75-80	GM	GM	GM	GD	GM
ÜSKÜDAR	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	GM	GM	GM
ZEYTİNBURNU	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	MD	MD	MD
ÇATALCA	70-75	-	-	GM	GD	GM
	75-80	-	-	GM	GM	MD
KARTAL	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	GM	GM	GM
SİLİVRİ	70-75	-	-	-	-	-
	75-80	-	-	GM	GM	GM
ŞİLE	70-75	-	-	-	-	-
	75-80	-	-	GM	GD	GM
YALOVA	70-75	-	-	GM	GM	GM
	75-80	-	-	GM	GM	GM

GM : Görelî Merkezileşme
MD : Mutlak Desantralizasyon
GD : Görelî Desantralizasyon

3.3.3.2.2. Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumlara
Yardımcı İş Hizmetleri (83)

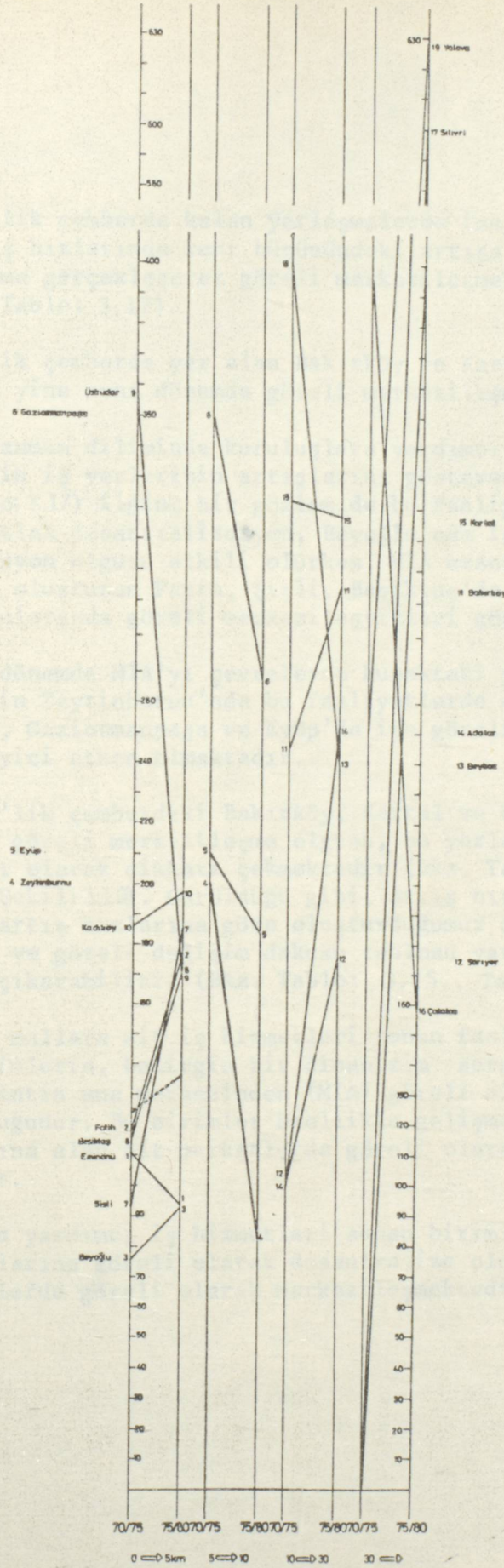
İstanbul, Türkiye'deki taşınmaz mallara ait işler ve kurumlara yardımcı iş hizmetleri kolunda faaliyet gösteren toplam işyerlerinin % 26.49'unu bünyesinde bulundurmaktadır. Bu faaliyetlere ilişkin 1980 yılı çalışanların istihdam yapısı Tablo:3.16. verilmiştir.

1970 - 1975 ve 1975 - 1980 yılları arasında İstanbul Metropolitan Kent bütününde, ilçe ölçeğinde, taşınmaz mallarla ilgili işler ve kurumlara yardımcı iş hizmetlerine ilişkin işyerlerinin mekânsal dağılım ve göreceli değişimlerini, gerçek verilerle test ettiğimizde (Bkz. Tablo:3.15,Şekil:3.10).

o Taşınmaz mallara ait işlerle uğraşan kuruluşların (831) metropoliten alandaki mekansal dağılımında, perakende ticaretle uğraşan kuruluşların mekansal dağılımına benzer bir yapı göstermektedirler. Bu da bize bu iş kolunun metropoliten ana merkezin ağırlıklı işlevi olmadığını kanıtlamaktadır.

Söz konusu iş kolunun 5 km.lik çember içindeki mekânsal dağılımına baktığımızda, 1970 - 1975'de, Eminönü, Beyoğlu, Kadıköy, Fatih ve Şişli'de diğer ilçelerden daha yoğun olarak yer aldığını görmekteyiz. 1975 - 1980 de ise adı geçen ilçelerdeki birimlerin, il içindeki paylarının azaldığını ve Bakırköy, Kartal, Üsküdar gibi yoğun nüfus alan yerleşmelere göreceli desantralize olduğu ve bu ilçelerin merkez mekanlarında göreceli merkezileştiklerini izlemekteyiz (Tablo: 3.17).

o Kurumlara yardımcı iş hizmetleriyle ilgili kuruluşların (832) mekansal dağılımlarını incelediğimiz de; bu kuruluşlar 1970-75'de 5 km.lik çember içinde kalan Eminönü ve Beyoğlu'nda yoğun olarak yer almaktadırlar. Bu ilçelerin merkez alanlarının metropoliten bütün içindeki payları, Eminönü'nde % 46.46 iken, % 44.77'ye, Beyoğlu'nda % 32.56 iken % 26.33 düzeyine düştüğü ve bu zonlarda göreceli desantralizasyon olgusunun etkin olduğu görülmektedir. bu dönemde Fatih, Beşiktaş, Kadıköy ve Üsküdar'da, bu sektördeki kuruluşların artış hızları metropoliten bütünde gerçekleşen artış hızının üstünde gerçekleşmiş ve göreceli merkezileşme olgusu etkili olmuştur.

Şekil 3.10. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA, TAŞINMAZ MALLARA AİT İŞLER VE KURUMLARA YARDIMCI İŞ HİZMETLERİNE (83) İLİŞKİN İŞ YERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970-1975 ve 1975-1980

5 - 10 km'lik çemberde kalan yerleşmelerde ise, bu faaliyetlerin artış hızlarında kent bütünündeki artışa göre daha hızlı büyüme gerçekleşerek görelî merkezileşmek izlenmektedir (Bkz. Tablo: 3.17).

10-30 km'lik çemberde yer alan Bakırköy ve Kartal yerleşmelerinde de yine aynı dönemde görelî merkezileşme etkilidir.

1975 - 80 zaman diliminde kuruluşlara yardımcı iş hizmetlerine ilişkin iş yerlerinin artışlarını gösteren Tablo:3.115 de (Bkz. Tablo:3.17) ilginç bir gözlem de bu faaliyetlerde Eminönü'nde mutlak desantralizasyon, Beyoğlu'nda ise görelî desantralizasyon olgusu etkili olurken, MİA uzantılarını mekan-sal olarak oluşturan Fatih, Şişli, Beşiktaş'da ve Kadıköy, Üsküdar zonlarında görelî merkezileştikleri gözlenmektedir.

Yine aynı dönemde MİA'yı çevreleyen kuşaktaki yerleşmelerde ise, örneğin Zeytinburnu'nda bu faaliyetlerde mutlak desantralizasyon, Gaziosmanpaşa ve Eyüp'de ise görelî merkezileşme en belirleyici etken olmaktadır.

10 - 30 km'lik çemberdeki Bakırköy, Kartal ve diğer yerleşmelerde de görelî merkezileşme olgusu, bu yerleşmelerin ortak yanları olarak dikkati çekmektedir (Bkz. Tablo : 3.15 Tablo:3.17,Şekil:3.10). Gürüldüğü gibi, artış hızları tablosu ve görelî artış hızlarına göre oluşturduğumuz desantralizasyon ölçümü ve görelî değişim dokusu tablosu yardımıyla şu sonuçları çıkarabiliriz (Bkz. Tablo: 3.15., Tablo: 3.17).

o Taşınmaz mallara ait iş hizmetleri sunan faaliyetlere ilişkin birimlerin, belirgin bir dinamik sergileyecek bir biçimde, kentin ana merkezinden (MİA) görelî olarak desantralize olduğudur. Bu birimler özellikle gelişme alanlarını etkisi altına alan alt merkezlerde görelî olarak merkezileşmektedirler.

o Kurumlara yardımcı iş hizmetleri sunan birimler MİA'dan MİA uzantılarına görelî olarak desantralize olurken, diğer alt merkezlerde görelî olarak merkezileşmektedirler.

3.3.3.3. Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler (9)

3.3.3.3.1. Sosyal ve İlgili Kamu Hizmetleri (93)

1980'de İstanbul'daki 1611 sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan işyerlerinden 1454'dü, tıbbi hizmetler, dişçiler, veteriner hizmetleri ve diğer sağlık hizmetleri sunan birimlerdir. Bu birimlerin İstanbul içindeki payı % 90.25 dir. % 9.43'lük payla ikinci sırayı eğitim hizmetliri sunan işyerleri almaktadır. İstanbul, birçok alanda olduğu gibi eğitim hizmetlerinde de Türkiye'nin önde gelen ilidir. 1980 de İstanbul'un eğitim hizmetlerinde Türkiye içindeki payı % 49.46 gibi yüksek bir orandır.

Araştırma ve bilim kurumları % 0.12, Sosyal yardım kuruluşları % 0.06, ve diğer sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşların İstanbul içindeki payı % 0.12 dir. 1980 yılı çalışanlara ilişkin, istihdam yapısı Tablo : 3.18 de verilmiştir.

Sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşların İstanbul içinde mekansal dağılımları ve yapısal değişimlerine 1970-75 ve 1975-80 zaman dilimlerinde, artış hızlarını karşılaştırarak baktığımızda (Bkz. Şekil:3.11,Tablo: 3.20.).

1970-75 'de 5'km.lik çemberde yer alan ve MİA'yı mekansal olarak oluşturan yerleşmelerdeki artışlar, Eminönü'nde %32, Beyoğlu'nda % 35, Fatih'te ise % 65, düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu artışlar metropoliten bütündeki % 68'lik artışın gerisindedir.

Bu ilçelerde artış hızları, 1970-75'de genelde eğilim görelili büyümede bir düşme göstermektedir. Artış hızları koşutunda sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşlarda görelili desantralizasyon olgusundan söz edilebilir.

5 km'lik çemberde kalan diğer yerleşmelerde ise, Şişli'de % 77, Kadıköy'de % 94, Üsküdar'da % 113 ve Beşiktaş'da % 114 düzeyinde gerçekleşen artış, metropoliten kent bütününde gerçekleşen % 66'lık artışın üzerindedir. Bu ilçe merkezlerinde görelili merkezileşme olgusu gözlemlenmektedir (Bkz. Tablo: 3.20, Tablo: 3.21).

5-10 km.lik çemberde kalan Eyüp, Gaziosmanpaşa ve Zeytinburnu ilçelerinde 1970-75 kesitinde görelili desantralizasyon olgusu etkindir.

TABLO: 3.18.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (TOPLUM HİZMETLERİ SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER, 9) İSTİHDAM EDİLEN İŞGÜCÜ

İL - İLÇE	EKONOMİK FAALİYET								
	93	931	932	933	934	939	94	941	949
İSTANBUL	4616	1326	2	3259	17	12	1285	827	458
ADALAR	3	-	-	3	-	-	2	2	-
BAKIRKÖY	0.06	-	-	0.09	-	-	0.15	0.24	-
BEŞİKTAŞ	418	82	-	336	-	-	128	78	50
BEŞİKTAŞ	9.05	618	-	10.31	-	-	9.96	9.43	10.92
BEYKOZ	165	99	-	54	-	12	9	5	4
BEYKOZ	3.57	7.47	-	1.66	-	100	0.70	0.60	0.87
BEYOĞLU	15	-	-	15	-	-	9	9	-
BEYOĞLU	0.32	-	-	0.46	-	-	0.7	1.09	-
EMİNÖNÜ	787	389	-	398	-	-	408	317	91
EMİNÖNÜ	17.0	29.34	-	12.21	-	-	31.75	38.33	19.87
EYÜP	405	187	-	218	-	-	76	34	42
EYÜP	8.77	14.10	-	6.69	-	-	5.91	4.11	9.17
FATİH	101	3	-	98	-	-	37	21	16
FATİH	2.19	0.23	-	3.01	-	-	2.88	2.54	3.49
G.O.PAŞA	424	44	-	380	-	-	129	76	53
G.O.PAŞA	9.18	3.32	-	11.66	-	-	10.04	9.19	11.57
KADIKÖY	75	4	-	71	-	-	53	23	30
KADIKÖY	1.62	0.30	-	2.18	-	-	4.12	2.78	6.55
KADIKÖY	844	366	2	459	17	-	143	75	68
KADIKÖY	18.28	27.60	100	14.08	100	-	11.13	9.07	14.85
SARIYER	19	-	-	19	-	-	13	6	7
SARIYER	0.41	-	-	0.58	-	-	1.01	0.72	1.53
ŞİŞLİ	900	60	-	840	-	-	134	105	29
ŞİŞLİ	19.50	4.52	-	25.77	-	-	10.43	12.70	6.33
ÜSKÜDAR	185	61	-	124	-	-	25	12	13
ÜSKÜDAR	4.01	4.60	-	3.80	-	-	1.95	1.45	2.84
ZEYTİNBURNU	37	-	-	37	-	-	20	7	13
ZEYTİNBURNU	0.80	-	-	1.13	-	-	1.56	0.85	2.84
ÇATALCA	16	-	-	16	-	-	18	6	12
ÇATALCA	0.35	-	-	0.49	-	-	1.40	0.73	2.62
KARTAL	192	27	-	165	-	-	70	44	26
KARTAL	4.16	2.04	-	5.06	-	-	5.45	5.32	5.68
SİLİVRİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ŞİLE	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ŞİLE	-	-	-	-	-	-	2	2	-
YALOVA	-	-	-	-	-	-	0.15	0.24	-
YALOVA	30	4	-	26	-	-	9	5	4
YALOVA	0.65	0.30	-	2.80	-	-	0.70	0.60	0.87

Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12
 "Çalışanlar" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak, alttaki sayılar yüzdedir (Kent bütünü içindeki % si)

9- TOPLUM HİZMETLERİ SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER

93- SOSYAL VE İLGİLİ KAMU HİZMETLERİ

931. Eğitim hizmetleri

932. Araştırma bilim kurumları

933- Tıbbi hizmetler, dişçiler, veteriner, hizmetleri ve diğer sağlık hizmetleri

934- Sosyal yardım kuruluşları

939- Diğer sosyal ve ilgili kamu hizmetleri

94- EĞLENCE VE KÜLTÜR HİZMETLERİ

941- Sinema ve diğer eğlence hizmetleri

942- Diğer eğlence hizmetleri

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR OTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (TOPLUM HİZMETLERİ SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER, 9) İSTİHDAM EDİLEN İŞGÜCÜ

EKONOMİK FAALİYET

	95	951	952	959
İSTANBUL	23510	10796	2358	10356
ADALAR	96	29	11	56
	0.41	0.27	0.47	0.54
BAKIRKÖY	2103	1030	194	879
	8.95	9.54	8.23	8.49
BEŞİKTAŞ	803	244	79	480
	3.41	2.26	3.35	4.63
BEYKOZ	191	79	17	95
	0.81	0.73	0.72	0.92
BEYOĞLU	1942	922	304	716
	8.26	8.54	12.89	6.91
EMİNÖNÜ	5068	2588	800	1680
	21.56	23.97	33.93	16.22
EYÜP	720	297	64	359
	3.06	2.75	2.71	3.47
FATİH	2290	780	204	1306
	9.74	7.22	8.65	12.61
G.O.PAŞA	1073	219	49	810
	4.58	2.03	2.08	7.82
KADIKÖY	2197	1049	254	894
	9.34	9.72	10.77	8.63
SARIYER	314	82	27	205
	1.34	0.76	1.15	1.98
ŞİŞLİ	2318	1251	183	884
	9.86	11.59	7.76	8.54
ÜSKÜDAR	789	382	58	349
	3.36	3.54	2.45	3.37
ZEYTİNBURNU	478	261	25	192
	2.03	2.42	1.06	1.85
ÇATALCA	161	101	5	55
	0.68	0.93	0.21	0.53
KARTAL	1769	429	73	1267
	7.52	3.97	3.09	12.23
SİLİVRİ	74	41	2	31
	0.31	0.38	0.08	0.30
ŞİLE	16	6	-	10
	0.07	0.05	-	0.10
YALOVA	1103	1006	9	88
	4.69	9.32	0.38	0.85

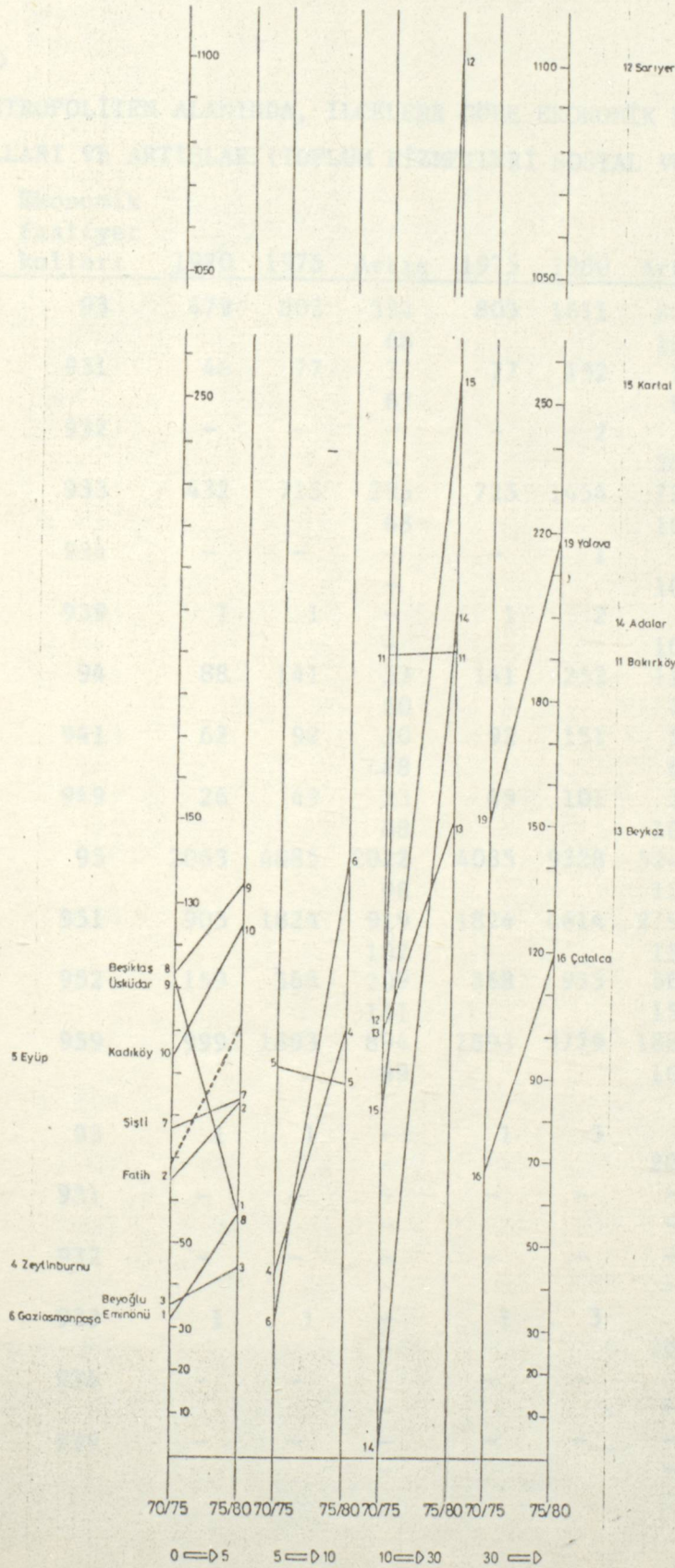
Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı", (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası, Ankara, 1983 Yayın No: 1010-12
 "Çalışanlar" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdedir (Kent bütünü içindeki %'si)

95- KİŞİSEL VE EV HİZMETLERİ

951- Başka yerde tasnif edilmemiş tamir hizmetleri

952- Çamaşırhane, boyahane, temizleyici ve onarıcılar

959- Diğer kişisel hizmetler (Berber, fotoğrafçı vb.).

ŞEKİL: 3.11. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA SOSYAL VE İLGİLİ KAMU HİZMETLERİNE (93) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ 1970 - 1975 ve 1975 - 1980.

TABLO: 3.20

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERE GÖRE EKONOMİK FAALİYETLERİN
KURULUŞ YILLARI VE ARTIŞLARI (TOPLUM HİZMETLERİ SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER)

İl-İlçe	Ekonomik faaliyet kolları	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- meyen	Toplam
İSTANBUL	93	479	803	324	803	1611	808	1	1612
				68			101		
	931	46	77	31	77	152	75	1	153
				67			97		
	932	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	933	432	725	293	725	1454	729	-	1454
				68			101		
	934	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	939	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	94	88	141	53	141	252	111	-	252
				60			79		
	941	62	92	30	92	151	59	-	151
				48			64		
	949	26	49	23	49	101	52	-	101
				88			106		
	95	2063	4085	2022	4085	9328	5243	7	9335
				98			128		
	951	905	1824	919	1824	4614	2790	3	4617
				102			153		
	952	159	368	209	368	935	567	3	938
				131			154		
	959	999	1893	894	1893	3779	1886	1	3780
				89			100		
ADALAR	93	1	1	-	1	3	2	-	3
				-			200		
	931	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	1	1	-	1	3	2	-	3
				-			200		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
ADALAR	94	1	1	-	1	1	-	-	1
				-			-		
	941	1	1	-	1	1	-	-	1
				-			-		
	949	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	95	20	30	10	30	55	25	-	55
				50			83		
	951	10	12	2	12	20	8	-	20
				20			67		
	952	3	3	-	3	6	3	-	6
				-			100		
	959	7	15	8	15	29	14	-	29
				114			93		
BAKIRKÖY	93	20	58	38	58	169	111	-	169
				190			191		
	931	3	7	4	7	24	17	-	24
				133			243		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	17	51	34	51	145	94	-	145
				200			184		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	3	11	8	11	27	16	-	27
				267			145		
	941	3	7	4	7	13	6	-	13
				133			86		
	949	-	4	4	4	14	10	-	14
				400			250		
	95	127	347	190	317	1102	785	-	1102
				150			248		
	951	72	161	89	161	556	395	-	556
				124			245		
	952	10	23	13	23	88	65	-	88
				130			283		
	959	45	133	88	133	458	325	-	458
				196			244		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Toplam miyen	Toplam
BEŞİKTAŞ	93	14	30	16 114	30	47	17 57	-	47
	931	3	7	4 133	7	13	6 86	-	13
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	10	22	12 120	22	32	10 45	-	32
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	1	1	-	1	2	1 100	-	2
	94	1	1	-	1	2	1 100	-	2
	941	1	1	-	1	1	-	-	1
	949	-	-	-	-	1	1 100	-	1
	95	68	139	71 104	139	305	166 119	-	305
	951	23	53	30 130	53	122	69 130	-	122
	952	6	11	5 83	11	27	16 145	-	27
	959	39	75	36 92	75	156	81 108	-	156
BEYKOZ	93	2	4	2 100	4	10	6 150	-	10
	931	-	-	-	-	-	-	-	-
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	2	4	2 100	4	10	6 150	-	10
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	1	2	1 100	2	2	-	-	2
	941	1	2	1 100	2	2	-	-	2
	949	-	-	-	-	-	-	-	-
	95	28	47	19 68	47	122	75 160	-	122
	951	10	13	3 3	13	56	43 331	-	56
	952	1	3	2 200	3	6	3 100	-	6
	959	17	31	14 82	31	60	29 94	-	60

İl-İlçe	Faaliyet Ekonomik	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
BEYOĞLU	93	17	158	41	158	228	70	1	229
				241			44		
	931	7	11	4	11	16	5	1	17
				57			245		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	110	147	37	147	212	65	-	212
				34			44		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	32	44	12	44	76	32	-	76
				38			73		
	941	25	35	10	35	64	29	-	64
				40			83		
	949	7	9	2	9	12	3	-	12
				29			33		
	95	352	563	211	563	962	399	-	962
				60			71		
EMİNÖNÜ	951	183	282	99	282	499	217	-	499
				54			77		
	952	24	56	30	56	110	54	-	110
				133			96		
	959	145	225	80	225	353	128	-	353
				55			57		
	93	66	87	21	87	137	50	-	137
				32			57		
	931	8	10	2	10	21	11	-	21
				25			110		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	58	77	19	77	116	39	-	116
				33			51		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	9	10	1	10	17	7	-	17
				11			70		
	941	5	6	1	6	8	2	-	8
				20			33		
	949	4	4	-	4	9	5	-	9
				-			125		
	95	331	561	230	561	1141	580	3	1144
				69			103		
	951	153	260	107	260	478	218	-	478
				70			84		
	952	37	81	44	81	265	184	3	268
				119			227		
	959	141	220	79	220	398	178	-	398
				56			81		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
EYÜP	93	13	25	12 92	25	47	22 88	-	47
	931	1	1	-	1	2	1 100	-	2
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	12	24	12 100	24	45	21 88	-	45
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	2	3	1 50	3	8	5 167	-	8
	941	2	2	-	2	6	4 200	-	6
	949	-	1	1	1	2	1 100	-	2
	95	130	233	103 79	233	482	249 107	-	482
	951	43	79	36 84	79	205	126 159	-	205
	952	7	12	5 79	12	27	15 125	-	27
	959	80	142	62 78	142	250	108 76	-	250
FATİH	93	52	86	34 65	86	157	71 83	-	157
	931	4	5	1 25	5	8	3 60	-	8
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	48	81	33 69	81	149	68 84	-	149
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	7	15	8 114	15	24	9 60	-	24
	941	2	5	3 150	5	10	5 100	-	10
	949	5	10	5 100	10	14	4 40	-	14
	95	253	497	244 96	497	986	489 98	-	986
	951	104	195	91 88	195	486	291 149	-	486
	952	20	53	33 165	53	88	35 66	-	88
	959	129	249	120 93	249	412	163 65	-	412

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	170						Bilinmiyen	Toplam
		1970	1975	Artış	1975	1980	Artış		
KARTAL	93	16	29	13	29	103	74	-	
				81			225		
	931	2	3	1	3	7	4	-	7
				50			133		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	14	26	12	26	96	70	-	96
				86			269		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	8	11	3	11	17	6	-	17
				38			55		
	941	6	8	2	8	11	3	-	11
				33			38		
	949	2	3	1	3	6	3	-	6
				50			100		
	95	71	167	96	167	539	372	1	540
				135			223		
	951	29	67	38	67	282	215	1	283
				131			321		
	952	6	14	8	14	38	24	-	38
				133			171		
	959	36	86	50	86	219	133	-	219
				139			155		
SİLİVRİ	93	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	931	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	941	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	949	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	95	8	18	10	18	50	32	-	50
				125			178		
	951	6	11	5	11	29	18	-	29
				83			164		
	952	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	959	2	7	5	7	20	13	-	20
				250			186		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Toplam miyen	Toplam
SARIYER	93	-	1	1 100	1	12	11 1100	-	12
	931	-	-	-	-	-	-	-	-
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	-	1	1 100	1	12	11 1100	-	12
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	-	1	1 100	1	2	1 100	-	2
	941	-	1	1 100	1	1	-	-	1
	949	-	-	-	-	1	1 100	-	11
	95	22	64	40 182	64	141	77 120	-	141
	951	9	21	12 133	21	59	38 181	-	59
	952	1	7	6 600	7	14	7 100	-	14
	959	12	36	22 183	36	68	32 89	-	68
ŞİŞLİ	93	73	129	56 77	129	237	108 84	-	237
	931	5	6	1 20	6	10	4 67	-	10
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	68	123	55 81	123	227	104 85	-	227
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	6	9	3 50	9	18	9 100	-	18
	941	4	6	2 50	6	9	3 50	-	9
	949	2	3	1 50	3	9	6 200	-	9
	95	240	474	234 98	474	1046	572 121	1	1047
	951	117	230	113 97	230	582	352 153	-	582
	952	19	36	17 89	36	77	41 114	-	77
	959	104	208	104 100	208	387	179 85	1	388

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
ÜSKÜDAR	93	16	34	18 113	34	80	46 135	-	80
	931	2	3	1 50	3	7	4 133	-	7
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	14	31	17 121	31	73	42 135	-	73
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	1	3	2 200	3	7	4 133	-	7
	941	1	2	1 100	2	3	1 50	-	3
	949	-	11	1 100	1	4	3 300	-	4
	95	86	196	110 128	196	470	274 140	1	471
	951	28	82	54 193	82	247	165 201	1	248
	952	6	18	12 200	18	33	15 83	-	33
	959	52	96	44 85	96	190	94 98	-	190
ZEYTİNBURNU	93	7	10	3 43	10	20	10 100	-	20
	931	-	-	-	-	-	-	-	-
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	7	10	3 43	10	20	10 100	-	20
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	1	2	1 100	2	4	2 100	-	4

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
GAZİOSMANPAŞA	93	13	17	4	17	41	24	-	41
				31			141		
	931	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	933	12	16	4	16	39	23	-	39
				33			144		
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	4	5	1	5	10	5	-	10
				25			100		
	941	3	3	-	3	5	2	-	5
				-			67		
	949	1	2	1	2	5	3	-	5
				100			150		
	95	51	124	73	124	311	187	-	311
				143			151		
	951	22	59	37	59	153	94	-	153
				168			159		
	952	-	6	6	6	21	15	-	21
				600			250		
	959	29	59	30	59	137	78	-	137
				103			132		
KADIKÖY	93	64	124	60	124	292	168	-	292
				94			135		
	931	10	23	13	23	41	18	-	41
				130			78		
	932	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	933	54	101	47	101	249	148	-	249
				87			147		
	934	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	94	7	13	6	13	25	12	-	25
				86			92		
	941	4	6	2	6	10	4	-	10
				50			67		
	949	3	7	4	7	15	8	-	15
				133			114		
	95	195	458	263	458	1133	675	1	1134
				135			147		
	951	90	226	136	226	582	356	1	583
				151			158		
	952	19	40	21	40	113	73	-	113
				111			183		
	959	86	192	106	192	438	246	-	438
				123			128		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	174 Bilin- miyen	Toplam
ŞİLE	93	-	-	-	-	-	-	-	-
	931	-	-	-	-	-	-	-	-
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	-	-	-	-	-	-	-	-
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	1	1	-	1	1	-	-	1
	941	1	1	-	1	1	-	-	1
	949	-	-	-	-	-	-	-	-
	95	5	7	2	7	13	6	-	13
	951	1	2	1	2	4	2	-	4
	952	-	-	-	-	-	-	-	-
	959	4	5	1	5	9	4	-	9
				40			86		
				100			100		
				25			80		
YALOVA	93	2	5	3	5	16	11	-	16
	931	-	-	-	-	1	1	-	1
	932	-	-	-	-	-	-	-	-
	933	2	5	3	5	15	10	-	15
	934	-	-	-	-	-	-	-	-
	939	-	-	-	-	-	-	-	-
	94	2	3	1	3	4	1	-	4
	941	2	2	-	2	2	-	-	2
	949	-	1	1	1	2	1	-	2
	95	16	48	32	48	122	74	-	122
	951	5	26	21	26	63	37	-	63
	952	-	2	2	2	5	3	-	5
	959	11	20	9	20	54	34	-	54
				150			220		
				50			33		
				100			50		
				200			154		
				420			142		
				200			150		
				82			170		

Kaynak: "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları),
DİE Matbaası - Ankara, 1983. Yay No: 1018-12
"Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdedir.

10 - 30 km.lik çemberde kalan Kartal, Bakırköy, Beykoz, Sarıyer yerleşmelerinde ise, artış hızları koşutunda görece merkezileşme izlenmektedir.

Dinlenme ve kırsal işlevlerin ağırlıklı olduğu yerleşmelerde ise Yalova'da görece merkezileşme, Çatalca'da görece desantralizasyon olgusu etkindir.

1970-75 zaman aralığında, Sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşlar ağırlıklı olarak kentin ana merkezinde Beyoğlu, Eminönü, Fatih ve Şişli'de yoğunlaşmışlardır. Ana merkez dışında Kadıköy ve Bakırköy yerleşmeleri de bu kurumların ağırlıklı olarak yer seçtiği ilçeler olarak dikkati çekmektedir.

o 1975 - 1980 kesitinde sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşların İstanbul metropoliten alanındaki mekansal dağılımı ve yapısal değişimlerine, artış hızları koşutunda baktığımızda;

5 km'lik çemberde bulunan Eminönü, Beyoğlu, Fatih ve Şişli ilçelerinin görece büyümede, görece desantralizasyon olgusunun etkisinde kaldığı ve bu ilçelerin kent bütünü içindeki paylarının da önemli ölçüde düştüğü görülmektedir (Bkz. Şekil, 3.11, Tablo 3.20, Tablo: 3.21).

Yine bu dönemde, Beşiktaş'ta mutlak desantralizasyon olgusu etkili olurken, Kadıköy ve Üsküdar yerleşmelerinin görece merkezileştikleri ve özellikle bu dönem de Kadıköy'ün İstanbul içindeki payının diğer yerleşmelerden daha yüksek olduğu izlenimi ilginçtir.

5 - 10 km'lik ve 10-30 km'lik çemberlerde yer alan yerleşmelerde Zeytinburnu'nunda görece desantralizasyon Eyüp ilçesinde mutlak desantralizasyon olgusu izlenirken, diğer yerleşmelerde, görece büyümede görece merkezileşme olgusu etkinliği, ilgili tablolar ve şekiller yardımıyla kanıtlanabilir (Bkz. Tablo : 3.20, Tablo: 3b21, Şekil: 3.11).

Sonuç olarak;

o 1970 - 1975 kesitinde, sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşların, kentin ana merkezinden (MİA), ana alt merkez ve diğer merkezlere, görece desantralizasyon olduğu; 1975-1980'de ise bu olgunun daha da belirginleştiğini söyleyebiliriz.

3.3.3.3.2. Eğlence ve Kültür Hizmetleri (94)

1980 de İstanbul'daki eğlence ve kültür hizmetleri sunan işyerlerinin sayısı 252 dir.

Sinema ve diğer eğlence hizmetlerine ilişkin işyerlerinin İstanbul içindeki payı % 60, diğer eğlence hizmetleri sunan işyerlerinin payı da % 40 dır.

İstanbul'un bu kuruluşlara ilişkin Türkiye içindeki payı ise % 21 dir. 1980 yılı çalışanlara ilişkin, istihdam yapısı Tablo:3.18'de verilmiştir.

Eğlence ve kültür hizmetleri sunan kuruluşların İstanbul Metropoliten kent bütünü içindeki, mekansal dağılımları ve yapısal değişimlerine, 1970-1975 ve 1975-1980 kesitle -rinde, artış hızlarını karşılaştırarak baktığımızda (Bkz. Şekil,

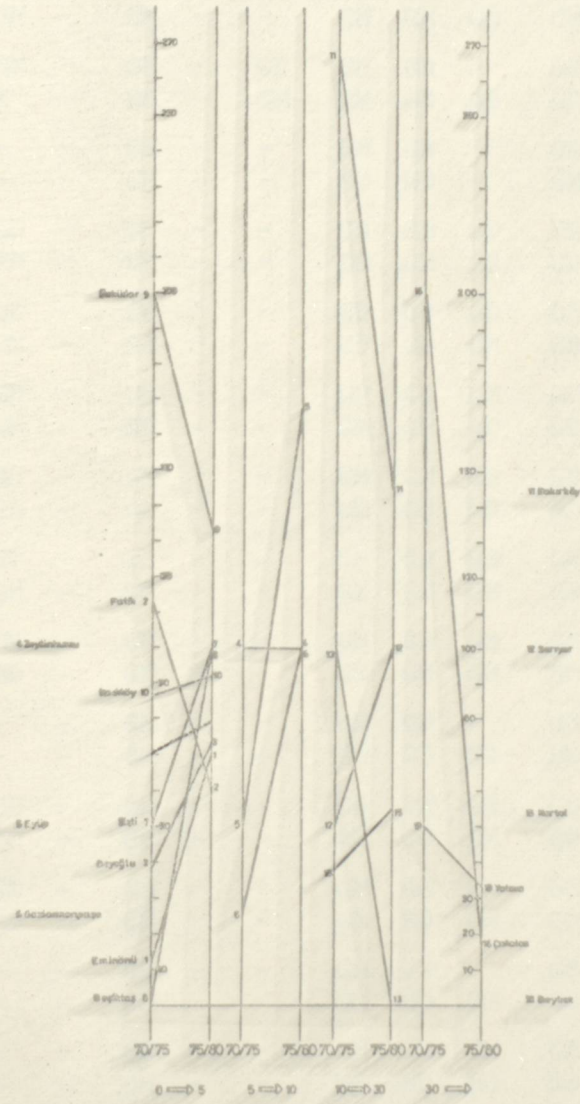
Bu kuruluşların MİA'yı mekansal olarak oluşturan ilçelerden, Beyoğlu'nda ağırlıklı olarak yer seçtikleri izlenmektedir. 1980 yılında, Beyoğlu ilçesinde eğlence ve kültür hizmetleri sunan işyerlerinin sayısı 76 dır. Bu ilçenin İstanbul metropoliten kent bütünü içindeki payı % 30.15 tir.

o 1970 - 1975 kesitinde 5 km.lik çember içinde yer alan Eminönü, Beyoğlu, Şişli ve Beşiktaş ilçelerinde görece büyümede artışlar metropoliten kent bütünü altında gerçekleşerek görece desantralizasyon olgusunun, Fatih, Üsküdar ve Kadıköy ilçelerinde ise görece büyümede artışlar metropoliten kent bütünü üstünde gerçekleştiği ve görece merkezleşmenin etkin olduğu izlenimi somut veriler yardımıyla kanıtlanabilir (Bkz. Şekil: 3.12, Tablo: 3.20, Tablo: 3.21).

5-10 ve 10-30 km.lik çemberlerde kalan yerleşmelerde, bu kesitte Eyüp, Gaziosmanpaşa, Sarıyer ve Kartal'da görece desantralizasyon, bunların dışında kalan Zeytinburnu, Bakırköy, Beykoz'da ise görece merkezleşmenin etkili olduğu gözleminin yanıltıcı olmadığını kanıtlayabiliriz.

Dinlenme ve kırsal işlevlerin yoğunlaştığı uç yerleşmelerden Çatalca'da görece merkezleşme, Yalova'da ise bu dönemde görece desantralizasyon olgusu etkindir.

o 1975-1980 kesitinde, eğlence ve kültür hizmetleri sunan kuruluşlar, Eminönü ve Beyoğlu ilçelerinin merkez mekanla-

TABLO 3.21.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, EKONOMİK FAALİYETLERİN (TOPLUM HİZMETLERİ, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER), GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

		EKONOMİK FAALİYETLER												
İLÇE	YIL	93	931	932	933	934	939	94	941	949	95	951	952	959
ADALAR	1970-75	GD	-	-	GD	-	-	GD	GD	-	GD	GD	GD	GM
	75-80	GM	-	-	GM	-	-	GD	GD	-	GD	GD	GD	MD
BAKIRKÖY	70-75	GM	GM	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM
	75-80	GM	GM	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
BEŞİKTAŞ	70-75	GM	GM	-	GM	-	GD	GD	GD	-	GM	GM	GD	GM
	75-80	MD	M	-	MD	-	GM	GM	GD	GD	GD	MD	GD	GM
BEYKOZ	70-75	GM	-	-	GM	-	-	GM	GM	-	GD	GD	GM	GD
	75-80	GM	-	-	GM	-	-	MD	MD	-	GM	GM	MD	GD
BEYOĞLU	70-75	GD	GD	-	GD	-	-	GD	GD	GD	GD	GD	GM	GD
	75-80	GD	MD	-	GD	-	-	GD	GM	GD	GD	GD	MD	GD
EMİNÖNÜ	70-75	GD	GD	-	GD	-	-	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD
	75-80	GD	GM	-	GD	-	-	GD	GD	GM	GD	GD	GM	GD
EYÜP	70-75	GM	GD	-	GM	-	-	GD	GD	GM	GD	GD	GD	GD
	75-80	MD	GM	-	MD	-	-	GM	GM	GD	GD	GM	GD	MD
FATİH	70-75	GD	GD	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GD	GD	GM	GM
	75-80	GD	GD	-	GD	-	-	MD	GM	MD	GD	GD	MD	MD
G.O.PAŞA	70-75	GD	GD	-	GD	-	-	GD	GD	GM	GM	GM	GM	GM
	75-80	GM	GM	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
KADIKÖY	70-75	GM	GM	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM
	75-80	GM	MD	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
SARIYER	70-75	GM	-	-	GM	-	-	GM	GM	-	GM	GM	GM	GM
	75-80	GM	-	-	GM	-	-	GM	GD	GD	MD	GM	MD	MD
ŞİŞLİ	70-75	GM	GD	-	GM	-	-	GD	GM	GD	GD	GD	GD	GM
	75-80	GD	GD	-	GD	-	-	GM	GD	GM	GD	GM	GD	MD
ÜSKÜDAR	70-75	GM	GM	-	GM	-	-	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD
	75-80	GM	GD	-	GM	-	-	GM	MD	GM	GM	GM	MD	GD
Z.BURNU	70-75	GD	-	-	GD	-	-	GM	GM	-	GM	GM	GD	GM
	75-80	GD	-	-	GD	-	-	GM	MD	GM	GD	GD	GM	MD
ÇATALCA	70-75	GD	-	-	GD	-	-	GM	GM	GM	GD	GD	GD	GD
	75-80	GM	-	-	GM	-	-	MD	MD	MD	GD	GD	MD	GD
KARTAL	70-75	GM	GD	-	GM	-	-	GD	GD	GD	GD	GM	GM	GM
	75-80	GM	GM	-	GM	-	-	GD	GD	GD	GD	GM	GM	GM
SİLİVRİ	70-75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	GM	GM	-	GM
	75-80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	GM	GD	GD	GM
ŞİLE	70-75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	GD	GD	-	GD
	75-80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	GD	GD	-	GD
YALOVA	70-75	GM	-	-	GM	-	-	GD	GD	GM	GM	GM	GM	GM
	75-80	GM	GM	-	GM	-	-	MD	GD	MD	GM	MD	MD	GM

GM: Görelî Merkezileşme
 MD: Mutlak Desantralizasyon
 GD: Görelî Desantralizasyon

larından görelî desantralize olurken, Fatih ilçesinde de mutlak desantralizasyon etkilidir. MİA'nın uzantılarını oluşturan Şişli ve Beşiktaş ilçelerinde ise, bu dönemde görelî merkezileşme olgusu etkilidir. 5 km'lik çemberde kalan Kadıköy ve Üsküdü' da da görelî merkezileşme olgusu izlenimin yanıltıcı olmadığı kanıtlanabilir.

5 - 30 km'lik çemberde yer alan, Zeytinburnu, Gaziosmanpaşa, Eyüp, Sarıyer ve Bakırköy 'de görelî merkezileşme, Beykoz ilçesinde ise mutlak desantralizasyon, bu dönemde etkin olmaktadır.

Çatalca ve Yalova yerleşmelerinde ise, görelî büyümede kesin bir düşme görülmekte ve mutlak desantralizasyon gözlenmektedir.

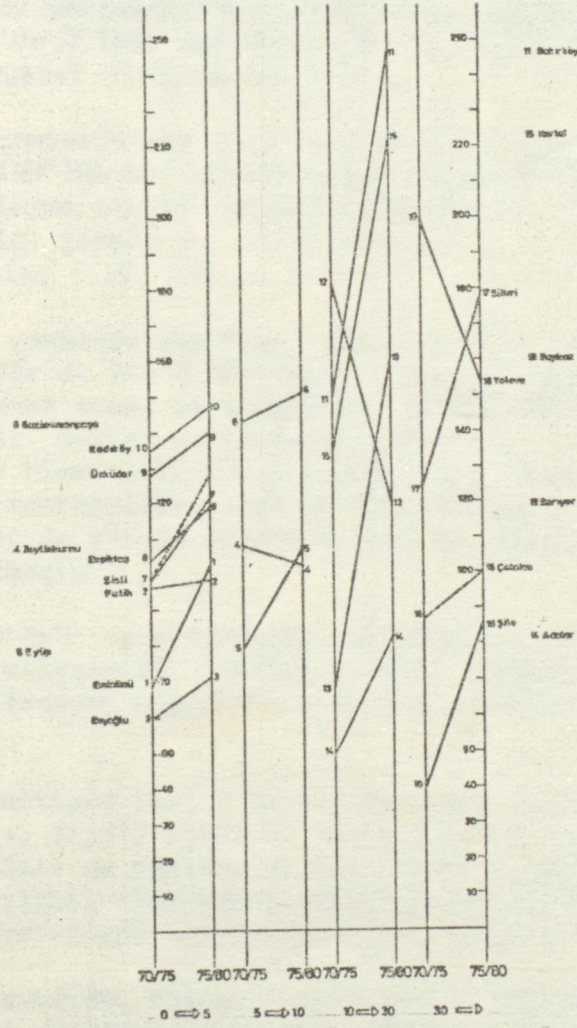
o Genel de bakıldığında, eğlence ve kültür hizmetlerine ilişkin birimler MİA'da, Beyoğlu ilçesinde ağırlıklı olarak yer seçmesine karşın, MİA'dan desantralize olduğu ve diğer alt merkez ve merkezlerde de yoğunlaştığı, merkez büyüklüğüne ve niteliğine göre kademelendiği söylenebilir.

3.3.3.3.3. Kişisel ve Ev Hizmetleri (95)

1980 de İstanbul'da kişisel ve ev hizmetlerine ilişkin iş yerleri sayısı 9328 dir. İstanbul'da kişisel ve ev hizmetleri sunan işyerleri arasında % 46.46'lık payla ilk sırayı alan, başka yerde sınıflandırılmamış tamir hizmetleri sunan iş yerlerini, % 40.51'lik payla diğer kişisel hizmetler (Berber, fotoğrafçı vb.) sunar işyerleri izlemektedir. İlde bu koldaki iş yerlerinin % 10'nu ise, çamaşırhane, boyahane, temizleyici ve onarıcılar oluşturmakta ve Türkiye genelindeki payı % 38 gibi bir düzeye ulaşmaktadır.

1970-1975 - 1975 - 1980 zaman dilimlerinde kişisel ve ev hizmetleri sunan işyerlerinin desantralizasyonunun yaygın olup olmadığını anlamak için, metropoliten sistemin dört bileşen parçasında kişisel ve ev hizmetlerine ilişkin görelî değişimler grafik olarak anlatılmıştır (Bkz. Şekil:3.13).

o 1970 - 1975 kesitinde, 5 km'lik çember içinde yer alan yerleşmelerde, görelî artışlar sırasıyla, Eminönü'nde % 69,

Şekil: 3.13. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA KİŞİSEL VE EV HİZMETLERİNE (95) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970-1975 ve 1975 - 1980

Beyoğlu'nda % 0.60, Fatih'te % 96, Şişli'de ise % 97.5 olarak gerçekleşmiştir. İstanbul Metropolitan Kent bütünü kapsamında % 98 düzeyinde gerçekleşen görelî artışın, gerisinde kalan bu yerleşmelerde görelî büyümede, görelî desantralizasyon olgusu etkili olmuştur. Aynı çember içindeki diğer yerleşmelerde ise, bu kesitte görelî merkezileşme olgusu etken olmuştur. Bu yerleşmelerde artış sırasıyla Beşiktaş'ta % 104, Üsküdar'da % 128, Kadıköy'de % 135 olarak gerçekleşmiştir. (Bkz. Tablo: 3.20, Tablo: 3.21).

5 - 10 km'lik çemberde yer alan Zeytinburnu % 108'lik, Gaziosmanpaşa % 143'lük bir görelî artış hızına ulaşmış ve görelî merkezileşme olgusu temelde etken olmuştur. Eyüp ise % 79'luk artışla, görelî desantralizasyon olgusu etkisindedir. (Bkz. Tablo: 3.20, Tablo: 3.21).

10 - 30 km'lik çemberde yer alan, Bakırköy'de % 150, Kartal'da % 135, Sarıyer'de ise % 182'lik bir artışla gerçekleşmiş ve bu dalda hizmet sunan kuruluşlarda, görelî merkezileşme dominat olmuştur. Beykoz ve Adalar ilçelerinde, kişisel hizmetler ve ev hizmetleri sunan kuruluşlara ilişkin görelî artış hızları, metropolitan kent bütünü altında gerçekleşerek bu ilçelerde de görelî desantralizasyon olgusu en belirleyici etken olmuştur.

Metropolitan bütünün uç zonlarında yer alan Yalova ve Silivri görelî merkezileşmenin, Çatalca ve Şile yerleşmeleri ise görelî desantralizasyon olgusunun etkisi altındadır.

o 1975 -1980 kesitinde ise; 5 km.lik çemberde yer alan, Eminönü, Beyoğlu, Şişli, Fatih ve Beşiktaş'ta görelî desantralizasyon, Üsküdar ve Kadıköy'de ise görelî merkezileşme izleniminin yanıltıcı olmadığını tablolar ve şekiller yardımıyla kanıtlayabiliriz (Bkz.Şekil: 3.13, Tablo: 3.21 - 3.21).

5 - 10 km'lik çemberde, Gaziosmanpaşa görelî merkezileşirken, Eyüp görelî desantralizasyonun, Zeytinburnu ise mutlak desantralizasyon olgusunun etkisindedirler.

10-30 km'lik çember ise en büyük artışların izlendiği bir zon olarak karşımıza çıkmakta, Bakırköy % 248'lik, Kartal % 223'lük, Beykoz % 160'lık, artışlarla görelî merkezileşmektedirler. Sarıyer'de de mutlak desantralizasyon olgusu

etkili olurken, en dış çemberde de dinlenme ve kırsal işlevlerin ağırlıklı olduğu yerleşmelerden, Silivri ve Yalova'da görece merkezileşme, Çatalca, Şile ve Adalar'da görece desantralizasyon olgusu somut olarak izlenmektedir.

Bu değerlendirmelere göre şunları söyleyebiliriz:

Eminönü ilçesi genelde görece desantralizasyon olgusunun etkisinde iken, çamaşırhane ve boyahane temizleyici ve onarıcılara ilişkin hizmet sunan işyerlerinde, % 227 dolayında bir artış gerçekleşerek görece merkezileşmesi ve bu işyerlerine ilişkin payının metropoliten bütününde % 28.34 düzeyine çıkması, kuşkusuz bu ilçede dokumayla ilgili küçük imalat sanayinin yoğun olarak bulunmasından kaynaklanmaktadır.

o Kişisel ve ev hizmetleri sunan işlevlerin kent içinde her merkezde bulunduğu ve kademeli olarak dağıldığı, ve bu işlevlerin MİA'dan büyük ölçüde birincil merkezlere ve alt merkezlere desantralize olduğunu söyleyebiliriz.

3.3.3.4. Küçük İmalat Sanayii (3)

İstanbul imalat sanayinin çok sayıda büyük iş yeri ile geniş bir küçük sanayi kesiminden oluşan ikili bir yapısı vardır. 1980'de DİE tarafından gerçekleştirilen, "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı"na göre ilde bulunan 43.295 imalat sanayi işyerlerinin % 87'si (37.967), 10'dan az işçi çalıştıran küçük işletmelerdir. 1980'de İstanbul'daki küçük işyerleri, Türkiye'deki toplam işyerlerinin % 21'ini oluşturmaktadır. İstanbul'u, % 7.2'lik payıyla İzmir izlemektedir.

İstanbul'daki küçük işyerlerinin % 32.6'sı dokuma-giyim sanayinde, % 32.2'si metal eşya-makine imalat sanayinde, geriye kalan da diğer dallardadır. Başka bir deyişle, İstanbul'daki küçük sanayi işyerlerinin 2/3 üne yakın, dokuma-giyim ve metal eşya-makine imalat dallarında yer almaktadır.

Dokuma - giyim sanayinde yer alan işletmelerin büyük bir bölümünü, giyim ve ayakkabı alt dalları oluşturmaktadır. Bu daldaki 12.383 işyerinin 3/4'ü bu alt dallardadır.

Türkiye için yeni sayılabilecek bir dal olan giyim sanayi, ağırlıklı olarak İstanbul'da toplanmıştır. Bu dalda büyük entegre kuruluşların yanı sıra atölye tipinde çok sayıda işletme de faaliyet göstermektedir. 1980'de sayılan 5.695 olan bu tür atölyeler, İstanbul'daki toplam küçük işyerlerinin % 15.6'sını, Türkiye'deki toplam küçük giyim atölyelerinin ise % 20'sini oluşturmaktadır. İstanbul giyim sanayindeki küçük işyerleri, kentin ana merkezini oluşturan üç ilçede yoğun olarak toplanmıştır. Bunlar, Beyoğlu (Tünel, Galatasaray, Taksim); Şişli (Osmanbey, Pangaltı, Harbiye, Nişantaşı); Eminönü'dür (Yeşildirek, Sultanhamam, Cağaloğlu, Manifaturacılar Çarşısı).

Bu semtler arasında, çalışma koşullarının ve yapıların en sağlıksız olduğu bölge Eminönü'dür. Yalnız Manifaturacılar çarşısı bu durumun dışında sayılabilir. Şişli ve Beyoğlu bölgelerinde ise, işyerleri barınma işlevinin terkettiği apartman ya da iş hanlarında, kat ara duvarlarının kaldırılmasıyla oluşan alanlarda faaliyet göstermektedir. Eminönü, Beyoğlu, Şişli bölgelerinden yalnızca Şişli'de görece büyük işletmeler faaliyet göstermektedir. Genel de, bu üç bölgede küçük iş yerleri egemendir.

İstanbul'da dokuma-giyim sanayinde küçük atölyelerin yaygın olduğu bir başka dalda ayakkabıcılıktır. 3.150 dolayındaki ayakkabı atölyesi, ildeki küçük işyerlerinin % 8.6'sını, Türkiye'deki toplam küçük işyerlerinin % 40'nı oluşturmaktadır.

Türkiye ayakkabı üretiminde küçük işletmelerin yeni belirleyicidir. Sayıları sınırlı ölçüde makineleşmiş entegre ayakkabı tesislerinden çok fazla olan ve genellikle bağımsız faaliyet gösteren küçük işyerlerinin toplam üretimi içindeki payı, % 90'a yakındır.

İstanbul ayakkabıcı esnafı içinde, toptancı ayakkabı tüccarlarına bağımlılık yüksek düzeydedir. Çoğu Eminönü ve Beyoğlu ilçesindedir.

İstanbul küçük sanayinde dokuma-giyim dolaylı eş düzeydeki bir başka iş kolu, metal eşya makine imalat sanayidir. Kentteki toplam küçük işyerlerinin % 32.2'sinin toplandığı bu daldaki işletmeler, aynı dalda Türkiye'deki toplam küçük işyerlerinin % 20'sini oluşturmaktadır.

İstanbul metal eşya-makine imalat sanayindeki küçük işyerlerinin büyük bir bölümü, metal eşya ve ulaşım araçları dallarındadır. Bu daldaki 11.500'ü aşkın işyerinin yalnızca 2.000'i İstanbul'Da bulunan iki sanayi sitesinde yer almaktadır. Öbürleri kentin değişik yörelerinde dağınık bir biçimde faaliyetlerine sürdürmektedir. Bu küçük sanayi işletmeleri, büyük sanayi kuruluşlarının gereksinim duyduğu ürünleri yapmaktadır (39).

1970-1975 ve 1975 - 1980 kesitlerinde İstanbul metropoliten kent bütününde küçük üretim işyerlerinin görece değişimlerini desantralizasyon koşutunda irdelediğimizde; (Bkz. Tablo:3.23 Şekil:3.14) metropoliten kentin ana merkezini oluşturan ilçelerden, Eminönü, Beyoğlu, Fatih ve Beşiktaş'ta genel eğilim, görece büyümede bir düşme göstermekte ve görece desantralizasyon olgusu etkili olmaktadır. Şişli'de ise bu dönemlerde görece merkezileşme olgusu egemen olmaktadır (Bkz. Tablo:3.23, Tablo: 3.24).

Eminönü'nde, 1970 - 1975 ve 1975 - 1980 zaman aralıklarını kapsayan dönemlerde, dokuma ve giyim eşyası sanayi (32) görece merkezileşen tek ekonomik faaliyet koludur. Bu işyerlerine ilişkin, İstanbul metropoliten kent bütünü içindeki payları da görece merkezileşmeye koşut olarak artmaktadır. 1970'de % 49.40 olan kent bütünündeki pay, 1975 de % 51, 1980'de ise % 53.12'lik bir düzeye yükselmiştir. İlçe de ağırlıklı olarak, görece desantralizasyon etkisi altında olan, % 65.89 payla kağıt ürünleri ve basım sanayi ve % 24.54'lük payla kimya ve plastik ürünleri sanayine ilişkin birimler vardır.

Küçük imalat sanayi ağırlıklı olarak kentin tarihsel süreklilik gösteren MİA'sında (Eminönü, Beyoğlu) yer almıştır. Yalnız Eminönü ve Beyoğlu'nun il içindeki paylarının giderek azalması dikkat çekmektedir. Aşağıda vereceğimiz sayısal değerler bu iki ilçenin paylarının giderek azaldığını kanıtlamaktadır.

Yıl	Eminönü	Beyoğlu
1970	% 32.92	% 20.35
1975	% 32.45	% 17.0
1980	% 29.60	% 14.19

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE, 1980 YILI ÇALIŞANLAR ORTALAMASINA GÖRE, SEKTÖRLERDE (KÜÇÜK İMALAT SANAYİ -3) İSTİHDAM EDİLEN İŞ GÜCÜ

EKONOMİK FAALİYET										
İL-İLÇE	3	31	32	33	34	35	36	37	38	39
İSTANBUL	110119	3913	35071	14150	4614	7176	4608	320	35523	4744
ADALAR	93	44	16	19	-	-	-	-	14	-
	0.08	1.12	0.04	0.13					0.04	
BAKIRKÖY	7443	421	1141	1568	162	583	483	129	2775	81
	6.76	10.76	3.25	11.08	3.51	8.12	10.48	40.31	7.81	1.71
BEŞİKTAŞ	792	87	182	119	24	55	25	-	280	20
	0.72	2.22	0.52	0.84	0.52	0.77	0.54		0.79	0.42
BEYKOZ	812	68	138	116	7	10	277	-	179	17
	0.74	1.74	0.39	0.82	0.15	0.14	6.01		0.50	0.36
BEYOĞLU	16062	471	4471	2038	628	834	562	24	6393	641
	14.59	12.04	12.75	14.40	13.61	11.62	12.20	7.50	18.00	13.51
EMİNÖNÜ	32146	425	19936	1023	3132	1458	536	4	2900	2732
	29.19	10.86	56.84	7.23	67.88	20.32	11.63	1.25	8.16	57.59
EYÜP	15154	304	2510	2663	132	1856	410	41	6812	426
	13.76	7.77	7.16	18.82	2.86	25.86	8.90	12.81	19.18	8.98
FATİH	5765	559	1484	1075	142	268	326	-	1771	140
	5.24	14.28	4.23	7.60	3.08	3.73	7.07		4.98	2.95
G.O.PAŞA	4291	142	753	530	42	448	406	13	1871	86
	3.90	3.63	2.15	3.74	0.91	6.24	8.81	4.06	5.27	1.81
KADIKÖY	4511	228	787	1142	72	75	283	-	1848	76
	4.10	5.83	2.24	8.07	1.56	1.05	6.14		5.20	1.60
SARIYER	423	70	72	84	8	34	35	-	118	2
	0.38	1.79	0.20	0.59	0.17	0.47	0.76		0.33	0.04
ŞİŞLİ	8255	290	1486	1640	83	735	358	-	3556	107
	7.50	7.41	4.24	11.59	1.80	10.24	7.77		10.01	2.26
ÜSKÜDAR	3223	258	635	603	32	158	236	-	1270	31
	2.93	6.59	1.81	4.26	0.69	2.20	5.12		3.57	0.65
ZEYTİNBURNU	4505	82	866	304	73	340	101	59	2492	188
	4.09	2.10	2.47	2.15	1.58	4.74	2.19	18.44	7.01	3.96
ÇATALCA	497	92	58	78	1	-	28	-	229	11
	0.45	2.35	0.16	0.55	0.02		0.61		0.64	0.23
KARTAL	5315	242	420	965	69	306	476	48	2764	75
	4.83	6.18	1.20	6.82	1.50	4.26	10.33	15.00	7.78	1.58
SİLİVRİ	244	50	35	51	1	1	14	2	81	9
	0.22	1.28	0.10	0.36	0.02	0.01	0.30	0.63	0.23	0.19
ŞİLE	36	11	9	8	-	-	-	-	8	-
	0.03	0.28	0.02	0.06					0.02	
YALOVA	552	69	72	174	6	15	52	-	162	2
	0.50	1.76	0.21	1.23	0.13	0.23	1.13		0.46	0.04

Kaynak: "Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı", (BirinciAşama Sonuçları) DİE, Matbaası, Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12

"Çalışanlar" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak, alttaki sayılar yüzdendir (Kent bütünü içindeki % sı)

3- İMALAT SANAYİ

31- Gıda, içki ve tütün sanayi

32- Dokuma,giyim eşyası ve deri san.

33- Orman ürünleri ve mobilya sanayii

34- Kağıt-Kağıt ürünleri ve basım san.

35- Kimya,petrol,kömür,kauçuk ve plastik ürünleri sanayi

36- Taş ve toprağa dayalı sanayii

37- Metal ana sanayi

38- Metal eşya,makina ve teçhizat, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii

39- Diğer imalat sanayii

TABLO: 3.23

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERE GÖRE EKONOMİK FAALİYETLERİN
KURULUŞ YILLARI VE ARTIŞLARI (KÜÇÜK İMALAT SANAYİ - 3)

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin-meyen	Toplam
İSTANBUL	3	6308	13380	7072	13380	37967	24587	30	37997
				112			184		
	31	219	440	221	440	1143	703	1	1144
				101			160		
	32	2097	4507	2410	4507	12383	7876	4	12387
				115			175		
	33	847	1769	922	1769	5163	3394	11	5174
				109			192		
	34	343	684	341	684	1551	867	-	1551
				99			127		
	35	290	672	382	672	2066	1394	2	2068
				132			207		
	36	185	416	231	416	1438	1022	1	1439
				125			246		
	37	9	23	14	23	80	57	-	80
				156			248		
	38	2058	4211	2163	4211	12234	8023	11	12245
				105			191		
	39	270	658	388	658	1909	1251	-	1909
				144			190		
ADALAR	3	19	26	7	26	38	12	-	38
				37			46		
	31	4	7	3	7	8	1	-	8
				75			14		
	32	8	10	2	10	12	2	-	12
				25			20		
	33	3	5	2	5	10	5	-	10
				67			100		
	34	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	35	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	36	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	4	4	-	4	8	4	-	8
				-			100		
	39	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
BAKIRKÖY	3	160	517	357	517	2518	2004	3	2521
				223			388		
	31	12	35	23	35	119	84	-	119
				192			240		
	32	38	120	82	120	464	344	1	465
				216			287		
	33	35	111	76	111	566	455	1	567
				217			410		
	34	3	11	8	11	49	38	-	49
				267			345		
	35	8	28	20	28	149	121	-	149
				250			432		
	36	5	23	18	23	165	142	-	165
				360			617		
	37	2	6	4	6	43	37	-	43
BEŞİKTAŞ				200			617		
	38	50	163	113	163	898	735	1	899
				226			451		
	39	3	16	13	16	64	48	-	64
				433			300		
	3	80	150	70	150	325	175	-	325
				88			117		
	31	5	11	6	11	24	13	-	24
				120			118		
	32	32	69	37	69	109	40	-	109
				116			58		
	33	16	22	6	22	38	60	-	60
				38			273		
	34	3	6	3	6	11	5	-	11
				100			83		
	35	2	5	3	5	16	11	-	16
				150			220		
	36	1	3	2	3	9	6	-	9
				200			200		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	20	33	13	33	89	56	-	89
				65			170		
	39	1	1	-	1	7	6	-	7
				-			600		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
BEYKOZ	3	53	109	56	109	320	221	-	320
				106			194		
	31	7	8	1	8	20	12	-	20
				14			150		
	32	18	35	17	35	71	36	-	71
				94			103		
	33	10	19	9	19	56	37	-	56
				90			195		
	34	-	1	1	1	4	3	-	4
				100			300		
	35	1	1	-	1	5	4	-	5
				-			400		
	36	5	13	8	13	79	68	-	79
				160			523		
BEYOĞLU	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	12	31	19	31	80	49	-	80
				158			158		
	39	-	1	1	1	1	4	-	5
				100			400		
	3	1284	2275	991	2275	5389	3114	3	5392
				77			137		
	31	31	53	22	53	117	64	-	117
				71			121		
	32	340	574	234	574	1482	908	-	1482
				69			158		
	33	153	300	147	300	728	428	1	729
				96			143		
	34	64	114	50	114	209	95	-	209
				78			83		
	35	63	118	55	118	256	138	1	257
				87			117		
	36	35	64	29	64	185	121	-	185
				82			189		
	37	2	3	1	3	4	1	-	4
				50			33		
	38	545	947	402	947	2183	1236	1	2184
				74			131		
	39	51	102	51	102	225	123	-	225
				100			121		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
EMİNÖNÜ	3	2077	4342	2265	4342	11239	6897	2	11241
				109			159		
	31	35	60	25	60	133	73	-	133
				71			122		
	32	1036	2299	1263	2299	6579	4280	1	6580
				122			186		
	33	165	259	94	259	458	199	1	459
				57			77		
	34	246	485	239	485	1022	537	-	102
				97			111		
	35	92	209	117	209	507	298	-	507
				127			143		
	36	33	73	40	73	194	121	-	194
EYÜP				121			62		
	37	1	1	-	1	2	1	-	2
				-			100		
	38	296	520	224	520	1099	579	-	1099
				76			111		
	39	173	436	263	436	1245	809	-	1245
				152			186		
	3	662	1545	883	1545	4756	3212	1	4757
				133			208		
	31	13	32	19	32	97	65	-	97
				146			203		
	32	152	330	178	330	897	567	-	897
				117			172		
	33	105	266	161	266	881	615	-	881
				153			231		
	34	5	8	3	8	40	32	-	40
				60			400		
	35	55	137	82	137	461	324	1	462
				149			236		
	36	18	43	25	43	109	66	-	109
				138			153		
	37	-	2	2	2	8	6	-	8
				200			300		
	38	302	696	394	696	2140	1444	-	2140
				130			207		
	39	11	30	19	30	123	93	-	123
				173			310		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
FATİH	3	539	1026	487	1026	2296	1270	2	2298
				90			124		
	31	37	73	36	73	177	104	-	177
				97			142		
	32	161	301	140	301	703	402	-	703
				87			134		
	33	110	204	94	204	434	230	1	435
				85			113		
	34	6	17	11	17	56	39	-	56
				183			229		
	35	13	40	27	40	94	54	-	94
				208			135		
	36	26	52	26	52	100	48	-	100
				100			92		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	175	315	140	315	677	362	1	678
				80			115		
	39	12	25	13	25	55	30	-	55
				108			120		
GAZİOSMANPAŞA	3	141	384	243	384	1384	1000	-	1384
				172			260		
	31	7	15	8	15	49	34	-	49
				114			227		
	32	29	85	56	85	255	170	-	255
				193			200		
	33	21	60	39	60	195	135	-	195
				186			225		
	34	1	3	2	3	16	13	-	16
				200			433		
	35	16	35	19	35	118	83	-	118
				119			70		
	36	9	21	12	21	98	77	-	98
				133			367		
	37	-	-	-	-	2	2	-	2
				-			200		
	38	57	160	103	160	622	462	-	622
				181			289		
	39	1	5	4	5	29	24	-	29
				400			480		

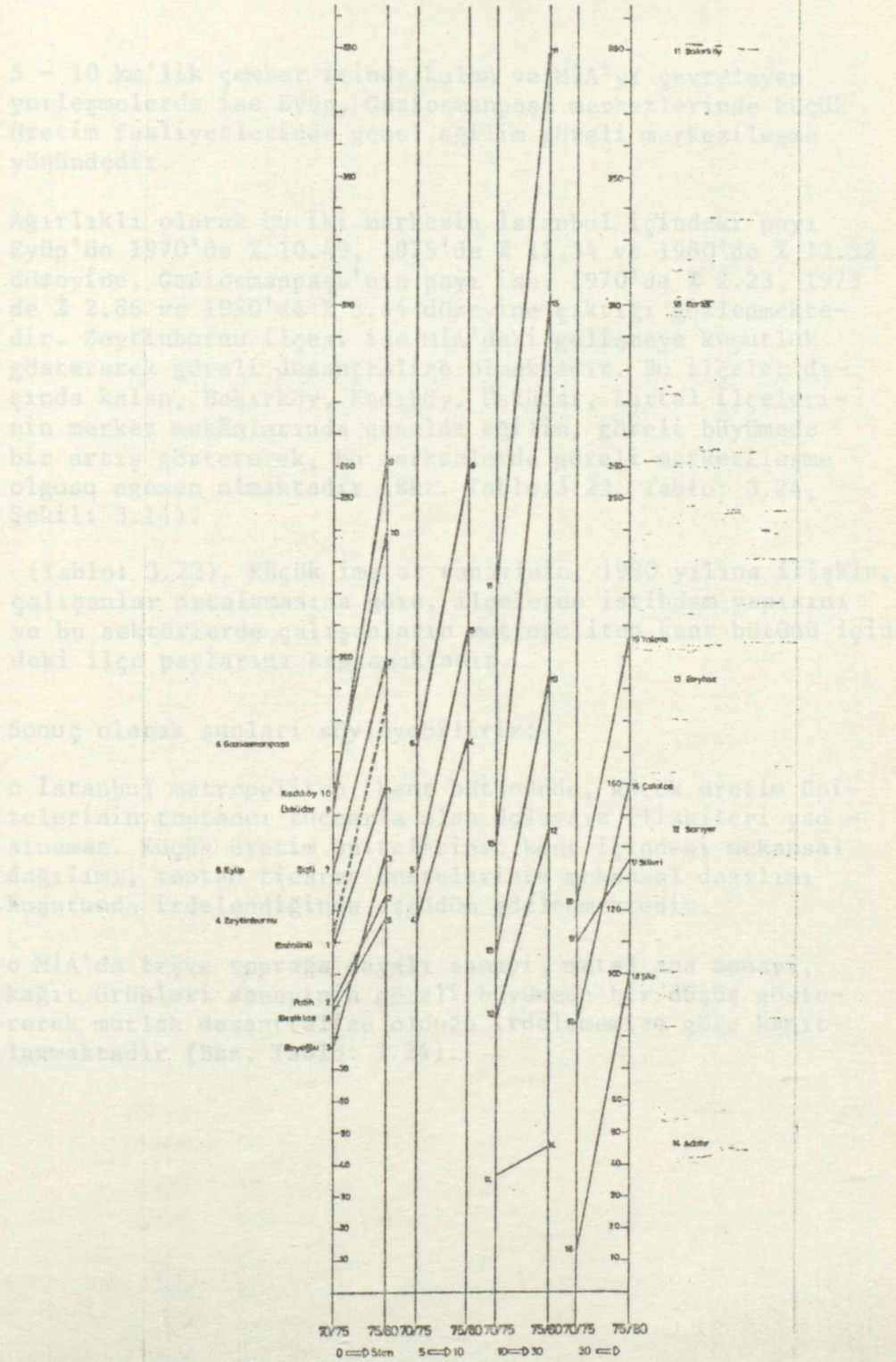
İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ŞİŞLİ	3	391	908	517	908	2719	1811	1	2720
				132			199		
	31	15	29	14	29	82	53	-	82
				93			183		
	32	73	175	102	175	528	353	-	528
				140			202		
	33	64	151	87	151	517	366	1	518
				136			242		
	34	1	7	6	7	32	25	-	32
				600			357		
	35	17	47	30	47	190	143	-	190
				176			304		
	36	10	30	20	30	110	80	-	110
ÜSKÜDAR				200			267		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	207	463	256	463	1228	765	-	1228
				124			165		
	39	4	6	2	6	32	26	-	32
				50			433		
	3	135	340	205	340	1227	887	-	1227
				152			261		
	31	10	28	18	28	82	54	-	82
				180			193		
	32	29	96	67	96	269	173	-	269
				231			180		
	33	29	65	36	65	227	162	-	227
				124			249		
	34	2	2	-	2	18	16	-	18
				-			800		
	35	3	8	5	8	45	37	-	45
				167			463		
	36	14	26	12	26	72	46	-	72
				86			177		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	48	114	66	116	501	387	-	501
				138			339		
	39	-	1	1	1	13	12	-	13
				100			1200		

İl-ilçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ZEYTİNBURNU	3	233	504	271	504	1382	878	1	1383
				116			174		
	31	4	12	8	12	21	9	-	21
				200			75		
	32	40	82	42	82	259	177	1	260
				105			216		
	33	19	33	14	33	106	73	-	106
				74			221		
	34	3	8	5	8	25	17	-	25
				167			213		
	35	10	24	14	24	97	73	-	97
				140			304		
	36	7	12	5	12	32	20	-	32
				71			167		
	37	4	9	5	9	12	3	-	12
				125			33		
	38	138	303	165	303	780	477	-	780
				120			157		
	39	8	21	13	21	50	29	-	50
				62			138		
ÇATALCA	3	39	72	33	72	187	115	1	188
				85			160		
	31	5	8	3	8	17	9	-	17
				60			113		
	32	13	21	8	21	40	19	-	40
				62			90		
	33	9	15	6	15	32	17	-	32
				66			113		
	34	1	1	-	1	1	-	-	1
				-			-		
	35	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	36	-	1	1	1	9	8	-	9
				100			800		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	10	25	15	25	84	59	1	85
				150			235		
	39	1	1	-	1	4	3	-	4
				-			300		

İl-ilçe	Faaliyet Ekonomik	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilin- miyen	Toplam
KARTAL	3	186	449	263	449	1846	1397	-	1846
				141			311		
	31	14	24	10	24	67	43	-	67
				71			179		
	32	33	85	52	85	219	134	-	219
				58			158		
	33	43	99	56	99	353	254	-	353
				130			257		
	34	3	7	4	7	26	19	-	26
				133			271		
	35	5	12	7	12	80	68	-	80
				140			567		
	36	10	23	13	23	143	120	-	143
				130			522		
SİLİVRİ	37	-	2	2	2	8	6	-	8
				200			300		
	38	76	190	114	190	929	739	-	929
				150			389		
	39	2	7	5	7	21	14	-	21
				250			200		
	3	21	44	23	44	104	60	-	104
				110			136		
	31	2	6	4	6	10	4	-	10
				200			67		
	32	7	15	8	15	24	9	-	24
				114			60		
	33	4	6	2	6	18	12	-	18
				50			200		
	34	1	1	-	1	1	-	-	1
				-			-		
	35	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	36	-	-	-	-	4	4	-	4
				-			400		
	37	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		
	38	6	15	9	15	42	27	-	42
				150			180		
	39	1	1	-	1	3	2	-	2
				-			200		

İl-İlçe	Ekonomik Faaliyet	1970	1975	Artış	1975	1980	Artış	Bilinmiyen	Toplam
ŞİLE	3	8	9	1	9	18	9	-	18
				13			100		
	31	3	3	-	3	3	-	-	3
				-			-		
	32	1	2	1	2	6	4	-	6
				100			200		
	33	1	1	-	1	5	4	-	5
				-			400		
	34	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	35	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	36	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	3	3	-	3	4	1	-	4
				-			33		
	39	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
YALOVA	3	39	87	48	87	266	179	1	267
				123			206		
	31	3	7	4	7	20	13	-	20
				133			186		
	32	9	20	11	20	47	27	1	-
				122			135		
	33	8	19	11	19	79	60	-	79
				138			316		
	34	1	2	1	2	5	3	-	5
				100			150		
	35	2	2	-	2	6	4	-	6
				-			200		
	36	4	9	5	9	25	16	-	25
				125			178		
	37	-	-	-	-	-	-	-	-
				-			-		
	38	12	28	16	28	83	65	-	83
				133			232		
	39	-	-	-	-	1	1	-	1
				-			100		

Kaynak: "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983. Yay. No: 1018-12
 "Artış" Mutlak ve yüzde olarak verilmiştir. Üstteki sayılar mutlak alttaki sayılar yüzdendir.

Şekil:3.14. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINI OLUŞTURAN ZONLARDA KÜÇÜK ÜRETİM FAALİYETLERİNE (3) (KÜÇÜK İMALAT SANAYİ) İLİŞKİN İŞYERLERİNİN GÖRELİ (RELATIVE) DEĞİŞİMİ, 1970 - 1975 ve 1975 - 1980

5 - 10 km'lik çember içinde kalan ve MİA'yı çevreleyen yerleşmelerde ise Eyüp, Gaziosmanpaşa merkezlerinde küçük üretim faaliyetlerinde genel eğilim görece merkezileşme yönündedir.

Ağırlıklı olarak bu iki merkezin İstanbul içindeki payı Eyüp'ün 1970'de % 10.49, 1975'de % 11.54 ve 1980'de % 12.52 düzeyine, Gaziosmanpaşa'nın payı ise, 1970'de % 2.23, 1975 de % 2.86 ve 1980'de % 3.64 düzeyine çıktığı gözlenmektedir. Zeytinburnu ilçesi ise MİA'daki gelişmeye koşutluk göstererek görece desantralize olmaktadır. Bu ilçeler dışında kalan, Bakırköy, Kadıköy, Üsküdar, Kartal ilçelerinin merkez mekânlarında genelde eğilim, görece büyümede bir artış göstererek, bu merkezlerde görece merkezileşme olgusu egemen olmaktadır (Bkz. Tablo:3.23, Tablo: 3.24, Şekil: 3.14).

(Tablo: 3.22). Küçük imalat sanayinin, 1980 yılına ilişkin, çalışanlar ortalamasına göre, ilçelerde istihdam yapısını ve bu sektörlerde çalışanların metropoliten kent bütünü içindeki ilçe paylarını kapsamaktadır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz;

o İstanbul metropoliten kent bütününde, küçük üretim ünitelerinin toptancı tüccarla olan dolaysız ilişkileri yadsınmaz. Küçük üretim ünitelerinin kent içindeki mekansal dağılımı, toptan ticaret ünitelerinin mekansal dağılımı koşutunda irdelendiğinde eşgüdüm gözlenmektedir.

o MİA'da taşve toprağa dayalı sanayi, metal ana sanayi, kağıt ürünleri sanayinin görece büyümede bir düşüş göstererek mutlak desantralize olduğu irdelememize göre kanıtlanmaktadır (Bkz. Tablo: 3.24).

ITALICA	70-75	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	00	05	10	15	20	25	30	35	40	45
---------	-------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, İLÇELERDE EKONOMİK FAALİYETLERİN
(KÜÇÜK İMALAT SANAYİ) GÖRELİ ARTIŞ HIZLARINA GÖRE, DESANTRALİZASYON
ÖLÇÜMÜ VE GÖRELİ DEĞİŞİM DOKUSU

İLÇE	YIL	EKONOMİK FAALİYETLER									
		3	31	32	33	34	35	36	37	38	39
ADALAR	1970-75	GD	GD	GD	GD	-	-	-	-	GD	-
	1975-80	GD	MD	MD	GD	-	-	-	-	GD	-
BAKIRKÖY	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
BEŞİKTAŞ	70-75	GD	GM	GM	GD	GM	GM	GM	-	GD	GD
	75-80	GD	MD	MD	GM	MD	GM	GM	-	GD	GM
BEYKOZ	70-75	GD	GD	GD	GD	GM	GD	GM	-	GM	GD
	75-80	GM	GD	GD	GM	GM	GM	GM	-	MD	GM
BEYOĞLU	70-75	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD
	75-80	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GD	MD	GD	GD
EMİNÖNÜ	70-75	GD	GD	GM	GD	GD	GD	GD	GD	GD	GM
	75-80	GD	GD	GM	GD	GD	GD	MD	GD	GD	GD
EYÜP	70-75	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GM	GM
	75-80	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GD	GM	GM	GM
FATİH	70-75	GD	GD	GD	GD	GM	GM	GD	-	GD	GD
	75-80	GD	GD	GD	GD	GM	MD	MD	-	GD	GD
G.O.PAŞA	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM	-	GM	GM
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	MD	GM	GC	GM	GM
KADIKÖY	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	-	GM	GM
	75-80	GM	GM	MD	GM	GM	GM	GM	-	GM	GM
SARIYER	70-75	GD	GM	GD	GD	GM	GD	GM	-	60	-
	75-80	GD	MD	GD	GD	GM	GM	MD	-	GD	GD
ŞİŞLİ	70-75	GM	GD	GM	GM	GM	GM	GM	-	GM	GD
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM	-	GD	GM
ÜSKÜDAR	70-75	GM	GM	GM	GM	GD	GM	GD	-	GM	GD
	75-80	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GD	-	GM	GM
ZEYTİNBURNU	70-75	GM	GM	GD	GD	GM	GM	GD	GD	GM	GD
	75-80	GD	MD	GM	GM	GM	GM	GD	MD	GD	GD
ÇATALCA	70-75	GD	GD	GD	GD	-	-	GD	-	GM	-
	75-80	GD	GD	GD	GD	-	-	GM	-	GM	GM
KARTAL	70-75	GM	GD	GD	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
	75-80	GM	GM	GD	GM	GM	GM	GM	GM	GM	GM
SİLİVRİ	70-75	GD	GM	GD	GD	-	-	-	-	GM	-
	75-80	GD	MD	MD	GM	-	GD	GM	GD	GD	GM
ŞİLE	70-75	GD	GD	GD	-	-	-	-	-	-	-
	75-80	GD	GD	GM	GM	-	-	-	-	GD	-
YALOVA	70-75	GM	GM	GM	GM	GM	GD	GM	-	GM	-
	75-80	GM	GM	GD	GM	GM	GD	GD	-	GM	GD

GM : Görelî Merkezileşme

MD : Mutlak Desantralizasyon

GD : Görelî Desantralizasyon

3.3.4. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANLARI (MİA) VE ALT MERKEZ KULLANIMLARININ İŞLEVSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Kentin kazandığı fonksiyonlar ve bu fonksiyonların oluşması, nitelik ve niceliği ile bunlardaki değişmeler, yüksek düzeyde ülke toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemlerin veya yapısal özelliklerinin şüphesiz etkisi altındadır (40).

Günümüzde kentlerin yüklendiği yeni fonksiyonlar, endüstri ve buna bağlı olarak hizmetler sektörlerindeki işyerleri sayılarının artmasıdır (41). Bugün her ülkede, endüstrinin toplandığı yerlerde, yeni kentlerde, nüfus yoğunlaşmakta, kentler ölçek değiştirerek "Kentsel Yoğunluk Bölgeleri" (Agglomerasyonlar) doğmaktadır. Kırsal alanlarda ise nüfus azalmaktadır (42).

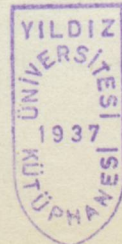
MİA ve alt merkezlerle gelişen ve yerleşmesi zorunlu olan kullanımların, işlevsel çözümlemesine geçmeden önce, kent merkeziyetinin varyasyonu olarak geliştirilen üç kurama özet olarak değinmeyi yararlı görüyoruz.

J. Gottmann'a göre kentsel merkeziyet şöyle tanımlanmaktadır, "Merkeziyet bir kentsel yerde toplanmış merkezi fonksiyonların çokluğundan ve çeşitliliğinden oluşmuştur ve o yerde toplanan bir ya da birkaç ulaşım sistemine dayanmaktadır". Tanımlamanın bu birkaç elemanı aynı zamanda kavramanın karmaşıklığını da özetlemektedir (43).

o Merkezi Yerler Kuramı (Central Place Theory 1933
W. Christaller'na göre; kentin temel fonksiyonu, çevresindeki alan için mal ve hizmetleri sağlayan bir merkezi yer oluşudur (44).

Christaller kuramına, Güney Almanya'daki 1930'ların yerleşmelerinin dokusunu, yani tarımsal toplulukları esas almıştır. Günümüzün en önemli konusu olan agglomerasyonlara (yığılma etkileri) az değinmiştir (45).

A. Lösch de her ürünün bir pazarlar ağı bulunduğundan, bu pazarların her birinin büyüklüğünün, o mala karşı olan talebin büyüklüğüne ve yaygınlığına, yine o malın maliyet ve taşıma giderlerine (talep hacmini, dolayısıyla pazar büyük-

lüğünü, olumlu ya da olumsuz etkilemesinden dolayı) bağlı olarak değişeceğini, bu faktörlerin kent büyüklüklerini ve kademeleşmeyi etkileyeceğini ileri sürmektedir (46). Lösch'ün bu yaklaşımı, merkezi yerler kuramına yeni boyutlar getirmektedir. Christaller ve Lösch'ün, "Merkezi Yerler" ya da mekânın "Genel Organizasyon" için seçilen kuramları kapalı mekân birimleri hakkındaki fikirlerin ürünleridir ve bu nedenle de o mekânda yerleşmiş olan toplumu kapatmış ya da izole etmiştir (47).

o Gateway Konsepti; Liman kentlerinin temel fonksiyonu, dış dünyaya karşı, hinterlandlarının temsilcileri olarak hareket etmektir. Bu yüzden W.Christaller'in merkezi yer tanımından farklıdır (48).

R. Gradmann'ın (49), "Bir kentin temel fonksiyonu, kırsal çevresinin merkezi ve dış dünyayla yerel ticaretin arabulucusu olmaktır", sözcüğü, Christaller'in merkezilikte konsantrasyon ile ikinci düşüncesi olan dış bağlantıyı birleştirir, bu nedenle Gateway (dış dünya ile ilişki kurma) konsepti olarak adlandırılır (50).

Gateway kentleri, bölgeler yaratmak üzere giriş noktalarında oluşurlar. Çevre yerleşmelerden temel maddeleri (ürünleri) toplayıcı merkezler ve bölgesi dışından mamul ürünlerin getirildiği dağıtım noktaları olma işlevini yüklenmektedirler (51).

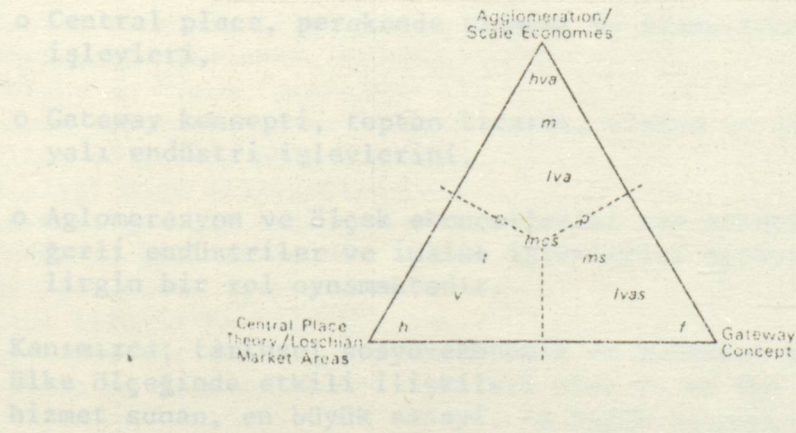
Gateway konsepti bir nehir Limanı ve düşük katma değerli imalatı olan deniz kenarı lokasyonuna, geniş tonojlarla hammadde ithalatı gereksinmesi olan bir deniz limanı için çok iyi işlemektedir (52).

J.E. Vance tarihsel karşılaştırma yaklaşımını uyarlıyarak ilgisini ticaret ve özellikle toptancı tüccarın rolü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Vance, liman incelemesinde, doğru sıralamanın her zaman ticaretin liman ve gemicilikle gelişmelerini teşvik ettiğini vurgulamaktadır (53)

Eğer bir ülkeyi dışarıya açan yerleşmeler limanlarsa, bunların özel Gateway'ler olarak adlandırılması zordur, eğer öncü limanlar, modern liman fonksiyonuyla büyük kentlere dönüşmüşlerse bunlarda Gateway özelliği devam eder (54).

o Aglomerasyon ve ölçek ekonomileri kuramı; kısaca özetleyeceğimiz, aglomerasyon ve ölçek ekonomileri düşüncesi, geçmişteki gelişimi bugünkü fonksiyonlara birleştiren bir araçtır (55). Aglomerasyon ve ölçek ekonomileri, endüstriyel coğrafyacılara tarafından, kitle üretimi ve uzmanlaşma etkilerini dış ekonomileri, uzmanlaşan endüstriler arasındaki bağlantıları, yer seçimi konusundaki belirsizliğin etkisi, gelişmiş alanda azalan ulaşım maliyetleri ve kentsel alanlara kırsal göç konularını kapsıyacak bir şemsiye olarak kullanılmaktadır (56). Bu kuram, nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması ile etkilerini kapsamaktadır (57). J. Bird "Centralality and Cities" adlı çalışmasında; central place teorisi, Gateway konsepti ve aglomerasyon ve ölçek ekonomileri kuramlarını üç teori tipi olarak adlandırmaktadır. Bird, yerleşmeler bu kuramlardan yalnızca birinin ışığı altında incelendiğinde, ele alınan kurama uymayan yerleşmeler ve fonksiyonların ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Örneğin, Liman ve madencilığe dayalı yerleşmeler central place kuramıyla güçlükle açıklanabilir. Benzer şekilde, Gateway konsepti oldukça gelişmiş bir tarımsal alanda küçük köyler, köyler ve pazar kasabaları hiyerarşisini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. J. Bird, üç teori tipi konusunda yapılan tartışmaları üçgen bir anlatımla açıklamaktadır (Bkz. Şekil. 3.15).

Şekil: 3.15. Yerleşme lokasyonu ve fonksiyonları hakkında üç teori tipinin üçgen haritayla açıklanması. (Üçgenin köşelerinde her açıklamanın mükemmel işlediği yerler ya da fonksiyonlar yer almakta ve haritanın sınırı merkez ve diğer açılara doğru açıklama yeteneğinin kaybolduğu uzaklığı göstermektedir).

Kaynak: (J. Bird Centrality and Cities, London, 1976, s.123.)

Central place kuramı; sırasıyla, küçük köyler (h), tarımsal köyler (v) ve tarımsal pazar kasabaları (f) açıklamak için en elverişli kuramdır.

Gateway konsepti; bir nehir limanı (f) ve düşük katma değerli imalatı olan ve bir deniz kenarı lokasyonuna geniş tonajlarla ham madde ithalatı gereksinmesi olan bir deniz limanı (lvas) için çok iyi işlemektedir. Eğer birincil liman endüstrilerine dayalı ikincil endüstriler oluşursa (ms) ya da deniz limanı (p) çok çeşitli imalat tiplerine sahipse, açıklama için Gateway ile aglomerasyon ve ölçek ekonomilerinin bir kombinasyonu gerekli olacaktır. Bunlar kuşkusuz kent içinde sağlanan dışsal ekonomilere dayalı yüksek katma değerli endüstrileri olan yerleşmelere, endüstriyel yapılara (hva) da uygulanır. Aynı zamanda, bu ikili kuram, daha az açıklayıcı olmakla birlikte, çok çeşitli imalat tipleri olan kara kentlerine de (m) uygulanır. Ancak karadaki maden kaynaklarıyla örneklenen düşük katma değerli endüstriler için (hva) en az açıklayıcı olur. Büyük Metropoliten liman kentlerinin (mcs), işlevlerinin, ancak üç teorikî tipinin kombinasyonu ile açıklanabilmesi beklenebilir ve bu şaşırtıcı değildir, çünkü büyük metropoliten liman kentleri en karmaşık yerleşme yapısına sahiptir (58).

- o Central place, perakende ticaret ve hizmetlere ilişkin işlevleri,
- o Gateway konsepti, toptan ticaret, ulaşım ve ulaşım dayalı endüstri işlevlerini,
- o Aglomerasyon ve ölçek ekonomilerini ise yüksek katma değerli endüstriler ve imalat işlevlerini açıklamakta belirgin bir rol oynamaktadır.

Kanımızca; tarihsel sosyo-ekonomik ve mekansal konumuyla ülke ölçeğinde etkili ilişkileri olan ve en üst düzeyde hizmet sunan, en büyük sanayi, en büyük ticaret merkezi, en büyük dış alım-satım limanı olan İstanbul Metropoliten Alanının, merkezi işlevlerinin, ancak 3 teori tipi yardımıyla belirlenebileceğinin yanıltıcı olmadığını söyleyebiliriz.

3.3.4.1. Metropoliten Alanda, Merkezi İş Alanları (MİA) ve Alt Merkez Kullanımlarının İşlevsel Çözümlemesi

İstanbul metropoliten kent merkezini (MİA) oluşturan zonların Eminönü ve Beyoğlu olduğunu Fatih, Şişli ve Beşiktaş'ın ise MİA uzantıları olduğunu daha önce söylemiştik. Adı geçen zonlarda yer alan ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımları ve mobilitelerini desantralizasyon ölçütleri koşusunda değerlendirilmesini gerçek verilerle irdelemiştik. Çalışmamızın bu kesitinde MİA' nı oluşturan zonlarda ekonomik faaliyetlerin, sayısal yoğunluklarından ve metropoliten bütün içindeki paylarının değişiminden yararlanarak üç teori tipi kapsamında MİA içi kullanımları bir başka deyişle MİA da yerleşmesi zorunlu olan işlevlerin ve yerleşmesi zorunlu olmayan işlevlerin çözümlemesine yapmaya çalışacağız.

A. Toptan Ticaret

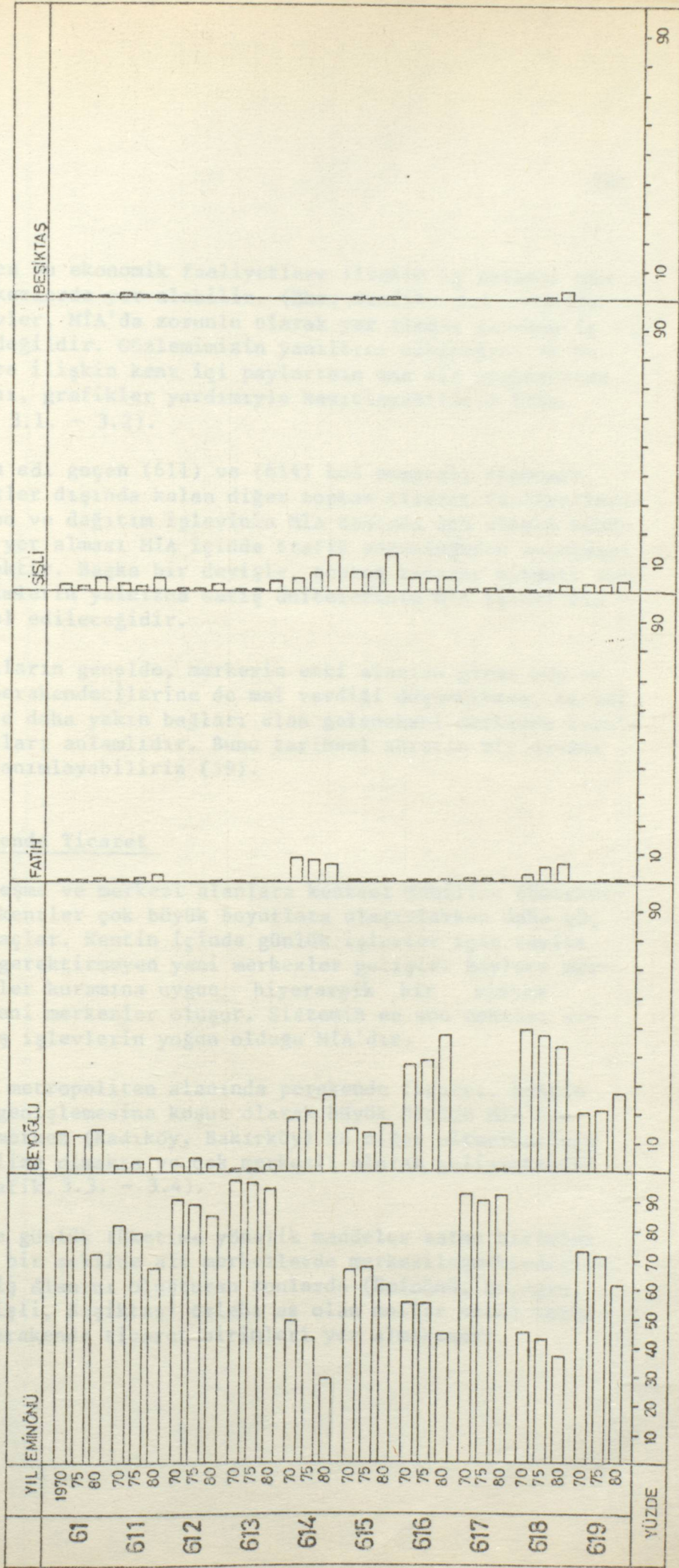
Bir merkezin ekonomik etki alanının genişliğini belirleyen, toplama ve dağıtma ilişkilerinde, liman ve ulaşım odaklarına bağımlılığının etkin olduğu toptan ticarete ilişkin ekonomik faaliyetler, kentin tarihsel süreklilik gösteren çekirdeğinin en önemli işlevlerinden birini oluşturmaktadır (Bkz. Grafik. 3.1).

Toptan ticarete ilişkin uzmanlaşmış faaliyetler, kentin ana merkezinde (Eminönü, Beyoğlu) yoğun olarak yer almaktadır. Morphy ve Vance tarafından MİA içi işlev olarak kabul edilmeyen toptan ticarete ilişkin ekonomik faaliyetler, kanımızca bölgesel, bölgeler arası, ulusal ve uluslararası etkinliği olan metropoliten liman kentlerinin MİA'larında bulunması gereken kullanımlardır. Ancak bu faaliyete ilişkin bütün iş kollarının MİA içinde olması gerekmez. Örneğin, kent içinde tüketilen maddeleri satan toptan ticarete ilişkin birimlerin, ana alt merkezlerde ve diğer merkezlerde yer alması, büyüyen kentin ulaştırma giderleri açısından da daha doğrudur.

Gıda maddeleri toptan ticareti (611) ve inşaat malzemesi toptan ticaret (614) hizmetleri sunan birimler kent içindeki dağılımlarına göre MİA içinden alt merkezlere görece olarak en çok desantralizasyon eğilimi gösteren aktivitelerdir.

GRAFİK: 3.1.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANINI (MİA) OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (TOPTAN TİCARET - 61), METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Kanımızca bu ekonomik faaliyetlere ilişkin iş yerleri ana alt merkezlerde yer alabilir. (Bkz. Grafik: 3.1. - 3.2). Bu işlevler, MİA'da zorunlu olarak yer alması gereken işlevler değildir. Gözlemimizin yanıltıcı olmadığını ve bu işlevlere ilişkin kent içi paylarının ana alt merkezlerde arttığını, grafikler yardımıyla kanıtlayabiliriz (Bkz. Grafik. 3.1. - 3.2).

Yukarıda adı geçen (611) ve (614) kod numaralı ekonomik faaliyetler dışında kalan diğer toptan ticaret faaliyetlerinin, depo ve dağıtım işlevinin MİA dışında ana ulaşım odaklarında yer alması MİA içinde trafik yoğunluğunun artmasını önleyecektir. Başka bir deyişle, toptan ticaret hizmeti sunan birimlerin yalnızca satış ünitelerinin MİA işlevi olarak kabul edileceğidir.

Toptancıların genelde, merkezin etki alanına giren köy ve kasaba perakendecilerine de mal verdiği düşünülürse, kırsal çevre ile daha yakın bağları olan geleneksel merkezde kurulmuş olmaları anlamlıdır. Bunu tarihsel sürecin bir devamı olarak tanımlayabiliriz (59).

B. Perakende Ticaret

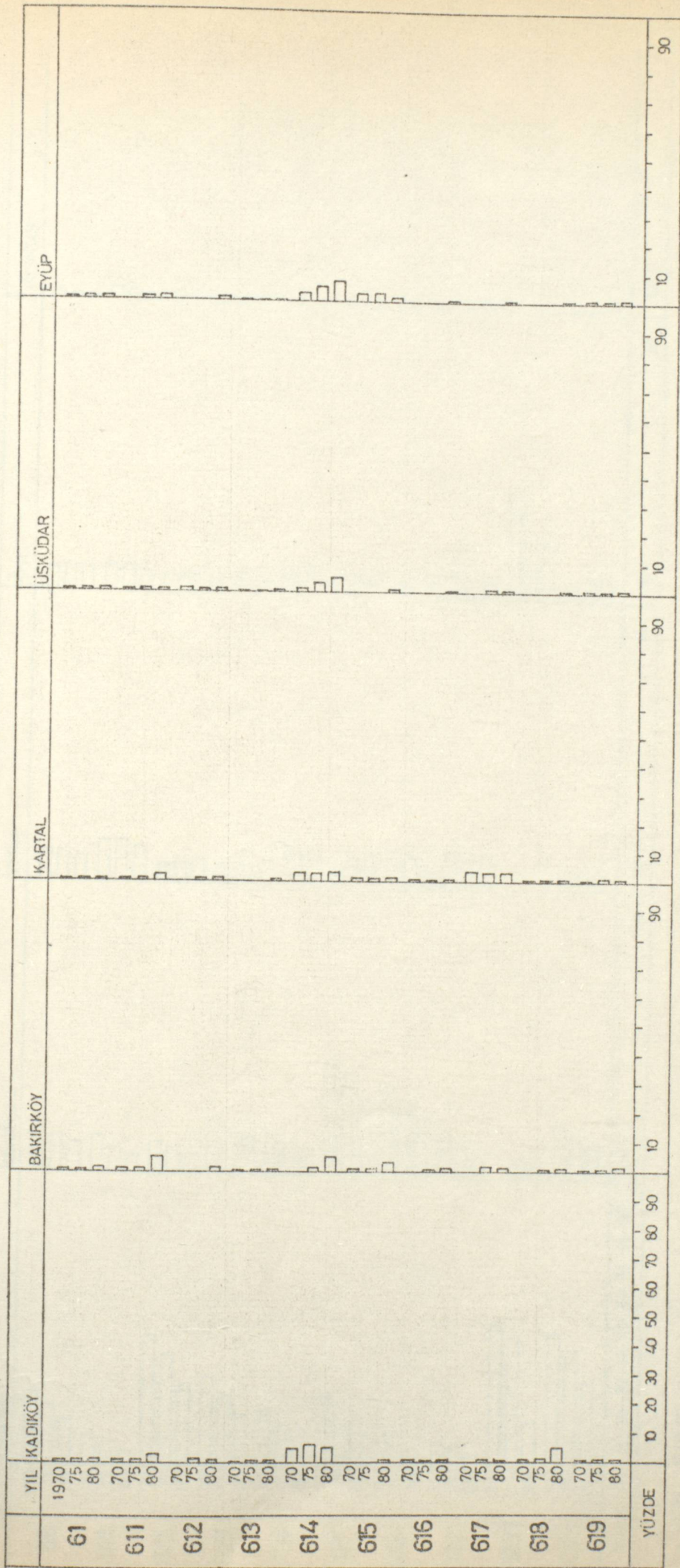
Merkezileşme ve merkezi alanlara kentsel mobilite (hareketlilik), kentler çok büyük boyutlara ulaşırlarken daha güçlü olmaya başlar. Kentin içinde günlük işlevler için tarihi merkezi gerektirmeyen yeni merkezler gelişir. Böylece merkezi yerler kuramına uygun hiyerarşik bir sistem içinde yeni merkezler oluşur. Sistemin en son noktası uzmanlaşmış işlevlerin yoğun olduğu MİA'dır.

İstanbul metropoliten alanında perakende ticaret, kentin büyüyüp genişlemesine koşut olarak büyük ölçüde MİA'dan ana alt merkez (Kadıköy, Bakırköy) ve diğer altmerkezlere desantralize olmakta ve çok merkezli olarak gelişmektedir (Bkz. Grafik. 3.3. - 3.4).

Özellikle günlük tüketime yönelik maddeler satan birimler belirgin bir şekilde alt merkezlerde merkezileşmektedirler. Merkezi İş Alanını oluşturan zonlarda (Eminönü, Beyoğlu, Fatih, Şişli, Beşiktaş) talebi az olan mallar satan uzmanlaşmış perakende ticaret birimleri yer almaktadır.

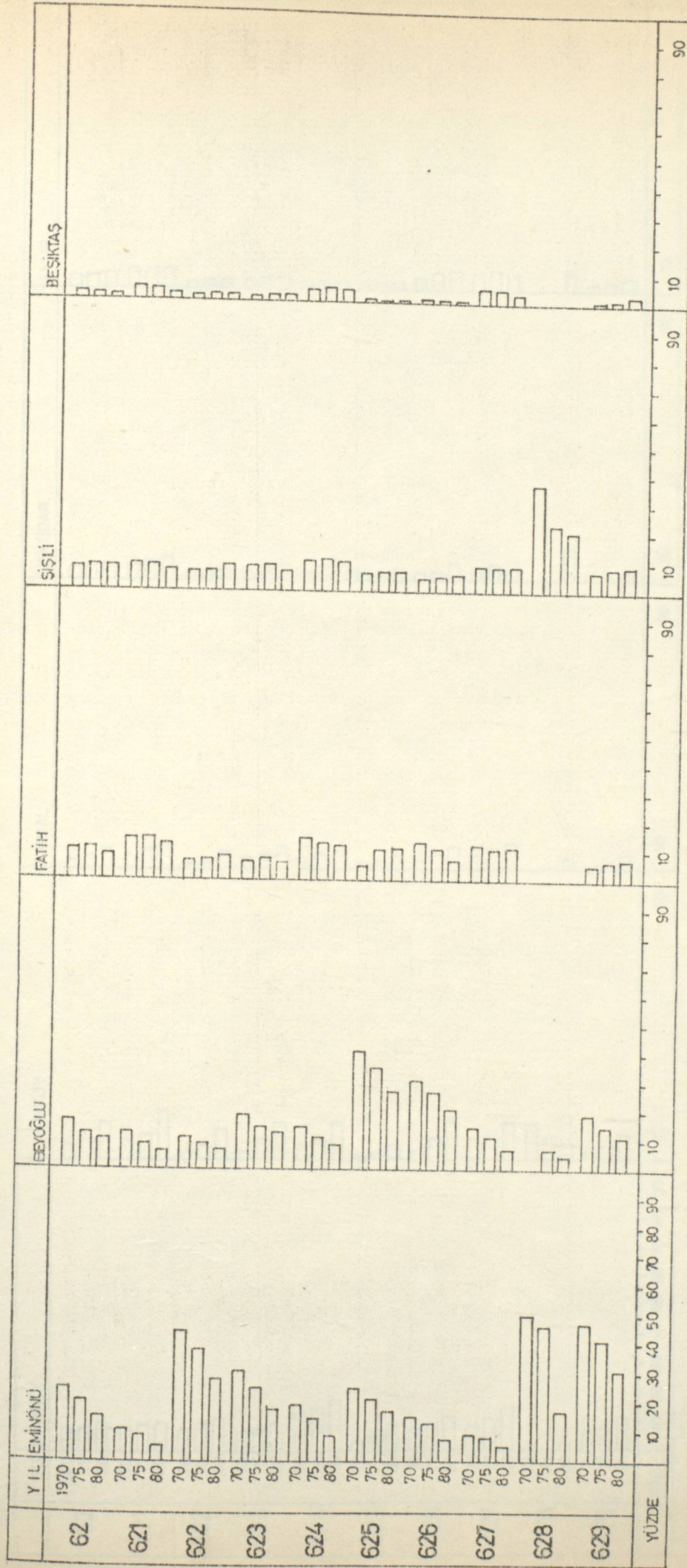
GRAFİK : 3.2.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, ANA ALT MERKEZ VE ALT MERKEZLERİ OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (TOPTAN TİCARET - 61) METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983, Yayın No: 1018- 12.

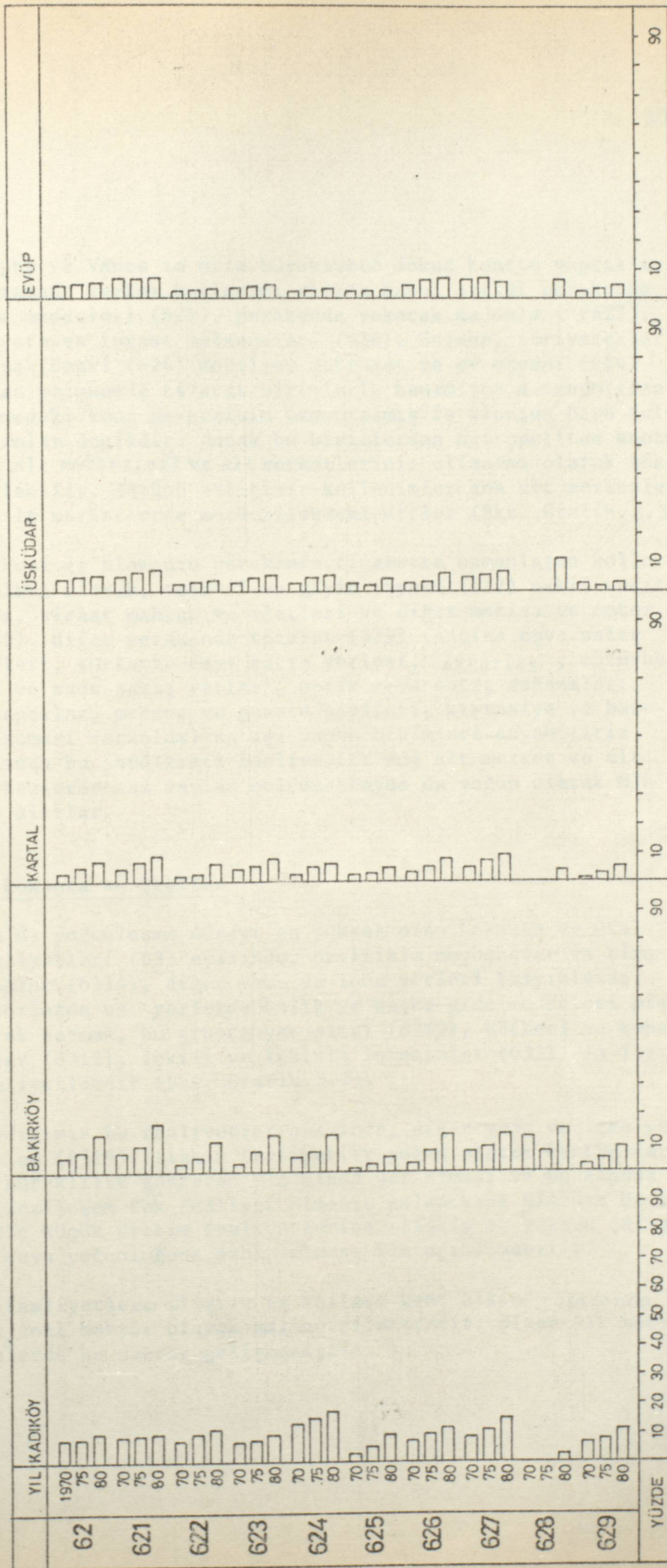
İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANINI (MİA) OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (PERAKENDE TİCARET - 62), METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12.

GRAFİK : 3.4.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, ANA ALT MERKEZ VE ALT MERKEZLERİ OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (PERAKENDE TİCARET - 62), METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Murphy ve Vance in orta büyüklükte dokuz kentte yaptıkları çalışmada merkez kullanımı olarak kabul ettiği perakende gıda maddeleri (621), perakende yakacak maddeleri (627), Kereste ve inşaat malzemeleri (626), Eczane, itriyatçılar ve parfümeri (624) mobilya, mefruşat ve ev eşyası (624) satan perakende ticaret birimleri, kanımızca metropoliten aşamadaki kent merkezinin uzmanlaşmış iş alanına özgü kullanımlar değildir. Ancak bu birimlerden metropoliten kentin ana alt merkezleri ve alt merkezlerinin kullanımı olarak sözedilebilir. Sözünü ettiğimiz kullanımlar ana alt merkezler ve alt merkezlerde merkezileşmektedirler (Bkz. Grafik.3.3-3.4).

Merkezi iş alanının perakende ticarete uzmanlaşan kullanımları olarak, tekstil ve giyim eşyası (622) nakil vasıtaları, ziraat makina ve aletleri ve diğer makina ve motor (625), diğer perakende ticaret (629) (Antika eşya satış yerleri, turistik eşya satış yerleri, aktarlar, mücevherat ve saat satış yerleri, optik eşya satış mağazaları, kitapçılar, mecmua ve gazete bayileri, kırtasiye ve büro malzemesi satanlar) satışı yapan birimleri sayabiliriz. Aslında bu saydığımız faaliyetler ana alt merkez ve alt merkezlerde az sayıda bulunmaktaysa da yoğun olarak MİA'da yer alırlar.

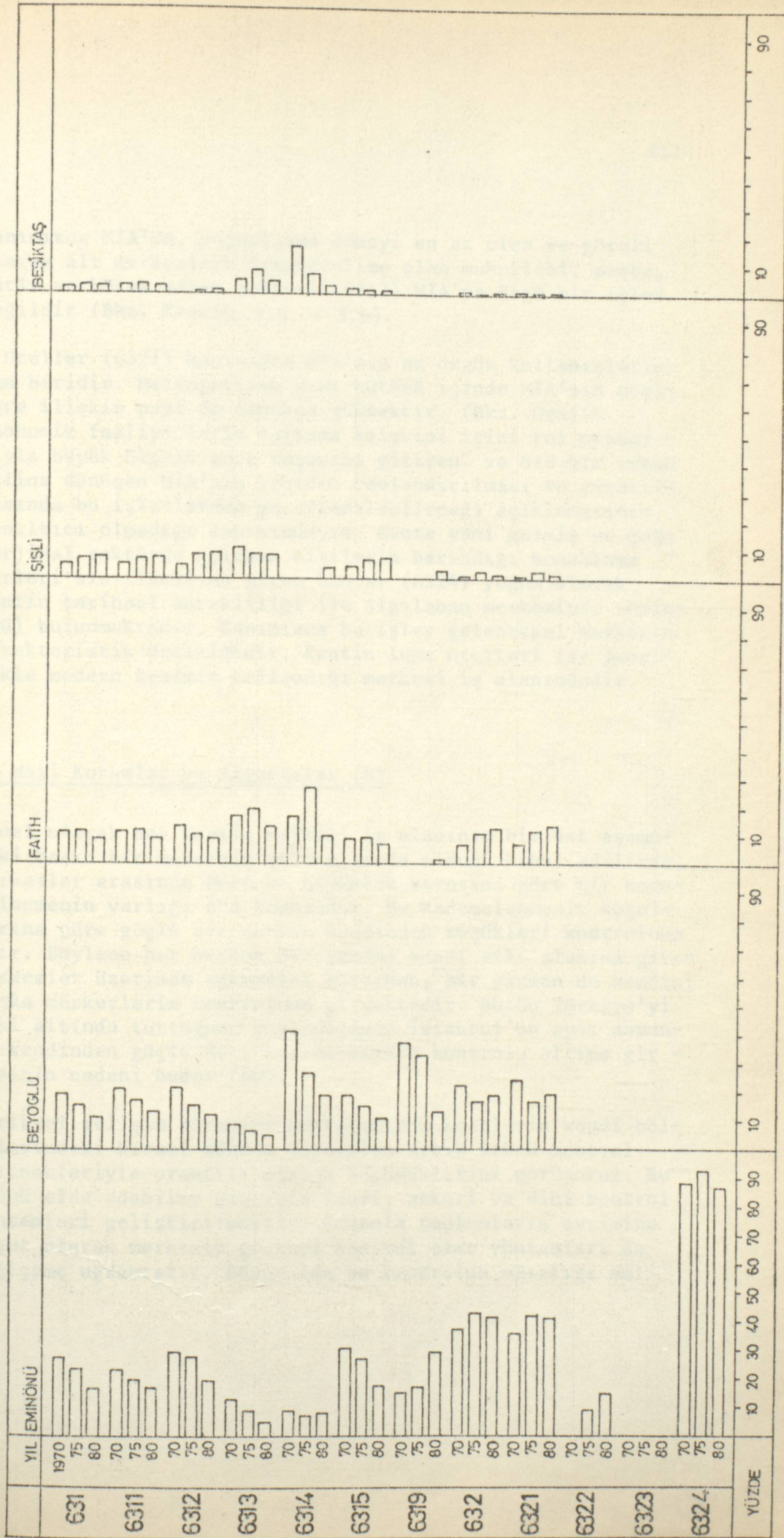
C. Lokanta ve Oteller

MİA'da yoğunlaşma düzeyi en yüksek olan Lokanta ve Otel faaliyetleri (63) arasında, özellikle meyhaneler ve bira-haneler (6314), diğer yeme ve içme yerleri (kayıklarda, motorlarda vs. yerlerde balık ve başka gıda maddeleri pişirerek satmak, bu grupta yer alır) (6319), köfteci ve kebapçılar (6312), içkili ve içkisiz lokantalar (6311) la ilgili faaliyetlerdir (Bkz. Grafik.3.5).

Saydığımız bu faaliyetler arasında, diğer yeme ve içme yerlerine (6319) ilişkin faaliyetler yoğun olarak kentin tarihi süreklilik gösteren MİA'sında yer alması ve bu alanda merkezileşen tek faaliyet olması, geleneksel MİA'nın özellikle küçük üretim faaliyetlerine ilişkin en yüksek çalışan ve yaya yoğunluğuna sahip olması ile açıklanabilir.

Bu faaliyetlere ilişkin iş kolları kent bilim yazınında marjinal sektör olarak adlandırılmaktadır. Diğer alt merkezlerde bu sektör gelişmemiştir.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANINI (MİA) OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (LOKANTA VE OTELLER - 63) METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970-1975-1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983 Yayın No: 1018-12.

Kanımızca MİA'da, yoğunlaşma düzeyi en az olan ve göreceli olarak alt merkezlere desantralize olan muhallebi, pasta, tatlı ve börek satış yerleri (6313) MİA'ya özgü bir işlev değildir (Bkz. Grafik. 3.5. - 3.6).

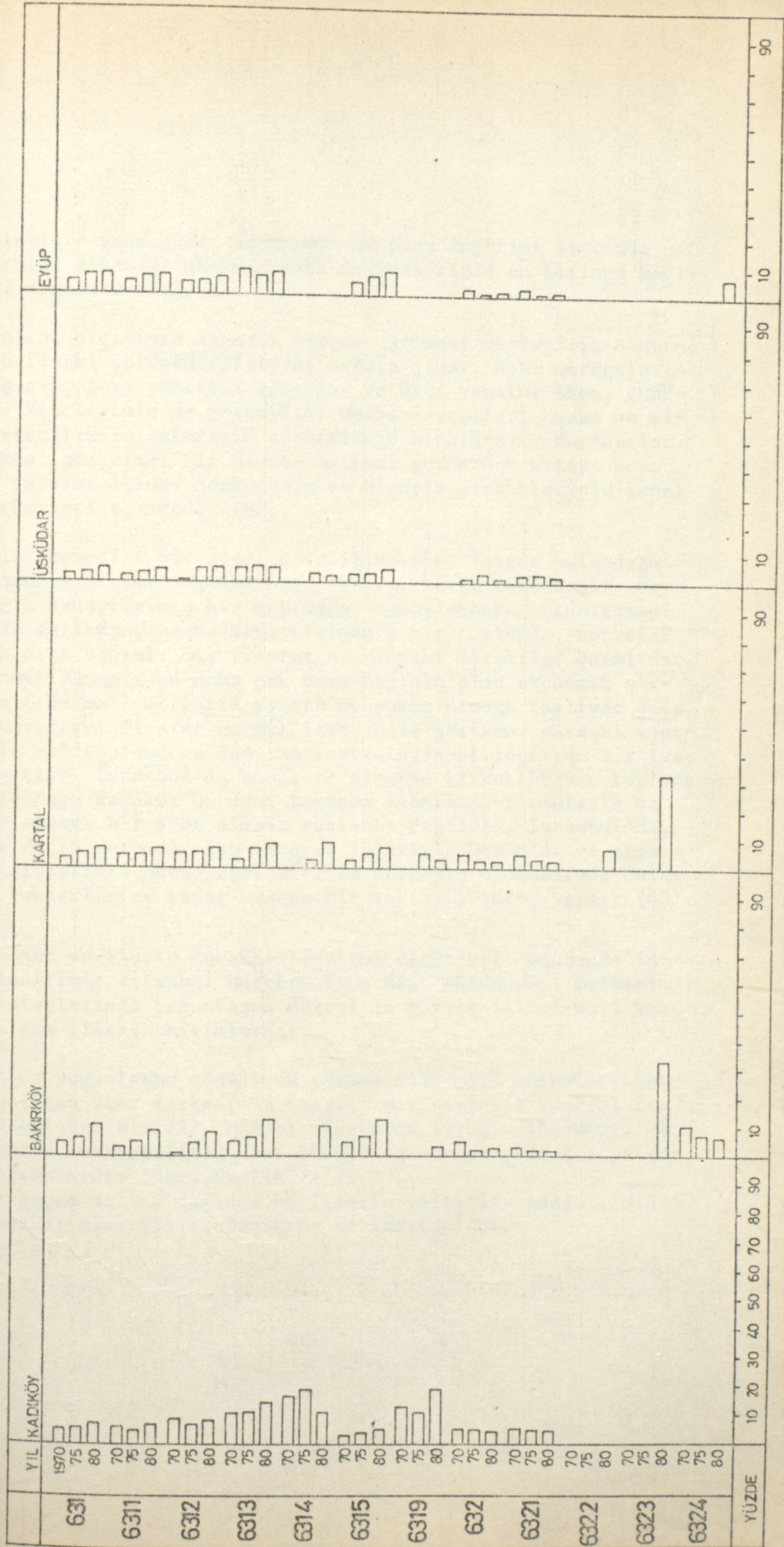
o Oteller (6321) kanımızca MİA'nın en özgün kullanışlarından biridir. Metropolitan kent bütünü içinde MİA'nın otellere ilişkin payı da oldukça yüksektir. (Bkz. Grafik. Ekonomik faaliyetlerin barınma işlevini itici rol oynama - sıyla büyük ölçüde gece yaşamını yitiren ve ölü bir mekan haline dönüşen MİA'nın yeniden canlandırılması ve yaşatılmasında bu işlevlerden yararlanılabileceği açıklamasının yanıltıcı olmadığı kanısındayız. Kente yeni gelmiş ve çoğu marjinal sektörde çalışan kişilerin barındığı konaklama yerleri sınıflamasına giren hanlar (6324) yoğun olarak kentin tarihsel sürekliliği ile algılanan merkezinde (Eminönü) bulunmaktadır. Kanımızca bu işlev geleneksel merkezin karakteristik özelliğidir. Kentin lüks otelleri ise genellikle modern kesimin kullandığı merkezi iş alanındadır.

D. Mali Kurumlar ve Sigortalar (8)

Genel olarak her kentin merkezi iş alanının bir üst aşamadaki başka bir merkezin etki altında olduğu kabul edilirse, merkezler arasında önem ve büyüklük sırasına göre bir kademelenmenin varlığı söz konusudur. Bu kademelenmenin koşullarına göre güçlü bir merkez kendinden küçükleri kontroluna alır. Böylece her merkez bir yandan kendi etki alanına giren merkezler üzerinde egemenlik kurarken, bir yandan da kendisi başka merkezlerin kontroluna girmektedir. Bütün Türkiye'yi etki altında tuttuğunu söylediğimiz İstanbul'un aynı zamanda kendinden güçlü Batı merkezlerinin kontrolu altına girmesinin nedeni budur (60).

Tarihsel gelişim sürecine baktığımızda kentlerin kendi bölgelerindeki kırsal alanda yaratılan artık ürünü kontrol yetenekleriyle orantılı olarak büyüdüklerini görüyoruz. Bu ürünü elde edebilme amacıyla idari, askeri ve dini kontrol yöntemleri geliştirilmiştir. Zamanla toplumların evrimine koşut olarak merkezin çevreyi kontrol etme yöntemleri de değişme uğramıştır. Günümüzde bu kontrolün ağırlığı mali

GRAFİK : 3.6.
İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, ANA ALT MERKEZ VE ALT MERKEZLERİ OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN
(LOKANTA VE OTELLER - 63) METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

işlevlere geçmiştir. Finansman ve para dağıtımı üzerinde kurulan etkenlik günümüz kent merkezlerinin en birinci kontrol aracıdır (61).

Kontrol biçiminin zamanla evrime uğraması merkezi iş alanının fiziki görüntüleriyle de ortaya çıkar. Eski merkezlerin baş simgeleri yönetici saraylar ve dini yapılar iken, günümüz kentlerinin en gösterişli merkezi yapıları banka ve sigortacılık işlemlerinin yürütüldüğü binalardır. Bu yapılar kümesi göz alıcı bir finans merkezi görüntüsü ortaya koyar. Bu yapılar içinde bankaların ve sigorta şirketlerinin genel merkezleri egemendir (62).

Mali hizmetler bir aracı niteliğindedir. İçinde bulunduğu ekonomik sisteme egemen olan faaliyetlerle bütünleşir. Örneğin sanayileşmiş bir toplumda, sanayi-banka bütünleşmesi önde gelirken, henüz sanayileşmemiş bir toplumda, bankalar ile dışa bağımlı dış ticaret arasındaki ilişkiler önemlidir. Sanayileşmemiş ve daha çok dışa bağımlı olan ekonomik sistemlerde mali merkezin kentte en yakın olduğu faaliyet dalı ticarettir. Ticaret parayı işler hale getiren, parasal kontrolü mal toplama ve dağıtma kontroluyla birleştiren bir faaliyettir. İstanbul'da banka ve sigorta şirketlerinin topluca bulunduğu Karaköy'ün aynı zamanda ithalatçı firmaların da toplandığı bir semt olması raslantı değildir. İstanbul'da, çok güçlü durumda olan ticaret işleriyle bankalar ve sigorta şirketleri bütünleşmiştir. Bu merkezin oluşmasında Galata bankerlerine kadar uzanan bir tarihsel süreç vardır (63).

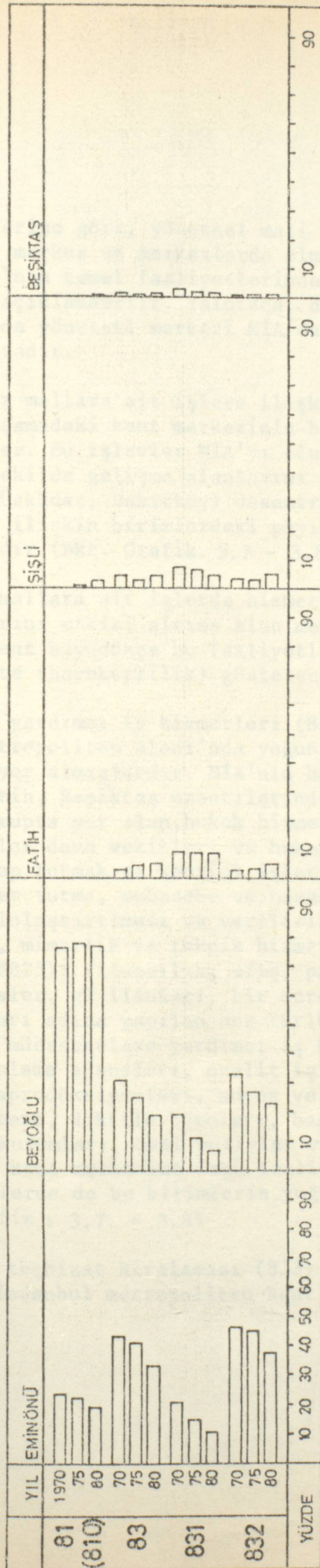
o Somut verilerle desantralizasyon ölçütleri koşutunda incelediğimiz İstanbul Metropoliten Kent bütünü, merkezi iş alanlarında yoğunlaşma düzeyi en yüksek işlevi mali kurumlara ilişkin birimlerdir.

MİA'da yoğunlaşma düzeyi en yüksek olan mali kurumlar, metropoliten kent merkezinin vazgeçilmez birincil kontrol işlevlerinden biridir. MİA'yı oluşturan Beyoğlu (Karaköy) ve Eminönü, metropoliten kent bütünü içinde en yüksek paya sahip zonlardır. (Bkz. Grafik.3.7).

Adı geçen zonlar dışında bu işlevin geliştiği zonlar, MİA uzantısı olan Şişli, Beşiktaş ve Kadıköy'dür.

GRAFIK : 3.7.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANINI (MİA) OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (MALİ KURUMLAR VE SİCORTALAR - 8), METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970-1975-1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983 Yayın No: 1018-12.

DİE verilerine göre, yönetsel mali kurum işlevinin kentteki diğer alt merkez ve merkezlerde olmaması, kanımızca bu iş - levin MİA'nın temel faaliyetlerinden birini oluşturduğu şeklinde açıklanabilir. Yalnızca, diğer ana alt merkez ve merkezlerde yönetsel merkezi MİA'da bulunan banka şubeleri yer almaktadır.

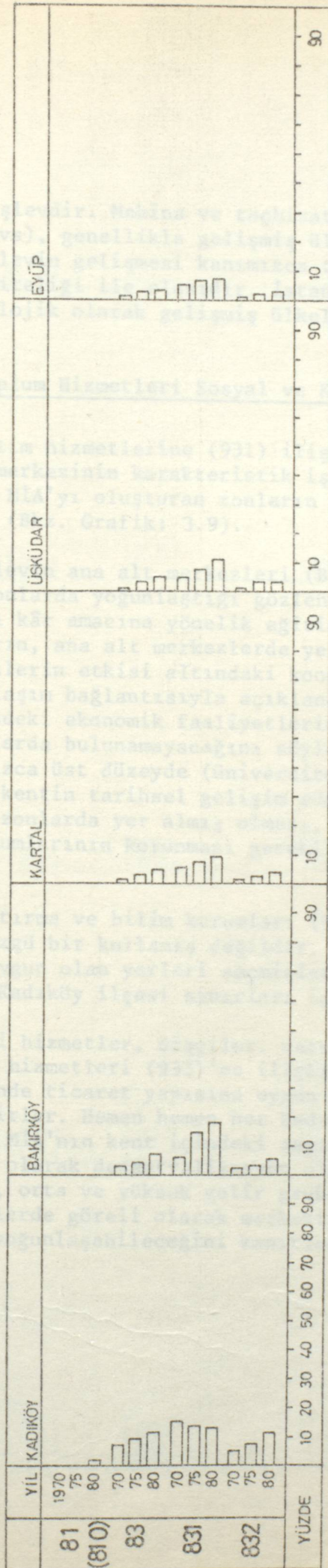
o Taşınmaz mallara ait işlere ilişkin birimler (831) metropoliten aşamadaki kent merkezinin belirginleşmiş işlevleri değildirler. Bu işlevler MİA'yı oluşturan zonlardan belirgin bir şekilde gelişme alanlarını etkisi altına alan merkezlere (Üsküdar, Bakırköy) desantralize olmaktadır. MİA'nın bu işlere ilişkin birimlerdeki payı çok azdır ve gittikçe azalmaktadır (Bkz. Grafik. 3.7 - 3.8).

Taşınmaz mallara ait işlerde hizmet sunan birimler, gelişme alanlarını etkisi altına alan merkezlere özgü bir kullanımdır. Kent büyüdükçe bu faaliyetlerin, büyüme yönüne doğru mobilite (hareketlilik) göstereceği söylenebilir.

Kurumlara yardımcı iş hizmetleri (832) sunan birimler, İstanbul Metropoliten Alanı'nda yoğun olarak MİA'da (Eminönü, Beyoğlu) yer almışlardır. MİA'nın hareketine koşut olarak Şişli, Fatih, Beşiktaş uzantılarında artış göstermektedirler. Bu grupta yer alan, hukuk hizmetleri (8321): (Noterler ve avukatlar dava vekilleri ve hukuk müşavirlikleri), muhasebe, hesap tutmak ve kontrol işleri (8322): (Mali müşavirlik, defter tutma, muhasebe ve hesap kontrol işleri), bilgilerin tablolaştırılması ve verilerin işlenmesi (8323), mühendislik, mimarlık ve teknik hizmetler (8324), reklâm hizmetleri (8325): (ilancılık, afiş, pano, ilan ekranları, prospektüsler, el ilanları, bir ücret veya mukavele gereğince başkaları adına yapılan her türlü araştırma), yukarda adı geçmeyen "müesseselere yardımcı iş hizmetleri"ne (8329): (haber toplama ajansları, ozalit işleri, modelciler, heliografik raprodüksiyonları, adres ve sirküler, sevk müesseseleri, steno, daktilo büroları, basın ajansları, iş ve işçi bulma kurumları, özel polisler vs.), ilişkin birimler metropoliten kent merkezine özgü faaliyetlerdir. Ana alt merkez ve merkezlerde de bu birimlerin yoğunlaştığı gözlenmektedir. (Bkz. Grafik : 3.7. - 3.8)

Makina ve teçhizat kiralaması (833) na ilişkin hizmet sunan birimler, İstanbul metropoliten kent bütününde henüz gelişmeyen

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, ANA ALT MERKEZ VE ALT MERKEZLERİ OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (MALİ KURUMLAR VE SİGORTALAR - 8) METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12.

bir işlevidir. Makina ve teçhizat kiralaması (büro makinaları vs), genellikle gelişmiş ülkelerden yapılmaktadır. Bu işlevin gelişmesi kanımızca teknolojik gelişme düzeyinin niteliği ile olasıdır. İstanbul kenti bu iş kolunda teknolojik olarak gelişmiş ülkelerin etkisi altındadır.

E. Toplum Hizmetleri Sosyal ve Kişisel Hizmetler

o Eğitim hizmetlerine (931) ilişkin birimler, metropoliten kent merkezinin karakteristik işlevi değildir ve bu işlevlerde MİA'yı oluşturan zonların payları gittikçe azalmaktadır (Bkz. Grafik: 3.9).

Bu işlevin ana alt merkezleri (Bakırköy, Kadıköy) oluşturulan zonlarda yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bir ücret karşılığı kâr amacına yönelik eğitim hizmetleri sunan kuruluşların, ana alt merkezlerde yer alabileceği kanısı, bu merkezlerin etkisi altındaki konut alanlarıyla olan dolaysız ulaşım bağlantısıyla açıklanabilir. Ancak yine de merkezdeki ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak yer aldığı mekanlarda bulunamayacağını söyleyebiliriz.

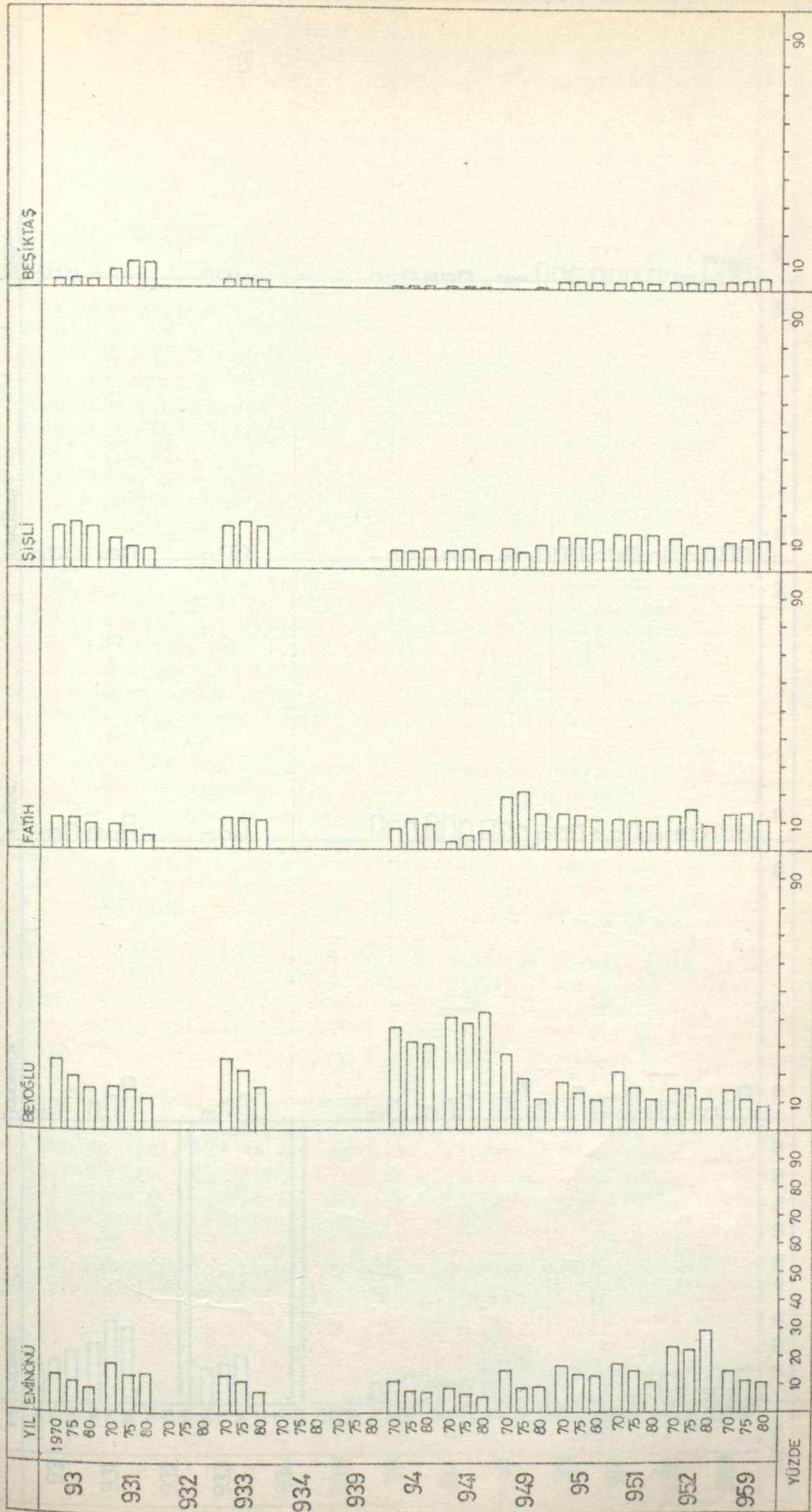
Kanımızca üst düzeyde (üniversite) eğitim veren kuruluşların, kentin tarihsel gelişim süreci içinde MİA'yı oluşturan zonlarda yer almış olması, bu kuruluşların merkezdeki konumlarının korunması gerekliliğini açıklayıcı olmaktadır.

o Araştırma ve bilim kurumları (932) da MİA ve alt merkezlerle özgü bir kullanım değildir. Bu birimlerde kendileri için uygun olan yerleri seçmişlerdir. Bu kuruluşların hepsi Kadıköy ilçesi sınırları içinde bulunmaktadır.

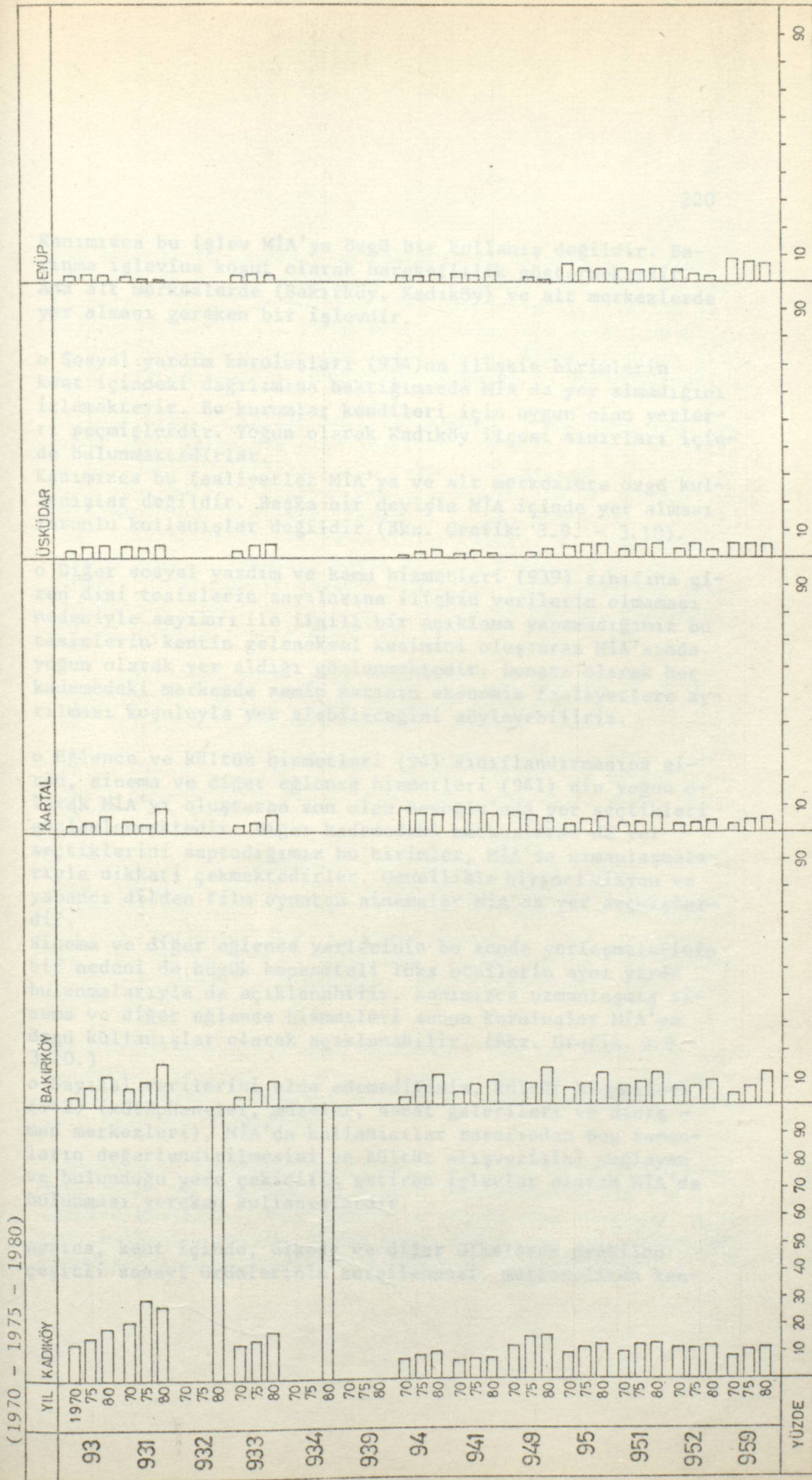
o Tıbbi hizmetler, dişçiler, veteriner hizmetleri ve diğer sağlık hizmetleri (933)'ne ilişkin birimler kent bütününde perakende ticaret yapısına uygun olarak bir dağılım göstermektedirler. Hemen hemen her kademedeki merkezde yer almaktadır. MİA'nın kent içindeki sayısal payının azaldığı ve görece olarak desantralizasyon olgusu etkisinde olduğu bu sektör, orta ve yüksek gelir grubunun kullandığı ana alt merkezlerde görece olarak merkezileşmekte ve alt merkezlerde de yoğunlaşabileceğini kanıtlanmaktadır (Bkz. Grafik:3.10).

GRAFİK 1.2.2.
İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANINI (MİA) OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (TOPLUM HİZMETLERİ, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER - 9), METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ

(1970 - 1975 - 1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası, 1983, Yayın No: 1018-12.

Kanımızca bu işlev MİA'ya özgü bir kullanım değildir. Barınma işlevine koşut olarak hareketlilik göstermektedir. Ana alt merkezlerde (Bakırköy, Kadıköy) ve alt merkezlerde yer alması gereken bir işlevdir.

o Sosyal yardım kuruluşları (934)na ilişkin birimlerin kent içindeki dağılımına baktığımızda MİA'da yer almadığını izlemekteyiz. Bu kurumlar kendileri için uygun olan yerleri seçmişlerdir. Yoğun olarak Kadıköy ilçesi sınırları içinde bulunmaktadır.

Kanımızca bu faaliyetler MİA'ya ve alt merkezlere özgü kullanışlar değildir. Başka bir deyişle MİA içinde yer alması zorunlu kullanışlar değildir (Bkz. Grafik: 3.9. - 3.10).

o Diğer sosyal yardım ve kamu hizmetleri (939) sınıfına giren dini tesislerin sayılarına ilişkin verilerin olmaması nedeniyle sayıları ile ilgili bir açıklama yapamadığımız bu tesislerin kentin geleneksel kesimini oluşturan MİA'sında yoğun olarak yer aldığı gözlenmektedir. Donatı olarak her kademedeki merkezde zemin katının ekonomik faaliyetlere ayrılması koşuluyla yer alabileceğini söyleyebiliriz.

o Eğlence ve kültür hizmetleri (94) sınıflandırmasına giren, sinema ve diğer eğlence hizmetleri (941) nin yoğun olarak MİA'yı oluşturan zon olan Beyoğlu'nda yer seçtikleri gözlemlenmektedir. Diğer kademedeki merkezlerde de yer seçtiklerini saptadığımız bu birimler, MİA'da uzmanlaşmalarıyla dikkati çekmektedirler. Genellikle birincivizyon ve yabancı dilden film oynatan sinemalar MİA'da yer seçmişlerdir.

Sinema ve diğer eğlence yerlerinin bu zonda yerleşmelerinin bir nedeni de büyük kapasiteli lüks otellerin aynı yerde bulunmalarıyla da açıklanabilir. Kanımızca uzmanlaşmış sinema ve diğer eğlence hizmetleri sunan kuruluşlar MİA'ya özgü kullanışlar olarak açıklanabilir. (Bkz. Grafik. 3.9.-3.10.)

o Sayısal verilerini elde edemediğimiz, kültür hizmetleri (942) (kütüphaneler, müzeler, sanat galerileri ve danışman merkezleri), MİA'da kullanıcılar tarafından boş zamanların değerlendirilmesini ve kültür alışverişini sağlayan ve bulunduğu yere çekicilik getiren işlevler olarak MİA'da bulunması gereken kullanışlardır.

Ayrıca, kent içinde, ülkede ve diğer ülkelerde üretilen çeşitli sanayi ürünlerinin sergilenmesi, metropoliten ken-

tin merkezi iş alanının en belirgin işlevlerinden biridir. İstanbul'da bu tür sergileme işleri genellikle spor ve sergi sarayı ve MİA'da bulunan lüks otellerin lobilerinde yapılmaktadır. Çeşitli firmaların ürünlerinin sergilendiği ve çoğu kez adına fuar dediğimiz işlev, firmalar arası bilgi alışveriş akımını örgütleme görevini de üstlenmektedir.

Aslında eski çağlardan beri düzenlenen ve önceleri daha çok pazar yeri anlamında olan sergiler, endüstri çağıyla birlikte gelişmeye ve özellikle de teknolojik gelişmeleri yansıtmaya yönelmiştir. Fuarlar hem ekonominin hem de kültürel gelişmenin bir aracıdır. İstanbul'da iyi düzenlenmiş bir fuar alanına öncelikle gereksinim vardır. Bu alanın ülke ekonomisine ve yaşamına büyük katkıları olacaktır (64). Ulusal, uluslararası düzeyde etkinliği olan böyle bir alanın MİA'da olması gerekliliği, kanımızca MİA'nın ekonomik merkez olmasıyla açıklanabilir.

o Çok fazla boş alan gerektirmeyen diğer eğlence ve kültür hizmetlerine (949) ilişkin birimler de MİA'da yerleşebilirler. Yalnız bu işlevlere ilişkin veriler, bunların MİA'yı oluşturan zonlardan (Eminönü, Beyoğlu), MİA'nın konut alanlarına yakın uçlarına (Şişli, Fatih) ve ana alt merkezlere görece desantralize olduklarını kanıtlamaktadır (Bkz. Grafik.3.1.- 3.10).

o Kişisel ve ev hizmetleri (95)'ne ilişkin birimler daha çok kendi yakın çevrelerine hizmet etmektedirler. Yerel hizmetler olarakta adlandırılabilen bu hizmetler metropoliten kent merkezine özgü işlevler değildir. Kent içindeki dağılımı ve MİA'nın bu işlevlere ilişkin payına baktığımızda izlenimin yanıltıcı olmadığını kanıtlayabiliriz. (Bkz. Grafik: 3.9. - 3.10).

İstanbul Metropoliten Kent bütününde, ana alt merkez ve diğer kademedeki merkezlerde görece merkezileştiğini izlediğimiz bu aktiviteler, kanımızca ana alt ve diğer kademedeki merkezlere özgü kullanışlardır.

Çamaşırhane, boyahane, temizleyici ve onarıcılar (952) sınıfına giren birimlerden, özellikle boyahanelerin MİA'nın Eminönü kesiminde, kent içinde en yüksek paya ulaşması ve görece merkezileşmesi bu zonda yoğun olarak yer alan küçük doküma imalat sanayine, hizmet sunmasıyla açıklanabilir.

f. Küçük Üretim Faaliyetleri (3)

Çalışma yüzeyinin önemli bir parçasını oluşturan endüstrinin yeri, planlama açısından çok dikkatli araştırmayı zorunlu kılmakta ve çok çeşitli olan endüstri faaliyetlerinin özelliğine göre yer verilmesini gerektirmektedir. Endüstri adı altında toplanması nedeniyle her girişimi ve kuruluşu zararlı ve kent dışına itilecek bir konu olarak kent merkezi içine almamak ekonomik açıdan zararlı, romantik ve yüzeysel bir davranıştır (65).

Murphy ve Vance'ın MİA dışı işlev olarak kabul ettiği küçük üretim faaliyetleri, İstanbul Metropolitan alanında yoğun olarak, merkezde yaratılan dışsal ekonomilerden yararlanmak, gerek müşterilere gerekse hammaddeyi aldıkları işletmelere ya da ticari kuruluşlara yakın olmak amacıyla kent içinde ve MİA'nın tarihsel süreklilik gösteren çekirdiğinde yerleşmişlerdir.

Bazı taleplerin karşılanmasında özel ürünlere gereksinim vardır. Talep değişimleri çok ve anidir. Büyük yatırımlarla kurulmuş işletmelerin bu çeşit değişimlere uyabilmesi, hem teknik, hem de bürokratik engeller yüzünden zordur. Seri imalatla bulunan bir işletme az sayıda fakat daha başka bir ürün tipini ucuza üretemez. Oysa küçük işletmeler buna rahatlıkla uyabilmekte ve böylece piyasanın arzu ettiği malı üretebilmektedir (66).

Sanayileşme süreci içinde küçük işletmeler her zaman büyük işletmeler tarafından piyasadan silinmemekte, tersine gelişen koşullar içinde modern bir işletme durumuna gelerek, ya kendi alanlarında faaliyette bulunmakta veya büyük işletmelere çeşitli yönlerde yardımcı olmaktadır. Türkiye'de küçük sanayinin tüm imalat sanayi içindeki nicelik yapısı ezici bir yoğunluk göstermektedir (67).

Küçük üretim faaliyetlerine ilişkin bütün birimlerin MİA içinde zorunlu olarak yer alması düşünülemez.

İstanbul Metropolitan Alanında, desantralizasyon ölçütleri koşutunda incelediğimiz küçük üretim faaliyetleri arasında, en fazla desantralizasyon eğilimi olan iş kolları, gıda, içki ve tütün sanayi (31), orman ürünleri ve mobilya sanayi (33), taş ve toprağa dayalı sanayi (36), metal ana sana-

yi (37) ve kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi (35)'ne ilişkin birimlerdir. Bu faaliyetlere ilişkin birimlerin kent içi payları da giderek azalmaktadır (Bkz. Grafik :3.11 - 3.12).

Kanımızca yukarda adı geçen küçük üretim faaliyetlerine ilişkin birimler MİA'da yerleşmesi zorunlu olmayan kullanışlar - dır. Bu kullanışların yer seçiminde çevresel koşulları da göz önüne alan yasa, 1930 yılında çıkarılan "Hıfzıssıhha Kanunu" dur. Adı geçen faaliyetler yoğun olarak planlara göre belirlenmiş sanayi bölgelerinde (Eyüp, Zeytinburnu, Bakırköy, Kartal) ya da çevrelerinde merkezileşmektedir.

MİA'da yoğun olarak yer alan ve kanımızca yerleşmesi zorunlu olan küçük üretim faaliyetlerini ise şöyle sıralayabiliriz.

- o Kağıt - kağıt ürünleri ve basım sanayi (34)
- o Diğer imalat sanayi (39)
- o Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi (32)

Yukarıda sıraladığımız bu üretim faaliyetlerinin yer seçiminde genellikle pazarın büyüklüğü, diğer ekonomik faaliyetlerle bir arada bulunma zorunluğu ve dışsal ekonomilerden yararlanma en önemli etken olmaktadır.

Adı geçen bu faaliyetlere ilişkin birimlerde, MİA'nın kent bütünü içindeki payı oldukça yüksek bir düzeyde olması, bu ekonomik faaliyetlerin MİA'da yerleşmesi zorunlu olarak algılanabileceğinin bir kanıtıdır (Bkz. Grafik : 3.11.-3.12).

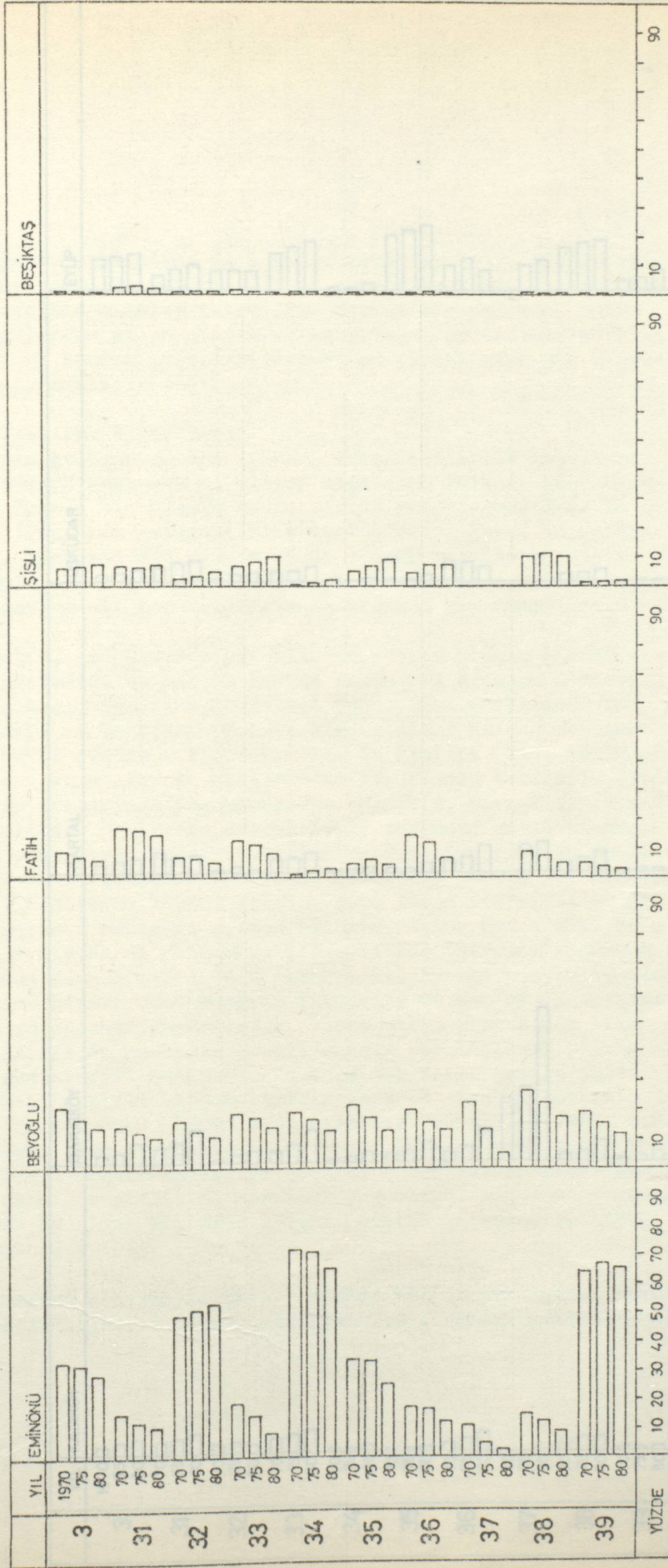
g. Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama (7)

Bir kentin merkezinde bütün mal ve haberleşme akımlarını örgütleyen faaliyetlerin olduğunu söylemiştik. Bu akımlar arasında para, insangücü, bilgi ve çeşitli sosyal hizmetler de vardır. bu akımlar kentin etki alanından merkeze gelip oradan bölge dışına dağılırlar ya da bölge dışından gelip merkezde toplanarak kentin etki alanına dağılırlar.

Bir merkezin etki alanının genişliği ile erişilebilirlik arasında yakın ilişki vardır. Merkezin çevreyle bağını kuran ulaşım sistemi ve haberleşme ağı ne kadar gelişmişse

GRAFİK: 3.11..

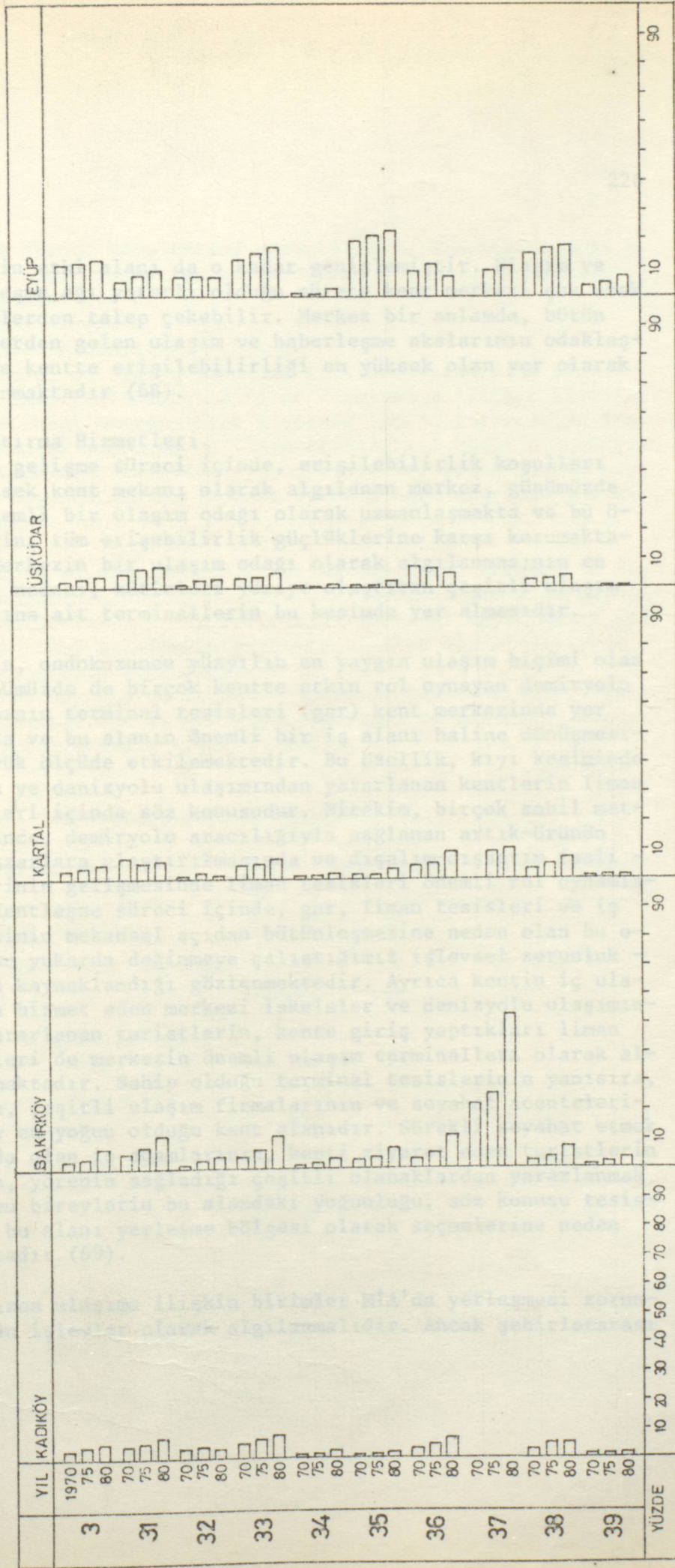
İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANINI (MİA) OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (KÜÇÜK İMALAT SANAYİ - 3), METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12.

GRAFİK : 3.12.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, ANA ALT MERKEZ VE ALT MERKEZLERİ OLUŞTURAN ZONLARDA, EKONOMİK FAALİYETLERİN (KÜÇÜK İMALAT SANAYİ -3) METROPOLİTEN KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ PAYLARININ DEĞİŞİMİ (1970 - 1975 - 1980)

Kaynak: "1980 Genel Sanayi Sayımı" (Birinci Aşama Sonuçları), DİE Matbaası - Ankara, 1983, Yayın No: 1018-12

merkezin etki alanı da o kadar genişlemiştir. Ulaşım ve haberleşme ağı yeterli olduğu sürece kent merkezi çok uzak mesafelerden talep çekebilir. Merkez bir anlamda, bütün bölgelerden gelen ulaşım ve haberleşme akslarının odaklaştığı ve kentte erişilebilirliği en yüksek olan yer olarak algılanmaktadır (68).

o Ulaştırma Hizmetleri.

Kentin gelişme süreci içinde, erişilebilirlik koşulları en yüksek kent mekanı olarak algılanan merkez, günümüzde de, önemli bir ulaşım odağı olarak uzmanlaşmakta ve bu özelliğini tüm erişilebilirlik güçlüklerine karşı korumaktadır. Merkezin bir ulaşım odağı olarak algılanmasının en önemli nedeni, kütleleri yöreye ulaştıran çeşitli ulaşım yollarına ait terminallerin bu kesimde yer almasıdır.

Örneğin, ondokuzuncu yüzyılın en yaygın ulaşım biçimi olan ve günümüzde de birçok kentte etkin rol oynayan demiryolu ulaşımının terminal tesisleri (gar) kent merkezinde yer almakta ve bu alanın önemli bir iş alanı haline dönüşmesini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu özellik, kıyı kesiminde oluşan ve denizyolu ulaşımından yararlanan kentlerin liman tesisleri içinde söz konusudur. Nitekim, birçok sahil metropolinde, demiryolu aracılığıyla sağlanan artık-ürünün dış pazarlara ulaştırılmasında ve dışalım-dışsatım faaliyetlerinin gelişmesinde liman tesisleri önemli rol oynamıştır. Kentleşme süreci içinde, gar, liman tesisleri ve iş merkezinin mekansal açıdan bütünleşmesine neden olan bu oluşumun yukarda değinmeye çalıştığımız işlevsel zorunluktan kaynaklandığı gözlenmektedir. Ayrıca kentin iç ulaşımına hizmet eden merkezi iskeleler ve denizyolu ulaşımından yararlanan turistlerin, kente giriş yaptıkları liman tesisleri de merkezin önemli ulaşım terminalleri olarak algılanmaktadır. Sahip olduğu terminal tesislerinin yanı sıra, merkez, çeşitli ulaşım firmalarının ve seyahat acentelerinin de en yoğun olduğu kent alanıdır. Sürekli seyahat etmek zorunda olan iş adamlarının, kenti ziyaret eden turistlerin ayrıca, yörenin sağladığı çeşitli olanaklardan yararlanmak isteyen bireylerin bu alandaki yoğunluğu, söz konusu tesislerin bu alanı yerleşme bölgesi olarak seçmelerine neden olmaktadır (69).

Kanımızca ulaşım ile ilgili birimler MİA'da yerleşmesi zorunlu olan işlevler olarak algılanmalıdır. Ancak şehirlerarası

ulaşıma hizmet eden merkez garajlarının, MİA içinde doğu - racağı ulaşım yoğunluğu ve sorunları yüzünden MİA içinde yer almaması gereklidir.

o Depolama Hizmetleri

MİA içinde, en ilginç planlama tartışmalarına konu olan merkez faaliyetlerinden biri de depolamaya ilişkin birimlerdir. İstanbul Metropolitan Alanında toptan ticarete ve kent mekansal konumuna ve liman tesislerine bağlı olarak yer seçen depolama hizmetleri yapan birimler, yoğun olarak kıyı kesimi boyunca Haliç, Tophane ve Kuruçeşme arasında yer almışlardır.

Merkezi iş alanını mekansal olarak oluşturan Eminönü ve Beyoğlu zonlarının özellikle kıyı kesimlerinde yer alan depolama hizmetlerine ilişkin birimlerin mekansal dağılımları 1968 yılında BİNP tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre beş grupta toplanmıştır. Araştırma Beyoğlu ve İstanbul yakasını kapsamaktadır. Depolama hizmetlerine ilişkin sınıflandırma ve kapladığı alana ait sayısal veriler şöyledir (70).

TABLO: 3.25.

İSTANBUL YAKASINDA DEPOLAMA FAALİYETİ

Depolama Cinsi	Kapalı Depolama		Açık Depolama	
	m2	%	m2	%
1. Ticari depolama	24.750	25	-	-
2. Fabrikaya ait depolama	3.300	3	33.000	91
3. Bankaya ait depolama	18.900	17	-	-
Kamu kuruluşlarına ait depolama	9.300	10	-	-
4. İnşaat malzemesi depolaması	43.000	44	2.000	5
5. Yakacak depolaması	-	-	1.750	4
Toplam	97.250	100	42.750	100

Kentin tarihsel gelişimi sürecinde liman işlevine bağımlı olarak kıyı kesiminde yer seçen depolama hizmetlerine ilişkin birimler, MİA'da yer alması zorunlu olmayan işlevlerdir. Bu işlevlerin bugün MİA içinde olması bu alanı ulaşım açısından olumsuz olarak etkilemektedir.

Eskiden deniz yolunu kullanan inşaat malzemelerini depolayan birimler, bugün Haliç'in dolarak deniz ulaşımını olumsuz etkilemesi nedeniyle % 80 oranında karayolunu kullanmaktadır.

Kanımızca ilişkilerinde ağırlıklı olarak karayolunu kullanan birimlerin zaman içinde MİA'dan desantralize edilmesi zorunludur.

İlişkileri daha çok ithalat limanına bağlı olan ticari depoların (tüccara ve bankalara ait depolar) desantralizasyonu ise yeni bir limanın yapılması veya bölge içinde başka bir limanın bu amaç için kullanılması ile olasıdır.

Bandırma ve Derince limanlarının yük taşımada İstanbul limanının sıkışıklığını azaltmak amacıyla geliştirilmesi BİNP tarafından "Bölgesel Desantralizasyon Projesi"nde önerilmektedir (71).

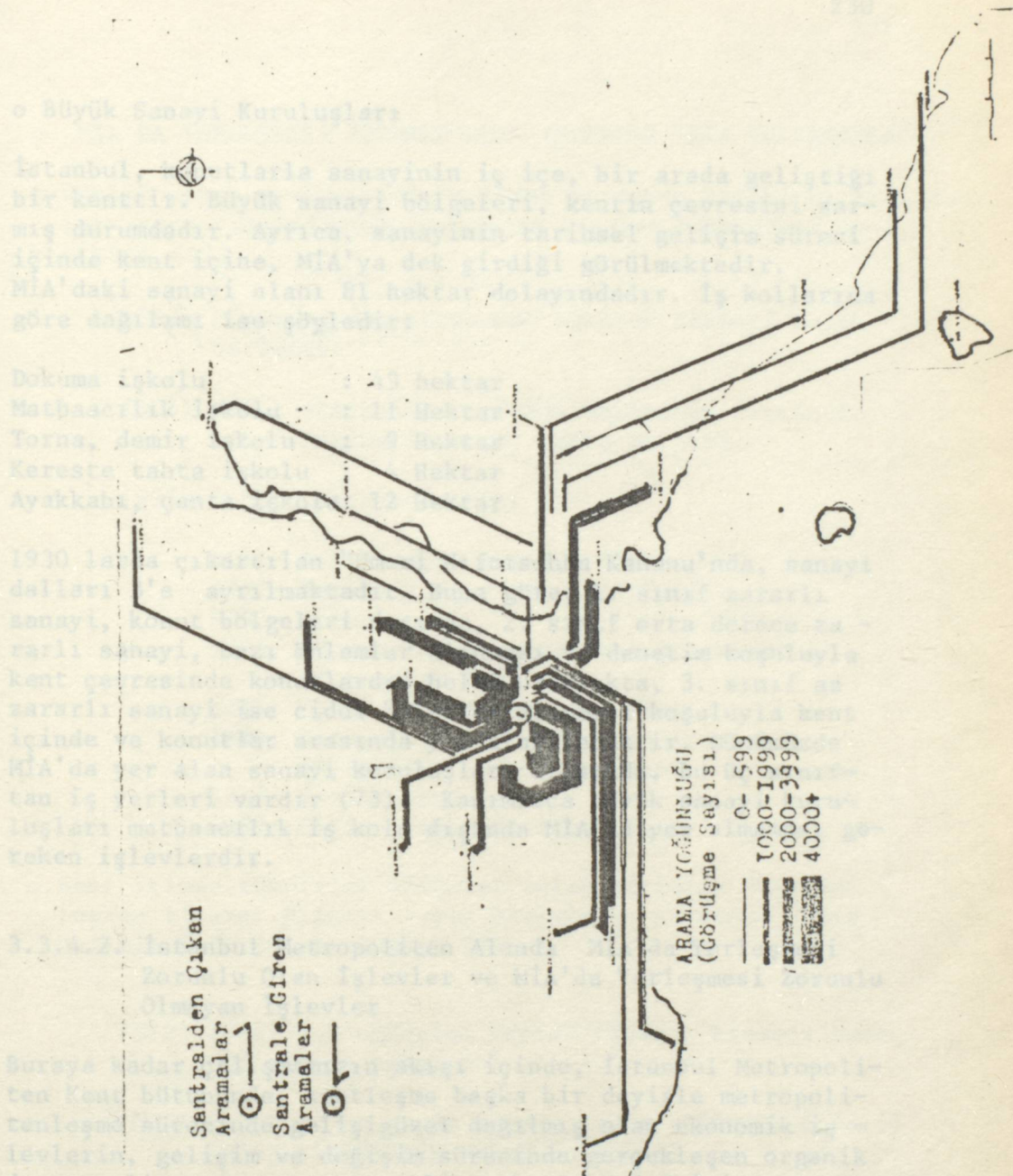
Kanımızca depolama faaliyetlerine ilişkin birimler MİA'da yerleşmesi zorunlu işlevler değildir.

o Haberleşme Hizmetleri

Merkezi iş alanı, kent içi, bölge, ülke ve ülkelerarası ilişkilerinde haberleşme hizmetlerinden en çok yararlanan bir zon olarak uzmanlaşmaktadır.

Kanımızca haberleşmeye ilişkin hizmet sunan birimler (telefon santralleri, büyük postane) MİA'da yerleşmesi zorunlu olan kullanımlardır.

İstanbul metropoliten kent bütününde abone sayısı en yüksek olan santral MİA'da yer alan Tahtakale santralidir. Tüm Eminönü ilçesine hizmet eden ve toplam kapasitesi 33.000 olan bu santralin 27.617 abonesi çeşitli meslek gruplarına ilişkin işyerleridir. 1978 yılı yüklü saat (10.00 - 11.00) ortalamalarına giren (55.419) ve çıkan (67.427) toplam 122.846 kent içi aramalarının % 72'si sırasıyla, Fatih, Beyoğlu, Tahtakale, Şişli, Beşiktaş, Bakırköy, Gayrettepe ve Erenköy santralleri arasında gerçekleşmektedir. Tahtakale santraline kayıtlı bulunan iş yerlerinin yoğun ilişki kurdukları zonlar, kentin ekonomik faaliyetlerinin yoğunlaştığı diğer merkez alanları ile de çakışmaktadır (Bkz. Şekil.3.16) (72).

Şekil: 3.16. 1977-78 Yılı, Yüklü Saat (10.00 - 11.00)
Ortalamalarına Göre Tahtakale Santraline
Giren ve Çıkan Toplam Kent İçi Telefon
Aramaları.

Kaynak: PTT, İstanbul Telefon Baş Müdürlüğü, Etüd ve Planlama Dairesi, 1978.

Gülmez, A., Metropoliten Kent Merkezlerinin Yeniden Örgütlenmesinde Yararlanılabilecek bir Yöntem Araştırması.

o Büyük Sanayi Kuruluşları

İstanbul, konutlarla sanayinin iç içe, bir arada geliştiği bir kenttir. Büyük sanayi bölgeleri, kentin çevresini sarmış durumdadır. Ayrıca, sanayinin tarihsel gelişim süreci içinde kent içine, MİA'ya dek girdiği görülmektedir. MİA'daki sanayi alanı 81 hektar dolayındadır. İş kollarına göre dağılımı ise şöyledir:

Dokuma işkolu	: 43 hektar
Matbaacılık işkolu	: 11 Hektar
Torna, demir işkolu	: 9 Hektar
Kereste tahta işkolu	: 4 Hektar
Ayakkabı, çanta işkolu	: 12 Hektar

1930 larda çıkartılan "Umumi Hıfzısıhha Kanunu"nda, sanayi dalları 3'e ayrılmaktadır. Buna göre; 1. sınıf zararlı sanayi, konut bölgeleri dışında, 2. sınıf orta derece zararlı sanayi, bazı önlemler alınması ve denetim koşuluyla kent çevresinde konutlardan belli uzaklıkta, 3. sınıf az zararlı sanayi ise ciddi önlemler alınması koşuluyla kent içinde ve konutlar arasında yer alabilecektir. Günümüzde MİA'da yer alan sanayi kuruluşları arasında, bu üç sınıftan iş yerleri vardır (73). Kanımızca büyük sanayi kuruluşları matbaacılık iş kolu dışında MİA'da yer almaması gereken işlevlerdir.

3.3.4.2. İstanbul Metropoli-ten Alanda MİA'da Yerleşmesi Zorunlu Olan İşlevler ve MİA'da Yerleşmesi Zorunlu Olmayan İşlevler

Buraya kadar çalışmamızın akışı içinde, İstanbul Metropoli-ten Kent bütününde, kentleşme başka bir deyişle metropoli-tenleşme sürecinde gelişigüzel dağılmış olan ekonomik iş-levlerin, gelişim ve değişim sürecinde gerçekleşen organik desantralizasyonu ve metropoli-ten kent bütünü içinde payla-rının değişimi koşutunda, MİA ve diğer alt merkezlerde yer alması zorunlu olan ve olmayan ekonomik faaliyetlerin işlev-sel çözümlemesini yapmıştık. Çalışmamızın bu kesitinde bu işlevleri sınıflandırmaya çalışacağız.

A- MİA'DA YERLEŞMESİ ZORUNLU OLAN İŞLEVLER (MİA KULLANIMLARI)

o Günlük yerek gereksinimlere cevap vermeyen talebi az olan mallar satan uzmanlaşmış perakente ticaret hizmetleri veren birimler (62)

(622) Giyim eşyası perakende ticaret hizmeti sunan birimler.

(625) Nakil vasıtaları, ziraat makina ve aletleri, diğer makina ve motor satış yerleri,

(629) Diğer perakendeciler

6291- Antika eşya satış yerleri

6292- Turistik eşya satış yerleri

6293- Aktarlar

6294- Mücevherat ve sanat satış yerleri
(Sarrafılar dahil)

6295- Optik eşya satış mağazaları

6296- Kitapçılar, mecmua ve gazete bayileri,
(Kırtasiye ve büro malzemesi satanlar)

6297- Hurdacılar

6299- Diğer perakendeciler (Biteks v.s.)

o Kent içinde tüketilen maddeler satan birimler dışında toptan ticaret hizmeti veren birimlerin yalnızca satış üniteleri (Depolama hariç) (61)

(612) Zirai ana maddeler toptan ticaret hizmeti sunan birimlerin satış üniteleri.

(613) Mensucat ve giyim eşyası toptan ticaret hizmeti sunan birimlerin satış üniteleri.

(615) Madenler ve sınai kimyevi madde toptan ticaret hizmeti sunan birimlerin satış üniteleri.

(616) Makina ve teçhizat ile motorlu araçlar ve yedek parçaları toptan ticareti satış üniteleri.

(617) Cam, züccaciye ve çini satış üniteleri.

(618) Ticaret komisyoncuları, kabzımallar ve ticaret ajanlığı.

(619) Diğer toptan ticaret satış üniteleri

6191- Kağıt ve kağıt mamulleri, kitap kırtasiye,

6192- Optik eşyalar

6192- Tıbbi müstahzarlar

6199- Yukardaki gruplardan hiç birine girmeyen toptan ticaret.

o Lokanta ve Oteller (63)

(631) Lokantalar ve kahvehaneler diğer yeme içme yerleri (6313 dışında)

(632) Oteller

6322- Pansiyonlar

6324- Hanlar

o Ulaştırma ve Haberleşme hizmetleri sunan birimler (7) (7112, 7114, 719) dışında

o Ulaşım, otopark alanları, haberleşmeye ilişkin santraller.

o Mali kurumlar ve sigorta hizmetleri veren kuruluşlar (8).

(810) Mali kurumlar

(820) Sigorta kurumları ve prodüktörleri

(832) Kurumlara yardımcı iş hizmetleri

8321- Hukuk hizmetleri

8322- Muhasebe, hesap tutmak ve kontrol işleri

8323- Bilgilerin tablolaştırılması ve verilerin işlenmesi.

- 8324- Mühendislik, mimarlık ve teknik hizmetler
- 8325- Reklam hizmetleri
- 8329- Yukarıda adı geçmeyen diğer hizmetler.
- o Toplum hizmetleri sosyal ve kişisel hizmetler (9) sınıfına giren aşağıdaki ekonomik işlevler.
91. Yönetmel hizmetler sunan birimler
94. Eğlence ve kültür hizmetleri
- (941) Uzmanlaşmış sinema ve diğer eğlence hizmetleri
- (942) Kütüphaneler, müzeler, sanat galerileri ve danışma merkezleri.
- (949) Diğer eğlence hizmetleri
- (959) Diğer kişisel hizmetler
- o Küçük imalat sanayi (3) sınıfına giren aşağıdaki ekonomik işlevler.
32. Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi
34. Kağıt - Kağıt ürünleri ve basım sanayi
39. Diğer imalat sanayi (74)
- o Sanayi kuruluşları sınıfına giren aşağıdaki ekonomik işlevler.
34. Basım sanayi (Gazeteler).

7112. Carajılar ve diğer yardımcı bakım ve servis işleri sunan birimler

7114. Şehirlerarası ve şehir içi taşımacılıkta ağırlıklı olarak taşıyan birimler

719. Ulaştırma ile ilgili diğer hizmetler

B- MİA'DA YERLEŞMESİ ZORUNLU OLMAYAN İŞLEVLER (DESANTRALİZASYON KARARLARI AÇISINDAN MİA OLMAYAN KULLANIMLAR)

o Yerel ve günlük gereksinimleri karşılayan tüketim maddeleri satan perakende ticaret birimleri (62)

(621) Gıda maddeleri satan birimler

(623) Mobilya, ev eşyası satan perakendeciler

(624) Eczane ve itriyatçılar, parfümeri

(626) Kereste ve inşaat malzemeleri satış yerleri

(627) Yakacak maddeleri

(628) Büyük mağazalar (Gima, v.s)

o Kent içinde tüketilen maddeler satan toptan ticaret hizmetleri sunan birimler ve toptan ticarete ilişkin depolama hizmetleri sunan birimler.

(611) Gıda maddeleri toptan ticaret (Hal)

(614) Kereste ve inşaat malzemesi toptan ticareti

o Lokanta ve oteller (63) sınıflandırmasına giren

6313- Muhallebi, pasta, tatlı ve börek satış yerleri,

6323- Kamplar ve konaklama yerleri

o Ulaştırma ve haberleşme hizmetleri (7) grubuna giren aşağıdaki işlevler

7112. Garajlar ve diğer yardımcı bakım ve servis işleri sunan birimler

7114. Şehirlerarası ve şehir içi karayolu eşya nakliyatı sunan birimler

719. Ulaşım ile ilgili diğer hizmetler

- o Her tür ticaret depolama hizmetleri veren birimler
- o Mali kurumlar ve sigorta hizmetleri sınıfına giren

(831) Taşınmaz mallara ilişkin hizmet sunan birimler.

- o Toplum hizmetleri sosyal ve kişisel hizmetler (9) sınıfına giren aşağıdaki işlevler.

(931) Eğitim hizmetleri

(932) Araştırma ve bilim kurumları

(933) Tıbbi hizmetler, dişçiler, veteriner hizmetleri ve diğer sağlık hizmetleri

(934) Sosyal yardım kuruluşları

95. Kişisel ve ev hizmetleri

(951) Başka yerde tasnif edilmemiş tamir hizmetleri

(952) Çamaşırhane, Boyahane, temizleyici ve onarıcılar.

(953) Ev hizmetleri

- o Küçük imalat sanayi (3) sınıfına giren aşağıdaki ekonomik işlevler.

31. Gıda - içki ve tütün sanayi

33. Orman ürünleri ve mobilya sanayi

35. Kimya, petrol

36. Taş ve toprağa dayalı sanayi

37. Metal eşya, makina ve teçhizat.

- o Sanayi kuruluşları (Gazeteler dışında)

- o Boş bina ve dükkanlar

- o Boş arsalar

- o Sürekli kullanılan konutlar.

IV. BÖLÜM : TOPLU DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Merkezi İş Alanlarının (MİA) mekansal dağılımları, nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığının araştırılması, II. Bölümde belirlenen ölçütlere temellendirilerek, III. bölümde örnek alan olarak seçilen İstanbul Metropolitan Kent bütününde ayrıntıda ele alınmıştır.

İncelememizin bu kesiminde amacımız, buraya dek söylenenlerden ve yapılan betimleme, çözümleme ve değerlendirmelerden çıkarılabilecek sonuçları ortaya koymak ve ülkemizde yapılan planlama çalışmalarına katkıları açısından anlamalarını açıklığa kavuşturmaktadır.

Bu amaçla aşağıda önce İstanbul Metropolitan Alanında nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin, kent bütünü içindeki hareketliliğinden kaynaklanan organik desantralizasyonuna ilişkin bulgular ve daha sonra da sonuçlar üzerinde durulacaktır.

A- İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA) MEKANSAL DAĞILIMLARI VE NÜFUSUN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ, BULGULAR VE SONUÇLAR

Nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyonunun çok yaygın olup olmadığını anlamak için, örnek alan olarak seçtiğimiz İstanbul Metropoliten Alanında, metropoliten sistemin dört bileşen parçasında, 1970-75 ve 1975-80 dönemlerini kapsayan zaman dilimlerinde, her değişkenin görece değişimleri koşutunda ve birim olarak, merkez belediye sınırları içinde mahalle, çevre yerleşmelerde ise zorunlu olarak belediye sınırlarının kullanıldığı bir yöntem izleyerek çalışmamızın III. bölümünde ayrıntıda irdlemiştik.

Elde ettiğimiz, nüfusa ilişkin bulgu ve sonuçları aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz.

- o İstanbul Metropoliten Alanının nüfusu, özellikle ülkenin her yerinden gelenlerle hızla çoğalmaya devam etmektedir.
- o Metropoliten kent bütününde, 1975-1980 döneminde gerçekleşen nüfus artışı, 1970-1975 döneminde gerçekleşen artışların gerisinde kalmaktadır. Kanımızca bu olguyu, ülkede, 1975-1980 döneminde yaşanan olaylar ve izlenen politikalarla açıklayabiliriz.
- o Her ne kadar nüfus artışı, metropoliten alan ölçeğinde dikkati çekecek boyutlarda artmakta ise de asıl büyük artış, İstanbul kenti belediye sınırları içinde ve bu sınırların hemen kenarlarında yer alan komşu belediyeler, bucaklar ve köylerde görülmektedir.
- o Nüfus artış olayına olabildiğince küçük mekân birimleri (mahalle) ve yerleşme türü ölçeğinde, ekonomik faaliyetlerle ilişkileri açısından baktığımızda şu özellikler gözlenir;
- o Metropoliten kentin merkezi kısımlarında özellikle kentin "Merkezi İş Alanını" mekansal olarak oluşturan zonlarda ve bu alanı çevreleyen zonlarda MİA'nın genişlemesine koşut olarak nüfus azalmakta ve görece olarak desantralize olmaktadır. Aynı nedenlerle, nü-

fusun azalmasına, kentin daha birçok zonlarında özellikle lokal ticaret üniteleri çevresinde de rastlanmaktadır.

Varolan yerel ticaret merkezlerinin büyümeleri ya da yenilerinin oluşmasının, nüfus üzerindeki azaltıcı etkisi, gecekondulu alanlarında da görülmektedir.

Bu arada gecekondulu alanlarında, sanayi ve depolamaya ilişkin hizmet sunan birimlerin yaygınlaştığı ve barınma işlevini itici rol oynadığını söyleyebiliriz.

- o Özellikle kentin ana merkezini (MİA) ve alt merkezlerin yer aldığı zonlarda, ekonomik faaliyetlerin merkez mekânında kendilerine yer açma sürecinde barınma işlevini itici rol oynadığı ve barınma işlevinin etkinliğini yitirdiğini söyleyebiliriz.
 - o 1975-80 kesitinde MİA'yı oluşturan zonlarda mutlak nüfus desantralizasyonu izlenirken, diğer zonlarda 1970-75'de nüfus kaybeden ve lokal ticaretin yoğunlaştığı mahallelere komşu alanlarda da nüfus desantralizasyonu izlenmektedir.
 - o Nüfus olarak yoğunluğu büyük grupların desantralizasyon eğilimli oldukları, oysa daha küçük nüfus yoğunluğuna sahip yerleşmelerin merkezileşme yönünde daha büyük bir eğilim gösterdikleri açıkça ortaya çıkmaktadır.
- Büyüklik, kentsel çekirdeğin yoğunluğu ile ilişkilidir. Özellikle kentin ana merkezini (MİA) oluşturan zonlar en yüksek çekirdek nüfus yoğunluğuna sahiptirler ve hızla desantralizasyona doğru en hızlı bir şekilde ilerlemektedirler. Daha küçük yerleşmeler, özellikle yeni gelişen zonlarda çekirdek alanlar, büyüme göstererek merkezileşmektedirler.

B. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MERKEZİ İŞ ALANLARININ (MİA) MEKANSAL DAĞILIMLARI VE EKONOMİK FAALİYETLERİN DESANTRALİZASYON ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ, BULGULAR VE SONUÇLAR

Ekonomik faaliyetlerin desantralizasyon ölçütleri koşutunda değerlendirilmesine ilişkin bulgular;

- o 1970 - 1975 kesitinde, ilçe sınırlarını baz olarak kabul ettiğimiz incelememizde toptan ticaret hizmetleri sunan birimlerin, metropoliten kentin ana merkezinde - MİA (Eminönü, Beyoğlu) tek odakta yoğunlaştığı söylenebilir. Ancak bu dönemde, özellikle toptan ticarete ilişkin ünitelerin % 78.5'ini bünyesinde toplayan ve MİA'nın gele - neksel kesimini mekansal olarak oluşturan Eminönü'nde bu sektöre ilişkin birimlerde, bu dönemde gerçekleşen artış hızlarının metropoliten kent bütününde gerçekleşen artış hızının gerisinde kaldığı ve genelde görece desantralizasyonun gözlemlendiğini söyleyebiliriz.

Bu sektörün belirgin bir şekilde 5 - 10 km.lik çember içinde kalan ilçelerin merkez mekanlarında görece olarak merkezileştiğini söyleyebiliriz.

- o 1975-80 döneminde toptan ticaret sektörünün tek merkezli yapıdan, çok merkezli yapıya dönüşme eğiliminde olduğu ve özellikle Eminönü'nün etkinliğini yitirmeye başladığını, Beyoğlu'nun bu dönemde merkezileştiği, yine bu sektörün kentin ana merkezinden (MİA) ana merkez uzantılarına ve alt merkezlere görece desantralizasyon olduğu izlenimi tablolar yardımıyla kanıtlanmaktadır.
- o Desantralizasyon olgusu özellikle büyük ölçüde kent için - de tüketilen mallarıyla Gıda - 611, dokuma ve giyim-613, kereste ve inşaat malzemesi - 614 toptan satışı yapan birimlerde belirgin bir şekilde etkili olmaktadır.
- o 1970-75 kesitinde, İstanbul'un metropolitenleşmesi koşu - tunda, perakende ticaretin çok merkezli bir biçimde ge - liştiği ve MİA'nın özellikle temel gereksinimleri karşı - lamaya yönelik perakende ticaret hizmetlerinde etkinli - ğini yitirmeye başladığı ve buna bağlı olarak perakende ticaret yapısının metropoliten alan ölçeğinde değiştiği söylenebilir.
- o 1975-1980 zaman diliminde, MİA'yı mekansal olarak oluş - turan ilçelerin tümünün merkez kesimlerinde görece bü - yümede bir düşme gözlemlendiği ve metropoliten kent bütünü gerisinde kalarak görece desantralizasyona uğradıkları söylenebilir. Yine bu süreçte MİA'yı oluşturan zonların tümünde, pe - rakende ticaret sektörüne ilişkin kent içi paylarının, azaldığına dikkat çekmek gerekir.

- o 1975 - 1980'de MİA'da perakende ticaretin etkinliğini yitirmeye devam ettiği ve bunun özellikle, nüfus kaybeden başka bir deyişle nüfus desantralizasyonuna uğrayan zonlarda daha belirgin olarak ortaya çıktığı görülmektedir.
- o Yine bu kesitte; ana alt merkezleri (Bakırköy, Kadıköy), diğer kademedeki alt merkezlerin (Kartal, Eyüp, Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa, Üsküdar) güçlendiği ve artık metropoliten sistemin perakende ticaret yapısının çok odaklı olarak kademelenmesinin belirginleşmeye başladığı gözlenmektedir.
- o 1970-1975 yılları arasını kapsıyan dönemde, lokanta ve kahvehane ve diğer yeme içme yerlerine ilişkin ekonomik faaliyetlerin, diğer ekonomik faaliyet kollarının yoğun olarak bulundukları MİA'da (Eminönü, Fatih, Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş) ağırlıklı olarak yer seçtikleri ve perakende ticaretin kent bütünü içindeki mekansal dağılımına çok benzeyen bir yapı oluşturdıkları gözlenmektedir. Yine bu dönemde diğer ilçe merkezlerinde de, bu sektöre ilişkin birimlerin, lokal ticaret ünitelerinin yoğunlaştığı alanlarda yer seçtikleri ve merkez büyüklüklerine uygun bir hiyerarşik düzen içinde kademelendiği açıkça görülmektedir.
Bu dönemde lokanta, kahvehane ve diğer yeme içme yerlerinin kentin MİA'sından diğer merkezlere desantralize olduğu ve çok merkezde odaklaştığı söylenebilir.
- o 1975-1980 zaman diliminde, MİA'yı mekânsal olarak oluşturan zonlarda, bu sektöre ilişkin iş yerlerinin göreceli olarak etkinliği yitirmeye devam ettiği ve bu olgunun, nüfus desantralizasyonuna uğrayan mekanlarda daha belirginleştiği görülmektedir.
İzlenimin yanıltıcı olmadığı, bu faaliyetlere ilişkin tablolar ve şekiller yardımıyla III. bölümde kanıtlanmıştır.
- o Genelde otellerin metropoliten kent bütünündeki mekansal dağılımına artış hızlarını karşılaştırarak desantralizasyon ölçütleri koşutunda baktığımızda, metropoliten kent bütününde eğilim, göreceli büyümede bir düşme olarak algılanmaktadır. 1970-75'de otellerde artış hızı % 106 iken, 1975-1980 de % 79 düzeyine düştüğü görülmektedir.

- o 1970-1975 ve 1975-1980'de İstanbul metropoliten alanında, otellerle ilgili işyerlerinin, kentin yoğun iş merkezlerinde; özellikle MİA'da yer seçtikleri ve MİA dışında da dinlenme amaçlı yerleşmelerde yer seçtikleri izlenmektedir.
- o 1970-1975 'de, metropoliten merkez karakterine damgasını vuran mali kurumların, yalnızca Eminönü ve ağırlıklı olarak Beyoğlunda yer seçtikleri ve bu iki zon dışında gelişmedikleri, bu dönemin en belirleyici olgusudur. Bu dönemde Eminönünde genel eğilim bu kurumların görece büyümede bir düşme gösterdikleri ve görece desantralizasyon etkisinde oldukları izlenmektedir. Beyoğlu'nda ise mali kurumlarla ilgili işyerlerinde görece merkezleşme olduğunu söyleyebiliriz
- o 1975-80 kesitinde, MİA'nın kuzey uzantısını mekansal olarak oluşturan Şişli ve Beşiktaş, 5 km.'lik çemberde yer alan Kadıköy, finans kurumlarının yer seçme tercihini yaptıkları ve bu alanlardagörece merkezileştikleri, ağırlıklı olarak Eminönü ve az da olsa Beyoğlu'ndan görece desantralize oldukları dikkatimizi çekmektedir. MİA'nın bu dönemde hareketlilik göstererek Kuzey'e kaydığı gözlenmektedir.
- o Daha önce III. Bölümde açıkladığımız gibi finans kurumları, ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak odaklaştığı, İstanbul metropoliten bütünün en gelişmiş merkezlerinde başka bir deyişle MİA'da özellikle modern kesimde yer seçmektedirler.
- o Metropoliten merkez, finans kuruluşlarının yönetsel merkezlerinin tamamının yer aldığı bir mekan olarak algılanmaktadır.
- o Taşınmaz mallara ait iş hizmetleri sunan faaliyetlere ilişkin birimlerin, belirgin bir dinamizm sergileyecek bir biçimde, kentin ana merkezinden (MİA) görece olarak desantralize olduğudur. Bu birimler özellikle gelişme alanlarını etkisi altına alan alt merkezlerde (Bakırköy, Üsküdar, Kartal) görece olarak merkezleşmektedirler.
- o Kurumlara yardımcı iş hizmetleri sunan birimler MİA'dan MİA uzantılarına görece olarak desantralize olurken, diğer alt merkezlerde görece olarak merkezleşmektedirler.

- o 1970-1975 kesitinde, sosyal ve ilgili kamu hizmetleri sunan kuruluşların MİA'dan ana alt merkez ve diğer alt merkezlere, görelî desantralize olduğu; 1975-80 de ise bu olgunun daha da belirginleştiiğini söyleyebiliriz.
- o Genelde bakıldığında, İstanbul metropoliten kent bütününde, eğlence ve kültür hizmetlerine ilişkin birimler MİA'da, Beyoğlu ilçesinde ağırlıklı olarak yer seçmesine karşın, MİA'dan desantralize olduğu ve diğer ana alt merkez ve merkezlerde de yoğunlaştığı, merkez büyüklüğüne ve niteliğine göre kademelendiğı söylenebilir.
- o Kişisel ve ev hizmetleri sunan işlevlerin kent içinde her merkezde bulunduğu ve kademeli olarak dağıldığı ve bu işlevlerin 1970-75 de MİA'yı mekansal olarak oluşturan zonlardan büyük ölçüde alt merkezlere ve diğer alt merkezlere desantralize olduğu, 1975-80'de ise bu olgunun daha belirginleştiiğini söyleyebiliriz.
- o 1970-75 ve 1975-80 kesitlerinde İstanbul metropoliten kent bütününde küçük üretim işyerlerinin görelî değişimlerini desantralizasyon ölçütleri koşutunda irdelediğimizde; MİA'yı oluşturan ilçelerde (Eminönü, Beyoğlu, Fatih ve Beşiktaş) genel eğilim, görelî büyümede bir düşme göstermekte ve görelî desantralizasyon olgusu etkili olmaktadır.
Yalnız Eminönü'nde bu dönemlerde, görelî merkezileşen faaliyet kolları, dokuma ve giyim eşyası ve diğer imalat sanayidir.
- o Küçük imalat sanayi ağırlıklı olarak kentin tarihsel süreklilik gösteren MİA'sında (Eminönü, Beyoğlu) yer almaktadır. Ancak Eminönü ve Beyoğlu'nun il içindeki paylarının giderek azalması dikkat çekmektedir.
- o Küçük imalat sanayi görelî olarak MİA'dan desantralize olurken, özellikle sanayi ağırlıklı yerleşmelerde (Eyüp, Zeytinburnu, Bakırköy) ve diğer merkezlerde yoğunlaşmakta ve görelî olarak merkezileşmektedirler.
- o İstanbul metropoliten kent bütününde, küçük üretim ünitelerinin toptancı tücarla olan dolaysız ilişkileri yadsınamaz. Küçük üretim ünitelerinin kent içindeki mekansal dağılımı, toptan ticaret ünitelerinin mekansal dağılımı koşutunda irdelendiğinde eşgüdüm gözlenmektedir.

- o MİA'da taş ve toprağa dayalı sanayi, metal ana sanayi, kağıt ürünleri sanayinin göreceli büyümede bir düşük göstererek mutlak desantralize olduğu irdelenmemize göre kanıtlanmaktadır.

C. İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA, MİA VE ALT MERKEZ KULLANIMLARININ İŞLEVSEL ÇÖZÜMLEME SONUÇLARI

Çalışmamızın III. Bölümünde bütüncül bir yaklaşımla İstanbul Metropolitan Kent bütününde 1970-1975 ve 1975-1980 dönemlerini kapsayan zaman dilimlerinde nüfus ve ekonomik faaliyetlere ilişkin birimlerin kent içindeki dağılım ve hareketliliğini desantralizasyon ölçütleri koşutunda ve sayısal verilerle irdlemiştik.

Bu bölümde, daha önce geniş kapsamlı olarak ele aldığımız işlevlerin açınıminin tekrarından kaçınarak mekansal bulgulara temellendirdiğimiz sonuçları sıralamaya çalışacağız.

- o Metropolitanleşme sürecinde, kentin ana merkezinde izlenen gelişim olgusu, ana merkezin bu süreçte işlevsel açıdan metropol rolü oynamasını ve merkez mekanının yeniden örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır. Karar verme, kontrol, finansman, yönetim, otel, eğlence ve kültür faaliyetlerinde uzmanlaşan metropoliten kent merkezi, başka bir deyişle MİA aglomerasyon içinde metropol rolü oynamaktadır.
- o Özellikle metropoliten aşamadaki kentlerin alt merkezlerinde yer alması gereken bazı faaliyetlerin gelişim ve değişim süreci içinde MİA'dan yer almış olması işlevsel olmayan bir yoğunluk doğurmakta ve merkezin üstlenmesi gereken yeni rolü için zorunlu alan gereksinimini olumsuz yönde etkilemektedir.
- o Kentin tarihsel gelişim süreci içinde MİA'da gelişmiş bazı ekonomik işlevler, gelişim ve değişim sürecinde merkez mekanını olumsuz yönde etkilemektedir. Hava kirliliği, gürültü yaratan sanayi kuruluşları ve çalışma saatlerinde gün boyunca dış mekana taşın ve bu mekanı kullanan sanayi

kuruluşlarına ilişkin birimler merkezde olumsuz çevre koşulları yaratmakta ve işlevsel olmayan bir alan kaplamaktadırlar.

- o İstanbul Metropoliten Kent bütünü'nün ana merkezini (MİA) kentin geleceği açısından mekansal konum ve yapısını irdelediğimizde, İstanbul bugün bir sanayi öncesi imparatorluk merkezi olmaktan çıkmıştır. Şimdi, hızlı nitelik ve nicelik değişimlerinin izlendiği modern bir metropoliten merkeze dönüşmektedir. Bu metropolde, boyutları, görünümü ve fonksiyonel eğilimleri çok değişik olan yeni bir organik bütün eskinin yerini almaktadır. Bu değişim en çok MİA'yı etkilemektedir (1).
- o MİA büyük ölçüde gelişme aksları ve ulaşım doğrultuları koşutunda Kuzey'e (Şişli, Mecidiyeköy, Gayrettepe, Balmumcu, Levent, Beşiktaş) ve Batı'ya (Aksaray, Topkapı, Fatih) hareketlilik göstererek kayma eğilimindedir. Bu akslar üzerinde yer alan konut yapıları, hizmetler sektörüne ilişkin faaliyetlerin mekan gereksinimini karşılamak zorunda kalmakta ve işlev değiştirmektedir. Güney doğrultusu ise (Kumkapı) küçük üretim ünitelerinin mekan gereksinimini karşılamaktadır.
- o MİA'nın tarihsel kesimini oluşturan tarihi yarımada'da hızlı bir yapı değişikliği gözlenmekte, eski doku hızla kaybolmakta, değişimi önleyici hiçbir akılcı karar alınmamaktadır.
- o Merkezdeki barınma yoğunluğu, çalışanlarca yer değiştirmektedir.
- o İşlevsel değişim merkezin yapısal dousunu olumsuz yönde etkilemekte ve merkezin yeni rolünü üstlenmesine mekansal olarak uyum sağlayamamaktadır.
- o Kentin nüfus büyüklüğü ile mekânsal ve işlevsel ilişkilerin zaman ve mekanda sürekliliği İstanbul'a bir metropoliten görünüm kazandırmaktadır. Ancak metropolü tanımlayan başka birçok özellik tartışma konusu edilince İstanbul'un aslında, nüfusun ve işlevlerin eklemlenmeden üst üste yığılıştığı bir büyük yerleşme ya da örgütlenme dönüşümünü henüz tamamlayamamış, metropolitenleşme yönünde gelişen bir kent olduğu söylenebilir (2).

- o İstanbul Metropoliten Alanın da toptan ticaret sektörü ulaşım odaklarına bağımlılığı yönünden tek bir odak olarak (Eminönü, Beyoğlu) belirginleşmekte satış toplama ve dağıtma işlevini aynı mekanda sürdürmesi nedeniyle ulaşım sorunlarına neden olmakta, en önemli planlama tartışmalarına konu oluşturmaktadır.
- o Özellikle kent içinde tüketilen malları satan toptan ticaret hizmetleri sunan birimleri MİA'dan ana alt merkezlere, diğer merkezlere göreli olarak desantralize olmakta ve çevrede yeni planlama ve mekan organizasyonu çalışmalarını zorunlu kılmaktadır.
- o Perakende ticaret kent içindeki nüfus hareketine koşutluk göstermekte nüfus kaybeden alanlarından yoğun nüfus alan alanlara, başka bir deyişle MİA'dan alt merkezlere çeşitlilik göstererek toplumsal yapıyı yansıtır biçimde desantralize olmakta ve çok merkezli bir biçimde gelişmektedir.
- o MİA'da daha çok az rastlanır, çok müşteriye gereksinim gösteren uzmanlaşmış perakende ticaret hizmetleri yer almakta ve MİA'nın üst düzeyde kontrol ve denetleme işlevi olarak belirginleşmektedir. Ancak ana alt merkezlerde de (Kadıköy, Bakırköy) bu birimlerin sayılarının artması, kontrol ve denetleme sorumluluğunun alt merkezlerdeki yetkilerinin genişlemesinin belirgin bir kanıtıdır.

Bu olgu metropoliten kent bütününde düşey ve yatayda çeşitli gelişme kademelerindeki sosyal alt sistemlerin birbirinden farklı gereksinim ve isteklerini koordine etmeyi ve uzmanlaştırmayı zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle kent içindeki perakende ticaret dengesinin planlılar tarafından kurulup kentin makro mekanına yansıtılmasını zorunlu kılmaktadır.

- o Az gelişmişliğin yarattığı kendi içinde yeterliği olan bir mikro ekonomi oluşturan marjinal sektör, verimsiz örgütsüz minik ticaret, imalat ve servis ünitesi, belirgin bir şekilde MİA içinde yüzmekte ve her boş bulduğu mekanı işgal etmektedir (3). Lokanta hizmetleri sınıfına giren diğer yeme ve içme yerlerine ilişkin faaliyetler marjinal sektöre örnek olarak gösterilebilir.

- o MİA'nın ticaret hizmetlerinde uzmanlaşması ve giderek mekanda farklılaşması, perakende ticaretin çevreye yönelmesi merkezin çekim gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.
- o İstanbul'un metropolitenleşme sürecinde, MİA otellere ilişkin en yüksek payı almaktadır. Daha çok ucuz oteller, pansiyonlar ve hanlar geleneksel MİA'da, lüks oteller ise MİA'nın çağdaş kesiminde yer almakta ve MİA'da bir ikiliyapı gözlenmektedir.
İkili
- o Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesi ve sanayileşmesi sonucu, İstanbul'un metropolleşmesinin en belirgin olgusu ise, gerçek metropoliten merkez işlevlerinin başka bir deyişle yönetim, eşgüdüm, finansman, uzmanlaşmış ticaret işlevleriyle karar verme ve kontrol işlevinin üst düzeyde donatımların merkez mekanında gelişmesi ve yerleşmesidir. Bu işlevler büyük ölçüde büro yapılarının MİA'da yükselmesini zorunlu kılmakta ve merkez mekanının geleneksel dokusunu olumsuz yönde etkilemektedir.
- o İstanbul'da sanayinin yerleşmesi, kentlerdeki çeşitli sosyal sınıfların konut özelliği, tarihi, kültürel zenginliğin korunması, demografik yığılma konuları, bugünlerde en önde gelen konular olarak ele alınırken, metropoliten kentin özelliğini oluşturan iş yapısı (kompleks örgütler), bunlardaki istihdamın sayısı ve kalitesi (on binlerce uzmanlaşmış beyaz yakalı) ve bunların MİA'da yerleşme biçimi (büyük ofis binaları gereksinimi) üzerinde hiç durulmamaktadır. Çok yakın bir gelecekte, kent plancılarımız bu sorunlarla karşılaşacak ve karar verme çevrelerine bu konularla ilgili büyük baskılar konacaktır. Bu nedenle metropoliten kent olgusunun temel yönlerinin şimdiden kavranmasında ve sorunlar üzerinde düşünülmesinde şimdiden yarar görmekteyiz (4).
- o Makineleşen ve otomatikleşen çağdaş dünyamızda ofis bürolarında yer alacak uzmanlaşmış personel bir veriler ve bilgiler çeşitliliği olan teknik hüner teorik bilgi gerektiren faaliyetlerde iş görürken, üretim ve dağıtım akışını, akışın kontrolünü, sistemleri işletmeyi, yapıları düzeltme ve değiştirmeyi olanaklı kılmaktadır (5).
- o Metropolitenleşme sürecinde, MİA'da eski iş yapısına özgü zenaatkâr özelliğine sahip işlevlerin yerini alan kü-

çük imalat sanayi faaliyetlerinin çalışmamızın III. Bölümünde nedenleriyle açıkladığımız bir bölümü, MİA'da yerleşmek zorundadır. Kentin tarihsel süreklilik gösteren merkezinde (Eminönü) alt gelir grubunun terkettiği konutlarda kendileri için uygun olmayan yapılarda yerleşme eğilimindedir.

- o Dikkatli bir şekilde izlendiğinde MİA'da istenmeyen "Umumi Hıfzıssıha Kanununun" 1. ve 2. sınıfına giren küçük imalat sanayine ilişkin birimler tarihsel gelişim süreci içinde MİA'da yer almışlardır. Bu işlevler kentin gelişim ve dönüşüm sürecinde belirgin bir şekilde planlara göre belirlenen zonlara desantralize olmakta ve çevrede yeni planlama sorunları yaratmaktadırlar.
- o MİA, kent içi, bölge, ülke ve ülkelerarası ilişkilerde haberleşme hizmetlerinden en çok yararlanan bir zon olarak uzmanlaşmıştır. Merkez bir anlamda, bütün bölgelerden gelen ve haberleşme akslarının odaklaştığı, kentte erişilebilirliği en yüksek yer olarak algılanmaktadır.
- o Metropoliten ekonomi, istekleri kent bütünündeki değişim sistemi olan yerel ticaret merkezince karşılaması, birbirlerine karşı bağımlı mal ve hizmet üretici ve tüketicilerin organizasyonudur. Her metropol belirli büyüklükte bir üretici hinterlanda sahiptir. Bu arada, metropolü, büyüklüğü değil işlevi tanımlamaktadır (6). İstanbul'da Merkezlerin dağılımı, toplumun başardığı bir mekan organizasyonu olarak ortaya çıkmaktadır.
- o MİA metropolitenleşme sürecinde organik olarak yükünü azaltmaya ve alt merkezlere özellikle yerel gereksinimleri karşılama koşutunda daha büyük sorumluluklar vermektedir.

ÖNERİLER

Gelişmiş Batı ülkelerinde, metropoliten kent merkezlerinin yeniden örgütlenmesi çalışmalarında izlenen desant - ralizasyon politikaları, merkezde yerleşmesi zorunlu olmayan faaliyetlerin ayıklanarak desantralize edilmesi ve boşalan alanların merkezi faaliyetlere ayrılması doğru - tusundadır.

Merkezin mevcut durumunun değerlendirilmesi aşamasında saptanacak olan bu faaliyetlerin, ikinci kademe merkezlere başka bir deyişle ana altmerkezlere ve diğer alt merkezle - re yöneltilmesi ve bu odakların metropoliten merkezle ya - rışmayacak ancak onun yükünü azaltacak şekilde geliştiril - mesi yaklaşımı, kentsel alan bütününe ilişkin planlama kararlarını dolaysız bir biçimde etkilemektedir.

Bu aşamada, merkez planlama grubu ile metropoliten planla - ma bürosu arasında ilişki kurulması ve alt merkezlerin (mevcut veya yeni) seçimi, büyüklüklerinin ve erişilebi - lirlik koşullarının saptanması, gibi konularda ortak ka - rar üretilmesi gerekmektedir.

Önerilerimizi Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesi ve sa - nayileşmesinin etkisiyle oluşan, İstanbul'un metropoliten - leşmesinin gelişim ve değişim sürecinde, işlevsel ve doku - sal yapısında izlenen hızlı gelişim ve değişimlerle, tıka - nan ve çözüm bekleyen bir sorun alanı olarak algılanan merkez mekanlarının yaşatılması yükünün azaltılması ve yeni üstleneceği rolüne uygun olarak geliştirilmesi, de - santralizasyon kararlarına ilişkin planlama politikaları koşutunda sürdürmeyi yararlı görmekteyiz.

- o Merkez mekânının yaşatılması, yenilenmesi ve canlandırıl - ması, günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebile - cek bir duruma getirilmesi ve üstleneceği yeni işlevsel rolüne uygun mekân gereksinmesinin karşılanması bir ba - kıma makro ölçekte sağlıklı bir desantralizasyon poli - tikasının gerçekleştirilmesi ile olasıdır.
- o Desantralizasyon politikasının gerçekleştirilmesi, mer - kezin işlevsel olmayan ve onu olumsuz yönde etkileyen faaliyetlerden arındırılması ve aşırı yığılmış bulunduk -

ları merkez dışına yerleştirilmelerinin sağlanmasına bağlıdır. Desantralizasyon, başka bir deyişle dağıtma düşüncesi, önemli planlama kararlarından birisidir. Ancak bu uygulamayı yaparken, nüfusun ve ekonomik etkinliklerin yönetsel kuruluşların yığılmış bulundukları merkezin dışında yerleşmeyi amaçlayan ve bunu özendiren, yerel çözümlemelere dayanan parçacıl çözümleme yerine, bir bütünü oluşturan bu ögelerin, bütünüle olan ve kendi aralarındaki ilişki ve etkileşimlerin göz önünde tutulması gerekmektedir.

Çalışmamızın III. Bölümünde İstanbul Metropoliten Alanında bütüncül bir yaklaşımla nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin desantralizasyon ölçütleri koşutunda, bütünüle olan ve kendi aralarındaki ilişki ve etkileşimlerini saptamış, MİA ve alt merkezlerde yer alması zorunlu olan ve zorunlu olmayan işlevleri saptamıştık.

Bu bölümde açıkladığımız bulgular ve sonuçlara temellendirilerek gerekli önlem ve öneriler altında aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- o 1980 de onanan 1/50000 ölçekli Büyük İstanbul Nazım Planında (BİNP) belirtilen ve geliştirilmesi düşünülen merkez kademelenme yapısını yansıtmamakta kademeleri toplumun başardığı bugünkü kentin mekansal yapısına ters düşmektedir.

Kanımızca merkez kademelenmesi konusunda merkez planlama grubu ile metropoliten planlama bürosu arasında ilişki kurulması ve kentte bugün var olan organik desantralizasyon olgusu koşutunda alt merkezlerin (mevcut veya yeni) seçimi, büyüklüklerinin, kent içindeki rolüne uygun işlevlerin ve erişilebilirlik koşullarının saptanması gibi konularda ortak karar üretilmesi gerekmektedir.

Kent içindeki ekonomik faaliyetlerin konsantrasyon ve desantralizasyon eğilimlerine göre saptadığımız merkez kademelerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- o MİA (bölgesel - ulusal - uluslararası ölçekte olağan üstü düzeyde uzmanlaşmış egemen merkez)

- o 1. Kademe MİA - Ana alt merkez (kent içi - bölgesel ölçekte uzmanlanmış 1. derece egemen merkez)
- o 2. Kademe MİA - Alt merkez (Periodik ve yerel hizmetler sunan işlevlerin uzmanlaşmaya başladığı etkilenen merkez)
- o 3. Kademe alt merkez (Kitle tüketimini karşılamaya yönelik yerel hizmetler sunan küçük topluluk merkezi)
- o Kıyı ve kırsal rekreasyon merkezleri.

Ekonomik işlevlerin desantralizasyonuna ilişkin önerileri aşağıdaki gibi sıralıyabiliriz;

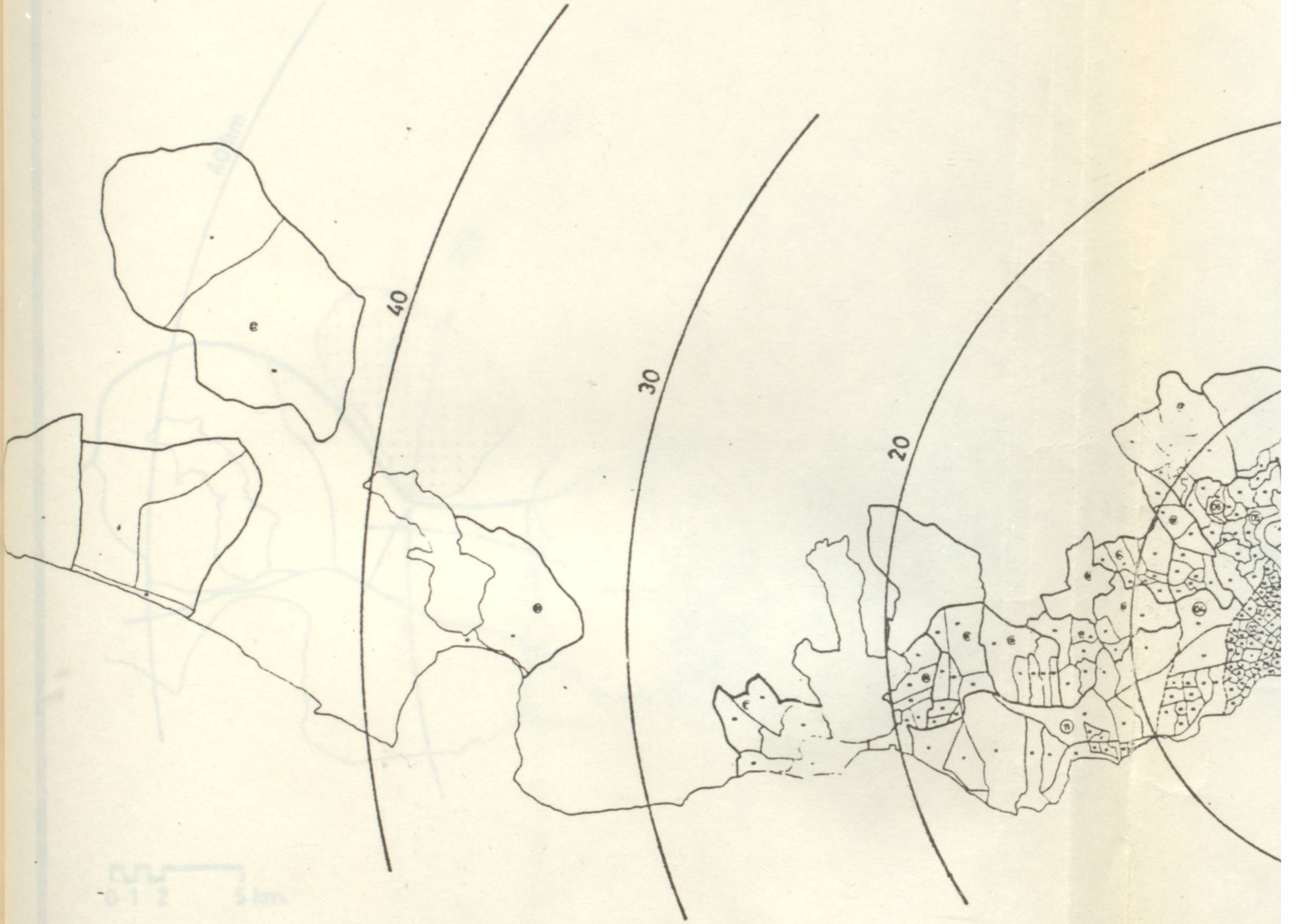
- o Kent içinde tüketilen maddeler dışında, toptan ticaret hizmetleri sunan birimlerin (toplama ve dağıtma işlevi dışında) yalnızca satış ünitelerinin MİA'da,
- o Toplanma ve dağıtma işlevini yüklenen depoların MİA dışında ana ulaşım odaklarında (bölgesel, ulusal, uluslararası toplama-dağıtma işlevini yüklenecek liman, ulaşım terminallerinde),
- o Kent içinde tüketilen ve III. Bölümde belirttiğimiz toptan ticaret hizmeti sunan ekonomik işlevlerin diğer kademedeki alt merkezlerde,
- o Bölgesel, ulusal, uluslararası, olağanüstü hizmet sunan uzmanlaşmış perakende ticarete ilişkin ekonomik işlevlerin MİA'da
- o Kentiçi uzmanlaşmış perakende ticaret hizmetleri sunan ekonomik birimlerin, birinci kademedeki MİA'da, başka bir deyişle ana alt merkezlerde,
- o Periodik tüketim hizmetlerine ilişkin perakende ticaret hizmetleri sunan ekonomik birimlerin 2. kademedeki alt merkezlerde,
- o Günlük kitle tüketiminin karşılamaya yönelik perakende ticaret hizmeti sunan ekonomik birimlerin, 3. kademe alt merkezlerde yerleşme ve gelişimini olanaklı kılacak mekansal düzenlemenin yapılması,

- o Lokanta hizmetleri sunan birimlerin perakende ticaret yapısına uygun kademelenmesini olanaklı kılacak gerekli önlem ve planlama politikalarının geliştirilmesi.
- o Kısa süreli barınma işlevini yüklenen otel hizmetlerine ilişkin birimlerin MİA'nın gece yaşayan bir mekan olarak algılanmasını olanaklı kılacak gerekli önlem ve planlama politikalarının geliştirilmesi, özellikle tarihi merkezde yer alan korunması gerekli konut yapılarının bu amaç için değerlendirilmesi.
- o Günümüzde MİA'nın kontrol araçları olan finans kurumlarına ilişkin hizmet faaliyetlerinin MİA'da gelişmesini olanaklı kılacak gerekli önlem ve planlama politikalarının geliştirilmesi ve organizasyonunun yapılması,
- o Taşınmaz mallara ilişkin hizmet sunan birimlerin kentin gelişme alanlarını etkisi altına alan alt merkezlerde yerleşimini olanaklı kılacak gerekli mekan organizasyon önlemlerinin alınması,
- o Kurumlara yardımcı iş hizmetleri sunan birimlerin MİA'da ve 1. kademe alt merkezlerde yerleşimini olanaklı kılmak amacıyla zorunlu önlem ve desantralizasyon uygulama aracı olan planlama politikalarının geliştirilerek mekana yansıtılması,
- o MİA'da yerleşik bulunan veya bu kesime yönelme olasılığı yüksek olan finans örgütlerinin çeşitli girişimci kuruluşlara ilişkin yönetimin birimlerinin ve uzmanlaşmış ticaret hizmetlerinin, mevcut MİA mekanına olan baskılarını azaltmak ve geleneksel, başka bir deyişle tarihi merkezdeki doku değişimini önlemek, uzun vadeli bir planlama süreci içinde korumak amacıyla, MİA'nın kayma yönünün değerlendirilerek özellikle örnekleri çeşitli gelişmiş Batılı ülkelerde izlenen gibi prestij konut alanlarına yakın sınırlı bir alanda bütünleşmesini olanaklı kılacak, desantralizasyon uygulama aracı olan planlama politikalarının geliştirilmesi,
- o Sosyal ve ilgili kamu hizmetlerinin perakende ticaret hizmetleri yapısına uygun olarak uzmanlaşma düzeyine göre MİA ve alt merkezlerde yerleştirilmesini olanaklı kılacak desantralizasyon uygulama politikalarının geliştirilmesi,

- o Üst düzeyde uzmanlaşmış eğlence ve kültür hizmetleri sunan birimlerin MİA'da yerleşmesini olanaklı kılacak gerekli ön-lem ve uygulama politikalarının saptanması,
- o Uzmanlaşma düzeyine göre alt kademe merkezlerinde de geliş-melerini olanaklı kılacak mekan düzenlenmesinin yapılması,
- o MİA'da üst düzeyde firmalar arasında bilgi alışverişini sağlayan ve MİA'ya çekicilik kazandıran fuar işlevlerinin mekansal olarak yerleşmesini olanaklı kılmakta,
- o Kişisel ve ev hizmetlerine ilişkin birimler, barınma iş -lerinin hareketine koşutluk göstermektedir. Daha çok kendi yakın çevresine hizmet eden bu işlevlerin barınma yoğunlu-ğuna göre alt merkezlerde geliştirilmesini olanaklı kılacak desantralizasyon planlama politikalarının geliştirilmesi.
- o En ilginç planlama tartışmalarına konu olan küçük üretim faaliyetleri, kentlerin tarihsel gelişim süreci içinde MİA'da ya da MİA'ya yakın yerlerde yerleşmişlerdir. Ani ve çabuk değişim gösteren taleplerin karşılanmasında rahat-lıkla uyum gösteren ve toptancı tüccarla dolaysız ilişki kuran küçük üretim faaliyetlerine ilişkin daha önce belir-tiğimiz faaliyetlerin MİA içinde yerleşmesi zorunludur. Yer seçiminde genellikle pazarın büyüklüğü, diğer ekonomik faaliyetlerle bir arada bulunma ve dışsal ekonomilerden yararlanma zorunluluğu olan ve çalışmamızın III. Bölümün-de belirttiğimiz, kağıt-kağıt ürünleri ve basım sanayi, dokuma, giyim eşyası ve deri giyim sanayi, diğer imalat sanayi ve eski iş yapısına özgü zenaatkar özelliğine sahip işlevlerin, MİA'da tarihi doku ve kültür zenginliklerine zarar vermeyecek biçimde yerleşmelerini olanaklı kılacak planlama politikalarının geliştirilmesi.
- o 1. Kademe ana alt merkezde yerleşik bulunan uzmanlaşmış perakende ticaret hizmeti veren kuruluşlara koşutluk gös-teren küçük imalat sanayinin bu merkezlerde geliştirilmesi.
- o Tarihsel süreç içinde MİA da yerleşik bulunan, Umumi Hıf-zıssıhha Kanunu'na göre 1. ve 2. sınıfa giren ve çevreye zarar veren üretim faaliyetlerinin nazım planda belirti-len sanayi yerleşimlerine, siteler halinde yerleştiril-mesini olanaklı kılacak desantralizasyon uygulama poli-tikalarının geliştirilmesi,

- o Bu kullanışların yer seçiminde çevresel koşulları gözönüne alarak etkili olan yasa 1930'da çıkarılan "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu"nun MİA'yı olumsuz etkileyen küçük üretim birimlerine ilişkin maddelerinin gözden geçirilmesi,
- o Tarihsel gelişim süreci içinde MİA'da yerleşim büyük sanayi kuruluşlarının, sanayi yerleşimlerine yöneltilmesi MİA'nın arındırılmasına yönelik, merkez mekanında gerçekleştirilecek, kısa vadeli, orta ve uzun vadeli planlama çalışmaları ile ilişkin hedeflerin saptanması, belirlenen hedeflerin, gerçekleşme olasılıklarına ve sürelerine göre irdelenmesi ve kesinleştirilmesi,
- o MİA ve alt merkezler arasında, başka bir deyişle etkileyen ve etkilenen merkezler arasında karşılıklı ilişkiler, planlamanın yoğunluğu yerine gidiş-gelişin hızı ile kurulur. Merkezler arası erişebilirliğin ve iletişimin düzenlenmesi gerekmektedir.

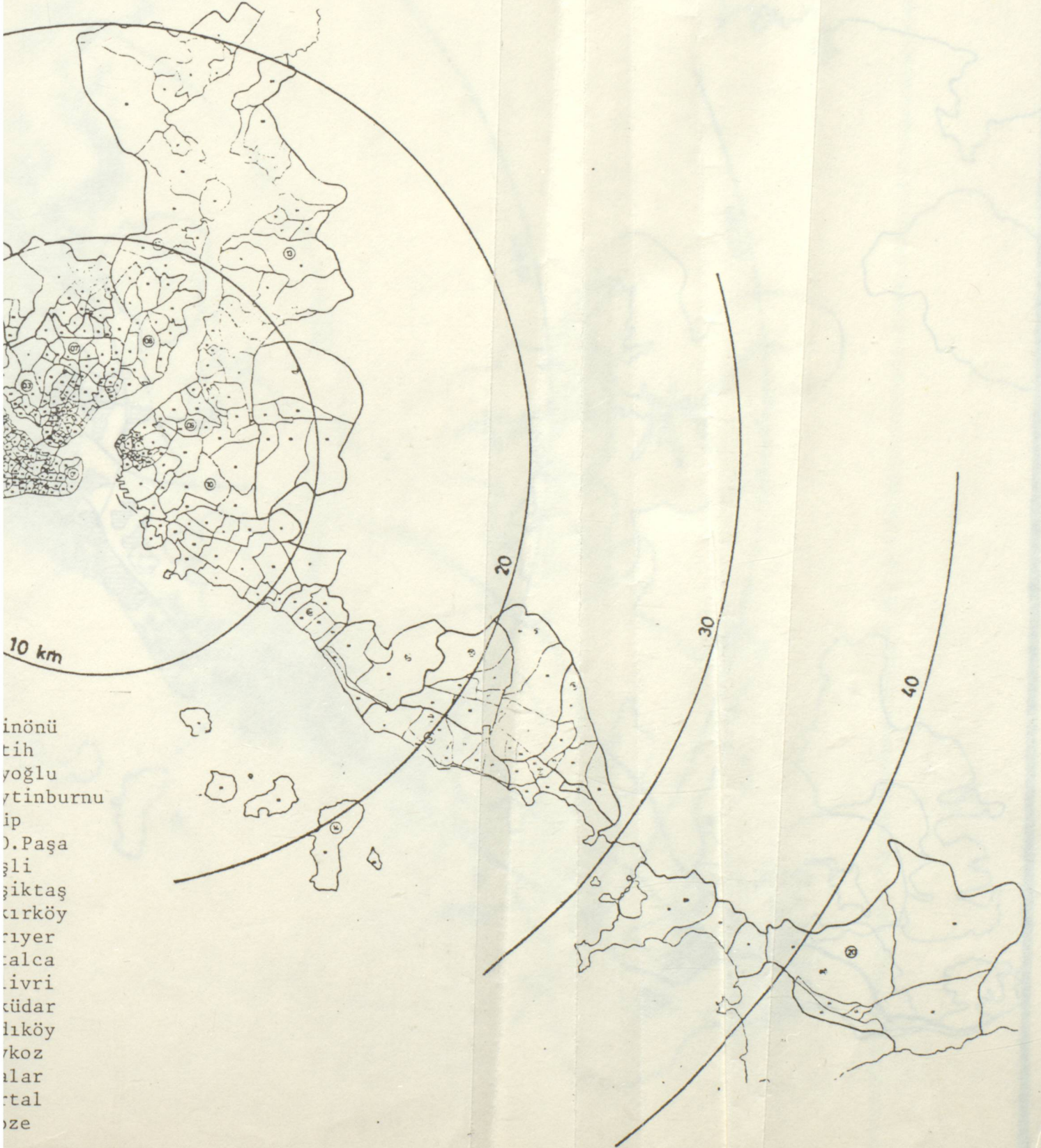
Kanımızca bu çalışma, ülkemizde sayıları henüz 8' e ulaşmış olan büyük kentlerimizin başka bir deyişle metropoliten kentlerimizin, sanayileşme ve kentleşme sürecinde, gelişigüzel dağılmış olan çeşitli kentsel ekonomik işlevlerinin, desantralizasyon sürecinde, kentin fiziksel yapısının en iyi koşullara göre, uygun işlevsel düzeninin oluşturulmasında yararlı olabileceği ölçüde görevini yerine getirmiş olacaktır.

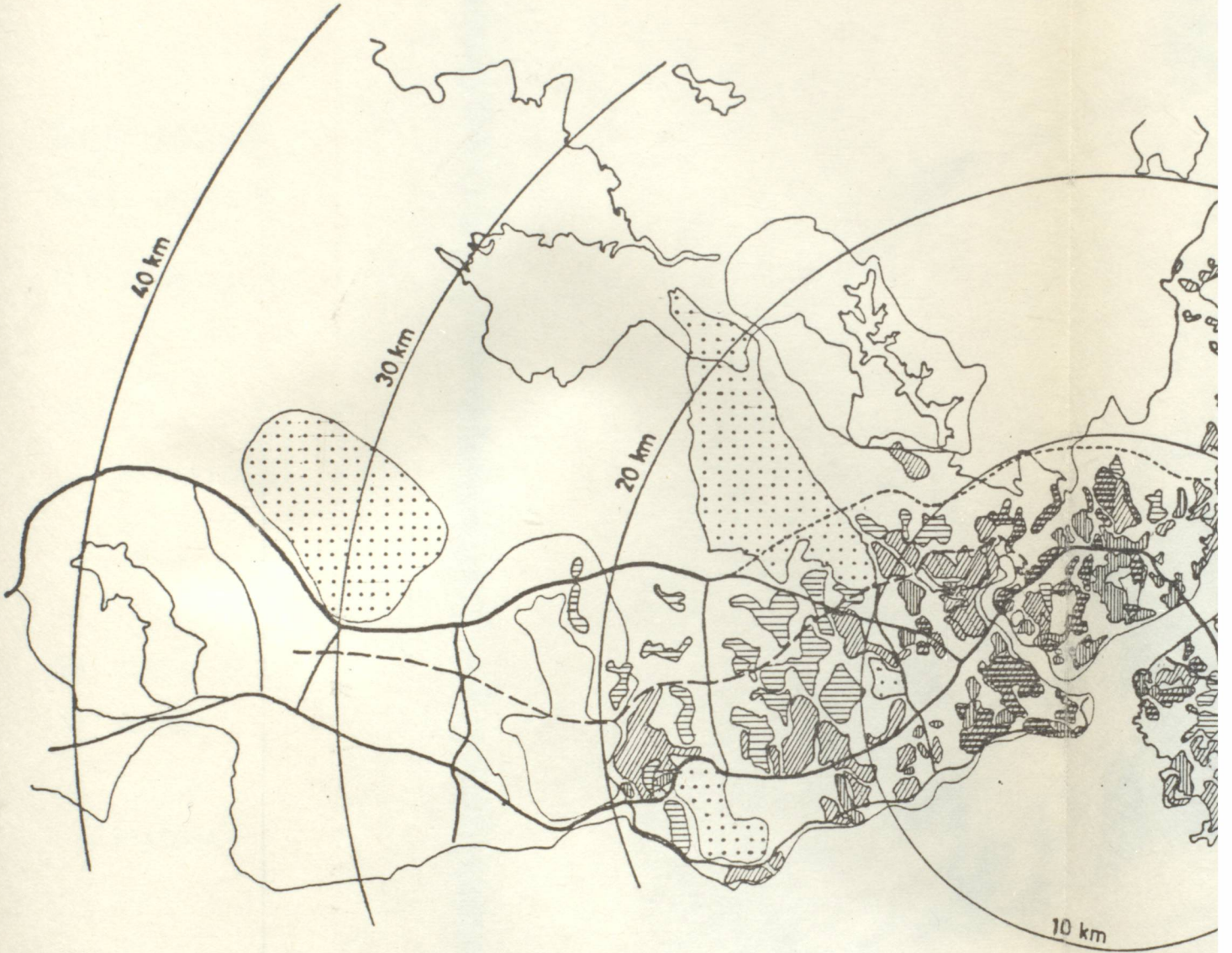

EK : 1- METİNLERDE ADI GEÇEN ZONLARIN İSTANBUL METROPOLİTEN
KENT BÜTÜNÜ İÇİNDEKİ MEKANSAL DAĞILIMI

Kaynak : BİNP. Bürosu -Konut Sektörü Planlama Grubu

- 01 Em.
- 02 Fat
- 03 Bey
- 04 Zey
- 05 Eyi
- 06 G.C
- 07 Şiş
- 08 Beş
- 11 Bak
- 12 Sar
- 16 Çat
- 17 Sil
- 09 Üsk
- 10 Kac
- 13 Bey
- 14 Ada
- 15 Kar
- 20 Geb

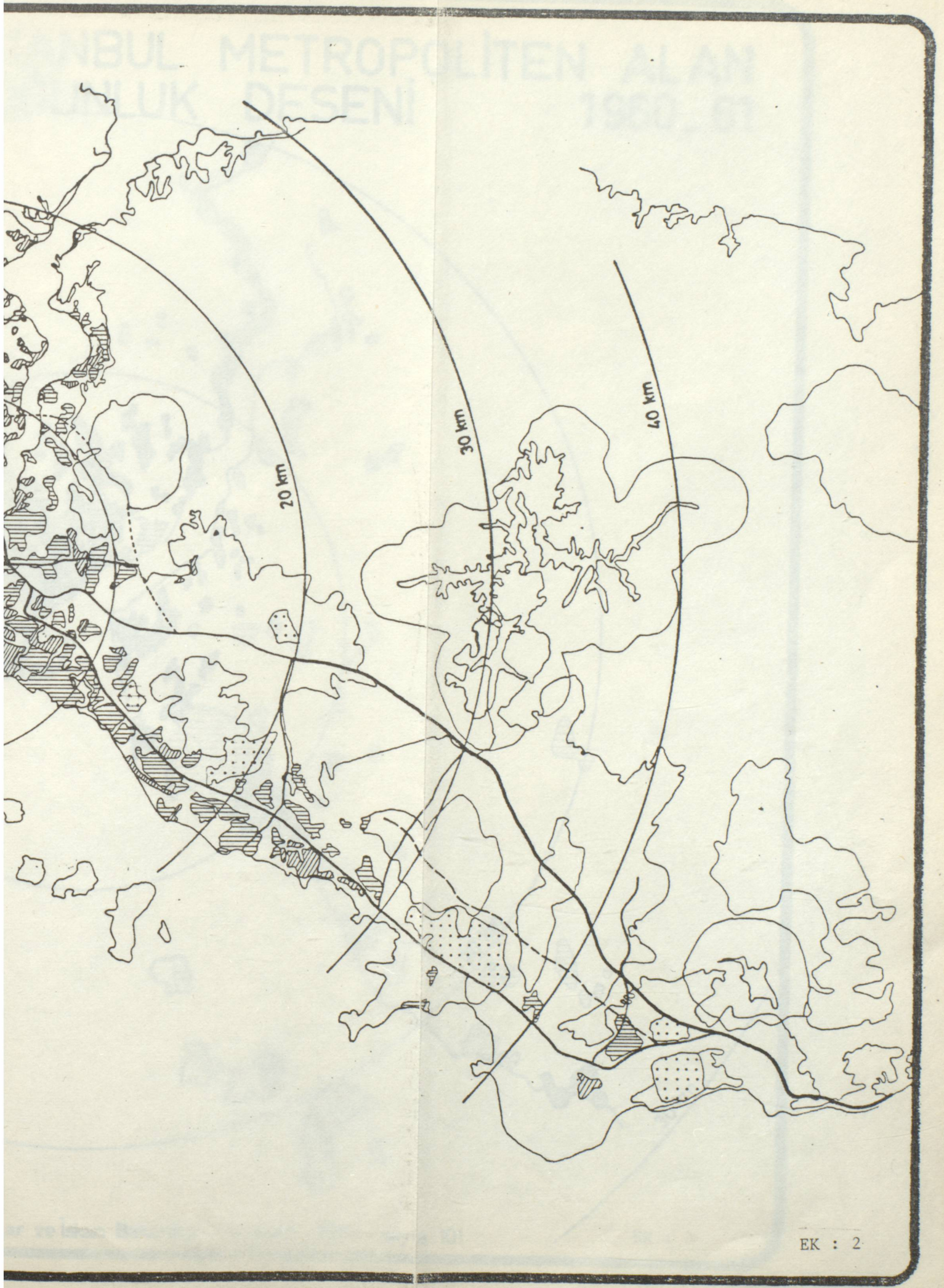

0 1 2 5 km.

İSTANBUL METROPOLİTEN ALAN TOPRAK KULLANIŞ ve HOMOJEN YOĞUNLUK BÖLGELERİ

0 - 150 K/H DÜŞÜK Y. ORTALAMA 104 K/H	OTO YOL	GÖLLER
150 - 350 K/H ORTA Y. ORTALAMA 193 K/H.	ÇEVRE YOLU(ekspres)	GÖL PROTOKOL AL.
350 - 600 K/H YÜKSEK ORTALAMA 363 K/H.	ORTA AKS	ORMAN SINIRI
600 -+ ÇOK YÜKSEK Y. ORT. 761 K/H	BAĞLANTI YOLLARI	KAMU ALANLARI (askeri ve diğer)

KAYNAK : Büyük İstanbul Nazım Plan Burosı - Konut Sektörü Planlama Grubu - 1975

İS
YÖ

BÖLÜM NOTU
GİRİS NOTU

(1) İLKİM, 1.

(2) Y. A. 1.

FOOTNOT

(3) İŞİTİ, 1.

(4) İLKİM, 1.

(5) AKTÜRE, 1.

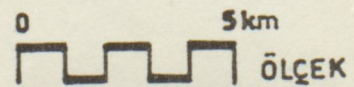
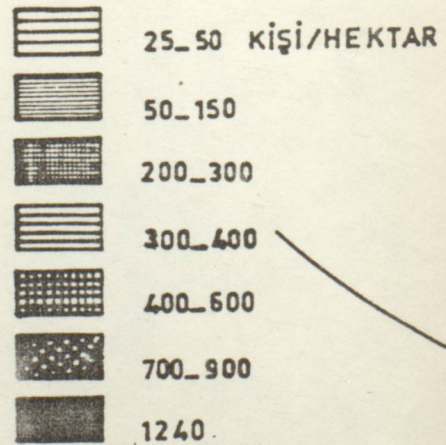
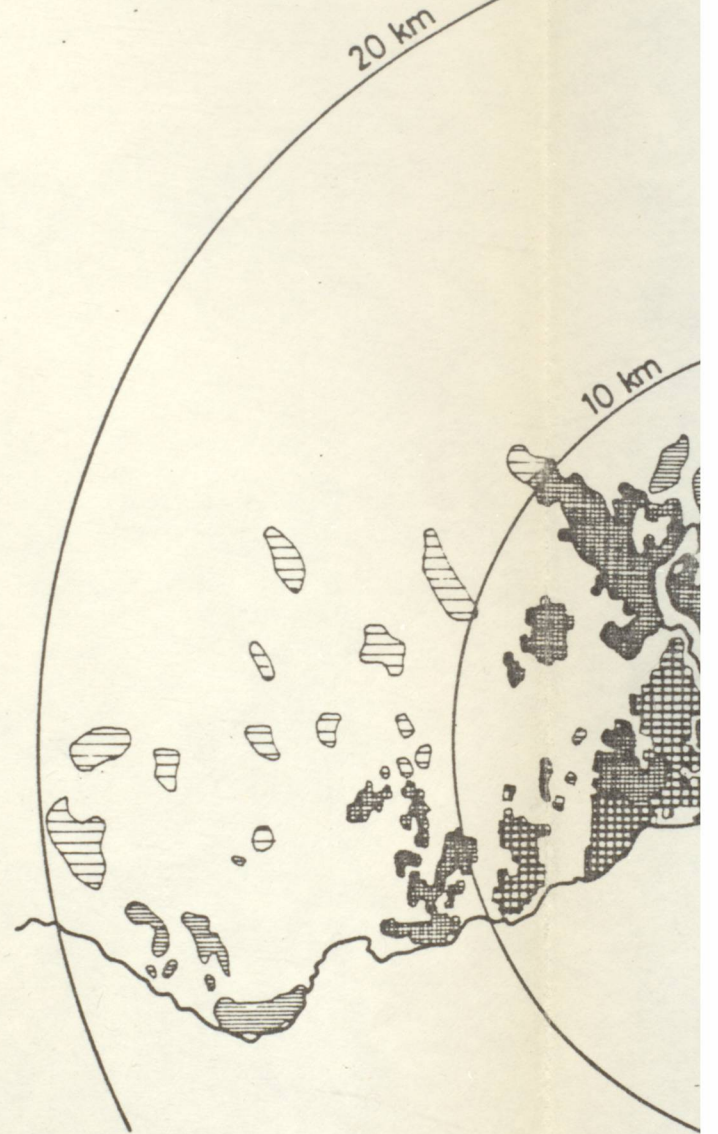
DZİBİTİ

(6) AKTÜRE, 1.

YASA, 1.

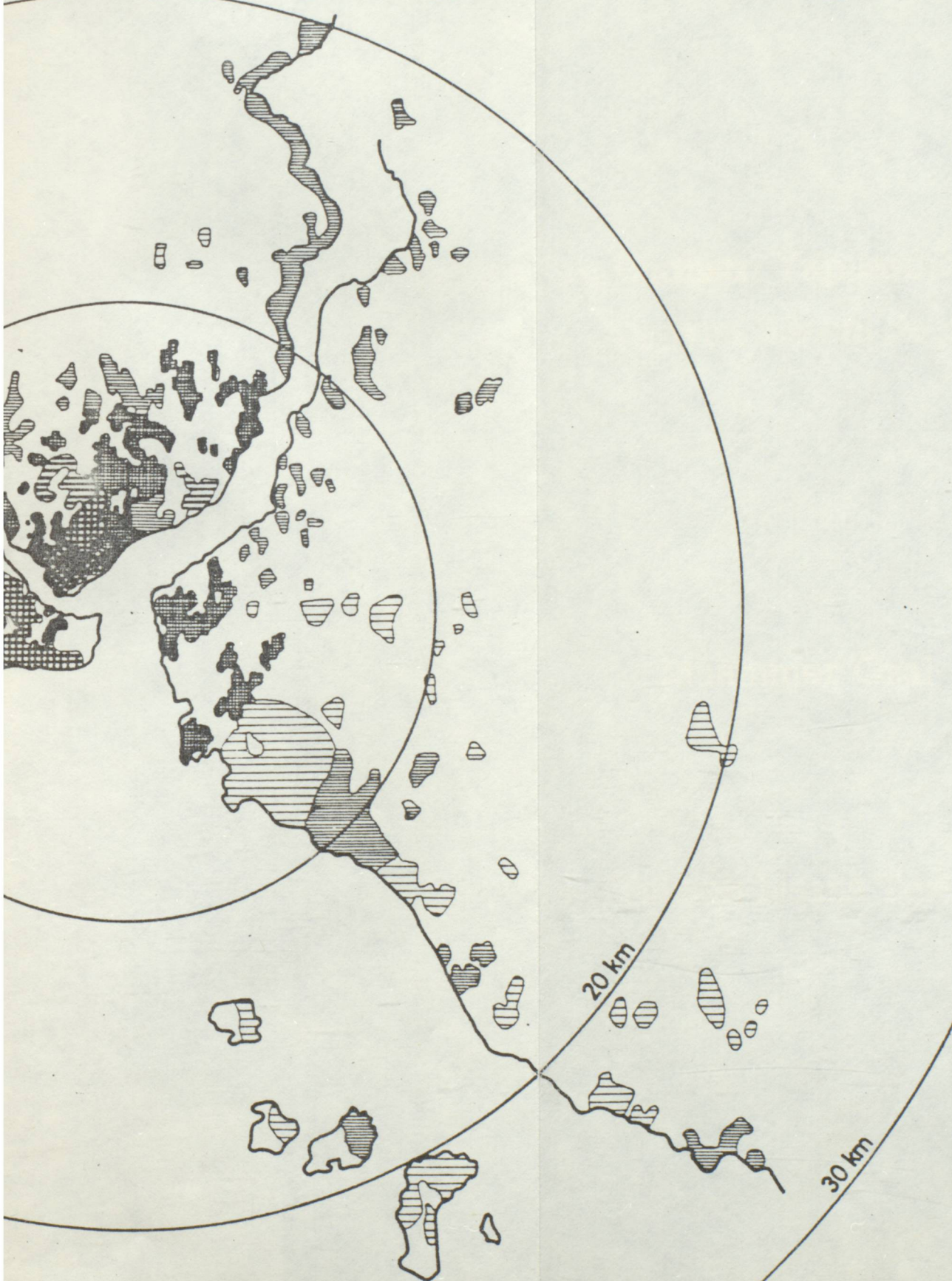
(7) AKTÜRE, 1.

(8) BAYHAN, 1.

KAYNAK: Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı.

TANBUL METROPOLİTEN ALAN DÜĞUNLUK DESENİ 1960_61

BÖLÜM NOTLARI

GİRİŞ NOTLARI

- (1) İLKİN, A., "Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi", İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayınlarından No: 453, İstanbul, 1979, s.138.
- (2) y.a.g.e. s.139-140.'dan
FOURESTİÉ, J., "Le Grand Espoir du XXe siècle", 1963, s.131-145.
- (3) İŞBİR, E.G. "Kentleşme Metropoliten Alan ve Yönetimi" Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 185, Ankara, 1982, s.16.
- (4) İLKİN, A., a.g.e., s.161-147.
- (5) AKTÜRE, S., "19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekan-sal Yapı Çözümlemesi" O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, Ankara 1978, s.2.
- DZIEWONSKI, K., Typological Problems in Urban Geography, Abstracts, London: 20th. Century International Geographical Union 1964, s.321.
- (6) AKTÜRE, S., a.g.e., s.2.
- YASA, İ., "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları", Ankara, T.O.D.A.İ.E. Yayını No: 136, 1973, s.28.
- (7) AKTÜRE, S., a.g.e., s.1.
- (8) BAYHAN, İ., "Kentsel Merkezler, Sorunları ve Merkezlerin Yenilenerek Canlandırılması, Yeni Merkezler Planlanması; Desantralizasyon", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982, s.1.

- (9) KIRAY, M., "Örgütlemeyen Kent, İzmir'de İş Haya-
tının Yapısı ve Yerleşme Düzeni", Sos-
yal Bilimler Derneği Yayınları: A-1,
Ankara, 1972, s.VII.
- (10) TEKELİ, İ., "Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihse-
l Kökleri" "Türkiye'de İmar Planlaması"
Derleyen Kök, T., O.D.T.Ü. Şehir ve Böl-
ge Planlama Bölümü Ankara, 1980, s.80.
- (11) TANERİ, E., "Şehircilik Konuları", Yıldız Üniversi-
tesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü Yayını, İstanbul, 1979,
s.55.
- (12) BİLSEL, S.G., BİLSEL, A., "Günümüzde İmar Planı Olgusu
Niteliği ve Türel Ayrımı", "Türkiye'de
İmar Planlaması" Derleyen Gök, T. Anka-
ra, 1980, s.131.
- (13) TEKELİ, İ., GÜLÖKSÜZ, Y., OKYAY., T., "Gecekondulu, Dolmuşlu
İşportalı Şehir" Cem Yayınları, İstan-
bul, 1976, s.59.
- (14) y. a.g.e. s.59, 127.
- (15) y.a.g.e. s.139-141.
- (16) ÇETİNER, A., "Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlke-
leri (Ticaret, Eğitim, Sosyal İdare
Endüstri Yeşil), İTÜ - Matbaası, İstan-
bul, 1972, s.77.
- (17) ÖZDEŞ, G. "Şehir Bölgeleri, Şehirlerde Zoning Kav-
ramı, Kuramları ve Çalışma Bölgeleri"
İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi,
1974, s.76.
- (18) GÜLMEZ, A., "Metropolitan Kent Merkezlerinin Yeniden
Örgütlenmesinde Yararlanılabilecek Bir
Yöntem Araştırması", İTÜ Mimarlık Fakül-
tesi, Baskı Atölyesi, İstanbul, 1981, s.58.
- (19) y.a.g.e. s.75-76.

- (20) y.a.g.e. s.64 - 65.
- (21) y.a.g.e. s.63.
- (22) Bu konuda daha geniş bilgi için bkz:
 BAYHAN, İ. a.g. Ders Notu
 BAYHAN, İ. "Şehir Planlaması" İskender Matbaası, İstanbul, 1969, s.126-190.
- ARU, K.A., "Yayalar ve Taşıtlar" İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965.
- _____ "L'architecture d'aujourd'hui",
 Décembre 1964 - Février 1965 Sayısı.
- _____ "Architektur Wettbewerbe", Planning
 Wulfen New Town /Planung Neue Stadt
 Wulfen, Erscheint Herbst, 1965.
- _____ "York, A Study in Conservation", London
 Her Majesty's Stationery Office, 1968.
- LİCHTENBERGER, E., "The Changing Nature of European Urbanization", "Urbanization and Counter - Urbanization", derleyen: Berry, B.J.L., Sage Publications, Inc., 1976, s.100.

Yaya bölgesi yaratılması, geçen on yıl içinde bütün Avrupa'da kent planlamanın ölçütlerinden biri olarak moda haline gelmiştir. 1960'larda yalnızca birkaç kentte bunlar arasında öncelikle Stockholm bu olgunun örneğini oluşturmaya karşın, bugün Avrupa'da hem orta büyüklükte hem de büyük kentlerde bu davranış yaygınlaşmıştır. Yalnızca Federal Alman Cumhuriyeti'nde, 1972'de yüzden fazla kent bir yaya bölgesine sahip olmuştur. İyimser bir yaklaşımla, yakın gelecekte, 50.000'den fazla nüfuslu kentlerin büyük çoğunluğu bir merkezi yaya bölgesine sahip olacaklardır.

Benzer şekilde büyük katlı mağazaların teşvik ettikleri kaydedilmelidir. Çünkü perakende ticaret, yaya bölgesinin açılmasıyla büyük ölçüde gelişmiştir.

- WOOD, A. A., "Pedestrianization", "Encyclopedia of Urban Planning", Editör-in.Chief, Whittick, A., Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1974, s.796 - 804.
- (23) BAYHAN, İ., a.g. ders notu.
- (24) GÜLMEZ, A., a.g.e. s.76.
- (25) Bu konuda bakınız:
- İmar ve İskan Bakanlığı, "Ankara Nazım Plan Şeması Raporu 1970-1990", Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu Yayın No: 5, Ankara, 1977, s.375 - 378.
- (26) KILINÇASLAN, İ., "İstanbul, Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri" İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, İstanbul, 1981, s.48.
- SLATER, D., "Underdevelopment and Spatial Inequality, Pergamon Press, Oxford, 1975, s.138-141.

I. BÖLÜM NOTLARI

- (1) PIRIENNE, H., "Ortaçağ Kentleri, Kökenleri ve Ticaretin Canlanması", Çev. Karadeniz, Ş., Dost Kitapevi Yay No.8, İstanbul, 1982, s.46.
- (2) y.a.g.e., s.47.
- (3) y.a.ge., s.96.
- (4) GÜLMEZ, A., a.g.e. s. 30'dan
- SUQUET - BONNAUD, A., "Le Probleme des Centres de Villes à L'Etranger", (Paris, Edition Sedes, 1966), s.7-8.
- (5) y.a.g.e. s. 30'dan.
- SOVCY, C., "Centres - Villes et Régulations Sociales", Urbanisme No: 117, 1970, s.38.
- (6) y.a.g.e., s. 30'dan.
- CASTELLS, M., "Le Centre Urbain Projet de Recherche Sociologique", Cahiers Internatiaux de Sociologie, Volume XI, VI, 1969, s.93-94.
- (7) y.a.g.e., s.30'dan.
- COWEN P., "A Propos du Modèle que Constitue Le Domaine Bati" Le Centre des Villes, Paris, Gredoc, 1966, s.45.
- (8) KILINÇASLAN, İ., "İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri", İstanbul, 1981, s.41.
- (9) GÜLMEZ, A., "Metropolitan Kent Merkezlerinin Yeniden Örgütlenmesinde Yararlanabilecek Bir Yöntem Araştırması", İstanbul, 1981, s.31'den.

- DALMASSO, E., "Systèmes Urbains et Activités Tertiaires",
Les Activités Tertiairesleur Rôle dans
L'Organisation de l'Espace, Cilt III,
Paris, CDU et Sedes réunis, 1966, s.4.
- (10) SOUCY, C., a.g.e., s.39.
- (11) BOLLENS, C., B., SCHMANDT, H.J., "The Metropolis.its
People Politics, And Economic Life",
Harper and Row Publishers, New York, 1965,
s.592.
- (12) SOUCY, C., a.g.e., s.39.
- (13) CASTELLS, M., a.g.e., s.93-94.
- (14) ÜNAL, Y., "Ağır Sanayi Yatırımlarının Kentsel Me-
kan Bütününe Etkileri - Ereğli Örneği",
İstanbul, 1981, s.10.
- (15) GOTTMANN, J., "Şehirsel Merkeziyetin Gelişmesi",
Çeviren; Özgüç, N. İstanbul Üniversitesi
Yayın No: 2087, İstanbul, 1976, s.33.
- (16) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.31.
- (17) SUHER, H., "İstanbul'da MİA İçinde Eminönü-Beyazıt
Hanlar Yöresi", İTÜ Mim. Fak. Şehircilik
Enstitüsü 7.Danışma Kurulu'na sunulan
bildiri, İstanbul, 1978, s.3.
- (18) ARSLAN, R., "Sosyo-Ekonomik Açıdan Kent", Yıldız
Üniversitesi Mim. Fak. Y.B.Ş.E. Yayın
No: 1, İstanbul, 1980, s.172.
- (19) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.31.
- (20) y.a.g.e., s. 32'den.
- SOUCY, C., "Contribution à Une Sociologié des
Centres Urbains - Reconstruction et
Développement - Les Centres de Caen
et du Havre", Paris, Publication de
Recharches Urbaines - Ministère de
L'Equipement et du logement, 1970, s.4.

(21) y.a.g.e., s.32.'den

MACKENSER, R., "Noyau Urbain - Ville Intérieure-Fonctions Centrales", Le Centre des Villes, Paris, Credoc, 1966, s.11-13.

(22) MURPHY, R., E., "The American City: An Urban Geography", Mc Graw-Hill, New York, 1974, s.346.

(23) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.32.

(24) TEKELİ, İ., "Gecekondulu, Dolmuşlu İşportalı, Şehir"
GÜLÖKSÜZ, Y., Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.19.
OKYAY, T.,

(25) GRÖTZBACH, E. "Geographische Untersuchung über die Kleinstadt der Gegenwart in Süddeutschland, Münch. Georg. Hefte, Sayı 24 Regensburg, 1963.

Küçük, orta büyüklükteki şehir, Büyük şehir ve metropoliten kent büyüklükleri ve bunlara ilişkin diğer bilgiler için bkz. "Zentrale Orte und Nachbargemeinden Gemeinsam Starken", Gemeindetag 19, 1966 ve Göçer, Orhan, "Şehirselleştirme ve Şehirselleştirme" İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehirselleştirme Bölgeleri ve Ulaşım Kürsüsü Yayını -2, İstanbul, 1974.

(26) MACKENSER, R., a.g.b. s.11.

(27) SOUCY, C., a.g.e., s.4.

(28) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.34.

(29) y.a.g.e., s.34'den.

DALMASSO, E., a.g.e., s.142.

(30) y.a.g.e., s.34'den.

CASTELLS, M. "La Question Urbaine", Paris, François Maspereux, 1977, s.89, 97.

- (31) y.a.g.e., s.34.
DALMASSO, E., a.g.e., s.141-142.
- (32) ARSLAN, R., a.g.e., s.174.
- (33) ARSLAN, R., a.g.e., s.49.
- (34) MURPHY, R.E., "The Central Business District, The American City An Urban Geography", Mc Graw-Hill, Inc. New York, 1974, s.347.
- (35) DICKINSON, R., E., "City Region and Regionalizm", Routledge ve Kegan Paul, Ltd. London, 1947, s.96.
- (36) FIREY, W., "Ecological Consideration in Planning Urban Fringes" American Sociological Review, Vol. 11, 1946, s.411.
- (37) MURPHY, R., E., a.g.e., s.347.
- (38) y.a.g.e., s.347.
- (39) OLLSSON, W., "Stockholm: Its Structure and Development" Geographical Review, Vol. 30, 1940, s.420-438.
- (40) SUHER, H., a.g.b., s.9.
- (41) CARTER, H., "The Study of Urban Geography", London, Edward Arnold Publishers Ltd., 1975, s.208.
- (42) SUND, T., "Bosteder og arbeidssteder Oslo", Oslo Kommune, Oslo, 1942.
- ISACHSEN, F.,
- (43) SUHER, H., a.g.b. s.9.
- (44) PROUDFOOT, J., M., "Intra-City Business Census Statistics For Philadelphia" Pa. may 1937, U.S. Bureau of the census.
- (45) MURPHY, R., E., a.g.e., s.348.

- (46) MURPHY, R.E., VANCE, J.E., "Delimiting the CBD"
Economic Geography, 1954, s.189-222.
- MURPHY, R.E., VANCE, J.E., "A Comperative Study of
nine Central Business Districts" Economic
Geography, 1954, s.301, 336.
- (47) BIRD, J., "Centrality and Cities", Routledge ve
Kegan Paul Ltd. London, 1977, s.81.
- (48) MURPHY, R.E., "The American City And Urban Geography",
Mc Graw-Hill, Inc. New York, 1974, s.352.
- (49) y.a.g.e., s.357.
- (50) y.a.g.e., s.369.
- (51) BİRD, J., a.g.e., s.82'den.
- DAVIES, D., H., "The Hard Core of Cape Town's Central
Business District: An Attempt at Delimi-
tation", Economic Geography, 1960, s.36.
- (52) BİRD, J., a.g.e., s.83'den.
- HARTENSTEIN, W. ve STAACK, G., "Land Use in the Urban
Core", Urban Core and Innercity",
Proceedings of international Study
Weeb, Amsterdam, 1966, s.35, 52.
- (53) BİRD, J., a.g.e. s. 84'den.
- EVANS A.W., "The location of head gurters of
Industrial Companics", Urban Studies,
1973, s.393.
- (54) BİRD J., a.g.e., s.83'den
- BOWDEN, M.J., "Downtown Thorough Time: Delimitation,
Expansion, and Internal Growth", Economic
Geography, 1971, s.124-5.
- (55) BİRD, J., a.g.e., s.84.

(56) BIRD, J., a.g.e., s.84'den.

GODDARD, J., "The Internal Structure of London's Central Area", "Urban Core and Inner City", Proceedings of the International Study Week, Amsterdam, 1966, s.131.

(57) BIRD, J., a.g.e., s. 84'den.

WENEKAMP, P.E., KRUIJT, B., "Structure, spread and development of the retail trade in the inner city of Amsterdam", "Urban Core and Inner City", Proceedings of the International Study Week, Amsterdam, 1966, s.226.

(58) BIRD, J., a.g.e., s. 84'den.

HORWOOD, E., M., BOYCE, R., R., "Studies of the Central Business District and Urban Freeway Development", University of Washington, Press, 1959, s.18.

(59) MURPHY, R.E., a.g.e., s.375-376.

(60) GÜLMEZ, A., a.g.e.'den.

DALMASSO, E., "Les Activites Tertiarres", Paris, CDU et SEDES, 1976, s.141-146.

(61) BOWDEN, M.J., a.g.m., s..24.

GODDARD, J., a.g.b., s.13..

(62) BIRD, J., a.g.e., s.82.

(63) MURPHY, R.E., a.g.e., s.352.

(64) BIRD, J., a.g.e., s.144'den.

PROKOP, D., "Image and Functions of the City", "Urban core and Inner City", Proceedings of the International Study Week, Amsterdam, 1966, s.22.

(65) ARSLAN, R., a.g.e., s.41.

- (66) ARSLAN, R., a.g.e., s.156.
- (67) ARSLAN, R., a.g.e., s.83'den.
- ROURASTIE, J., "Le Grand Espoir du XX é Siecle", Paris, 1952.
- (68) GOTTMANN, J., "Şehirsel Merkezîyetin Gelişmesi", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Fak. Yayın No: 80, (Çev. Özgü, N.) İstanbul, 1976, s.23.
- (69) KIRAY, M.B., "Metropolitan Kent Olgusu, Şehircilik Enstitüsü Dergisi, İTÜ Mîm. Fak. Yayın No: 10, 1975, s.5.
- (70) SLATER, D., "Underdevelopment and Spatial Inequality", Oxford, Pergoman Press, 1975, s.130-141.
- (71) KILINÇASLAN, İ., "İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri", İTÜ Mimarlık Fakü. Baskı Atölyesi, İstanbul, 1981, s.49'dan
- HOOVER, E.M., WERNON, R., "Anatomy of a Metropolis" Newyork, Doubleday Anchor, 1962, s.15.
- (72) ARSLAN, R., a.g.e., s.171.
- (73) DİE, "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama Sonuçları", Ankara, 1983, S. VII - VIII.
- DİE, "Meslek ve İktisadi Faaliyet Klasifikasyonu", Ankara, 1965, s.3-44.
- (74) ARSLAN, R., a.g.e., s.171-172.
- (75) TEKELİ, İ., GÜLÖKSÜZ, Y., OKYAY, T., "Gecekondulu Dolmuşlu, İşportalı Şehir", Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.345-332-333.
- (76) TUNA, O., "İstanbul Küçük Sanayi ve Bugünkü Mesleklere", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay. No: 53, İstanbul, 1950, s.56.

- (77) İSO, "İstanbul Metropoliten Alanında Sanayi Yerleşim Planlaması", İSO Araştırma Dairesi, Yay No: 10, İstanbul, s.59-60.
- (78) DİE, "Türkiye İstatistik Yıllığı" 1970.
- (79) DİE, "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama Sonuçları", Ankara, 1963, s. VII.
- (80) TEKELİ, İ., GÜLÖKSÜZ, Y. OKYAY, T., a.g.e. s.45-46.
- (81) y.a.g.e., s.46.
- (82) y.a.g.e., s.46-47.
- (83) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.53.'den.
- JEVDON, J., "Localisations Prétérentielles des des Etablissements Artisanaux", Urbanisme, No: 155, 1970, s.50.
- (84) GÜLMEZ, A., a.g.e. s.54'den.
- BOUTILLIE, E., "Activités Caractéristiques du Centre-Ville", "Cahiers du L'IAURP, Volume 7", Paris, Mart, 1967. s.41.

II. BÖLÜM NOTLARI

- (1) KELEŞ, R., "Kentbilim Terimleri Sözlüğü", Türk Dil Kurumu Yayınları, Sevinç Basımevi, Ankara, 1980, s.94-39.
- (2) SAARINEN, E., "The City, Its Growth, Its Decay, Its Future", Reinhold Publishing Corporation, New York, 1943, s.242.
- (3) KELEŞ, R., "Kentbilim İlkeleri", Sosyal Bilimler Derneği Yayınları G-5, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976, s.48'den.
- McKENZIE, R.D., "The Metropolitan Community", Mc Graw Hill, New York, 1933.
- BOGUE, D.J., "The Structure of Metropolitan Community" Ann Arbor. Univ. of Michigan Press, 1949.
- (4) KELEŞ, R., "Kentbilim İlkeleri", s.49'dan.
- WOOD, R.C., "1400 Governments", Harvard University Press, Cambridge, 1961.
- (5) KELEŞ, R., y.a.g.e. s.50.
- (6) y.a.g.e. s.50.
- (7) y.a.g.e. s.50'den
- SINGER, H.W., "The Courbes des Populations: A Parallel to Pareto's Law", Economic Journal, Vol, 46, 1936, s.254-263.
- ZIPF, G.K., "Human Behavior and the Principle of Least Effort", Addison-Wesley, Cambridge, 1949.
- HILLHORST, Jos G.M., "Regional Planning Rotterdam", Rotterdam University Press, 1971, s.31-32.
- (8) KELEŞ, R., "Kentbilim İlkeleri, s.50.

- (9) y.a.g.e. s.56.
- (10) y.a.g.e. s.56
- (11) y.a.g.e. s.56'dan.
- RODWIN, L., "Nations and Cities A Comparative Study of Urban Growth Problems, Houghton Mifflin, New York, 1970,s.4-8.
- DARWENT, D.F., "Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning - A Review", Environment and Planning, 1969, Vol 1, s.5-11.
- (12) KELEŞ, R., y.a.g.e. s.143.
- (13) y.a.g.e. s.56,
- (14) y.a.g.e. s. 56'dan
- BAUER, C., "The Case for Regional Planning" B. Kelly (ed.), Housing and Economic Development, M.I.T., Cambridge, 1955, s.39-51.
- (15) y.a.g.e. s.56'dan.
- LEWIS, A.,W. "Development Planning", Unwin University Press, London, 1966, s.72-75.
- (16) y.a.g.e. s.56'dan.
- WINGO, L., "National Development objectives and Metropolitan Concentration", Rehovot Conference on Urbanization, 1971, s.xix.
- (17) KELEŞ, R., "Kentbilim İlkeleri", s.56.
- (18) y.a.g.e. s.56'dan.
- FRIEDMANN, J., "The Strategy of Deliberate Urbanization" JAIP, Vol. 30, No: 366-371.
- ALONSO, W., "Urban and Regional Imbalances in Economic Development", Economic Development and Cultural Change, 1968, Vol. 17, No: 1,1-14.

- ALONSO, W., "What are New Towns For?", Urban Studies 1970, Vol 7, No: 1, 37-55.
- ALONSO, W., "Planning and the Spatial Organization of the Metropolis in the Developing Countries", U.C. Institute of Urban and Regional Development, Berkeley, 1971.
- (19) BAYHAN, İ., "Kentsel Merkezler, Sorunları ve Merkezlerin Yenilenerek Canlandırılması, Yeni Merkezler Planlanması; Desantralizasyon", Yıldız Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ders Notu, Teksir, 1982, s.26.
- (20) SARINEN, E., "The City; Its Growth - Its Decay-Its Future", Reinhold Publishing Corporation, New York, 1943, s. 204.
- (22) KELEŞ, R., "Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sevinç Basımevi, Ankara, 1980, s.36.
- (23) SAARINEN, E., a.g.e., s.204.
- (24) KELEŞ, R., a.g.e. s.128,129, 94.
- (25) SAARINEN, E., a.g.e., s.204.
- (26) y.a.g.e. s.204-205.
- (27) y.a.g.e. s.205.
- (28) SAARINEN, E., a.g.e. s.205.
- (29) KELEŞ, R., a.g.e. s.121.
- (30) SAARINEN, E., a.g.e. s.206.
- (31) y.a.g.e. s.206.
- (32) y.a.g.e. s.206-217.

- (33) GÜLMEZ, A., "Metropolitan Kent Merkezlerinin Yeniden Örgütlenmesinde Yararlanılabilecek Bir Yöntem Araştırması", s.61'den.
- GRUEN, V., "Les Centres Urbains aux USA", Urbanisme, No: 99, 1967, s.67.
- (34) BIRD, J., "Centrality and Cities", Routledge and Kegan Paul Ltd. London, 1977, s.108.
- (35) BAYHAN, İ. a.g. ders notu, s.26.
- (36) DENKER, T.B., "Şehir İçi Arazi Kullanışı", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yay: No: 83 İstanbul, 1976, s.53.
- (37) BAYHAN, İ., a.g. ders notu, s.26.
- (38) BIRD, J. a.g.e. s.109.
- (39) GÜLMEZ, A., a.g.e. s.67-61
- (40) KELEŞ, R., "Kentbilim İlkeleri", Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-5, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976, s.51.
- (41) y.a.g.e., s.51-52.
- (42) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.67-61
- (43) y.a.g.e. s.68'den.
- ROULLIER, J.K., "Villes Nouvelles en France", Centres et Centralite" Verilen Makale (Paris CRU, 1972, s.17.
- (44) McKENZIE, R.D., "Dominance and World Organization, American Journal of sociology, No: 33, 1927, s.30. the Metropolitan Community, New York, 1933.
- (45) GÜLMEZ, A., a.g.e., s.94
- (46) y.a.g.e. s.94.

- (47) y.a.g.e., s.94'den.
- GRAY, R., "Operations Structurantes - Promedas à la Part - Dieu", Urbanisme, 1980, s.106-107.
- (48) GÜLMEZ, A., a.g.e. s.94.
- (49) y.a.g.e. s.62'den.
- HEBE BRAND, W., "La Cité - Nord, Nouveau Centre d'Affaires de Hambourg", Architecture d'Aujourd'hui, No: 132, 1967, s.62-63.
- (50) GİRAY, S., "İstanbul, Anadolu Yakasında Büyüyecek" Kadıköy Gazetesi, İstanbul, 1984, Sayı 14, s.1.
- (51) DREWEET, R., GODDART, J., SPENCE, N., "Urban Britain: Beyond Containment", Edited by. BERRY, B.J.L., "Urbanization and Counter-Urbanization", Volume 11, Urban Affairs Annuaal Reviews, Sage Publications, Beverly Hills London, 1976, s.62.
- (52) y.a.g.e. s.68.
- (53) y.a.g.e. s.63.
- (54) y.a.g.e. s.63-65.

III. BÖLÜM NOTLARI

- (1) ANON., "İstanbul Metropolitan Alan İçinde Soğanlık Yerleşiminin Toplumsal, Ekonomik ve Fiziki Çevre Çözümleme Çalışması", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayın No: PL-001-79, İstanbul, 1979, s.1.
- (2) ANON., "İstanbul, Doğası - Tarihi - Ekonomisi-Kültürü", Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1983, s.3981.
- (3) ANON., y.a.g.e. s.3981.
- (4) ANON., y.a.g.e. s.3981.
- (5) ANON., y.a.g.e. s.3982.
- (6) ANON., y.a.g.e. s.3982-3983.
- (7) AYSU, E., "Kentsel Mekan Biçimlenmesinde Yapı İmar Düzenleri Tipolojisi Toprak Kullanma İlişkileri", İstanbul, 1983, s.142.
- (8) TÜMERTEKİN, E., "İstanbul'da Nüfus Dağılışı", İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 2540, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1979, s.31.
- (9) ARSLAN, R., "Büyük İstanbul Bölgesi Sorunlarına Sosya-Ekonomik Yaklaşım", BİB Kent İşletmesi Sorunları Uluslararası Semineri Bildirileri, İİB Yayın, İstanbul, 1974.
- (10) VİDİNLİOĞLU, N., "Dengeli Gelişme İlkesi", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, YBŞE Bülteni -2, İstanbul, 1980.
- (11) AYSU, E., a.g.e. s.143.
- (12) ANON., "İstanbul Metropolitan Alan İçinde Soğanlık Yerleşiminin Toplumsal, Ekonomik ve Fiziki Çevre Çözümleme Çalışması, 19783, s.6.

- (13) TMERTEKN, E., a.g.e. s.31.
- (14) TMERTEKN, E., a.g.e. s.31.
- (15) TMERTEKN, E., a.g.e. s.31.
- (16) ANON., "İstanbul, Doğası - Tarihi - Ekonomisi-Kültürü", Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 1983, s.3983.
- (17) ANON., y.a.g.e. s.3983
- (18) ANON., y.a.g.e. s.3983.
- (19) AYSU, E., a.g.e. s.143-144.
- (20) ANON., "İstanbul Metropoliten Alan İçinde Soğanlık", s.22
- (21) GÖRGÜLÜ, Z. "İstanbul Metropoliten Alanında Gecekondu nleme Bölgelerinin Mekânsal Konumları ve Fizik Mekan zmlmeleri" oğaltılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1982, s.169-171.
- (22) HÜRRİYET GAZETESİ, "İstanbul'da Semtlere Göre Arsa Bedelleri ve İnşaat Maliyet Fiyatları, Açıklandı" Hürriyet Gazetesi, İstanbul, 3 Şubat, 1983, 4 Şubat 1983, 5 Şubat 1983, 1983 Tarihli Nüshaları.
- (23) GÜZELSU, K., "Bir Deneyim: İstanbul Metropoliten Alanı Planlaması", "29 Şehircilik Günü, Türkiye'de Metropoliten Alan Planlaması, Deneyimler ve Sorunlar Kologyumu", İstanbul, Kasım 1978.
- (24) ANON., İstanbul, Doğası - Tarihi - Ekonomisi-Kültürü", Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 1983, s.3892.
- (25) ANON., y.a.g.e. s.4017
- (26) ANON., y.a.g.e. s.4018.

- (27) ANON., y.a.g.e., s.4018.
- (28) GÜZELSU, K., a.g.b.
- (29) GÜZELSU, K., a.g.b.
- (30) TÜMERTEKİN, E., "Central Business Districts of Istanbul"
"Colloque International De Géographie
Appliquée", Les Congrès Et Colloques De
L'universite De Liège, 1966, s.249.
- (31) KIRAY, M., "Metropolitan Kentte Merkez Fonksiyonları",
2000 Yılında İstanbul, İstanbul, 1975.
- (32) ANON. a.g.e., s.3998.
- (33) GÜZELSU, K., a.g.b.
- (34) ANON., a.g.e. s.3961.
- (35) ANON., a.g.e. s.3962.
- DİE, "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı,
(Birinci Aşama Sonuçları), DİE, Matbaası,
Ankara, 1983, Yay No: 1018-12.
- (36) DİE, y.a.g.e
- ANON., a.g.e. s.3969.
- (37) ANON, a.g.e. s.3969.
- (38) "Bankalarımızın 1977 Sonu Bilanço, Kâr
ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve
Krediler Hakkında Bilgiler", Türkiye
Bankalar Birliği, Yayın No: 85, 1977,s.40
- (39) ANON., a.g.e. s.3953, 3955, 3956.
- (40) ARSLAN, R., "Sosyo Ekonomik Açıdan Kent", s.156.
- (41) GÖÇER, O., "Şehirsel Merkezler ve Şehirsel Kademe-
lenme", İ.T.Ü. Mim. Fak. Şehirsel Bölge-
ler ve Ulaşım Kürsüsü Yayın - 2, 1974, s.13.

- (42) GÖÇER, O., a.g.e., s.12.
- (43) GOTTMANN, "Şehirsel Merkezliyetin Gelişmesi" İstanbul Üniversitesi Yay. 2087, Coğrafya Ens. Yay. 80, 1976, s.5-6 (Çeviren: Özgüç, N.) "The Evolution of Urban Centrality: Orientations for Research", "Research Papers", No, 8, Oxford, School of Geography, 1974.
- (44) CHRISTALLER, W., Central Places in Southern Germany, New Jersey 1966, (Bkz. R. Arslan a.g.e. s.159.
- (45) GÖÇER, O., a.g.e. s.10.
- (46) LÖSCH, A., "The Economics of Location", Yale University Press, New Haven, 1954,
- (47) GOTTMANN, J., a.g.e. s.13.
- (48) BIRD, J., a.g.e. s.115.
- (49) BIRD, J., a.g.e. s.116'dan.
- GRADMANN, R., "Schwabische Stadte, Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde", Berlin, 1916, s.427.
Bkz. Baskin, C.W., "Central Places in Southern Germany", Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1966 (Translation of W. Christaller 1933).
- (50) BIRD, J., a.g.e. s.115.
- (51) y.a.g.e. s.116.
- (52) y.a.g.e. s.123.
- (53) VANCE, J.E., "The Merchant's World: The Geography of Wholesaling", Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, 1970, s.8.101. (bkz. Bird J. a.g.e. s.117).

- (54) BIRD, J., a.g.e. s.119.
- (55) BIRD, J., a.g.e. s.118.
- (56) BIRD, J., a.g.e. s.121.
 (Bkz. Pred, A., "The External Relations of Cities during "Industrial Revolution", with a case Study of Göteborg, Sweden, 1868-1890, Chicago University Department of Geography Research Papers, No: 76. Webber, M.J., "Impact of Uncertainty on Location, Amherst: Australian National University Press.
- Moseley, M.J. "Growth Centres in Spatial Planning", Oxford: Pergamon, Duncan, O.D. "Metropolis and Region", Baltimore: Johns Hopkins University Press).
- Ölçek ekonomileri için bkz: "Economies of scale Concentration, and the condition of entry in twenty manufacturing Industries", American Economic Review, 44, s.35-39.
- (57) ARSLAN, R. a.g.e. s.161.
- (58) BIRD, J., a.g.e. s.122-123.
- (59) TEKELİ, İ., GÜLÖKSÜZ, Y., OKYAY, T., a.g.e. s.56.
- (60) y.a.g.e. s.36.
- (61) y.a.g.e. s.37.
- (62) y.a.g.e. s.37.
- (63) y.a.g.e. s.38.
- (64) HASOL, D., "Şehirlerin adını Sergiler Yaşatır", Milliyet Gazetesi, İstanbul, 1983.
- (65) BAYHAN, İ. "Şehir Planlaması", İskender Matbaası, İstanbul, 1969, s.118.

- (66) İLKİN, A., "Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi", Güryay Matbaası, İstanbul, 1979, s.301.
- (67) y.a.g.e. s.302.
- (68) TEKELİ, İ., GÜLÖKSÜZ, OKYAY, T., a.g.e.s. 39.
- (39) GÜLMEZ, A., a.g.e. s.49.
- (40) TURHAN, H., "İstanbul'da, Tarihi Yarımada Haliç Kıyıları, Merkezi İş Alanı (MİA) İşlevi İçinde Koruma", İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü 7. Danışma Kuruluna sunulan bildiri, İstanbul, 1978.
- (731) y.a.g.b.
- (72) GÜLMEZ, A., a.g.e. s.50.
- (73) ANON., "İstanbul, Doğası - Tarihi - Ekonomisi, Kültürü Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 1983, s.4018.
- (74) Bu konuda daha geniş bir sınıflandırma için Bkz.
- DİE, "Mesleki ve İktisadi Faaliyet Klasifikasyonu", Ankara, 1965.

IV. BÖLÜM NOTLARI

- (1) KIRAY, M., "Metropolitan Kentte Merkez Fonksiyonları", 2000 Yılında İstanbul, İstanbul, 1975.
- (2) ANON., "İstanbul, Doğası - Tarihi - Ekonomisi-Kültürü", Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1983, s.3982.
- (3) KIRAY, M., a.g.b.
- (4) KIRAY, M., a.g.b.
- KIRAY, M., "Örgütlemeyen Kent, İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni" Sosyal Bilimler Derneği Yayınları A-1, Ankara, 1972.
- (5) GOTTMAN, J., "Şehirsel Merkezliyetin Gelişmesi", İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yay No: 80, s.24. (Çeviren Özgüç, N.)
- (6) KILINÇASLAN, İ. "İstanbul, Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri", İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1981, s.79.

KAYNAKÇA

- AKÇURA, T., "Ankara, Türkiye Cumhuriyetinin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma" ODTÜ, Mim. Fak. Yay. No: 16, Ankara, 1971.
- AKTÜRE, S., "19 Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi", ODTÜ Mim. Fak. Ankara, 1978.
- ALONSO, W., "Urban and Regional Impalances In Economic Development", Economic Development and Cultural Change, 1968.
- ALONSO, W., "What Are New Towns For?", Urban Studies, Vol 7, No. 1, 1970.
- ALONSO, W., "Planning and The Spatial Organization of The Metropolis in The Developing Countries," U.C. Institute of Urban and Regional Development, Berkeley, 1971.
- AMANPB., "Ankara Nazım Plan Şeması Raporu", Ankara Metropolitan Alan Yay. No. 5, İmar ve İskan Bakanlığı, 1977.
- ANON., "İstanbul Metropolitan Alan İçinde Soğanlık Yerleşiminin Toplumsal, Ekonomik ve Fiziki Çevre Çözümleme Çalışması" Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayın: No: PL-001-79, İstanbul, 1979.
- ANON., "İstanbul, Doğası - Tarihi - Ekonomisi - Kültürü", Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 1983.
- ANON., "Diplomasız Ekonomi Fakültesi, Perşembe Pazarı", Ekonomide Diyalog, Aylık Dergi, Yıl 1, Sayı 4, İstanbul, 1983.
- ARSLAN, R., "Sosyo Ekonomik Açından Kent", Yıldız Üniversitesi Yayını.

- ARSLAN, R., "Büyük İstanbul Bölgesi Sorunlarına Sosyo Ekonomik Yaklaşım", BİB Kent İşletmesi Sorunları Uluslararası Semineri Bildiriler. İİB Yayın, İstanbul 1974.
- ARU, K.A., "Yayalar ve Taşıtlar" İTÜ Mim. Fak. Yay. İstanbul, 1965.
- AREN, S., "Ekonomik El Kitabı", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.
- ATALIK, G., "Şehir Planlama Kavramlaşması, İstanbul.
- ATAÖV, T., "Bilimsel araştırma El Kitabı", Ankara, 1969
- AYSU, E., "Eski Kent Mekanlarının Düzenleme İlkeleri" Yıldız Üniversitesi Mim.Fak. Yay., İstanbul, 1977.
- AYSU,, E., "Kentsel Mekan Biçimlenmesinde Yapı-İmar Düzenleri Tipolojisi Toprak Kullanma İlişkileri" İTÜ Mimarlık Fakültesine Teslim Edilen Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1982..
- AYDIN, T., "Ülke Düzenleme İlkeleri ve Yerleşme Sistemleri", İ.T.Ü. Mim.Fak. İstanbul, 1972.
- BARANSU, B., "Türkiye'de Şehirselleme Yenileme Planlamasında Uygulanabilecek Bir Yöntem Araştırması", İTÜ Mim. Fak. İstanbul, 1978.
- BAUER, C., "The Case for Regional Planning", B. Kelly (ed.), Housing and Economic Development, M.I.T. Cambridge, 1955.
- BAYHAN, İ., "Şehir Planlama", İskender Matbaası, İstanbul, 1969.
- BAYHAN, İ., "Mesken Tipleri ve Yerleşme Formları" İTO Yay., Sayı 84, İstanbul, 1962.
- BAYHAN, İ., "Türkiye'de Şehir Planlaması Sorunları ve Şehirleşme Olgusu Karşısında Çelişkiler", Yıldız Üniversitesi - YBŞE Yay., No: 4, İstanbul, 1981.

- BAYHAN, İ., "Yapı ve İmar Düzenleri", Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982.
- BAYHAN, İ., "Kentsel Bir Bölge veya Planlama Birim Alanı Olarak Konut Alanı ve Donatımı" Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982.
- BAYHAN, İ., "Kentsel Merkezler, Sorunları ve Merkezlerin Yenilenerek Canlandırılması, Yeni Merkezler Planması, Desantralizasyon", Yıldız Üniversitesi, Mim. Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982.
- BAYHAN, İ., "Kent Planlamasında Yoğunluk" Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982.
- BAYHAN, İ., "Şehir Planlamasında Ana Hatlar" Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982.
- BAYHAN, İ., "Mekan ve Mekan Kavramı " Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Ders Notu, Teksir, İstanbul, 1982.
- BAYHAN, İ., "Şehirlerimizin Yenilenmesi ve Gelişmesi, Almanya'dan Bir Görüş İle Katkı", 3 Haziran 1980'de Yıldız Üniversitesinde Willy Blume tarafından verilen konferansın çevirisi, Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, YBŞE Yay., No.3 İstanbul, 1980.
- BERRY, B.J.L., "Urbanization and Counter-Urbanization", Sage Publications, Inc. London, 1976.
- BİLSEL, S.G. , BİLSEL, A., "Günümüzde İmar Planı Olgusu Niteliği ve Türel Ayırımı", "Türkiye'de İmar Planlaması", Derleyen: Gök, T., Ankara, 1980.

- BİNP., Konut Sektörü Planlama Grubu Arşivleri.
- BİNP., Merkezi İş Alanı (MİA) Planlama Grubu Arşivleri.
- BIRD, J., "Centrality and Cities", Routledge Kegan Paul Ltd., London, 1977.
- BOGUE, D.J., "The Structure of Metropolitan Community" Ann Arbor, Univ. of Michigan Press, 1949.
- BOLLENS, C., SCHMANDT, H. J., "The Metropolis-Its People Politics, And Economic Life", Harper and Row Publishers New York, 1965.
- BOUTILLIE, G., "Activités Caractéristiques du Centre-Wille", "Chaiers du L'AIURP, Volume 7" Paris, 1967.
- BOWDEN, M.J., "Downtown Through Time: Delimitation Expansion, and Internal Growth", Economic Geography, 1971.
- CAN, H., TECER, M., "İşletme Yönetimi", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1978.
- CARTER, H., "The Study of Urban Geography", London, Edward Arnold Publishers, Ltd., 1975.
- CASTELLS, M., "La Question Urbaine", Paris, François Maspero, 1977.
- CASTELLS, M., "Le Centre Urbain Projet de Recherche Sociologique", Cahiers Internatioux de Sociologie, Volume XL, VI, 1969.
- CEM, İ., "Dünyaya Açılan Pencereleler, Güneş Gazetesi, İstanbul, 20 Ocak, 1984.
- CEM, İ., "Belediyeler Bölünürken", Güneş Gazetesi, İstanbul, 11 Ocak, 1984.
- CHRISTALLER, W., "Central Places in Souther Germany", New Jersey 1966.

- CIPOLLA, "Tarih Boyunca Ekonomi ve Nüfus", Tur Yayınları, İstanbul, 1980. Çev. Mehmet Sarı Gezgın
- COWEN, P., "A Propos du Modèle que Constitue Le Domaine Bati", La Centres des Villes, Paris, 1966.
- ÇETİNER, A., "Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar", İ.T.Ü. Mim. Fakültesi, İstanbul, 1965.
- ÇETİNER, A., "Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri" İTÜ Mimarlık Fakültesi Yay. İstanbul, 1972.
- DALMASSO, E., "Systèmes urbains et Activités Tertiaires", Les Activité Tertiaires Leur Rôle dans L'Organisation de L'Espace, Cilt III, Paris, 1976..
- DALMASSO, E., "Les Activites Tertiaire", Paris, CDU et SEDES, 1976.
- DARWENT, D.F., "Growth Pôles and Growth Centers in Regional Planning - A Review", Environment and Planning, 1969.
- DAVIES, D. H., "The Hord Core of Cape Town's Central Business District: An Attempt at Delimitation", Economic Geography, 1960.
- DENKER, T. B., "Şehir İçi Arazi Kullanışı", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, Yayını, İstanbul, 1976.
- DERELİ, T., "Organizasyonlarda Davranış", İ.Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul, 1976.
- DICKINSON, R.E., "City Region and Regionalizm", Routledge-Kegan, P., Ltd., London, 1947.
- DİCLE, A., "Endüstriyel Demokrasi ve Yönetime Katılma", ODTÜ, Ankara, 1980.
- DİE, "1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama Sonuçları", Ankara, 1983.

- DİE., "Mesleki ve İktisadi Faaliyet Klasifikasyonu", Ankara, 1965.
- DİE., "Türkiye İstatistik Yıllığı", 1970.
- DİE., "Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların Ekonomik Hesapları", Ankara, 1973.
- DREWETT, R., GODDART, J., SPENCE, N., "Urban Britain: Beyond Containment", Edidet by, BERRY, B.J.L. "Urbanization and Counter-Urbanization", London, 1976.
- DZIEWONSKI, K., "Typological Problems in Urban Geography", Abstracts, London, 20th. Century International Geographical Union, 1964.
- FRIEDMANN, J., "The Strategy of Deliberate Urbanization", JAIP, Vol, 30, No: 366-371.
- FOURASTİE, J., "Le Grand Espoir du XX e siècle", 1963
- GİRAY, S., "İstanbul, Anadolu Yakasında Büyüyecek" Kadıköy Gazetesi İstanbul, 1984, sayı 14.
- GOTTMANN, J., "Şehirsel Merkezliyetin Gelişmesi", Çev. Özgüç, N., İ.Ü. Yay. No. 2087, İstanbul, 1976.
- GÖÇER, O., "Şehirsel Merkezler ve Şehirsel Kademelenme" İ.T.Ü. Mim. Fak. Şehirsel Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü Yayın -2, 1974.
- GÖÇER, O., "Şehirsel Yoğunluk Bölgeleri ve Sınırlandırma Kriterleri", İ.T.Ü. Mim. Fak. Baskı Atölyesi, 1975.
- GÖRGÜLÜ, Z., "İstanbul Metropolit Alanında Gecekondü Önleme Bölgelerinin Mekânsal Konumları ve Fizik Mekan Çözümlemeleri", Çoğaltılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1982.
- GRADMANN, R., "Schwabische Städte, Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde", Berlin, 1916.

- GRAY, R., "Operations Structurants - Promedas à La Part-Dieu" Urbanisme, 1980.
- GRÖTZBACH, E., "Geographische Untersuchung Über die Kleinstadt der Gegenwart in Süddeutschland, Regensburg, 1963.
- GRUEN, V., "Les Centres Urbains aux USA", Urbanisme, No,99 1967.
- GÜLERSOY, Ç., "Kapalı Çarşının Romanı" Erler Matbaası, İstanbul, 1979.
- GÜLMEZ, A., "Metropolitan Kent Merkezlerinin Yeniden Örgütlenmesinde Yararlanılabilecek bir Yöntem Araştırması", İTÜ, Mim. Fak. İstanbul, 1981.
- GÜZELSU, K., "Bir Deneyim = İstanbul Metropolitan Alanı Planlaması", "29 Şehircilik Günü, Türkiye'de Metropolitan Alan Planlaması, Deneyimler ve Sorunlar Kolloquumu," İstanbul, Kasım, 1978.
- HASOL, D., "Şehirlerin Adını Sergiler Yaşatır", Milliyet Gazetesi, İstanbul, 1983.
- HEBE BRAND, W., "La Cité-Nord, Nouvau Centre d'affaires de Hambourg", Architecture d'Aujourd'Hui, No.132, 1967.
- HILLHORST, Jos. G.M., "Regional Planning Rotterdam, Rotterdam University Press, 1971.
- HOOVER, E.M., VERNON, R., "Anatomy of a Metropolis", New York, Doubleday Anchor, 1962, s.15.
- HÜRRİYET GAZETESİ, "İstanbul'da Semtlere Göre Arsa Bedelleri ve İnşaat Maliyet Fiyatları Açıklandı", Hürriyet Gazetesi, İstanbul 3. Şubat 1983, 4 Şubat 1983, 5 Şubat 1983 tarihli Nushaları
- İLKİN, A., "Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi", İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay. No. 453, İstanbul, 1979.

- İSBİR, E.G., "Kentleşme Metropoliten Alan ve Yönetimi", A.İ.T.A. Yay. No. 185, Ankara, 1982.
- İSO, "İstanbul Metropoliten Alanında Sanayi Yerleşim Planlaması", İSO Araştırma Dairesi, Yay No. 10, İstanbul.
- İTO., Elektronik Hesap Bilgi İşlem Merkezinde Mahalle Bazında Ekonomik Faaliyet Taraması, (1970 - 75 - 80).
- KAPTAN, H., "Eylemsel Şehir Planlaması Üzerine Bir Deneme - Soğanlık Örneği", 1980.
- KAPTAN, H., "Türkiye'de Kentleşme Olgusunun Genel Yapısı İçinde İstanbul Metropoliten Alanına Bakış", Akdeniz Kentler Birliği Konferansı, 12 - 15 Mayıs 1980.
- KELEŞ, R., "100 Soruda, Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1972.
- KELEŞ, R., "Kentbilim İlkeleri", Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, No: G-5, Ankara, 1976.
- KELEŞ, R., "Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara, 1980.
- KELEŞ, R., "Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi" AÜ, SBF Yay. No: 314, Ankara, 1971.
- KILINÇASLAN, İ., "İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri", İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın, İstanbul, 1981.
- KIRAY, M.B., "Örgütlemeyen Kent, İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni", Sosyol Bilimler Derneği, Yay. A-1, Ankara, 1972.
- KIRAY, M.B., "Metropoliten Kent Olgusu", Şehircilik Enstitüsü Dergisi, İTÜ Mim. Fak. Yay. No.10, 1975.

- KIRAY, M.B., "Metropolitan Kentte Merkez Fonksiyonları", 2000 Yılında İstanbul, 1975.
- KONGAR, E., "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği", Bilgi Yayınevi, Ankara, 1979.
- KONGAR, E., "Kentleşen Gecekondular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu", "Kentsel Bütünleşme", Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri, Ankara, 1982.
- LEIS, A.W. "Development Planning", Unwin University Press, London, 1966.
- LICHTENBERGER, E., "The Changing Nature of European Urbanization", Urbanization and Counter - Urbanization", edited by Berry, B.J.L., London, 1976.
- LÖSCH, A., "The Economics of Location, Yale University Press, New Haven, 1954.
- MAC KENSER, R., "Noyau Urbain - Ville Intérieure-Fonctions Centrales", Le Centre des Villes, Paris, 1966.
- Mc KENZIE, R.D., "Dominance and World Organization, American Journal of Sociology No 33, 1927, the Metropolitan Community, New York, 1933.
- MURPHY, R.E., "The American City: An Urban Geography", Mc Graw Hill, New York, 1974.
- MURPHY, R.E., "The Central Business District, The American City An Urban Geography" Mc Graw Hill, Inc. New York, 1974.
- OSBORN, F., "Desantralization and Dispersal, Encyclopedia of Urban Planning", Editör, Whittick, A., Mc Graw Hill Book Company, New York, 1974.
- ÖKTEN, A., "Hava Kirlenmesinin Etkileri ve Ekonomik Tedbirler" Kimya ve Sanayi Dergisi, İstanbul, 1974.

- ÖZDEŞ, G., "Şehir Bölgeleri" İ.T.Ü. Mim. Fak. İstanbul, 1974.
- ÖZDEŞ, G., "Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği", İTÜ İstanbul, 1972.
- PIRIENNE, H., "Ortaçağ Kentleri", Kökenleri ve Ticaretin Canlanması" Çev. Karadeniz, Ş. İstanbul, 1982.
- PIRIENNE, H., "Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi", Çev. Kocabaşoğlu, U. Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- RAINER, R., "Evolution De Vienne-Autriche" l'architecture d'aujourd'hui, 1964-65.
- RODWIN, L., "Nations and cities A Comparative Study of Urban Growth Problems, Houghton Mifflin, New York, 1970.
- ROULLIER, J.E., "Villes Nouvelles en France" "Centres et Centralité, Paris, CRU, 1972.
- SAARINEN, E., "The City, It's Growth, It's Decay, It's Future", Reinhold Publishing Corporation, New York, 1943.
- SINGER, H.W., "The Courbes des Population A Parallel to Pareto's Law", Economic Journal, Vol. 46, 1936.
- SLATER, D., "Underdevelopment and Spatial Inequality, Pergamon Press, Oxford, 1975.
- SOUCY, C., "Centres - Villes et Régulations Sociales", Urbanisme No: 117, 1970.
- SOUCP, C., "Contribution à Une Sociologie des Centres Urbains - Reconstruction et Développement- Les Centres de Caen et du Havre", Paris, Publication de Recherches Urbanines Ministère de l'Équipement et du logement, 1970.

- SPENCE, N., "Urban Britain: Beyond Containment", Edited by Berry, B., J.L., "Urbanization and Counter - Urbanization" Volume 11, Urban Affairs, Annual Reviews.
- SUHER, H., "İstanbul'da MİA İçinde Eminönü-Beyazıt Hanlar Yöresi", İTÜ Mim. Fak. Şehircilik Enstitüsü 7. Danışma Kurulu'na Sunulan Bildiri, İstanbul, 1978.
- SUHER, H., "Yerleşmeler ve Özel Fonksiyon İlişkileri", İ.T.Ü. Mim. Fak. İstanbul, 1966.
- SUQUET - BONNAUD, A., "Le Probleme des Centres des Villes a l'Etranger", Paris, 1966.
- TANERİ, E., "Bölge Planlama", Yıldız Üniversitesi Yay. No. 148, İstanbul, 1978.
- TANERİ, E., "Şehircilik Konuları", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 1979.
- TEKELİ, İ., GÜLÖKSÜZ, Y. OKYAY, T., "Gecekondulu Dolmuşlu İşportalı Şehir", Cem Yayınları, İstanbul, 1976.
- TEKELİ, İ., "İki Yasa, Bir Tek ve Belediyeler", Bilim ve Sanat Dergisi, İstanbul, Mart 1984.
- TEKELİ, İ., "Mekan Organizasyonuna Makro Yaklaşım", Ankara.
- TUNA, O., "İstanbul Küçük Sanayi ve Bugünkü Meseleleri" İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yay. No: 53, İstanbul, 1950.
- TURHAN, H., "İstanbul'da Tarihi Yarımada Haliç Kıyıları, Merkezi İş Alanı (MİA) İşlevi İçinde Koruma" İTÜ Mim. Fak. Şehircilik Ens. 7. Danışma Kuruluna Sunulan Bildiri, İstanbul, 1978.

- TÜMERTEKİN, E., "İstanbul'da Nüfus Dağılışı", İstanbul Üniversitesi, Yayın No: No: 2540, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1979.
- TÜMERTEKİN, E., "Central Business Districts of İstanbul" "Colloque International De Géographie Appliquée" Les Congrès Et Colloques De L'universite De Liège, 1968.
- TÜMERTEKİN, E., "İstanbul Sanayiinde Kuruluş Yeri", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1808, İstanbul, 1972.
- TÜTENGİL, C.O., "100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1975.
- TÜTENGİL, C.O., "Az Gelişmenin Sosyolojisi", İstanbul, 1980.
- TÜTENGİL, C.O., "Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod", İ.Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul, 1978.
- ÜNAL, Y., "Ağır Sanayi Yatırımlarının Kentsel Mekan Bütününe Etkileri - Ereğli Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1981.
- ÜNAL, Y., "Ereğli'de Toplumsal Yapı Fiziksel Yapı İlişkileri", 1. Şehircilik Kongresine Sunulan Bildiri, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 1981.
- ÜNAL, Y., "Kentleşmenin Yönetimsel Sorunları Üzerine Bir İnceleme", İ.T.Ü. Mim. Fak. İstanbul, 1982.
- VIDİNLİOĞLU, N., "Dengeli Gelişme İlkesi", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, YBSE Bülteni -2, İstanbul, 1980.
- VANCE, J.E., "The Merchant's World: The Geography of Wholesaling", Englewood Cliffs N.J. Prentice Hall, 1970.

- WINGO, L., "National Development Objectives and Metropolitan Concentration", Rehovot Conferance on Urbanization, 1971.
- WOOD, A.A., "Pedestrianization", "Encyclopedia of Urban Planning", Ed. Whittick, A., Mc Graw - Hill, New York, 1974.
- YASA,, İ., "Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları" D.O.D.A.İ.E. Yayını, No: 136, Ankara, 1973.
- YAVUZ, F., KELEŞ, R., GERAY, C., "Şehircilik",Ankara Üniversitesi, Ankara, 1978.
- ZIPF, G.K., "Human Behavior and the Principle of Least Effort", Addison - Wesley, Cambridge,1949.
- ZAİM, S., "Bölge ve Şehir Planlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri", İstanbul Üniversitesi, Yayın No. 1781, İstanbul, 1971.
-
- "Bankalarımızın 1977 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Krediler Hakkında Bilgiler", Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 85, 1977.

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin Cengiz 1948 yılında İnegöl'de doğdu. Mimarlık Lisans eğitimini, Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde 1970 yılında, Lisansüstü eğitimini de aynı Üniversitenin, Mimarlık Lisansüstü eğitim programında 1971 yılında tamamladı.

1971-1979 yılları arasında, çeşitli mimarlık ve mühendislik atölyelerinde proje yürütücüsü ve serbest olarak çalıştı.

1979 yılında, Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne Uzman olarak, 1980 yılında aynı bölüme asistan olarak, 1984 yılında aynı bölüme Öğretim Görevlisi olarak atandı. Halen bu görevini sürdürüyor.

ÇALIŞMALARI

o Yayınlar (Kitap, Bildiri, Rapor vb.).

"İstanbul Metropolitan Alan İçinde Soğanlık Yerleşiminin Toplumsal, Ekonomik ve Fiziki Çevre Çözümleme Çalışması", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1979. Anon.

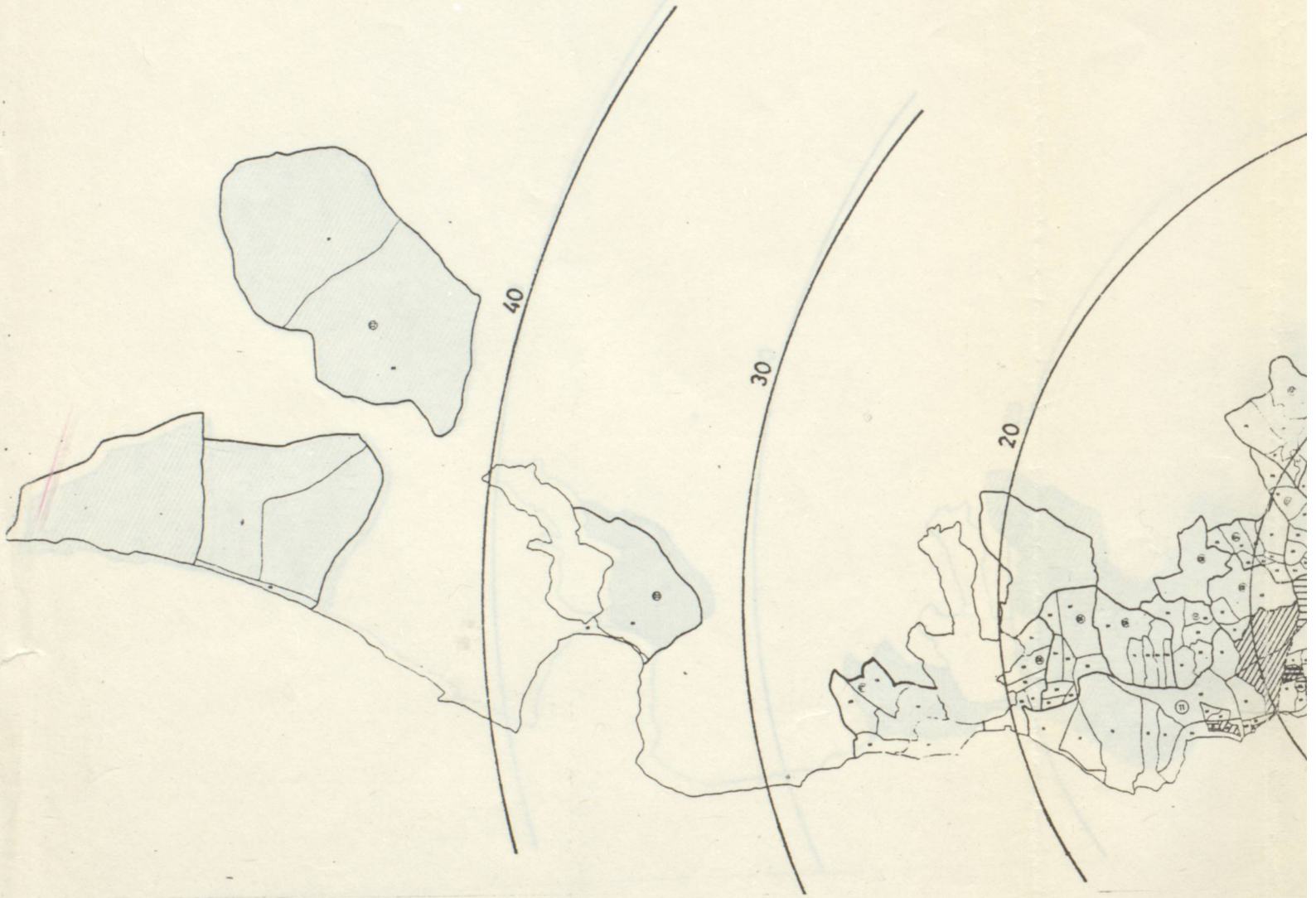
"Kemerburgaz Belediyesi Gecekondü Önleme Bölgesi Yerel İmar Planı Raporu" Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi YBŞE, İstanbul, 1981, Anon.

"Küçükalyalı Belediyesi Kıyı Düzenleme Projesi Raporu", Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İstanbul, 1979. Anon.

"İSOTAŞ - Yenikent, İstanbul Metropolü Doğu Yakası Gelişme Alanlarında Toplu Konut Yerleşmesi Planlama Raporu", İstanbul, 1980, Anon.

o Projeler

- Türkiye Şeker Fabrikaları Eğitim Tesisleri Ulusal Mimari Proje Yarışması, Satınalma Ödülü. İstanbul, 1978, Anon. K. Dölük, V.(Çetin) Ok ve N. Zeren'le beraber)
- İstanbul Metropolitan Alanında;
 - o Soğanlık, Tuzla, Darıca Yerel Yönetimleri İmar Planları, Anon.
 - o Küçükalyalı Yerel Yönetimi Kıyı Düzenleme Projesi, Anon.
 - o Kemerburgaz Yerel Yönetimi Gecekondü Önleme Bölgesi Yerel İmar Planı, Anon.
 - o İSOTAŞ - Yenikent, Toplu Konut Alanı Yerel İmar Planı, Anon.

İSTANBUL KENTSEL YOĞUNLUK BÖLGESİNDE DEMOGRAFİK YAPI DEĞİŞİMİ 1970_1975

0 1 2 5 km.

□ NÜFUS KAZANAN ALANLAR

▨ 0.00_10.00% NÜFUS KAYBI

▩ 10.01_30.00% NÜFUS KAYBI

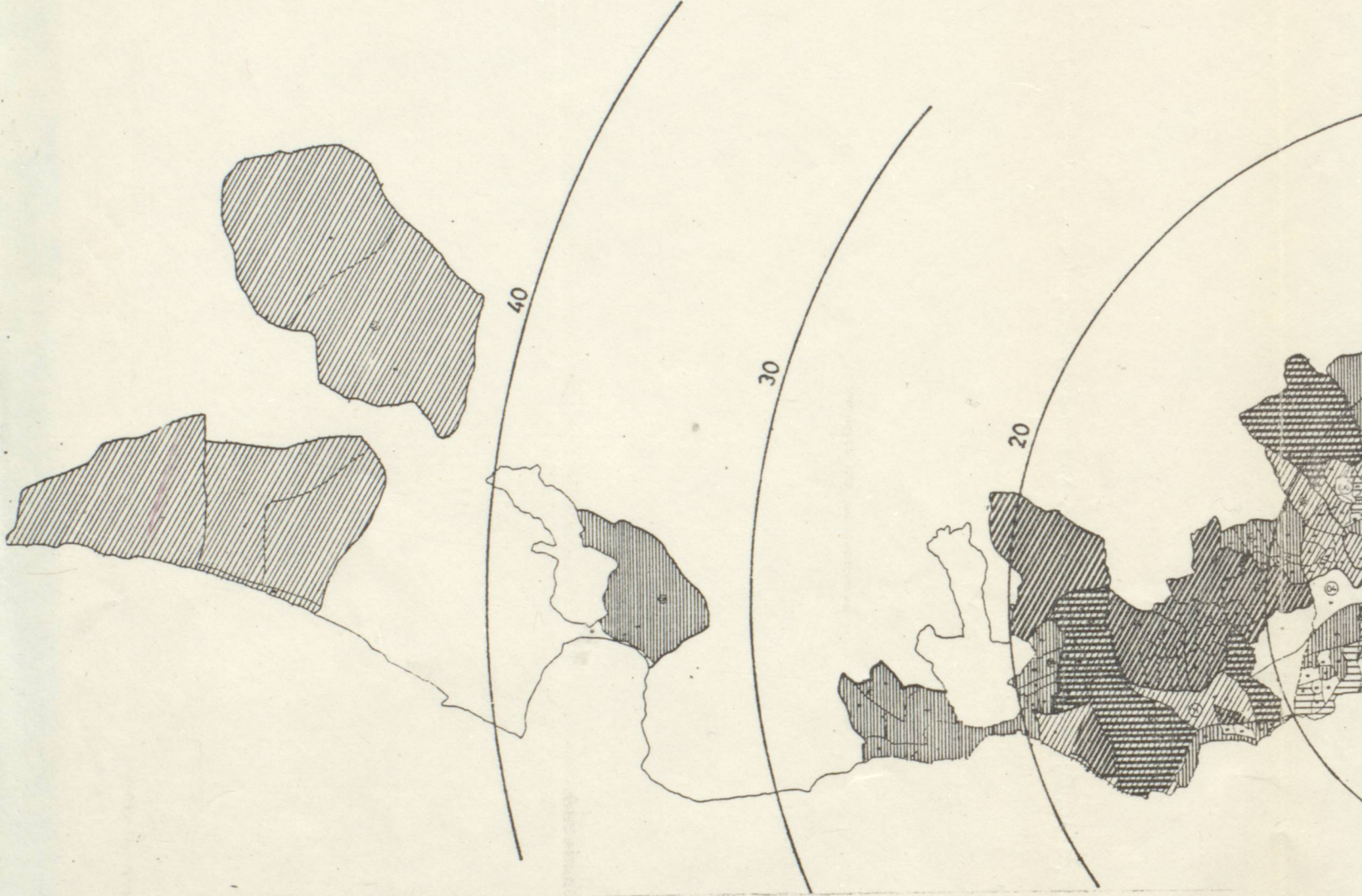
▨ 30.01_60.00% NÜFUS KAYBI

▩ 60.01_100.00% NÜFUS KAYBI

▩ 100.01_ - % NÜFUS KAYBI

KAYNAK: 1970_1975_1980 Nüfusları, B.İ.N.P. Bürosu Konut Sektörü Planlama Gurubun dan Alınmış ve Nüfus Artış Yüzdeleri Hesaplanarak Haritaya Aktarılmıştır.

İSTANBUL KENTSEL YOĞUNLUK BÖLGESİNDE DEMOGRAFIK YAPI DEĞİŞİMİ 1970_1975

0 1 2 5km.

□ NÜFUS KAYBEDEN ALANLAR

▨ 0.00_10.00 % NÜFUS ARTIŞI

▧ 10.01_30.00% NÜFUS ARTIŞI

▩ 30.01_60.00 % NÜFUS ARTIŞI

▤ 60.01_100.00% NÜFUS ARTIŞI

▥ 100.01_+ % NÜFUS ARTIŞI

KAYNAK: 1970_1975_1980 Nüfusları, B.İ.N.P. Bürosu Konut Sektörü Planlama Gurubun-
dan Alınmış ve Nüfus Artış Yüzdeleri Hesaplanarak Haritaya Aktarılmıştır.

